

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2005 YILINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE TEMEL SORUNLAR**

**ARZU BALIKÇI
04716023**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. FUAT AKSU**

2013-İSTANBUL

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

2005 YILINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ
İLİŞKİLERİNDE TEMEL SORUNLAR

ARZU BALIKÇI

04716023

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih

Tezin Savunulduğu Tarih

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyadı	İmza
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuat Aksu	
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Çiğdem Nas	
: Yrd. Doç.Dr. Armağan Emre Çakır	

İSTANBUL
OCAK 2013

ÖZ

2005 YILINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE TEMEL SORUNLAR

ARZU BALIKÇI

OCAK, 2013

Bu tez çalışmasında, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki temel sorunlar irdelenecektir. Türkler, Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren Batı'nın bir parçası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu zor bir süreç yaşarken, Batılılar, Osmanlı'yı 'Hasta Adam' olarak adlandırmışlardır. Bu adlandırmada Osmanlı İmparatorluğu'nun, Batı'nın bir parçası olduğunun delilidir.

Avrupa Devletleri, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın tekrar yaşanmaması için bir Topluluk (AET) kurmuşlardır. Türkiye'de 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren bu Topluluğun bir üyesi olmak için politikalar üretmiştir. 1959 yılında Türkiye, bu Topluluğa ortak üye olmak için başvuruda bulunmuştur. 1963 yılında Türkiye ile AET arasında Ankara Anlaşması imzalanmıştır. 1963 ile 1999 yılları arasında AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerde pozitif bir ilerleme sağlanamamıştır. 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye aday ülke olarak ilan edilmiştir. 2005 yılında Türkiye ile Birlik arasında müzakereler başlamıştır. Ancak Birlikle yürütülen müzakerelerde kapatılması gereken 35 fasıldan sadece bir fasıl kapatılabilmektedir. Birçok fasıl, Fransa, Avusturya, Yunanistan ve Kıbrıs sorunu nedeniyle açılamamaktadır.

Bu çalışma, Türkiye ile Birlik arasında duraklama noktasına gelen müzakeredeki temel sorunların anlamını ve yerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda birinci bölümde Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerin arka planı tartışılacaktır. Türkiye'nin, AET'ye ortak üyelik başvurusundan itibaren gelişen politik süreç irdelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Türkiye ile Birlik arasında müzakere sürecinin başlamasının ardından ilişkilerinin gerilemesinin nedenleri incelenecektir. Üçüncü bölümde, AB'nin, Türkiye'nin tam üyeliğine bakışında temel

tartışma konuları değerlendirilecektir. Üçüncü bölümün son kısmında ise Avrupa Birliğinin, Kıbrıs ve Ege sorunlarına karşı olan politikası irdelenecektir.

Yapılacak inceleme sonucunda, AB ile Türkiye arasında imzalanan Müzakere Çerçeve Sözleşmesi'ne göre müzakerelerin uçunun açık olduğu vurgulanacak ve devam eden müzakerelerde yaşanan sorunlar ele alınacaktır. Bu incelemede ayrıca, AB ile Türkiye arasındaki temel sorunlar da irdelenecektir. Bu temel sorunlardan en önemlisi Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlardır. Kıbrıs sorunu nedeniyle Birlik, Türkiye ile devam eden müzakerelerde sekiz başlığın açılmamasına karar vermiştir. Açılmayan müzakereler nedeniyle Birlik ile Türkiye arasındaki müzakere süreci durma noktasına gelmiştir. Bir diğer taraftan AB, Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümünde havuç-sopa politikasını yürütmektedir. Birliğin bu politikasının incelenmesinde, Birliğin bir parçası olan Yunanistan'a havuç politikası uygularken, Türkiye'ye karşı sopa politikasını uygulamasının analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupalılık Kimliği, AB-Türkiye İlişkileri, Türkiye-Yunanistan İlişkileri, Kıbrıs Sorunu.

ABSTRACT

MAIN PROBLEMS IN TURKEY-EU RELATIONS SINCE 2005

ARZU BALIKÇI

JANUARY, 2013

This thesis examines the main problems in the the ongoing accession negotiations between Turkey and the EU. From the times of the Ottoman Empire have been a part of the West.

While the Ottoman Empire was going through a difficult process, the Westerners, called the Ottoman Empire “the Sick Man of the tribe”. Even this labelling is an evidence of that the Ottoman Empire was seen a part of the West.

After the Second World War, a contingent of European States, to prevent another world war, the European States established the EEC. In the second half of the 1950s, Turkey made an application to become an associate member of the EEC. In 1963, Turkey signed its association agreement (the Ankara Agreement) with the EEC. Between 1963 and 1999, no considerable progress was marked in the relations between the EU and Turkey. In 1999, Turkey was declared as a candidate country at Helsinki Summit. In 2005, negotiations between Turkey and the Union was launched. However, so far only one chapter has been closed out of 35. Because of France, Austria, Greece and Cyprus several chapters remain unopened.

This work tries to shed light on the meaning and locus main problems in Turkey-EU relations. In this context, the first section discusses the background of relations between Turkey and the Union. The second part of the text focuses on the reasons behind the decline in the EU-Turkey relations seen after the start of the negotiations. In the third part, the outlook of the European Union toward Turkey’s full-membership is evaluated. In the last section of the third part, the policy of the European Union towards the Cyprus and the Aegean issues is analysed.

The thesis will underline the ‘open-ended’ nature of Turkey’s accession negotiations that is emphasised in the “Negotiation Framework Agreement” of Turkey and will draw attention to the problems in the negotiations. The core issues between the EU and Turkey will be outlined. Perhaps the most important among these issues are the problems between Turkey and Greece. Due to the problems related to Cyprus, eight

chapters in Turkey's negotiations could not be opened, and the process of negotiations between the Union and Turkey came to a halt. The EU is trying to solve the Cyprus and Aegean issues with 'carrot and stick' politics. In this framework, while dealing with Greece, a Member State, the Union uses the carrot element of this policy, but while dealing with Turkey, a non-member it mostly uses the stick element.

Keywords: European Union, EU-Turkey Relations, European Identity, Turkey-Greece Relations, The Cyprus Issue.

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından küresel aktör olarak gücünü artırmaktadır. Türkiye de Birliğin bir parçası olmak suretiyle gücünü artırmak istemektedir. Türkiye'nin, Birliğin bir parçası olma politikası 50'li yıllarda dile getirilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin, Birliğin bir parçası olması için yürütölen politikalar neticesinde, Türkiye ile AET arasında Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Ancak 1963 ile 1999 yılları arasında Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerde bir ilerleme sağlanamamıştır. 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye, aday ölkeler olarak ilan edilmiştir. 2005 yılında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında müzakereler başlamıştır. Ancak Birlik ile Türkiye arasında başlanan müzakereler kısa bir süre sonra durma noktasına gelmiştir. Bunun da nedeni Türkiye ile Birlik arasında yaşanan temel sorunlardır. Bu çalışmada Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki temel sorunlar irdelenecektir. Taraflar arasındaki temel sorunların analiz edilmesi neticesinde durma noktasına gelen müzakerelere pozitif etkisi olabilecektir.

Çalışma sürecinde katkılarından dolayı hocam Fuat Aksu'ya, tez metninin gözden geçirilmesinde yardımcı olan Sinan Balıkçı'ya ve aileme teşekkür ederim.

ARZU BALIKÇI

İSTANBUL, OCAK-2013

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
2. TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN ARKA PLANI	6
2.1. Türkiye'nin AET Başvurusunda Yaşanan Gelişmeler	6
2.2. Tam Üyelik Müzakerelere Giden Süreçte Yaşanan Sorunlar (1993-1999)	20
2.3. AB Yolunda Türkiye ve Yaşanan Reformlar (1999-2004)	39
2.4. 2005 Tam Üyelik Müzakere Sürecinin Başlaması ve Türkiye-AB İlişkilerinin Seyri.....	55
3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİNE BAKIŞINDA TEMEL TARTIŞMA KONULARI.....	65
3.1. Kimlik Sorunu	65
3.2. AB'nin Hazmetme Sorunu ve Ekonomik Krizler	87
3.3. Öndegelen Üye Ülkelerde Türkiye Karşısı Liderlerin İktidara Gelmesi.....	97
3.4. Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Uyuşmazlıklar-Sorunlar.....	109
3.4.1. Kıbrıs Sorunu, Annan Planı ve Limanların Açılması Sorunu	115
3.4.2. Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ege Sorunu	145
3.4.3. Avrupa Birliği'nin Kıbrıs ve Ege Sorunlarına Karşı olan Tutumu	151
4. SONUÇ	176
KAYNAKÇA	184
ÖZGEÇMİŞ.....	202

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK:	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP:	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
AT:	Avrupa Topluluğu
ATAD:	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
ATS:	Avrupa Tek Senedi
BM:	Birleşmiş Milletler
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
DSP:	Demokratik Sol Parti
DTP:	Demokrat Türkiye Partisi
DYP:	Doğru Yol Partisi
GB:	Gümrük Birliği
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Yönetimi
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
NATO:	North Atlantic Treaty Organisation
PASOK:	Panhellenic Socialist Movement (Panhelenik Sosyalist Hareket)
RA:	Roma Anlaşması
RP:	Refah Partisi
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri

I. GİRİŞ

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin çöküşü sonrası yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. İki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçileceği düşüncesi akademik ve düşünce kuruluşları arasında tartışılan söylemler arasında iken AB, genişleme politikası içerisine girmiştir.

Türkiye, 1990'larda bölgesinde gerek Kafkaslar gerekse de Ortadoğu ve Balkanlar'da meydana gelen siyasi değişikliklere hazırlıksız yakalanmıştır. Doğu ve Batı bloklu iki kutuplu sistemde, Türkiye Batı Bloku'nun yanında yer almıştır. Yeni politik düzende Türkiye'ye olan ihtiyacın azalması, Türk dış politikasında da bazı politika değişikliğini zorunlu kılmıştır.

Türkiye'nin dış politikasında 1990'lar sonrası dünya siyasi sisteminde gözlenen gelişmelerin yol açtığı değişiklikler, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine de yansımıştır. Soğuk Savaş Döneminde Batının savunmasında önemli rol oynayan Türkiye, SSCB tehlikesinin Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) bağımsızlıklarını elde etmeleriyle ortadan kalkması sonucunda kıta Avrupa'sı için önemini kısa bir sürede olsa kaybetmiştir. AB genişlemesinin 1993 Kopenhag Zirvesi'nde Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB bünyesinde demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi uygulamalarını gerçekleştirmeleri uygun görülmüş ve bu ülkelerle üyelik görüşmelerinin başlatılabileceği kararı alınmıştır.¹

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren, Batı Blok'unun yanında politikalar izlemiştir. Türkiye bu politikası nedeniyle, Batı Blok'unun kurmuşolduğukuruluşlara üye olma politikasını yürütmektedir. 1950'li yıllarda Türkiye Birliğe üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Türkiye ile Birlik arasında Ankara Anlaşması imzalanmıştır (Eylül 1963). Bu anlaşmayla birlikte Türkiye, Birliğe tam üyelik hakkı elde etmiştir. Ankara Anlaşmasının imza töreninde, dönemin AET Komisyon Başkanı olan Prof. Walter Hallstein, Türkiye'ye yönelik şu sözleri söylemiştir: *“Bizler bugün çok büyük bir olayın tanıklarıyız. Türkiye Avrupa'ya dâhildir. Olayın derin anlamı buradadır. Bu coğrafi bir nitelendirmenin kısaltılmış ifadesinden yahut birkaç yüzyıldır geçerliliği süregelen bir tarihi gelişmenin saptanmasından çok, bir gerçeğin*

¹Rıdvan Karluk, “Müzakere Çerçeve Belgesi ve Türkiye'nin Müzakere Süreci”, **Türkiye-AB İlişkileri**, [Ed.] Ertan Efegil ve M.Seyfettin Erol, (Ankara: Orion Yayınevi, 2007), 50.

belirtilmesidir. Türkiye Avrupa'ya dâhildir. Bu her şeyden önce, etkileri bu ülke de adım adım bilinçleşen Atatürk'ün güçlü kişiliğinin ve O'nun tarafından bütün hayatı alanlarında Türk devletinin devrimci bir tutumla Avrupalaştırma yolundaki yenileştirmesinin hatırlanmasıdır. Avrupa kültür ve siyasetinin yayılışı tarihinde bu olayın bir benzeri yoktur. Evet, bizler bu olayda Avrupa'daki en modern gelişim olan Birliği ile nitelik akrabalığı sezmekteyiz. Bunun için de Avrupa'nın ve Türkiye'nin etki ve tepkilerinde askeri, politik ve ekonomik yönden aynı olmalarından daha doğal ne olabilir? ”²

Ankara Anlaşması'na göre Türkiye ile AET Ortaklığı üç dönemden oluşmaktadır. Bu dönemler hazırlık, geçiş ve nihai dönem olarak adlandırılmaktadır. 1 Aralık 1964 tarihinde hazırlık dönemi başlamış olup, bu dönem1 Ocak 1973 tarihinde Katma Protokolün yürürlüğe girmesiyle sona ermiştir. Geçiş dönemi, Katma Protokol hükümlerine göre, Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesi ile sona ermiştir (31 Aralık 1995). Ankara Anlaşması'na göre, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin dolaşımı aşamalı olarak gerçekleşecektir. Ancak Türkiye'nin, AET üyeliğine yönelik herhangi bir tarih belirlenmemiştir.³Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkiler, 1970'lerden itibaren birçok sorunla yoğrulan ve tarafların çoğu zaman siyasal nedenlere bağlı olarak uzun süre birbirinden uzaklaştığı bir gelişim çizgisi izlemiştir.⁴ Türkiye-Birlik ilişkilerinde, Türkiye'nin henüz sorumluluk üstlenmediği bir hazırlık döneminin ardından imzalanan Katma Protokol'ün 1973 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte Geçiş Dönemi başlamıştır. Ancak, Geçiş Döneminde taraflar karşılıklı yükümlülüklerini yerine getirememişlerdir. Türkiye, 1970'lerde içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal bunalım sırasında genelde Batıdan, özelde ise Birlikten uzaklaşmıştır. Türkiye'nin, Birliğe karşı ticari ve ekonomik yükümlülüklerin dondurulma noktasına geldiği bu dönemde, siyasal açıdan da taraflar arasındaki ilişkilerde uzun süreli bir gerilim ortaya çıkmıştır. 1980 tarihinde Türkiye'de askeri darbe sonucunda demokrasi kesintiye uğramıştır. Bu nedenden ötürü, Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkiler de soğukluk yaşanmıştır. Diğer taraftan ise 1980 yılı Yunanistan'da politik ve insan haklarında iyileşme dönemi olarak

² Çağrı Erhan ve Tuğrul Arat, “AET'yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt II, [Ed.] Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yay., 2002), 89-99.

³ Muzaffer Dartan, “Avrupa Birliği ve Türkiye Almanya İlişkileri”, **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar Sermaye Piyasası Kurulu**,[Ed.] Turgay Berksoy ve A. Kadir Işık, (İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Yay, 2004), 121-122.

⁴ Esra Çayhan, **Dünden Bugüne Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışları**,(İstanbul: Boyut Kitapları, 1997), 24.

adlandırılmıştır. 1981 tarihinde, Yunanistan, bu gelişmeler ışığında Birliğin bir parçası olmuştur. Yunanistan'ın üyeliği, Türkiye'nin üyeliğini zorlaştırmıştır.

Aralık 1983 tarihinde Türkiye de tekrar seçimler yapılmış olup, sivil yönetim iktidar olmuştur. 1987 tarihinde Başbakan Turgut Özal, Avrupa Ekonomik Topluluğu için resmen başvurmuştur. Ancak gerek Türkiye deki sosyo-ekonomik durum, gerekse Birliğin genişleme politikasının olmaması nedenlerinden dolayı bir ilerleme olmamıştır.⁵

1990'dan itibaren Orta Avrupa ve Doğu Avrupa ülkelerindeki rejimler değişmiştir. Bu ülkeler, Avrupa Birliğinin bir parçası olma isteği içine girmişlerdir. Avrupa Birliğinin güçlü üyelerinden Almanya ve Fransa, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliğine üyelik isteklerini desteklediler. Böylece Avrupa Birliğinin genişleme süreci de başlamış oldu. Avrupa'nın geleceğini doğrudan etkileyecek olan ve AB'nin gündeminde en başta yer alan genişleme süreci tüm tarafların kazançlı çıkacağı bir süreçtir. Avrupa kıtasının bir bütün olarak barış ve istikrar içinde var olabilmesi için genişleme önemli bir süreçtir. Daha mikro açıdan bakıldığı zamanda, AB'nin genişlemesi üye ülkelere ve yeni katılacak üyelere sağlayacağı ekonomik ve siyasi çıkarlar, AB'nin kuruluşundan itibaren ulaşmak istediği bir amaçtır.⁶

Türkiye de bu süreçte yer alıp, Birliğin bir parçası olmak istemektedir. Avrupa'nın genişleme projesi “Gündem 2000” ajandasıyla açıklanmıştır. Bu ajandada AB, Aday ülkeleri iki gruba ayırmaktaydı. İlk gruptaki ülkeler; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve [Güney]Kıbrıs'tır. İkinci gruptaki ülkeler ise; Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya, Malta ve Slovakya yer almaktadır. Aralık 1997 Lüksemburg zirvesinde, “Gündem 2000” ajanda'sı aynen kabul edilmiştir. 1998 tarihinde birinci gruptaki ülkeler ile müzakereler başlamıştır. 2000 tarihinde Birlik ile ikinci gruptaki ülkeler arasında müzakereler başlamıştır. Aralık 2002 tarihinde, Birlik ile Aday ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Letonya, Litvanya ve Slovakya ile müzakereleri başarılı bir şekilde tamamlanmışlardır. Mayıs 2004 tarihinde müzakereyi tamamlayan bu ülkeler,

⁵Karlsson Ingmar, **Avrupa ve Türkler**, çev. Turhan Kayaoğlu, (Ankara: Homer Kitabevi, 2007), 65-66.

⁶Çiğdem Nas, “Türkiye- AB İlişkileri Açısından Avrupalılık ve Kimlik Sorunsalı”, **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar**, [Ed.] Turgay Berksoy ve A. Kadir Işık, (İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Yay, 2004), 300-301.

AB'nin bir parçası olmuşlardır. 2007 tarihinde Romanya ve Bulgaristan, AB üyesi olmuşlardır.⁷

Türkiye ise AB üyelik politikasında hayal kırıklıkları yaşamaktadır. Mart 1998 Londra'da toplanan Avrupa Konferansı'na, Türkiye katılmamıştır. 1999 tarihindeki Helsinki'deki Zirvede Türkiye'ye adaylık statüsü verilmiştir. Kasım 2000 tarihinde AB Komisyonu, Türkiye ve diğer aday ülkeler için, Katılım Ortaklık Belgesi hazırlamıştır. Bu belge, aday ülkeler için yol haritasıdır. Türkiye'ye, bu belgeye göre kısa ve orta vadede yapması gerekenler bildirilmiştir. Daha sonra AB Komisyonu, Türkiye'nin sağladığı ilerlemeler ve yapması gerekenler için "Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi" hazırlamıştır. 2005 tarihinde Türkiye'deki AKP hükümeti döneminde, Avrupa Birliği müzakere dönemi başlamıştır. Ancak günümüzde Türkiye henüz Birliğin bir parçası olamamıştır.

Bu çalışmada 2005 tarihinden itibaren Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki temel sorunlar ele alınacaktır. Birlik ile Türkiye arasındaki temel sorunların analiz edilmesi neticesinde sorunların daha kolay çözülebilmesi de mümkün olabilecektir. Bunun neticesinde Türkiye ile Birlik arasında durma noktasına gelen müzakere sürecinde pozitif gelişmeler de yaşanabilecektir.

Çalışmanın başında, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin arka planı ele alınacaktır. Türkiye'nin, AET'ne başvurusundan itibaren Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerin seyri analiz edilecektir.

Bir sonraki bölümde ise Avrupa Birliği ile Türkiye'nin tam üyeliğine bakışındaki temel tartışma konuları analiz edilecektir. 2005 tarihinde Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki müzakereler durma noktasına gelmiştir. Müzakerelerde yaşanan sorunların birçok nedenleri mevcuttur. Bu nedenlerden bir kısmı olan, kimlik sorunu, AB'nin hazmetme sorunu ve ekonomik krizler, Türkiye karşıtı liderlerin iktidara gelmesi ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerine bağlıdır. Birliğin, kimlik söyleminde Türkiye'ye yüklediği anlamlar değerlendirilecektir. Diğer bir sorunda Birliğin hazmetme sorunu ve ekonomik krizlerdir. Avrupa Birliği'nin, Türkiye'nin üyeliğine engel olabilecek hazmetme sorununun kriter olup olmadığı araştırılacaktır. Aynı bölümde Amerika da başlayıp Avrupa kıtasını etkileyen ekonomik kriz,

7 İbrahim Örnek ve Seyhan Taş, "Euro'nun Uluslararası Finans Sistemi İçerisindeki Yeri", **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar**, [Ed.] Harun Arıkan ve Muhsin Kar, (Ankara: Seçkin Yay., 2005), 281.

Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerine etkisi değerlendirilecektir. Diğer bölümde Türkiye karşıtı liderlerin iktidara gelmesinin sonucunda Birlik ile Türkiye arasında devam eden müzakerelere nasıl yansıdığı ele alınacaktır. AB'ne üye olan bazı devletlerin, Türkiye'nin adaylığına karşı çıkış nedenleri değerlendirilecektir. AB üyesi bazı devlet başkanlarının ve bürokratlarının, Türkiye karşıtı söylemleri ele alınacaktır. Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerdeki sorunlardan en önemlilerinden biride Türkiye, Yunanistan ve GKRY arasındaki sorunlardır. Birlik, müzakerelerde yaşanmakta olan tıkanıklığın aşılması için Türkiye'nin, Yunanistan ile GKRY arasındaki sorunların aşılması gerektiğini her fırsatta dile getirmektedir. Bu nedenle taraflar arasındaki sorunların ele alınması önemlidir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin Kıbrıs ve Ege sorunlarına karşılık yürüttüğü politikalar da Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilere ışık tutacaktır. Bu sorunların analiz edilmesi neticesinde Birlik ile Türkiye arasındaki sorunlar da çözülebilmesi de mümkün olabilecektir.

Sonuç bölümünde ise, Türkiye ile Birlik arasındaki temel anlaşmazlıkların bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN ARKA PLANI

Günümüzde Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin analizini yapabilmek için ilişkilerin arka planı irdelenmelidir. Birlik ile Türkiye arasında yaşanan sorunların kaynağı ilişkilerin arka planında yatmaktadır. 1950’li yılların sonunda Yunanistan, AET’ye üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Türkiye de, Yunanistan’ın akabinde topluluğa üye olmak için girişim içersinde olmuştur. Türkiye ile Birlik arasında üyelik için başlayan ilişkiler de Ankara Anlaşması bir milat olmuştur. 1963 tarihinden itibaren Birlik ile Türkiye arasında başlayan ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1980 ve 1990’lı yıllar Türkiye ile Birlik ilişkileri sorunlu bir dönem olarak nitelendirilebilir. Özellikle 1990’lı yıllarda ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. 1999 tarihinde Helsinki zirvesinde Türkiye’nin, aday ülke olarak lanse edilmesiyle birlikte ilişkiler de pozitif bir gelişme olmuştur. 2000’li yılların başın da Türkiye, Birlik müktesebatına uyum sağlamak için yasalarda değişiklikler yapmıştır. 2000-2004 yılları arasında Türkiye ile Birlik arasında ilişkilerde hızlı bir ilerleme süreci yaşanmıştır. 2005 tarihinde Türkiye ile Birlik arasında müzakerelerin başlanmasına karar verilmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerde duraklama dönemine girildiği söylenebilir. İlişkilerde sorunların yaşanmasında hem Türkiye’nin hem de Birliğin sorumlulukları mevcuttur. Günümüzde Birlik ile Türkiye arasındaki sorunları analiz edebilmek için ilişkilerin başlangıcındaki sorunların da ele almanın gereği mevcuttur.

2.1. Türkiye’nin AET Başvurusunda Yaşanan Gelişmeler

Türkiye, kuruluşundan itibaren batıda teşkil eden gerek askeri gerek ekonomik paktlarda yerini almıştır. Türkiye, AET ile daha AET’nin ilk kuruluşu yıllarında temasa geçmiştir. 31 Temmuz 1959 tarihinde Roma Anlaşması’nın 238. maddesine dayanarak Topluluk Konseyine “Ortak Üyelik” başvurusunda bulunmuştur.⁸

⁸ Dominik Lasok, “The Ankara Agreement: Principles and Interpretation”, **MÜ Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi**, c.1.s.12 (1991), 27.

AET-Türkiye Anlaşmasının dilimize “Ortaklık Anlaşması” olarak çevrilmesi nedeniyle AET’ye karşı Türkiye “Ortak Üye” olarak adlandırılmıştır. AET’ne tam üyelik için RA’nın 237. Maddesine istinaden başvuruda bulunulması gerekmektedir. Ancak Türkiye başvurusunu RA’nın 238. Maddesine dayanarak “Ortak Üyelik” başvurusunda bulunmuştur. Tam Üyelik başvurusu yerine Ortak Üyelik başvurusunda bulunmasının nedeni genel olarak ekonomik nedenlerdir. “Tam Üyelik” veya “Katılma” daha çok gelişmiş sanayi ülkeleri için söz konusu olabilecektir.⁹

Tam üyelik başvurusunda bulunan ülke, ekonomik yönden tam üyelikten doğacak yükleri kaldırabilecek ekonomik seviyeye sahip olması gerekmektedir. AT’na katılacak ülke, Topluluğa tam üye olduktan sonra üye ülkelerin yoğun bir mal arzı ile karşılaşacaktır. Bununla Ortak Pazar’ın faydalarından yararlanabilmek için sanayileşmenin belli bir aşamasını tamamlamak gerekmektedir. 1950’li yıllardaki Türkiye’nin ekonomisi değerlendirildiğinde, 1950-1954 yılları arasında GSMH’nin yıllık ortalama artış hızı yüzde 9 olarak gerçekleşmiş, kişi başına gelir ise yüzde 5 gibi yüksek bir artış gösterirken, aynı dönemde DP hükümetince uygulanan liberasyon politikasının etkisiyle ithalattaki artışlar, ihracattaki artışların üzerinde gerçekleşmiştir. Aynı zamanda DP hükümetince uygulanan sabit kur politikası da buna eklenince döviz rezervleri hızla erimiştir.¹⁰

1954 yılından sonra Türkiye’nin kalkınma hızı düşmüş, plan ve programdan yoksun yatırım ve imar girişimlerinin ortaya çıkardığı kamu açıkları nedeniyle enflasyon yaşanmıştır.¹¹

Türkiye ekonomik sorunlardan kurtulmak için uluslararası kuruluşlardan ya da devletlerden borç para alma zorunluluğu doğmuştur. Fakat OEEC, IMF ve IBRD gibi uluslararası kuruluşlar kredi için Türkiye ekonomisinde “stabilizasyon” programının uygulamasını gerektirdiğine vurgu yapmışlardır. DP hükümeti ise uluslararası kuruluşların bu programına dikkate almayarak; ABD, Almanya ve İngiltere gibi devletlerden borç para isteme politikasını yürütmüştür. Ancak bu devletlerde borç para vermek için, uluslararası kuruluşların onayının gerekliliğini dile getirmişlerdir.

⁹ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 4.bs.(İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1996), 391.

¹⁰ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**,(Ankara: Ümit Yayıncılık,1993), 123.

¹¹ **age**,121-124.

Bu nedenden ötürü Türkiye, “stabilizasyon” programını kabul etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, IMF ve OEEC ile yaptığı görüşmeler sonunda ekonomik yardım alabilmiştir. Türkiye yalnız ekonomik konjonktür olarak değil, gelişmişlik açısından da AET ülkelerinin gerisindeydi.¹²

15 Mayıs 1959 tarihinde Yunanistan, ortak üyelik için AET’ye başvuruda bulunmuştur. 31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye, AET’ne üyelik için başvuruda bulunmuştur.¹³

1960 tarihinde Yunanistan ile AET arasındaki ortaklık görüşmeleri başlamıştır. 11 Mayıs 1960 tarihinde AET Konseyi, Türkiye’nin müracaatını incelemiştir. Konsey, “Ortaklık Anlaşması” ile sonuçlanacak müzakerelere başlanmasına karar vermiştir.¹⁴ Türkiye’nin müzakere sürecinde ilk engel 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesidir. Darbenin akabinde Başbakan Adnan Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edilmiştir. Türkiye’de yaşanan bu gelişmeler üzerine Fransa Cumhurbaşkanı General de Gaulle, AET-Türkiye ilişkilerinin dondurulması gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye de yaşanan bu gelişme neticesinde, demokratik rejimden kopmanın Avrupa’dan da kopma anlamına geldiğini görmüştür.¹⁵

31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye ile AET yetkilileri bir araya gelerek hazırlık görüşmeleri başlamıştır. Ortaklık Anlaşması imzalanan kadar on görüşme yapılmıştır.¹⁶

AET ile Türkiye arasındaki ilk görüşmeler 28-30 Eylül 1959 yılında, ikinci görüşme ise 2-4 Aralık 1959 tarihlerinde gerçekleşmiş olmakla birlikte bir sonuca ulaşamamıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesi nedeniyle AET ile Türkiye arasındaki müzakereler kesintiye uğramışsa da askeri yetkilerinin Türk dış politikasında değişiklik yapmayacaklarını dile getirmeleri üzerine müzakereler yeniden başlamıştır.¹⁷

¹² age, 124.

¹³ Deniz Vardar, “Türkiye-AT İlişkileri”, **Türk Dış Politika Analizi**, [Der.] Faruk Sönmezoğlu, (İstanbul: Der Yayınları, 1994),125.

¹⁴ Şaban Çalış, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim**, (Ankara:Nobel Yay.,2008), 77-85.

¹⁵ Kazgan, **100 Soruda Ortak Pazar ve Türkiye**, 2.bs, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973), 77.

¹⁶ Tekeli ve İlkin, age, 134-139.

¹⁷ Vardar, age, 124.

Türkiye- AET arasında 14-21 Ekim 1960 tarihinde üçüncü tur, 10-22 Nisan 1961 tarihinde dördüncü tur, 18-22 Haziran 1962 tarihinde beşinci tur ve 8-12 Ekim 1962 tarihinde altıncı tur görüşmeleri yapılmıştır. Ancak yapılan görüşmeler neticesinde herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır. Bunun nedeni AET ile Türkiye arasında imzalanacak anlaşmaya ilişkin görüş ayrılıklarıdır. AET'nin, Türkiye ile yapacağı anlaşmayı bir Ticaret Anlaşması olarak sınırlandırmak isterken, Türkiye ise, tam üyeliğe varabilecek Gümrük Birliği'ni içeren daha geniş kapsamlı bir anlaşmanın yapılması talebini dile getirmiştir.¹⁸

Türkiye ile AET arasındaki müzakereler neticesinde bir ortak noktaya ulaşılmıştır. 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye, Avrupa Topluluğu ile Ankara Anlaşmasını imzalanmıştır. 1 Aralık 1964 tarihinde Avrupa topluluğuna üye devletlerin parlamentolarınca da onaylanması sonucunda yürürlüğe girmiştir.¹⁹

Türkiye ile AET arasında imzalanan Ankara Anlaşması'nın üzerinde tartışılan hükümleri mevcuttur. Anlaşmasının tartışılan hükümlerinden biri de 28. maddedir.

*“Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Anlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Bağlı Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler.”*²⁰

Madde'deki ifadeler Türkiye ile AET arasında yapılan anlaşmanın tam üyeliğe yönelik olduğu yönünde değerlendirmeler olmasına rağmen, AET ile Yunanistan arasında yapılan Atina Anlaşması'ndan farklılıkları bulunmaktadır. Atina ile Ankara anlaşmaları arasında hem dil hem de içerik yönünden farklılıkları vardır. Atina Anlaşması daha keskin ve kararlı ifadelerle kaleme alınmışken, Ankara Anlaşması'nda metnin dil ve içeriğinde kararsızlık ve muğlâklık barındırmaktadır.²¹ Yunanistan ile yapılan anlaşma da ortaklık süreci tek bir dönem olarak planlanmıştır, Türkiye ile yapılan anlaşmada ise ortaklık süreci üç ayrı bölümden oluşmuştur. Türkiye için hedeflenen Gümrük Birliği kademeli bir sürecin sonunda otomatik olarak değil, tarafların uygun görmesi ve yetkili merciler tarafından karara

¹⁸ age, 125.

¹⁹ age, 128-129.

²⁰ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlılıkları(1945-1990)**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1991), 669.

²¹ Tevfik Saraçoğlu, **Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklığı**, (İstanbul: Akbank Ekonomi Yay, 1992), 55-60.

bağlanmak suretiyle gerçekleşecektir.²² Ankara ile Atina anlaşmaları arasındaki bir diğer fark da tercihli ticaret tarifeleridir. Ankara Anlaşmasına göre Topluluk, Türkiye'ye işlenmemiş tütün, üzüm, kuru incir ve fındık alanlarında tercihli tarife hakkı tanımıştır. Ancak geleneksel Yunan tarım ürünleri, Topluluk pazarına tercihli ve limitsiz olarak girerken, Türk ürünleri ise sınırlamalara tabi tutulmaktadır.²³

1959-1963 tarihleri arasında AT ile Türkiye arasındaki müzakerelerde Batı Almanya hariç AT' ye üye diğer devletler başta Fransa olmak üzere, Türkiye'yi ekonomisinin zayıf olması ve bir Avrupa toplumu olmaması nedeniyle Ortak üye olarak kabul etmeyi ret etmiştir. İtalya daha çok Türkiye'nin AET içinde bulunmasını kendi çıkarlarına uygun olmayacağı için kabul etmemiştir. İtalya, Türkiye'nin fındık, üzüm gibi ürünler için istediği tavizlerin verilmesine karşı çıkmıştır.²⁴

AET'ye üye devletlerin daha sonrasında Türkiye'nin, Ortak Üyeliğe kabulü sırasında yaşanan politik atmosfer etkili olmuştur. Bu politik atmosfer Türkiye'deki sol akımlar güçlenmesidir. 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye'de yaşanan Askeri Müdahale sonucunda iktidar değişimidir. Ayrıca Mayıs 1960 yılında Türk Parlamento Heyeti'nin Sovyet Rusya'yı ziyaret etmesi de Batı Avrupa Devletlerini kaygılandırmıştır. Soğuk Savaş politik atmosferinde Türkiye'nin bu politikası Avrupa'nın milli güvenliğini tehlikeye düşürecekti. Bu nedenden ötürü Türkiye'nin, batıdan dışlamak yanlış politik sonuçlara neden olacaktı. Türkiye, bu politik atmosfer içerisinde AT ile Ankara Anlaşması'nı imzalamıştır.²⁵

Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik süreci 1963 tarihinde taraflar arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile başlamıştır. Ankara Anlaşması özellikle RA' dan esinlenerek hazırlanmıştır. 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da Türkiye, Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve AET adına Konsey temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Türkiye bu anlaşmayla birlikte AT'na Ortak üye olmuştur.

Ancak AT ile Türkiye arasında imzalan anlaşmanın GATT tarafından da onaylanması gerekmektedir. Ankara Anlaşmasının da temel amacı Gümrük

²² age, 65.

²³ age, 68-69.

²⁴ Kazgan, age, 75-77.

²⁵ Mehmet Ali Birand, **Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası**, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987), 169.

Birliği'nin oluşturulmasıdır. GATT'ın genel kuralı olan en çok kayrılan ülke kuralının bir tarafa bırakılarak karşılıklı olarak sadece bu iki tarafın gümrüklerini indirmesi durumu, GATT'ın onayının alınmasını zorunlu kılıyordu.²⁶ GATT, Ankara Anlaşmasını onaylamamış ve Gümrük Birliği ile ilgili takvim GATT' sunulduğuunda geçiş dönemi ile ilgili Ankara Anlaşması'nın onaylanacağını dile getirmiştir. Ankara anlaşması GATT' tan onay alamamıştır. Ancak anlaşma reddedilmeden GATT' tan ereve anlaşması olarak geçmiştir.²⁷

Ortaklık Anlaşması, TBMM ve AT' ye ye diğer devletlerin parlamentolarınca da onaylanarak 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁸ Ortaklık Anlaşması, doğası gereği **sui generis** zellik taşıyan uluslararası bir anlaşmadır. Tam olarak AT' ye tam ortaklık ifade eden bir anlaşma olmamakla birlikte sadece ticaret anlaşması olarak da adlandırılmaz.²⁹

Ortaklık Anlaşması, ana anlaşmaya ek bir geçici protokol bir mali protokol ve bir son senet ile akit taraflarca teati edilen mektupları da içeren beş belgeden oluşmaktadır.³⁰ Bunları kısaca ele alırsak:

- (a) Geçici Protokol: 11 madde barındırmaktadır. Ortaklık Anlaşmasının 3/1. Maddesine dayanarak hazırlanmıştır. Hazırlık Döneminin ne şekilde işleyeceğini; bu dönemin bitişi sonrasında Geçiş Dönemine nasıl geçileceği de belirtilmiştir.
- (b) Mali Protokol: Konsey tarafından 9 Mayıs 1963 tarihinde Türkiye'ye verilmesine karar verilen 175 milyon kredinin esaslarını içinde barındırmaktadır. Bu Protokol birinci Mali Protokol olarak adlandırılır.
- (c) Son Senet: Son Senet içerisinde, Geçici Protokol'n 2. Maddesine istinaden kuru zme ilişkin bir niyet bildirisini, Mali Protokol'n 2. Maddesinde sözü geçen hesap biriminin değerine ilişkin bir yorum bildirisini ve Ortaklık

²⁶ Haluk Günuğur, **Avrupa Ekonomik Topluluğuunu Kuran Anlaşma (Roma Anlaşması)**, (İstanbul: İKV Yayınları, 1985), 178.

²⁷ **age**, 179-180.

²⁸ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 4bs.(İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1996), 404.

²⁹ Lasok, **age**, 27.

³⁰ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, 2bs. (Ankara: Turhan Kitabevi, 1990),156.

Anlaşmasında geçen Akit Taraflar deyiminin yorumunu içinde barındırmaktadır.

- (d) Teali Edilen Mektuplar: Ortaklık Anlaşmasının 4 ve 12’nci maddelerine dayanarak, Ortaklık Konseyi’nin Türkiye’deki iş gücüne ilişkin sorunları Hazırlık Döneminden itibaren ele alınacağı ifade edilmiştir.

Ortaklık anlaşması, Türkiye-Topluluk ortaklığının temel ilkelerini belirleyen bir anlaşma özeliği mevcuttur. Anlaşmanın dışında Protokol’ün de önemi vardır. Anlaşma da taraflara fesih hakkı verilmemiştir. Anlaşmanın yürürlük süresi belirtilmemiştir. Anlaşma da belirtilen amaçlar gerçekleşene kadar anlaşma yürürlükte kalacaktır.³¹

Ortaklık Anlaşmasında dile getirilen “Ortaklık” Türkiye ile AT arasında gerçekleştirilecek bir Gümrük Birliğinin gerekli kıldığı ortak politikaları saptamak suretiyle, bunları kesin bir takvime bağlayan bir anlaşma değildir.³² Ortaklık Anlaşmasının merkezini, Gümrük Birliği oluşturmaktadır. Aynı zamanda anlaşma Gümrük Birliği’nin oluşmasını evrimsel olarak geliştirecek sürece bırakmaktadır. Evrimsel olarak geliştirecek bu süreç ise anlaşmaya göre üç dönemden oluşmaktadır. Bu üç dönem: Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son Dönem’den meydana gelmektedir.³³

Hazırlık Dönemi, 1963 Ortaklık Anlaşması ile ortaya konan hedefleri gerçekleştirmek için oluşturulan üç aşamanın ilkidir. Bu dönemde Türkiye’nin geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisinin üstlenmek zorunda olduğu yükümleri gerçekleştirmek için Topluluğun yardımı ile ekonomisinin güçlendirilmesi gerektirdiğinin altı çizilmiştir.³⁴ Hazırlık Döneminde, Türkiye’ye tek taraflı “tarife kotaları” açılmasıdır. Türkiye’nin ihraç ürünlerine (tütün için 12.500 ton, kuru üzüm için 30.000 ton, kuru incir için 12.500 ton ve fındık için 17.000 ton) tarife kotası 1964 Aralık tarihinde açılmıştır. Tarife kotalarında, kota miktarı limiti içinde tercihli tarife (gümrük vergisi) uygulanmaktadır.³⁵ 1967 yılından itibaren Ortaklık Konseyi’nin yeni ihraç mallarının Topluluk pazarında satılabilmesi için uygun

³¹ Lasok, **age**, 27.

³² Tekeli ve İlkin, **age**, 195.

³³ **age**, 196-197.

³⁴ Karluk, **age**, 411.

³⁵ Halil Seyitoğlu, **Uluslararası İktisat**, (İstanbul: Güzem Yayınları, 1993), 346-353.

tedbirler alınmasıyla birlikte, el dokuma halıları, taze meyveler, taze balık, kabuklu deniz hayvanları, yumuşakçalar, taze üzüm, portakal, bazı şarap ve tekstil ürünleri için tarife kotaları açılmıştır. Bu dönemde Topluluk tarafından verilen kotalara rağmen, Türkiye'nin ihracatı yalnızca %7,6'lık bir artış olabilmıştır. Buna karşılık olarak bu dönemdeki Türkiye'nin ithalatında AET'n un payı %29'dan % 42'ye çıkmıştır.³⁶Sonuç itibariyle Türkiye, hazırlık döneminde istenen hedeflere ulaşamamıştır.

Hazırlık Dönemi, Ortaklık Anlaşması'nda 5 yıl olarak ön görülmüştür. Ancak uygulamada bu dönem 9 yıl zaman almıştır.³⁷ Hazırlık Döneminde, Türkiye'nin toplam ithalatında AET'nun payı artmıştır. Ancak bu dönemde Türk emeğinin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmet edimi alanlarında bir gelişme yaşanmamıştır.³⁸

Türkiye, Hazırlık Dönemini tamamlamasının akabinde Geçiş Dönemine geçeceği anlaşma da düzenlenmiştir. Bir diğer taraftan Geçici Protokolde, Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden 4 yıl sonra Türkiye ekonomisinin performansının değerlendirilerek Hazırlık Döneminin tamamlanıp tanımlanmadığına karar verileceği dile getirilmiştir. 1967 tarihinde Türkiye'de bu maddeye istinaden Ortaklık Konseyi toplantısında konuyu gündeme getirmiş ve Katma Protokol çalışmalarının başlatılmasını istemiştir. Ancak Topluluk Geçici Protokolde öngörülen sürelerin devam ettiğini belirtmiştir. Topluluğa göre Geçiş Dönemine geçilebilmesi için Türkiye'nin gerekli ekonomik performansı yakalaması gerekmektedir. Bunedenden ötürü de 1968 yılından önce Türkiye'nin bu konuda görüşmelere başlamasının mümkün olmadığı dile getirilmiştir.³⁹

1968 tarihinde Türkiye, Geçiş Dönemine istinaden isteğini yinelemiştir. Topluluk bu konuda bir karara varabilmek için Türkiye'nin ekonomik durumunun analiz edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Prof. Baade, Türkiye'nin ekonomik durumuna ilişkin rapor hazırlamıştır. Bu raporda, Türkiye'nin Geçiş Dönemine geçmesi için gerekli ekonomik kalkınmaya erişemediği ifade edilmiştir. Ancak Türkiye'nin Geçiş

³⁶ Karluk, **age**, 412.

³⁷ **age**, 412.

³⁸ Tayyer Ayyıldız, **Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye**, (Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975), 18.

³⁹ Karluk, **age**, 407.

Dönemine geçmek için gösterdiği diploması sonuç vermiştir. 9 Aralık 1968 tarihinde Türkiye'nin, Geçiş Dönemine geçmesi için görüşmelere başlanmasını AET kabul etmiştir.⁴⁰

5 Şubat 1969 tarihinde Türkiye ile AET arasında ikinci döneme ilişkin görüşmeler başlamış olup, 22 Temmuz 1970 yılında görüşmeler sona ermiştir.⁴¹ 19 Kasım 1970 tarihinde Geçiş dönemini düzenleyen Katma Protokolün metni, Ortaklık Konseyi'nde kabul edilmiştir. 23 Kasım 1970 tarihinde Brüksel'de Türkiye ile AET arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma AKÇT yetki alanına giren maddeleri içinde barındırmakla birlikte son senet anlaşmasıdır.

1 Eylül 1971 tarihinde TBMM'de anlaşma 69 olumsuz oya karşılık 149 olumlu oyla kabul edilmiştir. 1 Ocak 1973 tarihinde anlaşma yürürlüğe girmiştir.⁴²

Ankara Anlaşması'nın son aşaması Son Dönemdir. Bu dönemde Gümrük Birliği'ne geçilecektir. Buna istinaden Türkiye'nin, AET yönelik ekonomi politikalarını uyumlaştırması gerekmektedir.⁴³

İkinci Dönem kendi içerisinde ikiye ayrılmıştır. Birinci dönem 12 yıl sürecektir. Bu dönemde bazı ürünlerin gümrüklerinin 12 yıl içerisinde tamamen kaldırılması gerektiği dile getirilmiştir. İkinci Dönem ise, 22 yıllık bir süreyi içinde barındırmaktadır. Bu dönemde korunma altında olan sanayi ürünlerinin gümrüklerinin 22 yıllık süre içerisinde sıfıra indirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁴

Kısacası 22 yıllık süre sonunda Türkiye ile AET arasında Gümrük Birliği'nin kurulması hedeflenmiştir.⁴⁵ Katma Protokol ekonomik bütünleşme hedefine yönelmiştir. Katma Protokol'le göre Geçiş Dönemindeki ilk 12 yılda Türkiye, Topluluk çıkışlı sanayi ürünleri ithalatına uyguladığı gümrük vergilerini sıfırlaması öngörülmüştür. Türkiye 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde yükümlülüklerini yerine getirmiştir. Türkiye, gümrük vergilerinde 12 yıllık listede yüzde 10'luk 2, 22

⁴⁰ **age**, 408.

⁴¹ Pazarcı, **age**, 157.

⁴² Karluk, **age**, 408.

⁴³ **age**, 409.

⁴⁴ Özsunay, **age**, 228.

⁴⁵ Ahmet Çimen, **Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri**, (Ankara: Ankara Yay., 1996), 134-145.

yıllık listede yüzde 5'lik 2 indirim yapmıştır.⁴⁶ 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği gerçekleşmiş olup, bu dönem tamamlanmıştır.⁴⁷

Türkiye, Geçiş Dönemin de öngörülen süreyi aşsa da yükümlülüklerini yerine getirmiştir.⁴⁸

Ankara Anlaşması'nın 28'inci maddesi, Türkiye'nin RA' dan doğan yükümlülüklerinin tamamını yerine getirmesi neticesinde taraflar arasında tam üyeliğe yönelik görüşmelerin olabileceği ifade edilmiştir. Ancak Türkiye, Son Döneme geçilmesini beklemeden anlaşmaya aykırı olarak Avrupa Devleti sıfatıyla tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.⁴⁹

Türkiye'nin üyeliğe yönelik bir diğer yükümlülüğü de Mali Protokollerdir. Mali Protokollerin kaynağı Ortaklık anlaşmasına dayanmaktadır. İlk Mali Protokol, Ortaklık Anlaşması'na ek olarak imzalanmıştır. İlk Mali Protokolde, yapılma sebebi de yer almıştır. Mali Protokoller, Ortaklık Anlaşmasının amaçlarının daha kolay bir şekilde gerçekleşmesi için yapılmıştır. İlk Mali Protokolde, AET Komisyon Başbakanı konuya ilişkin görüşlerini dile getirmiştir;

*“...Sizi yeni muvaffakiyetler beklemektedir. Ortak olduğumuz Topluluğun, başta beş yıllık planımızdakiler olmak üzere hedeflerinize tam olarak erişebilmemiz hususunda yapacağı yardımlar, bu muvaffakiyetleri kolaylaştıracaktır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle, öngörmüş olduğu ve mühim bir yardım teşkil eden iktisadi ve mali avantajlar, Türkiye'nin istihsal gücünü geliştirmesini ve Ekonomik Topluluğa yönelen ihracatını arttırmasını mümkün kılacaktır...”*diyerek Mali Protokol'ün amacını da açıklamıştır.⁵⁰

Topluluk, Türkiye'nin ekonomisinin daha uyumlu bir hale gelmesi için mali yardımlarda bulunmaktadır. Türkiye'ye verilecek krediler ve mali yardımlar

⁴⁶ Karluk, **age**, 414.

⁴⁷ **age**, 459.

⁴⁸ Haluk Nuray, “İkinci Yılı Tamamlarken Gümrük Birliğinden Kaynaklanan Yükümlülükler Bakımından Hangi Noktadayız?”, **İKV Dergisi**, (1997), 30.

⁴⁹ **age**, 440.

⁵⁰ Avrupa Topluluğu, **Türkiye-AET İlişkileri**, (Ankara: AT Yayını, 1996), 234-235.

protokollerle belirlenmektedir. Türk ekonomisinin gelişmesine katkı sağlayacak ve alt yapısını güçlendirecek projelere mali destek verilecektir.⁵¹

1964 tarihinden itibaren AET, Türkiye'ye yönelik ayırdıkları kaynakları AYB aracılığı ile vermeye başlamıştır. 1964 tarihinde Birinci Mali Protokol yürürlüğe girmiştir. 1 Ocak 1973 tarihinde Hazırlık dönemi sona ermiştir. Bu tarihten itibaren Katma Protokol'ün yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde AET, Türkiye'ye 175 milyon ECU (European Currency Unit) tutarında mali yardımda bulunmuştur. 175 milyon ECU tutarındaki kredinin vadesi 30 yıl olarak belirlenmiştir.⁵²

1971-1977 yılları arasındaki dönemde İkinci Mali Protokol Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Türkiye'ye 220 milyon ECU tutarında kredi verilmesi öngörülmüştür. Bu dönemde verilen kredinin 195 milyon ECU tutarı Türkiye'nin alt yapı projelerine ayrılmıştır.⁵³

12 Mayıs 1977 tarihinde Türkiye ile AET arasında Üçüncü Mali Protokol imzalanmıştır. 8 Şubat 1979 tarihinde anlaşma TBMM tarafından onaylanmıştır. Protokol 31 Ekim 1981 tarihine kadar yürürlükte olacağı ifade edilmiş olmakla birlikte süre daha sonra uzatılmıştır. Bu dönemde AET, Türkiye'ye 310 milyon ECU tutarında kredi verilmesini kararlaştırmıştır. AET'nin vermiş olduğu bu kredinin faizi yüzde 2,5 olup, vadesi kırk yıldır. Bu kredinin 220 milyon ECU'lük kısmı alt yapı projelerine ayrılmıştır.⁵⁴

30 Haziran 1980 tarihinde Topluluk, Türkiye'ye Özel İşbirliği Fonunun verilmesine uygun görmüştür. Türkiye, krediyi kullanabilmesi için hangi projelerin finansmanında değerlendireceğini belirtme zorunluluğu getirilmiştir. Aynı zamanda AT Komisyonu tarafından, belirtilen projelerin onaylanmamsıda zorunludur.⁵⁵

Özel İşbirliği Fonunun 68 milyon ECU'lük kısmı enerji ihtiyacındaki ithal girdiye ayrılmıştır. 7 milyon ECU'lük kısmı ise teknik yardımlara ayrılmıştır.⁵⁶

⁵¹TC Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, (Ankara: Hazine ve Dış Tic. Müsteşarlığı Yayını, 1991), 147.

⁵²**Age**, 148.

⁵³Çimen, **age**, 149.

⁵⁴**age**, 152-153.

⁵⁵TC Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, **age**, 151-152.

⁵⁶Çimen, **age**, 154.

30 Haziran 1980 tarihinde Ortaklık Konseyi, Türkiye'ye Dördüncü Mali Protokol'e istinaden 600 milyon ECU tutarında mali, yardım yapılması kararını vermiştir. Topluluk bu kredinin 225 milyon ECU'lük kısmını AYB kaynaklarından, 375 milyon ECU'lük kısmını ise Topluluk bütçesinden sağlayacaktı. Türkiye'ye verilecek bu kredinin 40 yıl vadeli olacaktır. Bu yardımın 50 milyon ECU tutarındaki kısmın ekonomik ve teknik işbirliği için harcanması öngörülmüş olup, hibe olarak verilmesine karar verilmiştir. 1981 yılının ilk yarısında Dördüncü Mali Protokol görüşmeleri tamamlanmıştır. 19 Haziran 1981 tarihinde taraflarca protokol paraflanmış olmakla birlikte siyasi nedenlerden dolayı dondurulmuştur.⁵⁷

Türkiye'nin bu mali dönemdeki kredileri alabilmesi için öncelikli olarak AP'nin olumlu görüşünü almak zorundadır. Daha sonra ise akit taraflar arasında onay belgeleri teati edilecek ve müteakiben onay belgelerinin teatisini izleyen ikinci ayda Protokol yürürlüğe girmiş olacaktır. Ancak taraflar arasında yapılması gereken protokol tamamlanmamış olup, Türkiye bu dönemdeki kredilerden yararlanmamıştır.⁵⁸

Ortaklık Anlaşmasının Geçiş Dönemine ilişkin gerekli hükümler yürürlüğe konmuş olmakla birlikte gerektiği gibi işletilememiştir. Hükümlerin işletilememesinin sebepleri mevcuttur. 1970'li yıllarda iki petrol şoku yaşanmıştır. Petrol şokundan hem AT ülkeleri hem de Türkiye negatif yönde etkilenmiştir.

Aynı zamanda 1970'li yıllarda Türkiye iç siyasetin de yaşanan istikrasızlıklarda Ortaklık Anlaşmasının takviminde aksamalar yaşanmasına neden olmuştur. 1973-1976 ile 1977-1981 yıllarını kapsayan Mali Protokollerden (II ile III Protokoller) de Türk hükümetleri hoşnut kalmamışlardır. Türk hükümeti, Protokollerde değişiklikler yapılmasını talep etmiştir. AT tarafından, Türk hükümetinin bu isteğine karşılık olumlu bir cevap vermemiştir. AT'nun bu politikası nedeniyle 25 Aralık 1976 tarihinde Türk hükümeti, AT'ye karşı yerine getirmesi gereken tüm yükümlülüklerini doldurduğunu açıklamıştır.⁵⁹

⁵⁷ TC Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, **age**, 153.

⁵⁸ Çimen, **age**, 153.

⁵⁹ Vardar, **age**, 126.

Türkiye 1 Ocak 1976 tarihine kadar yerine getirmesi gereken gümrük indirimlerinin 1977 ve 1978 yıllarında yapamayacağını ve ertelediğini dile getirmiştir.⁶⁰ Ancak Türkiye’de ekonomik koşulların kötüleşmesi sebebiyle, AT sanayi ürünleri için gerçekleştirdiği kademeli indirimleri 1978 yılından itibaren ertelemiştir. Türkiye, Topluluk arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi için iki talepte bulunmuştur. İlk talep Topluluğun, Türkiye’ye 8 milyar dolar yardımda bulunmasıdır. İkinci talep ise Türkiye’nin, Topluluğa karşı olan yükümlülüklerinin bir süreliğine dondurulmasıdır. Topluluk, Türkiye’nin birinci talebini ret etmiş olup, ikinci talebi ise kabul etmiştir.⁶¹

21 Eylül 1979 tarihinde Türkiye ile Topluluk arasında anlaşma yapılmıştır. Taraflar arasında yapılan bu anlaşmaya göre, Türkiye’nin, Topluluğa karşı olan yükümlülüklerinin 5 yıl dondurulması uygun görülmüştür.⁶²

1980 askeri darbesi nedeniyle Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkiler gergin bir döneme girmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ile AT, ülkemizdeki siyasi koşulları ileri sürerek, Türkiye ile ilişkilerini bir süre askıya alınmıştır. 16 Eylül 1986 tarihinden itibaren Topluluğun, Türkiye ile olan ilişkilerine yönelik baskı politikası Ortaklık Konseyi Toplantısıyla birlikte yumuşama dönemine girmiştir.⁶³

AT’ üye olan devletler, Türkiye’de sivil bir yönetimin iş başına gelip, demokrasinin tekrardan yerleştirilmesini istemişlerdir. Türkiye’de yeniden demokrasiye geçilip, parlamento açılıncaya kadar, siyasi partiler oluşup ta parlamentoya girene kadar bir dönem kaybolmuştur. Bu dönem zarfı içinde Türkiye, yükümlülüklerini yerine getirememiştir.⁶⁴

6 Kasım 1983 tarihinde Türkiye’de genel seçimleri Anavatan Partisi kazanarak iktidar olmuştur. Böylece Türkiye’de yönetim tekrar sivilere geçmiştir. Anap Hükümeti, AT olan ilişkilerin yeniden düzenlemek için Katma Değer Vergisi (KDV) kanunun çıkarmıştır. Hükümet bu politikayla kendi mevzuatını, AT mevzuatına yakınlaştırmaya çalışmıştır. ANAP hükümeti liberal ekonomik programları uygulamıştır.⁶⁵

⁶⁰ Karluk, **age**, 395.

⁶¹ Çimen, **age**, 154.

⁶² Vardar, **age**, 126.

⁶³ Günuğur, **age**, 180.

⁶⁴ **age**, 181.

⁶⁵ Çimen, **age**, 56.

1987 yılına gelindiğinde Türkiye'deki Özal hükümeti AET'ne üyelik için başvuruda bulunmuştur. 18 Aralık 1989 tarihinde Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin başvurusuna yönelik değerlendirmelerini açıklamıştır. Topluluğun kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan yeni bir üye daha kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda AT, Türkiye'den ilişkilerin normalleşmesi için demokratik özgürlükler ve insan hakları konusunda adımlar atmasını istemiştir. Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.⁶⁶

Komisyonun, Türkiye'nin adaylığına yönelik değerlendirmeleri esas itibarıyla iki bölümdür. İlk bölüm Topluluğun genişlemesine ilişkin sorunlar, ikincisi Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi durumdur.

Komisyonun, hazırlamış olduğu Türkiye raporunda politik sorunlar ön plana çıkmaktadır. Politik Kısımda konuların başında Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki mevcut sorunlarının, Birlik ile arasındaki ilişkileri etkilediği ifade edilmiştir.⁶⁷

Raporda bir diğer kısımda ekonomidir. Türkiye'nin ekonomisinin olumsuz yanlarından biri olan enflasyonun %60 olması raporda yer almıştır. 1989 tarihinde Birlik üye ülkelerinde Yunanistan ve Portekiz hariç enflasyon ortalaması %3-4 arasındadır. Türkiye'nin enflasyonun yüksek olması AB tarafından olumsuz olduğu dile getirilmiştir. Türkiye ekonomisindeki bir diğer olumsuzluk milli gelirin düşük olmasıdır.⁶⁸

Bu dönemde Türkiye'nin AT üyeliğine yönelik, Federal Almanya ve Yunanistan tarafından olumsuz tavır takınılmıştır. Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunları Birlik platformlarına taşımıştır. Diğer taraftan Federal Almanya ise, Türkiye'nin Topluluk üyeliği ile beraber serbest dolaşımın kendi ülkelerine göç olacağından dolayı istememekteydi. Aynı zamanda Türkiye'de yaşanan yüksek enflasyon, işsizlik ve insan hakları sorunları da, Birlik ile olan ilişkilerini de etkilemektedir. Bu sebeplerden dolayı, Aralık 1989 tarihinde toplanan Topluluk Komisyonu, Türkiye'nin üyeliği başvurusunu şimdilik kabul edilmediğini açıklamışlardır.

⁶⁶ Çağrı ve Arat, **age**, 88.

⁶⁷ Günuğur, **age**, 184.

⁶⁸ **age**, 185.

Türkiye, Topluluk Komisyonu'nun bu kararını topluluğun yeni bir genişleme yapmak istememesine bağlamıştır.⁶⁹

1991 tarihine gelindiğinde iki kutuplu dünya düzeni sona ermiştir. Bu yeni politik gelişim sonucunda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri kapitalist sistemi benimsemişlerdir. Ardından bu ülkelerin hedefi de Birliğin bir parçası olma arzusu olmuştur. Politik sistemde yaşanan bu değişim neticesinde Topluluğun genişleme politikası da değişmiştir. AT, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üye olabilmesi için genişleme politikasını üretmiştir.

2.2.Tam Üyelik Müzakerelere Giden Süreçte Yaşanan Sorunlar (1993-1999)

1990'lı yıllarda Dünya'da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1990 tarihinde iki Almanya'nın birleşmesi gerçekleşmiştir. 1990lar'ın ilk yarısında ise Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde komünist rejimler yıkılmış yerine, batı tarzı parlamenter sistemi benimsemişlerdir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de Avrupa Birliği üyeliği için değişimlere başladılar. Bu süreçte Avrupa Birliği ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ardı sıra "Avrupa Anlaşmaları" imzalanmıştır. Avrupa Anlaşmaları ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri hızlı bir şekilde Birliğin bir parçası olmak için adaylık süreci başlamıştır. Aralık 1991 tarihinde Maastricht Zirvesinde, Birliğin hem Ekonomik hem de Parasal, hem Ortak Dış Politika ve Güvenlik alanlarda bir ortak politikaların oluşması yönünde kararlar alınmıştır.⁷⁰

Aynı zamanda Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırılmak suretiyle AB içinde daha fazla söz sahibi olmanın engelleri de kaldırılmıştır. Konsey kararlarının nitelik çoğunlukla alınan alanlar genişletilmiştir. Bu çerçevede Avrupa'daki bütünleşme hareketinin derinleştirilmesi, bir başka deyişle üye ülkeler arasındaki ilişkilerin daha da sıkılaştırılması yönünde politikalar üretmektir. Avrupa'nın siyasi coğrafyasındaki beklenmedik değişiklikler nedeniyle Birlik yeni politikalar üretmek zorunda kalmıştır. Avrupa'daki bölünmüşlüğün simgesi olan Berlin Duvarı'nın yıkılması ve iki Almanya'nın birleşmesi sonucunda eski Doğu Almanya da

⁶⁹ age, 89-99.

⁷⁰ Paul Taylor, *The European Union in the 1990s*, (New York: Oxford Press, 1996), 25-26.

Topluluğa katılmıştır. Aynı zamanda Doğu Blok'unun çöküşü sonucunda, Avrupa'daki bütünleşmeye katılmak isteyen ülke sayısında artış yaşanmıştır.⁷¹

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerin, AB içinde yer almak istemeleri derinleşmeyle birlikte bir kez daha genişleme politikaları gündeme gelmiştir. Avrupa'da bu değişimler yaşanırken Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkiler Gümrük Birliği üzerinden yürütülmektedir. Ancak Türkiye, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri tam üyeliğe aday olma yolunda attıkları adımların gerisinde kalmıştır. Bu politik atmosfer de Türkiye'deki siyasi ve ekonomi otoriterleri, ne pahasına olursa olsun Avrupa'daki bu değişim ve yeniden yapılanma sürecinin dışında kalmaktan endişe etmesi nedeniyle Avrupa Topluluğu ile ilişkilerini güçlendirmek istemiş ve Gümrük Birliği'ni bu anlamda bir sıçrama tahtası olarak değerlendirmiştir.⁷²

Türkiye'deki bu algılar doğrultusunda, Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme ve çağdaşlaşma hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli aşamalarından bir olduğu dile getirilmektedir. Soğuk Savaş Sonrası dönemde Türkiye, tam üyelik başvurusunun redd edilmesine rağmen, üyelik süreci açısından önemli bir adım oluşturacağı düşüncesinden hareketle, öncelikle Gümrük Birliği'ni tamamlamayı ana politik eksenini olmuştur. Türkiye, Birliğe tam üye olmadan Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalayan ilk ve tek devlettir. Türkiye, Ankara Anlaşması'na göre, 1973'den beri 22 yıl süren geçiş dönemini tamamlamıştır. 1996 tarihinden itibaren Avrupa ile Gümrük Birliği ilişkisi içine girerek tam üyelik önündeki en önemli engelin aşıldığı ve Birliğe bir adım daha yaklaşıldığı empoze edilmişti.⁷³

GB, Serbest Ticaret Bölgesi'nden daha ileri, Ortak Pazar'dan daha kısıtlı bir uygulamadır. GB'nin işlemesi; ortak gümrük tarifesi tespiti, konuyu ilgilendiren yasaların yapılmasında işbirliği, üçüncü ülkelerle yapılacak ticaret anlaşmalarında birlikte çalışma ile mümkün olmaktadır.⁷⁴

Gümrük Birliği'nin tüm ülkelerin ekonomilerine zarar vereceği bilindiğinden AB fonlarından destek öngörülmesine rağmen, GB'den sonraki dönemde de Türkiye bu

⁷¹ D.Allen and M. Smith, "The European Community in the New Europe: Bearing the Burden of Change", **International Journal**, vol.47, (1992), 1-28.

⁷² Desmond Dinan, "Türkiye ve Avrupa Birliği", **Avrupa Birliği Tarihi**, çev. Hale Akay, (İstanbul: Dost Kitabevi, 2008), 7.

⁷³ Esra Çayhan, **Dünden Bugüne Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasi Partilerin Konuya Bakışı**, (İstanbul: Boyut Yayınları, 1997), 23.

⁷⁴ Suat İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır?**, (İstanbul:Ötüken Yayınları,2002),121.

fonlardan insan hakları ihlalleri ya da Yunanistan vetosu yüzünden yararlanamamıştır. Türkiye'nin ekonomisi bu dönem negatif yönde etkilenmiştir.⁷⁵

6 Mart 1995 tarihindeki Türkiye-AT Ortaklık Konseyi toplantısında, Türkiye'nin GB' ne bakışını, dönemin Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın tarafından değerlendirilmiştir:

*Türkiye Gümrük Birliği'ni, ekonomik ve siyasal açıdan çağdaşlaşmak yolunda en temel araçlardan biri olarak değerlendirecektir. Bunun, Cumhuriyetimizin temel ilkeleriyle uyumlu olarak bizi Avrupa'ya bağlayacağına inanıyoruz. GB, Türkiye ve Topluluk arasındaki ticareti şüphesiz arttıracaktır... Bu süreç, Topluluk üyeleriyle paylaştığımız değerlerin güçlenmesine katkıda bulunacaktır. Türkiye aşırı milliyetçilik ve dinsel hoşgörüsüzlükle sarsılan pek çok bölgenin kesiştiği noktada yer almaktadır, bu nedenle Türkiye ve Batılı ortakları arasında dayanışma daha da önemli hale gelmiştir. Karışıklık içindeki bölgelerde barışı ve istikrarı korumak, bazı durumlarda yeniden tesis etmek ortak çıkarımızdır. GB'nin tamamlanması, Topluluk ile ilişkilerimizde nitel bir aşamaya geçilmesini sağlayacak ve hedeflerin elde edilmesi için gerekli olan diyalog ve işbirliğini kolaylaştıracaktır... Tarihsel bir konuyu hatırlatarak sözlerime son vermek istiyorum. Atatürk'ün bir vizyonu vardı: İslam'ın ve yeniliğin bağdaşabildiğini göstermek. Milletimizin kaderini, Avrupa'nın kurucularının kıtanın kaderini değiştirdiği gibi fikirleriyle şekillendirdi. Bugün ulaştığımız nokta, çoğulcu, ekonomik olarak piyasa sistemine yönelmiş, farklılığı içinde kültürel olarak zengin ve Atlantik Paktı çerçevesinde stratejik açıdan Batıda yer alan bir ülke olarak Avrupa ile tam anlamıyla bütünleşmeye yönelik geleneksel politikalarımızın yeniden teyididir.*⁷⁶

Bu konuşmada ifade edildiği gibi Türkiye açısından, Gümrük Birliği sadece ticari ve ekonomik bir aşamanın çok ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Ancak Türkiye'nin asıl amacı tam üyelik olup, Gümrük Birliği bu hedefe ulaşmada sadece bir sıçrama tahtasıdır. Türkiye tarafından GB' ne atfedilen önem ve yüklenen anlamlar ile AB'li politikacıların yükledikleri anlamlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Fransa'nın Ankara eski büyükelçisi Eric Rouleau bu konuya ilişkin bazı değerlendirmeleri mevcuttur:

⁷⁵ Somuncuoğlu, **age**, 31.

⁷⁶ Türkiye-AT 36. Ortaklık Konseyi Toplantısı, 6 Mart 1995, c. 36, Ortaklık Konseyi toplantısında yapılan konuşmalar.

“Türkiye, büyük ödünler verdiği çok haksız bir anlaşmaya imza attı. Bu anlaşma yeniden düzenlenmezse, Türkiye’nin ekonomisi açısından bir felaket olur. Avrupa Pazar istiyordu, istediğini fazlasıyla elde etti.” Almanya’nın Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel’in GB anlaşmasına yönelik analizi vardır: *“Türkiye bizim Cezayir’imizdir”,* AP üyesi Daniel John Bendit şu yorumu yapmıştır:

“ GB Türkiye için kötü bir hediye. Ekonomik alanda güçlük çekecek olan Türkiye, politik birliğin nimetlerinden de faydalanamayacak” değerlendirmesini yapmıştır. AP Sosyalist grup sözcüsü Anne Van Lencher; *“GB, Türkiye’de orta ve küçük işletmeler düzeyinde iş kaybına neden olacak ve Türkiye kısa vadede sıkıntı yaşayacaktır.”* diyerek Türkiye’yi uyarmıştır.⁷⁷

Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye-AB ilişkilerindeki en önemli gelişme, Refah Partisi’nin Doğru Yol Partisi ile bir araya gelerek koalisyon hükümeti kurmasıdır.

Metin Akdoğan’a göre GB, AB’ne üye olmak için verilen ulusal bir ödündür. Türkiye ortaklık haklarını elde etmeden pazarını Avrupa’ya açarak nimeti olmayan bir külfete katlanmış olup, kendisini de Avrupa için külfetsiz nimet haline getirdiğinden tam üyeliğe alınmasının bir önemi de kalmamıştır.⁷⁸

Türkiye, Birliğin bir parçası olma politikaları yürütmekteydi. 90’li yıllar Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerin sorunlu olduğu bir dönemdir.

1993 Kopenhag Zirvesinde, Türkiye ile AB arasındaki işbirliğinin Gümrük Birliği temelinde ilişkilerin devam ettirilmesi Konsey’den istenmiştir. Ancak aynı zirvede AB ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilerin tam üyelik perspektifinde olacağı ifade edilmekteydi. 28 Haziran 1996 ile 30 Haziran 1997 tarihleri arasında Türkiye de, Refah yol hükümeti dönemidir. Erbakan iktidara gelmeden önce AB ile Gümrük Birliği dini ve kültürel nedenlerle karşı olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Refah yol hükümete geldikten sonra, AB konusunda söylemlerini değiştirmiştir. Philip Robbins’e göre, Erbakan iktidar olduğu dönemde Gümrük Birliğine karşı olmadıklarını dile getirmekle beraber, AB’nin Gümrük Birliği ile ilgili konularda üye ülke parlamentolarını ve haklarını dışlayan karar alma biçimi; Türkiye’nin imzaladığı Gümrük Birliği kararının formuna, metnine ve uygulanma biçimine karşı olduklarını

⁷⁷ “Ekonomik Kriz Yaşanacak”, **Cumhuriyet**, 02.01.1996. s 3.

⁷⁸ Metin Aydoğan, **Türkiye Üzerine Notlar 1923-2005**, (İzmir: Umay Yay, 2006), 161-162.

vurgulamaya başlamışlardır. Bu dönemde, yürürlüğe girdikten sonraki ilk yılın bitiminde AB ile ithalat ihracat dengesinin beklenen biçimde birdenbire bozulması (sonraki yıllarda bu açık giderek azalmıştır) nedeni ile Gümrük Birliğinin ülke ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri Refah Partililer tarafından açıklanmıştır.⁷⁹

DYP ve RP koalisyon hükümetinin bir başka özelliği ise koalisyon ortakları arasında dış politika konularında ideolojik nedenlerden dolayı uygun bir iş bölümü yapılmış olmasıdır. Hükümette AB ve Batı dünyası ile ilişkileri Tansu Çiller, İslam dünyası ile ilişkileri ise Erbakan yürütmüştür.⁸⁰

Erbakan hükümeti dönemi, Türk siyasal tarihinde, iç siyasal alanda, karmaşanın ve her çevrede beliren endişelerin yoğun olduğu dönemlerden birisidir. Bu belirsizlik ve karmaşa “28 Şubat Süreci” denilen süreç başladıktan sonra daha da artmıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin seyri de bu karmaşadan etkilenmiştir. Hükümetin izlediği dış politika, AB ve Batı ülkeleri açısından önemli bir sapma ve tehdit içermemekle birlikte iç siyasal alandaki belirsizlik ve gerilim AB’nin ve AB üyesi ülkelerinin, Türkiye politikalarına yansımıştır. Milliyet gazetesi yazarlarından Ahmet Sever, Türkiye’nin durumunu ve durumun AB nasıl etkilediğinin analizini yapmıştır. Şeriat-darbe tartışmalarıyla siyasi krizin doruğa çıktığı Türkiye’nin bu haliyle üyelik için bastırması, AB başkentlerinde “çelişkili” olarak adlandırılmaktadır. Türkiye deki belirsizlik, AB’nin tutumunu da belirsizleşmesine neden olmaktadır. Ankara’yı net göremeyen AB, Türkiye’ye ilişkin her şeyi ertelemektedir. Bu sebepler nedeniyle AB Komisyonu, Türkiye ajandasına son şeklini vermeyi geciktirmektedir. Dış ilişkiler sorumlusu Hans Van Den Broek, ajandaya son noktayı koymadan önce, Türkiye deki gelişmeleri bekleyip görmek istemektedir.⁸¹

Avrupa Parlamentosu’nda, Gümrük Birliğinden sonra Türkiye ile ilişkiler konulu bir ajanda hazırlamakla görevlendirilen İngiliz muhafazakâr milletvekili Mc Millan Scott, Türkiye ziyaretini sürekli ertelemiştir. Bunun nedeni şimdi hazırlayacağı bir ajandanın kısa zamanda zaman aşımına uğrayacağını düşünmektedir.

AB dönem başkanı Hollanda Başbakanı Wim Kok, diğer aday ülkelerle birlikte, Türk Başbakanın da 27 Haziran’da Amsterdam’a “bilgilendirme toplantısına” davet

⁷⁹ Philip Robbins, “Turkish Foreign Policy Under Erbakan”, *Survival* c.39 (1997), 83-87.

⁸⁰ *age*, 89.

⁸¹ Ahmet Sever, “Türkiye’nin İç Politikasının Etkileri”, *Milliyet*, 1 Mart 1997, s 9.

etmiştir. Kok bu toplantıya Türkiye den kimlerin katılacağını bilmediğini dile getirmiştir. Aynı zamanda Alman Başbakan Helmuth Kohl, bir süredir Türk Başbakanı'nı ülkesine davet etmek istiyor, ancak kimi davet edeceğini bilmemenin sıkıntısını yaşamaktadır.⁸²

Refah Partisi –DYP koalisyonu, birden bire kendisini içinde bulduğu ve oluşmasına büyük oranda katkı sağladığı karmaşanın içerisinde çıkmayı başaramamıştır. Erbakan ve yandaşlarının söylemleri çatışmayı daha da körüklemiş, kurumlar arasında büyük bir çekişme yaşanmasına yol açmıştır. Bu dönemde, hükümet ile ordu, hükümet ile Cumhurbaşkanlığı, hükümet ile üniversite, hükümet ile dışişleri, hükümet ile iş dünyası ilişkileri en krizli dönemlerinden birini yaşamıştır. Kurumlar birçok konuda karşı karşıya gelmişlerdir.⁸³

Sonuçta ordunun, basın ve diğer kesimlerin yarattığı baskıya dayanamayan koalisyon hükümeti üzerindeki baskıyı kaldırmak için Başbakanını değiştirerek yoluna devam etmeyi denediyse de Cumhurbaşkanı Demirel, Erbakan'ın istifasından sonra yeni hükümeti kurma görevini koalisyon ortağı DYP'nin lideri Tansu Çiller'e vermeyerek bu yolu kapatmış, hükümeti kurma görevini ANAP lideri Mesut Yılmaz'a vermiştir.

Üçüncü Yılmaz Hükümeti, DSP (Demokratik Sol Parti) ve DTP'nin (Demokrat Türkiye Partisi)doğrudan katılımıyla ve CHP'nin dışarıdan desteğiyle 30 Haziran 1997 tarihinde kuruldu. Dış politika konularına özel bir önem atfeden Ecevit'in DSP'si, koalisyonda Dışişleri Bakanlığını ve Kıbrıs ve AB İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığını aldı. Yeni hükümete Kıbrıs ve AB den Sorumlu Devlet Başkanlığına Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel getirildi. Yeni Dışişleri Bakanı ise İsmail Cem oldu. Yeni oluşan koalisyon protokolü, Türkiye'nin dış ilişkilerinde değişik bir üslup ve yaklaşım getirmeyi amaçlıyordu. Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, 1995 seçimlerinde ortaya attığı “bölge merkezli dış politika” kavramını, Dışişleri Bakanlığı'nın kendi partisine verilmesini sağlayarak ve bu kavramı koalisyon protokolüne sokarak uygulamayı amaçlıyordu. Koalisyon protokolünde “bölge merkezli dış politika” ile ilgili paragraf şöyledir: *“Atatürk döneminde büyük bir başarı ile uygulanmış olan bölge merkezli dış politika yeniden yaşama geçirilecek ve*

⁸²Ahmet Sever, “Almanya ile Türkiye Arasındaki İlişkiler”, **Milliyet**, 24.06.97, s 9.

⁸³Sami Kohen, “Refah Partisi Neden Kaybetti?”, **Milliyet**, 30.06.1997, s.19.

Türkiye bölgedeki konum ve ağırlığını bu çerçevede ortaya koyacaktır. Bölge merkezli dış politika ve ekonomide sağlayacak gelişmeler, ülkemizin AB'ne tam üyeliğinin hızlanmasına da katkıda bulunacaktır.”⁸⁴

Koalisyon protokolündeki bu madde Türkiye'nin kendi bölgesinde etkili bir güç olmayı başarması, bölgesindeki nüfuzunu artırması halinde AB'ne üyeliği kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı etkisi olacağını düşünmekteydi. Hükümet AB'ne üyelikten vazgeçmeyi değil fakat bunu gerçekleştirmek için izlenen politikaları değiştirmeyi ve Türkiye'nin Sovyet tehdidinin ortadan kalkması üzerine Batı için azalan önemini, bölgesel bir güç ve istikrar unsuru olmasını sağlamak suretiyle yeniden artırmayı ve Türkiye'yi kolayca göz ardı edilebilir, bir kenara koyulabilir bir ülke olmaktan kurtarmayı hedeflemektedir. Bu bir bakıma yeni oluşan dünya dengelerinde bir yeniden kendini tanımlama çabasıdır.⁸⁵

Sami Kohen'e göre, Yılmaz Hükümeti göreve geldiğinde, AB'ne yönelik ilk icraatlarından birisi, kendinden önceki Erbakan Hükümeti'nin sergilediği, karmaşık dış politika davranışlarının sona erdirilmesidir. Birlik, Türkiye ile ilişkiler açısından bekleme safhasına girmiştir. Yılmaz hükümeti, batı başkentlerine ve AB Komisyonu'na, Türkiye ile ilgili değerlendirmelerinde, önceki hükümetin uygulamalarını ve yarattığı belirsizliği dikkate almamalarını kendilerinin tamamen yeni bir hükümet olduğu mesajını vermiştir. Türkiye hükümeti, bu çerçevede, AB Komisyonu Başkanı Jacques Santer ve AB üyesi ülkelerin başbakanlarına birer mesaj göndermiştir. “*Komisyunun, Konseyin AB'nin genişlemesine ilişkin olarak alacağı kararlara esas teşkil edecek ajanda ve tavsiyelerinin, Türkiye de yeni bir hükümetin iktidara geldiği bir dönemde tamamlamak üzere olduğunu(...)*”belirtmiştir. Böylece bir anlamda, söz konusu ajandaların eski hükümetin uygulamalarına ve yarattığı belirsizliklere göre hazırlanmaması gerektiğini ima etmiştir. Yılmaz mesajında, Türkiye'nin Atatürk'ten miras kalan kurumlarında var olan Batı değerlerine bağlılığın, AB ile ve genel olarak Batı ile ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olduğunu bildirmiştir. AB'ne tam üyelik perspektifinin, Türkiye'nin çoğulcu demokrasiyi güçlendirme ve kurumlarını, mevzuatını ve uygulamalarını modern bir toplumun gerekleriyle uyumlu hale getirme çabaları için ek bir teşvik kaynağı olduğunu belirtmiştir. Yılmaz mesajın son

⁸⁴ Sami Kohen, “Dış Politikada Değişiklik mi?”, **Milliyet**, 02.07.1997, s. 19.

⁸⁵ Ahmet Sever, <http://www.milliyet.com.tr/1997/12/16/yazar/sever.html> [01.04.2012]

bölümünde, mesajında belirttiği noktalar çerçevesinde, Türkiye'nin, AB'nin tam üyeliğe hazırlanan ülkeler için geliştirmekte olduğu katılma öncesi stratejisinden diğer adaylarla aynı ölçülerde yararlandırılması gerektiğinin haklılığına inandığını ifade etmiştir.⁸⁶

Mesut Yılmaz'ın Komisyona ve AB üyesi ülke başbakanlarına yazdığı mektup istenen sonucu doğurmamıştır. Komisyon, 16 Temmuz 1997 tarihinde Avrupa Birliği genişleme politikasını, "Gündem 2000" ajandasını deklare etmiştir. Buna göre, Malta, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin arkasından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine üyelik için yer verilmiştir. Türkiye özel konumunu kaybetmiş olup, ikincil duruma düşmüştür.⁸⁷ Gündem 2000 ajandasında, Türkiye'yi aday ülkelerin dışında değerlendirmiştir. Ajandada, buna ek olarak Kıbrıs'ın adaylık görüşmelerine başlayabileceği görüşüne yer verilmiştir. Komisyonunun tutumunun belli olması üzerine Başbakan Mesut Yılmaz, Kıbrıs'ta çözüme ulaşılmadan Adanın AB'ne üye olmasına karşı çıkan Alman Başbakanı Helmut Kohl'ü telefonla aramıştır. Yılmaz, Kohl'e,

Kıbrıs'la AB arasında tam üyelik müzakerelerinin başlamasının, Ada'da çözüm sürecine olumsuz etkisi olacağı mesajını vermiştir. Hükümet, Türkiye'nin, Komisyon tarafından aday ülkelerin dışında tutulmasının her şeyin sonu olmadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur ve asıl kararın alınacağı Aralık ayındaki Lüksemburg Zirvesi'ne kadar gerek Komisyon gerekse üye ülke hükümetleri nezdinde diplomatik atak başlatma kararı almıştır.⁸⁸

Ahmet Sever, bu dönemdeki Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri değerlendirmiştir. AB Komisyonun, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne üyelik kapılarını açıp, Türkiye'ye kapamasını istemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştiren ve Kıbrıs konusunda duyarlılığı ile bilinen Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, Başbakan Yılmaz'dan çok daha sert bir üslupla tepki göstermiştir. Türkiye'nin bu yeni durum karşısında hareketsiz kalmayacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda Başbakan, Türkiye ile KKTC'nin kısmi bütünleşme sürecine girmesinin kaçınılmaz olacağını belirtmiştir.

Ecevit'e göre, AB Komisyonu Güney Kıbrıs Rum Yönetimine (GKRY) üyelik yolunu açma kararıyla barış sürecini baltalamıştır ve olacakların sorumlusudur.

⁸⁶ Sami Kohen, "Yılmaz: 'AB için kararlıyız'", **Milliyet**, 11.07.1997, s. 19.

⁸⁷ Baykal ve Arat, **age**, 326-327.

⁸⁸ Barçın Yinanç, "Yılmaz AB İçin Atak Başlatıyor", **Milliyet**, 16.07.1997, s. 8.

Ortaya çıkan yeni durumda KKTC bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürecektir, dış ilişkilerini ve güvenliğini ise Türkiye üstlenecektir.⁸⁹

Yılmaz hükümeti kurulduktan sonra AB'ne yönelik olarak izlenecek dış politika konusunda hükümetin DSP ve ANAP kanadı arasında fikir ayrılığı olduğunu söyleyebiliriz. Belirttiğimiz gibi, hükümetin ilk günlerinde Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit 1996 tarihinde ortaya attığı bölge merkezli dış politika söylemini eyleme dönüştürmeye çalışmış ve muhalefette iken eleştirdiği, pazarlığın iyi yapılmaması nedeniyle Türkiye'nin zarara uğradığını düşündüğü, AB'ne tam üye olmadan Gümrük Birliğine gidilmesi kararını, Gümrük Birliği ve sonuçlarını yeniden müzakereye açarak gözden geçirmenin yollarını aramaya başlamıştır. Hükümetin DSP kanadının bu tutumu, AB çevrelerinde, AB üyesi ülkelerde ve Türkiye'deki bazı bürokrat ve iş çevrelerinde kuşku ile karşılanmıştır. Bu belirsizlik durumunda Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in tutumu ise dengeleri daha fazla bozmamak ve "hasarı asgariye indirmek" yönünde olmuştur. Hükümetteki bu farklı yaklaşımları değerlendiren dış politika yazarı Sami Kohen, Yılmaz hükümetinin ilk ayında, Başbakan Mesut Yılmaz ve Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit arasında dış politika konularında bir uyumsuzluk olduğunu, bu nedenle hükümetin dış politika konusunda çok başlı bir görüntü sergilediğini köşesinde ifade etmiştir.⁹⁰

Sami Kohen bu dönemde hükümet ortaklarının AB politikalarındaki uyumsuzluklarını sık sık yazılarında işlemiştir. Kohen 16.09.1997 tarihli bir yazısında, Başbakan'ın Kazakistan gezisi sırasında verdiği ayaküstü demeçlerle, AB ülkelerinin Türkiye'nin üyeliğine ilişkin haklı kuşkuları olduğu, önce bu kuşkuların giderilmesi gerektiği, AB üyeliği konusunda gerçekçi olunması gerektiği; Türkiye'nin AB ile bütünleşme sürecini bir takvime bağlama konusundaki ısrarından vazgeçtiği şeklindeki açıklamalar yaparken, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Bonn'da Alman Dışişleri Bakanına Türkiye'nin tam üyelik konusunda kararlılığını iletmesinin yarattığı tutarsızlığı ortaya koymuştur. Kohen bu tür bir yaklaşımın Türkiye'nin müzakere pozisyonunun zayıflatacağı, Başbakan'ın bu tür taktik değişiklikleri planlarken, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı ve diğer kurumlar arasında tam bir

⁸⁹ Ahmet Sever, "Ecevit'ten Ada'ya Yeni Çıkarma", **Milliyet**, 16.07.1997, s. 9.

⁹⁰ Sami Kohen, "Kimin Politikası?", **Milliyet**, 23.07.1997, s. 19.

koordinasyon ve ortak dil tesis etmesi gerektiğini ve bunu sağlamanın Başbakan'ın öncelikli işlerinden biri olduğunu ifade etmiştir.⁹¹

Lüksemburg Zirvesine yaklaşılan dönemde komisyonun Türkiye'nin Adaylığının ilanı konusunda sergilediği olumsuz tutum üzerine hükümet AB politikasını yeniden formüle etme gereğini duymuştur. Bu süreçte hükümetin ANAP ve DSP kanatları arasında yukarıda değinilen uyumsuzluklar meydana gelmiştir. Bu uyumsuzluk, Lüksemburg Zirvesine yaklaşılan dönemde biraz giderilmiştir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem, AB'nin Türkiye Temsilcisi Michael Lake'in İstanbul Büyükkada'da gerçekleştirdiği yedinci Türkiye- AB gazeteciler konferansında yaptığı konuşmada, hükümetin ANAP ve DSP kanadının uzlaşması sonucu ortaya çıkan Lüksemburg Zirvesi öncesi yeni AB'nin politikasının çerçevesini ortaya koymuştur. Cem'in ifadeleriyle Türkiye'nin yeni AB politikası özetle şöyledir:

“Hedef AB ile bütünleşmektir. Tam üyelik bu amacın son aşamasıdır. Dolayısı ile Türkiye-AB'nin genişleme politikası içinde mutlaka yerinin almalıdır. Yani AB, Türkiye'ye tam üyelik perspektifi verilmelidir.

Türkiye tam üyelik ilgili sorunların ve sıkıntıların bilincindedir. Bu nedenle bütünleşme yönündeki süreci bir takvime bağlamak konusunda artık ısrarlı davranmayacaktır. Ama bu sürecin içi de boş olmamalıdır. Türkiye, “bitişik odada” ilânihaye bekletilen bir ülke olmayı kabul etmeyecektir.

AB ile Gümrük Birliği, AB'nin mali katkısı dâhil, bir takım yükümlülüklerini yerine getireceği tarzda daha iyileştirilmelidir. Türkiye, AB ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini Gümrük Birliğinin ötesinde geliştirmeye çalışacaktır. Bu arada Türkiye de şimdiye kadar yerine getiremediği yükümlülüklerini gerçekleştirecektir.

Türkiye, demokrasi, insan hakları gibi konularda, standartlarını yükseltmeye özen gösterecektir. Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkileri gibi konular ise, Türkiye-AB ilişkilerinde belirleyici faktörler olmaktan çıkarılmalıdır. Ankara zaten bu konuda elinden geleni yapıyor. AB aynı telkinleri karşı tarafa da yapmalıdır.”⁹²

1997 Ekim ayında, Başbakan Mesut Yılmaz ve Başbakan Yardımcısı Ecevit, AB ülkeleri başkentlerine Lüksemburg Zirvesi öncesi destek sağlamak için geziler

⁹¹Sami Kohen, “AB Politikası Netleştirilmeli”, **Milliyet**, 16.09.1997, s. 19.

⁹² Sami Kohen, “ AB Politikası Şimdi Daha Net”, **Milliyet**, 20.09.1997, s. 19.

düzenlemişlerdir. Yılmaz bu çerçevede ilk gezisini kişisel ilişkilerinin iyi olmasından dolayı Almanya Başbakanı Helmut Kohl ile yapmıştır. Yılmaz Almanya Başbakanı ile yaptığı görüşmeden, Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesi'nde Almanya'nın tam desteğini aldığı izlenimini ile ayrılmıştır. Almanya Başbakanı ile yapılan görüşmeye ilişkin Yalçın Doğan'ın izlenimleri şöyledir;

“Kohl, Yılmaz'ın Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olduğuna ilişkin görüşünü desteklemiş, aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği yolundaki müstakbel tam üyeliği konusunda her türlü yardımı vereceğini bildirmiştir. Bu hedefe giden yolda Kohl'ün dayandığı, Türkiye'nin tam üyelik yolunda üzerine düşen yükümlülükleri yerine getireceği inancıdır. Almanya geleneksel Alman- Türk dostluğu çerçevesinde her türlü yardımı yapacaktır. Üyeliğe giden yolda serbest dolaşımdan kaynaklanan sorunlar için iki tarafı da tatmin edecek bir çözüm bulunacaktır,”

İfadelerini içeren açıklama, biraz daha temkinli olmak kaydıyla Başbakan Yılmaz'ın izlenimlerinin doğrular nitelikte görünmektedir.⁹³

Almanya Başbakan'ın tutum değişikliğini değerlendiren Sami Kohen'e göre, Almanya'nın Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olduğunu kabul etmesinin ve Türkiye'nin müstakbel AB üyeliğini desteklemesinin temel nedeni, Mesut Yılmaz'ın Almanya'nın serbest dolaşım konusundaki kaygılarını dikkate alarak, Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi halinde, hemen Türk vatandaşlarına serbest dolaşım olanağının verilmesi konusunda ısrarlı davranılmayacağı yönünde verdiği mesajdır.⁹⁴

Başbakan Yılmaz, Strazburg Doruğu'na katılmış burada, AB üyesi ülkelerin Başbakanları ile görüşmüştür. Başbakan Yılmaz, Türkiye'yi genişleme politikasında dışarıda bırakan Gündem 2000 ajandasında haksız ve çelişkili olduğunu dile getirmiştir. Türkiye, üyeliğine destek verilmesi için birçok AB üyesi Devlet Başkanları ile görüşmeler yapılmıştır. Ancak yapılan bu görüşmeler neticesinde Türkiye, sadece İtalya'nın desteğini alabilmiştir. Diğer AB üyesi ülkelerin Başbakanları ise destek vermekten sakınmışlardır.⁹⁵

Lüksemburg Zirvesi öncesi Başbakan ve Dışişleri Bakanın yoğun temas ve çabalarına, bu temaslarda aldığı bazı destek mesajlarına rağmen, Avrupa Birliği,

⁹³ Yalçın Doğan, “Türkiye Avrupa Trenini Yakalıyor”, **Milliyet**, 01.10.1997, s. 11.

⁹⁴ Sami Kohen, “Serbest Dolaşımdan Geri Adım mı?”, **Milliyet**, 03.10.1997, s. 19.

⁹⁵ Ahmet Sever, “Yılmaz Zirvede Destek Aradı”, **Milliyet**, 11.10.1997, s. 9.

Türkiye'ye adaylık perspektifi vermekte isteksiz davranmıştır. Hükümet bu dönemde, AB üyesi ülkelerin Komisyon'un, "Gündem 2000" ajandasında bildirdiği tutumunu benimseyip, Türkiye'nin adaylık statüsünü tanımadan Gümrük Birliği çerçevesinde gelişen bir politika benimsediğini ve Lüksemburg Zirvesi'nde bu yönde bir tutum almak niyetinde olduğunu anlamıştır. Bu durum, Ankara'nın, AB politikasında değişikliğe gitmesine neden olmuştur.

Fransa'nın mevcut koşullarda, Türkiye'yi gücendirmeden AB ekseninde tutma politikasına yönelik geliştirdiği, Avrupa Konferansı'na Türkiye'nin katılması önerisi hükümette hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Kasım ayı sonunda Brüksel'de temaslarda bulunan İsmail Cem, Avrupa basınına yaptığı açıklamalarda, Türkiye'nin "aday ülke" olarak ilan edilmemesi durumunda, "Sürekli Avrupa Konferansı" fikrinin anlamını yitireceğini, bu konferansın Ankara'da kabul görmeyeceğini iletmıştır. Hükümetinin tavrının gayet kesin olduğunu belirten İsmail Cem, AB'nin mevcut genişleme sürecinde Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine başlayabileceği şartları taşıdığını dile getirmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin adaylığının ilan edilmemesi takdirde, Türkiye'nin gündeminden, AB'nin düşeceğini iletmıştır. Bir diğer taraftan İsmail Cem sözlerine, artık düşünme sırasının AB de olduğunu, Almanya merkezli bir Avrupa modeli ile kendilerini kapatacaklar mı, yoksa ancak Türkiye ile Birlikte ulaşabilecekleri yeni ufuklara, yeni ekonomik, siyasi, kültürel, tarihsel boyutlara kendilerini açacaklar mı? Onlar karar verecek biz izleyeceğiz, diyerek devam etmiştir. Türkiye'nin Avrupa Konferansı'na katılımı konusunda Yunanistan'ın vetosunun kalkması için ricacı olunmayacağını, vetosunun kalkması halinde bile içi boş bir Avrupa Konferansı toplanmasının Türkiye'yi tatmin etmeyeceğini sözlerinde belirtmiştir.⁹⁶

Görüldüğü gibi Avrupa Birliğinin Lüksemburg Zirvesi'ne giden süreçte, Türk hükümetinin ve onun karşısında AB kurumlarının ve AB üyesi ülke hükümetlerinin tutumları uyumsuzluk söz konusudur. AB Komisyonu "Gündem 2000" ajandasıyla Türkiye'yi, AB'nin genişleme programı dışında bırakmıştır. Bir diğer taraftan Türk hükümeti ise, Komisyon kararını düzelterek Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi için AB üyesi ülkeler nezdinde görüşmelerde bulunmuştur. Refah-Yol Hükümeti'nin ardından kurulmuş olan, ANAP-DSP-DTP koalisyonun, koalisyon ortakları arasında ilk dönemin de özellikle dış politika konusunda uyumsuzlukların mevcut olduğu

⁹⁶ Mehmet Ali Birand, "Cem: 'AB Şaşırttı'", **Sabah**, 27.11.1997, s. 13.

görülmüştür. Koalisyon'un DSP kanadı, "Bölge Merkezli Dış Politika" kavramını merkeze alıp, Türkiye'nin öncelikle kendi bölgesindeki sorunlara ve ilişkilere yoğunlaşması gerektiği dile getirmiştir. Aynı zamanda DSP kanadının, AB politikalarına baktığımız zaman Gümrük Birliğinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alarak Gümrük Birliğini de gözden geçirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ecevit, Kıbrıs ve AB işlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, Kıbrıs konusunda oldukça ödünsüz bir söylem ortaya koymuştur. AB'nin Güney Kıbrıs'la tam üyelik müzakerelerine başlaması durumunda KKTC ile Türkiye'nin siyasi ilişkilerinin daha farklı bir yöne gideceği mesajını vermiştir.

Başbakan Mesut Yılmaz'ın, AB politikalarında bir etkinlik sağlama ve dış politikada Ecevit'in arka planında kalmadan Türkiye'yi AB'ne aday ve üye yapan lider olma konusunda çabaları vardır. Mesut Yılmaz bu çerçevede yakın dostu olan Almanya Başbakanı Helmut Kohl ile ilişkilerine dayanarak Almanya'nın desteğini almaya çalışmıştır. Kohl ile yapılan görüşmelerde Almanya'nın serbest dolaşım hakkı da dâhil olmak üzere, çekincelerin dikkate alınacağı dile getirmiştir.⁹⁷ Bir diğer taraftan Mesut Yılmaz, Türkiye'nin aday ilan edilmesi durumunda bile hemen tam üyelik müzakerelerinin başlamayacağı, bir dizi eksikliklerin bulunduğu mesajını vermiştir. Aynı zamanda Almanya'nın Türkiye'nin tam üyelik hedefinin desteklemesini, bir bakıma Türkiye'nin Avrupalılığını onaylaması anlamına geleceğini dile getirmiştir. Almanya Başbakanı başlangıçta, Türkiye'nin açıklamalarını etkileyici bulmuş olup, Türkiye'nin "müstakbel tam üyeliğini" desteklediğini söylemiştir. Mesut Yılmaz, bu açıklamalar üzerine kişisel zaferi olduğunu içeren erken mesajlar vermiştir.⁹⁸

III. Yılmaz koalisyon hükümetini meydana getiren partiler arasındaki dış politika konusundaki uyumsuzluk, AB tarafının daha rahat bir pozisyon almasına neden olmuştur. Zaten Komisyon tarafından uygun görülmeyen ve her biri için oldukça fazla yük doğuracak olan Türkiye'nin adaylığının ilanı konusunda AB üyesi ülkeleri rahat bir nefes almışlardır.

Lüksemburg Zirvesi'ne yaklaşıldığında zirveden artık olumsuz bir karar çıkacağı konusunda AB tarafından Türkiye'ye olumsuz mesajların verilmesi Türk tarafının beyanlarının sertleşmesine yol açmıştır. Ankara, AB'ni daha dikkatli davranmaya davet etmiştir. Türkiye'nin artık eşit koşullarda adaylık ve gelecekte tam üyelik

⁹⁷ Mehmet Ali Birand, "Türkiye ile Almanya İlişkileri", **Sabah**, 1997, s. 13.

⁹⁸ Sami Kohen, "Türkiye ile Birlik Arasındaki Diplomasi", **Milliyet**, 11.12.1997, s. 19.

uygun görmeyen bir kararın ardından 11 Aday+ Türkiye'nin adaylığının çok fazla bir anlam ifade etmediği, hükümet tarafından AB kurumlarına ve başkanlarına bildirilmiştir. Türkiye, aday ilan edilmediği takdirde Avrupa Konferansı'na katılmayacağına yönelik mesajlarını iletmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin bu mesajının arka planında Türkiye'nin adaylığının ilan edilmeyeceği bu toplantıya katılmasının bile, Yunanistan tarafından veto tehdidinde bulunacağı düşünülmüştür.⁹⁹

Türk tarafı, AB'ne Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından Türkiye'nin adaylığı tanınmadan ve tam üyelik perspektifi verilmeden, diğer aday olan ülkelerle eşit muamele edilmeyeceği, Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkileri, insan hakları ve Kürt sorunu gibi konularda hesap vermeye zorlanacağı bir Avrupa Konferansı'na, katılmayacağını bildirmiştir.¹⁰⁰ Lüksemburg Zirvesine yaklaşıldığında ilişkiler daha da gerilmiştir. Yaşanan bu gerilim neticesinde, Lüksemburg Başbakanı, Jean Claude Juncker, Türkiye'yi kast ederek, "Avrupalılar, işkencecilerle aynı masaya oturmak istemiyor"¹⁰¹ diyecek kadar ileri gitmiştir.

Lüksemburg Zirvesi sonuç bildirgesinde, Türkiye'ye adaylık statüsü verilmemiştir. Türkiye ile ilgili paragrafta, Türkiye'nin, diğer adaylardan beklenenlerin dışında özel bazı koşulları yerine getirmesi durumunda aday olmaya ehil olup olmadığına karar verileceği ifade edilmektedir. Bu zirvede ilk defa Türkiye'ye dayatılan şartları ilk kez liste haline getirilmiştir. Türkiye'nin, AB'de yürürlükte bulunan insan hakları normlarına ve uygulamalarına adapte olması gerekmektedir, azınlıkların

⁹⁹ Çağrı ve Arat, **age**, 330-331.

¹⁰⁰ Lüksemburg Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesinin, Avrupa Konseyi ile ilgili olan ve Türkiye'nin katılmayı kabul etmemesine yol açan maddeleri şöyledir:

"Madde 5. Konferansın üyeleri, barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerine, diğer ülkelerin egemenliklerine, Avrupa Birliğinin üzerinde oturduğu prensiplere, sınırların bütünlüğüne ve ihlal edilmemesine uluslararası hukukun prensiplerine ve toprak anlaşmazlıklarının barışçıl yöntemlerle ve özellikle Lahey Uluslararası Adalet Divanı yargısı vasıtasıyla çözeceği konusunda, ortak bir taahhüdü paylaşmalıdır. Bu prensipleri onaylayan, bu kriterlere uyan herhangi bir Avrupa ülkesinin AB'ne katılmasına saygı gösteren (respect) ve Birliğin, bölünmüşlüklerden ve geçmişin problemlerinden bağımsız bir Avrupa inşa etme taahhüdünü paylaşan ülkeler bu konferansa katılmaya davet edileceklerdir.

Madde 6. Bu kriterleri kabul eden ve yukarıdaki prensiplere bağlanan devletler Konferansa katılmaya davet edileceklerdir. AB konferansa katılma teklifini ilk olarak Kıbrıs, Merkezi ve Doğu Avrupa'nın (AB'ne) başvurmuş devletleri ve Türkiye'ye götürülecektir." Ayrıntılı bilgi için bkz, Lüksemburg Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, Basın Bülteni, Lüksemburg 12.12.1997-Doküman SN 400/97.

¹⁰¹ Murat Sabuncu, "Avrupa ile İlişkiler Askıya Alınabilir", **Milliyet**, 13.12.1997, Haberde Lüksemburg Başbakanı'na atfedilen bu ifade, İKV Başkanı Meral Gezgin Eriş'in verdiği bir beyanatın içinde bulunmaktadır. İKV başkanı, Juncker'in bu ifadesini "Türkiye'nin adam yerine konmaması" olarak yorumlamakta ve hükümetin Lüksemburg yemeğini protesto ederek katılmama kararını desteklediğini belirtmektedir.

haklarının korunması, Yunanistan ile sorunların çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesi ve BM Güvenlik Konseyi Kararları çerçevesinde Kıbrıs sorununa politik bir çözüm için BM gözetiminizde gerçekleştirilen müzakerelerde destek vermesi gerektiği dile getirilmiştir.¹⁰²

Türk tarafı bu kararı tanımamış ve AB ile olan siyasi ilişkilerini askıya alma kararı vermiştir. Başbakan Mesut Yılmaz, yaptığı bir açıklamayla, Gümrük Birliğinin süreceğini fakat bundan böyle AB ile Kıbrıs ve Yunanistan gibi konuların konuşulmayacağını ilan etmiştir. Hükümet, Avrupa Konseyinin, Avrupa Konferansına katılma davetini reddetmiştir. AB'nin Güney Kıbrıs'la tam üyelik müzakerelerine başlatılmasına paralel olarak, Türkiye ile KKTC'nin bütünleşmesini hızlandıracak adımların atılmasını karara bağlamıştır.¹⁰³

Başbakan Yılmaz, Lüksemburg zirve bildirisine karşı alınacak tavrı önce Cumhurbaşkanı Demirel ile görüşmüştür. Görüşmenin ardından konuyu Bakanlar Kurulu'nda gündeme getirmiş ve değerlendirmeye açmıştır. Toplantı sonrası yapılan açıklamada, Lüksemburg zirve bildirisinde AB'nin genişleme sürecinde Türkiye'ye yer verilmesi, Türkiye'nin AB'ne katılmasına yönelik bir Avrupa stratejisi geliştirilmesi gibi bazı olumlu unsurlara yer verilmiştir. Ancak yayınlanan metinde, Türkiye'yi öteki aday ülkelerden farklı bir konuma yerleştirilmiştir. Başbakan Mesut Yılmaz, AB'nin, Türkiye yönelik politikasına yönelik şu sözleri söylemiştir:

*“Bu yaklaşım ve zihniyet değişmedikçe, ilişkilerimizin yapıcı ve çok yönlü bir diyalog içinde geliştirilmesi beklenemez. Bu durumda iki tarafı doğrudan ve Birlikte değerlendirmeyen siyasal konuları da kapsayacak bir görüşme ortamı sağlanması mümkün olmayacaktır. Öteden beri olduğu gibi ilişkilerimizde siyasi koşul dayatmasını reddediyoruz.”*¹⁰⁴

Başbakan Mesut Yılmaz'ın bu açıklamasında, AB'nin tutumunu sağlam ve güven temelinde ilişkilerin kurulmasından uzak olduğunu dile getirmektedir. Türkiye'nin geleceğini ve AB ile ilişkilerini böyle kaygan bir zemin üzerine inşa edemeyeceğini belirtmektedir. Aynı zamanda Başbakana göre, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin

¹⁰² Somuncuoğlu, **age**, 50.

¹⁰³ Çağrı ve Arat, **age**, 330-332.

¹⁰⁴ Sami Kohen, “AB'nin, Türkiye Politikası”, **Milliyet**, 04.12.1997, s. 19.

geliştirilmesi, AB'nin kendi yükümlülüklerini yerine getirmesi ile gerçekleşebilirdi.¹⁰⁵

Mesut Yılmaz'ın, o günlerde New York Times gazetesine verdiği demeçte, "Avrupa'nın kültürel bir duvar oluşturduğunu" belirtmek suretiyle şu açıklamaları yapmıştır: *"AB tarafından öne sürülen tüm koşulları yerine getirsek dahi, üyeliğimize karşı olan tutumun değişmeyeceğini anladık. AB'nin Türkiye'yi genişleme kapsamına almamak için ileri sürdüğü gerekçeler neden değildir. Gerçek neden dinsel ayrımcılıktır."*¹⁰⁶

Diğer taraftan koalisyon'un diğer ortağı olan DSP, AB'nin Türkiye politikasına yönelik, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, AB Komisyonu Dış İlişkiler Sorumlusu Komiseri Hans Van Den Broek'in görüşme isteğini şartlı olarak kabul etmiştir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Alman, Fransız ve Hollanda Dışişleri Bakanları ile temaslarda bulunmuştur. İsmail Cem görüşmelerin ardından şu açıklamayı yapmıştır: *"Ben hiçbirleriyle bu durum nasıl düzeltilir arayışına girmedim. Biz niye dert edinelim. Zorla güzellik olmaz"* diyerek, hükümetin DSP kanadının konuya yaklaşımını da açıklamıştır.¹⁰⁷

Başbakan Mesut Yılmaz, AB den bu kararı altı ay içinde gözden geçirmesini istemiş ve karar gözden geçirilmezse, Türkiye'nin tam üyelik talebinin geri çekileceği dile getirmiştir. Yılmaz buna ek olarak, Alman Dışişleri Bakanı için, *"baştan aşağı zıralıyor"*, Lüksemburg Başbakanı için ise *"geveze"* sözünü kullanmıştır. Başbakan Mesut Yılmaz, Türkiye'nin adaylığına karşı çıkan AB ülkelerinin hükümetlerine karşı sert bir üslup kullanmıştır.¹⁰⁸

İngiltere, Avrupa Birliği dönem başkanı olduktan sonra, Türkiye'yi de memnun edebilecek bir çözüme ulaşmak ve Türkiye'nin Londra'da toplanacak olan ve Lüksemburg Zirvesi'nde öngörülen, AB üye adayları artı Türkiye için Londra'da yapılacak Avrupa Konferansı'na katılmasını sağlamak için diplomatik çabaları olmuştur.¹⁰⁹ Başbakan Mesut Yılmaz, İngiltere'nin bu çabalarına karşılık

¹⁰⁵ Ahmet Sever, "Çıkarken Kapıyı Kapadık", **Milliyet**, 15.12.1997, s. 9.

¹⁰⁶ **Milliyet**, 16.12.1997.

¹⁰⁷ Sami Kohen, "Cem'den Şartlı Randevu", **Milliyet**, 18.12.1997, s. 19.

¹⁰⁸ Mehmet Ali Birand, "Mesut Yılmaz Geri Dönülmez Bir Yola Girdi", **Sabah**, 19.12.1997, s. 13.

¹⁰⁹ Douglas Henderson, "The UK Presidency: An Insider's View", **Journal of Common Market Studies**, London: UK Pub, (1998), 565.

vermemiştir. Yılmaz, Financial Times gazetesine verdiği bir demeçte, Türkiye'yi muhtemel adaylar listesinin dışında gören AB, Türkiye'ye karşı "ayrımcı" bir politika izlemekle suçlamıştır. Yılmaz, AB politikasında özellikle Alman hükümetinin büyük payı olduğunu ifade etmiştir. Almanların, Orta ve Doğu Avrupa'yı "arka bahçe"leri, "yaşam alanları" (Lebensraum) olarak görme şeklinde nitelendirilecek eski stratejilerinin devam ettirdiklerini söyleyen Yılmaz, Almanya'nın söz konusu ülkeleri NATO ve AB'ne katmayı ve Avrupa'yı, Bulgaristan ve Türkiye arasında bölmeyi planladığını, bu plana göre Türkiye'nin Avrupa'nın iyi bir komşusu olması fakat AB'ne üye olmamasının öngörüldüğünü belirtmiştir.¹¹⁰

Doğuya doğru genişleme hedefine öncelik veren Almanya, Lüksemburg Zirvesi sırasında, Yunanistan'ın Kıbrıs ve Ege konularında dayatmalarına boyun eğmek durumunda kalmıştır. Yunanistan'ın Türkiye'nin adaylığının ilanının bazı özel koşullara bağlanması ve Kıbrıs'la tam üyelik müzakerelerinin başlatılması koşullarında, AB'nin doğruya doğru genişlemesine yeşil ışık yakacağı, aksi takdirde veto gücünü kullanacağı yönündeki pazarlıkları, Birliğin doğruya doğru genişlemesine hayati önem atfeden Almanya'nın daha az önemsedığı Türkiye politikasından ödün vermesine neden olmuştur.¹¹¹ Almanya bir bakıma Yunanistan'ın şantajına boyun eğmek durumunda kalmıştır. Türk hükümeti, zirve sonrası kararlarıyla ve eylemleriyle AB'ne Türkiye'nin önemini hatırlatmaya çalışmıştır. Nitekim AB'nin Güney Kıbrıs Rum yönetimi ile üyelik görüşmelerini başlatması üzerine, Bakanlar Kurulu KKTC ile ilişkileri daha da derinleştirme kararı almıştır.¹¹²

Türkiye'nin AB Konseyi'nin Lüksemburg Zirvesi sonuçlarından duyduğu rahatsızlık Avrupa Birliği kurumlarında ve AB üyesi ülkelerde yankı uyandırmıştır. Türkiye'nin kendi ekseninden çıkma olasılığını fark eden ve Almanya'nın öngördüğü biçimde Doğu Avrupa ülkelerine genişleme politikasından rahatsızlık duyan bazı topluluk üyesi ülkeler, Türkiye'nin kırınglığının giderilmesi gerektiği konusunda vurgu yapmaya başlamışlardır. Lüksemburg'dan sonra dönem başkanlığını alan İngiltere'nin, tutumu önemlidir. AB Komisyonu, Türkiye'yi üyeliğe hazırlamak için,

¹¹⁰ Sami Kohen, "Kohl'e Ağır Suçlama", **Milliyet**, 07.03.1998, s. 19.

¹¹¹ Neill Nugent, "EU Enlargement and Cyprus Problem", **Journal of Common Market Studies**, c.38, No:1, London (2000), 134.

¹¹² Ahmet Sever, "Kıbrıs Bakanlar Kurulunda", **Milliyet**, 21.04.1998, s. 9.

Avrupa Stratejisi'ni ileri götüren 4 Mart 1998 tarihli Britanya'nın dönem başkanlığında hazırlanmıştır. Belgede, Türkiye-AB ilişkilerini geliştirmek için sağlam bir zemin oluşturulmuştur. Aynı zamanda Konsey, Türkiye'nin reformlarını gerçekleştirmek için mali yardıma gereksinimi olacağına atıf yapmıştır. Cardiff Zirvesi'nde ise, küstürülen Türkiye'nin tekrardan kazanılması çabaları vardır.¹¹³

Avrupa Birliği Komisyonu'nu Türkiye ile ilişkilerdeki tıkanıklığı aşmak için, Türkiye den söz ederken “aday ülke” ifadesini kullanmaya başlamıştır. Aynı zamanda AB Türkiye'nin alması gereken mali yardımlar konusunda sorun yaratan Yunanistan engelini aşacak formüller üretmeye başlamıştır. AB Komisyonunun 05.11.1998 tarihinde Türkiye'yi tam üyeliğe aday 12 ülkeden birisi olarak tanımladığı, *“Üyelik Adayların değerlendirme Ajanda'sını açıklamasından sonra İsmail Cem bir değerlendirme yapmıştır. “AB'nin bazı yanlış değerlendirmelerinin sürmesine rağmen, ilişkilerde gelişmenin önü(nün) açılmakta” olduğunu dile getirmiştir. AB Komisyonun haksız ayrımcılıktan biraz daha uzaklaştığını, bunun memnuniyet verici olduğunu belirten İsmail Cem “Türkiye, tam üyeliğin fiili Adayı olarak değerlendirmeye girmiştir. AB'nin bu yaklaşımı devlet ve hükümet başkanları düzeyinde hayata geçirmesi, ilişkilere ivme kazandıracaktır” demiştir. İsmail Cem, Türkiye'nin on altı ay önce AB tarafından “genişleme sürecine” alınmadığını hatırlatarak, uygulanan dış politika neticesinde, AB'nin Türkiye politikasının değiştiğini belirtmiştir.*¹¹⁴

1998 tarihinde Almanya'da genel seçimleri Sosyal Demokrat-Yeşiller Partisi koalisyon hükümeti iş başına gelmiştir. Almanya'daki yeni hükümet Türkiye'nin AB adaylığını desteklediklerini söylemişlerdir. 3-4 Haziran 1999 tarihinde Köln Zirvesi'nde Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin beklentilerini karşılayacak olan metin İngiltere ve Fransa'dan destek görmüştür. Ancak Yunanistan ve bazı diğer üyelerin olumsuz tutumları nedeniyle taslak ret edildi. Bu yaşanan olumsuzluğa rağmen Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler pozitif yönde ilerlemekteydi. 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde, oy birliği ile aday ülke olarak kabul edildi.

¹¹³ Avrupa Konseyi, “ Cardiff Zirvesi Sonuç Bildirgesi”,www.abgs.gov.tr /index.php?.p=45449& [15.06. 1998].

¹¹⁴ Sami Kohen, “AB'nin Politikası Değişiyor”,**Milliyet**, 6.11.1998, s. 19.

1999 tarihindeki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin üyelik görüşmelerine başlanacağı açıklandığı zaman, her ne kadar Türkiye bu olayı bayram havası içinde kutlamışsada, Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi analiz edildiğinde, Türkiye'nin adaylığının bir çeşit koşulluk zeminine oturtulduğu görülmektedir. Türkiye'nin, AB üyeliği için diğer adayların uyması gereken Kopenhag Kriterlerine ek olarak, hem Yunanistan ile uyuşmazlıklarını ki bunlara sınır sorunları ve Ege sorunu da dahil olup, hem de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Kıbrıs sorunun çözmesi istenmektedir. Türkiye ile AB ilişkilerinin zeminine bu sorunlar yerleştirmek suretiyle birer ön koşul haline gelmiştir.¹¹⁵

Bazı dönemlerde Avrupa Birliği kurumlarında alınan kararlar da, ulusal çıkarlarını uluslararası anlaşmalara dayanarak korumak isteyen, Londra-Zürih Anlaşmalarından kaynaklanan garantörlük hakkını kullanarak Ada'ya müdahale etmek zorunda kalan Türkiye için, Kıbrıs'ta işgalci olarak suçlamayı ve AB üyeliğinin kesin bir engeli olduğu gerçeğini bertaraf edememiştir. Bu kararda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Ada'dan derhal geri çekilmesi talep edilirken Kıbrıs sorununun da adım adım Türkiye-AB ilişkilerinin bir parçası haline gelmiştir.¹¹⁶

Türkiye den kendi mevzuatını, AB mevzuatına uyarlamak için çalışmalar yapması istenmiştir. Türkiye adaylık statüsünü elde ettikten sonra kendi mevzuatını, AB mevzuatına uygun hale getirmek için çalışmalar yapması gerekmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi gerekiyordu. Türkiye, AB üye olması için gereken kriterlerden birisi olan mevzuatını uygun hale gelmesi için çalışmalara başladı. 19 Mart 2001 tarihinde Resmi Gazete'de "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" yayınlanmıştır. Ulusal Programda Türkiye'nin kendi mevzuatını, AB'nin mevzuatına uygun olması için hangi yapısal değişimlerin olması gerektiğini ortaya çıkaran belgedir.¹¹⁷ Türkiye kendi mevzuatını, Birliğin mevzuatına uygun olması için hukuku değişiklikler yapmıştır. 1999 ile 2004 yılları arasındaki dönem reformların hızlı olduğu yıllar olmuştur.

¹¹⁵ Fuat Aksu, "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliğinin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, s.3, (2004), 109-110.

¹¹⁶ "Further Opinion of Professor M. H. Mendelson O.C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union", www.un.org/documents/ga/docs/56/a5651.pdf. [9.12.200]

¹¹⁷ Baykal ve Arat, **age**, 333-335.

Ancak 2005 yılından günümüze değin Türkiye'nin reform çalışmalarının yavaşladığı yönün de Birlikten eleştiriler gelmektedir. Birlik, Türkiye'nin hem hukuki hem de uygulamalar alanında daha fazla yol kat etmesi gerekliliğini ilerleme raporlarında dile getirmektedir.

2.3. AB Yolunda Türkiye ve Yaşanan Reformlar (1999-2004)

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan erken seçimlerde DSP, oyların %22.09'unu alarak birinci parti olmuştur. MHP büyük bir sürpriz yaparak oyların %17.99'unu alıp ikinci parti olup, Meclise girmiştir. Fazilet Partisi %15,4 oy ile üçüncü parti, ANAP %13.23 oy ile dördüncü parti ve DYP %12 oyla beşinci parti olmuştur. Seçimde en fazla oyu alan partinin lideri olarak hükümeti kurma görevini Ecevit almıştır. Partiler arasında yapılan diyaloglar sonucunda DSP, ANAP ve MHP bir araya gelerek koalisyon hükümeti olan 57. Hükümet kurulmuştur. Bu koalisyon milliyetçi düşüncelerin ağırlıkta olduğu bir koalisyon hükümetidir. DSP ve MHP söylemleri itibariyle oldukça milliyetçi iki partidir.

57. hükümet koalisyon protokolünde, AB konusunda *“Türkiye'nin AB'ne üyeliği tarihten, coğrafyadan ve anlaşmalardan doğan hakkıdır... Tam üyelik hedefinin gerçekleşmesine çalışılacak, ancak bunun karşılığında ulusal hak ve çıkarlarımızdan ödün verilmeyecek”* ifadeleri kullanılmıştır.¹¹⁸

57. hükümetin göreve başladığı dönemde, Abdullah Öcalan Kenya'da yakalanmıştır. Bu dönemde hükümetin üzerindeki ulusal ve uluslararası baskı oldukça yoğundur. PKK lideri Öcalan'ın Avrupa Birliği üyesi bazı ülkelerden doğrudan destek gördüğünün ortaya çıkması ve bazı AB üyesi ülkelerinin Abdullah Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye getirilmesinin ardından, idam edilmemesi doğrultusunda baskı yapmaya başlaması hükümetin işini zorlaştırmıştır. Ecevit, Avrupa Birliği ülkelerinden Ankara'ya yapılan yoğun baskıların Türkiye de hiçbir etkisinin olamayacağını belirtmiştir. Yargının tamamen bağımsız olduğuna ve Türkiye de demokratik bir rejimin olduğuna dikkat çekmiş ve *“Hiç kimsenin bizim içişlerimize karışmaya hakkı ve yetkisi yoktur”* diye konuşmuştur. Öcalan'ın idam edilmesi halinde Türkiye'nin AB'ne asla giremeyeceği konusunda yapılan uyarılar için Ecevit *“Avrupa Birliği bizi zaten adaylığa kabul etmiş bile değil, AB'ne göre herhangi bir siyasal karar alma durumunda olamayız. Türkiye deki yasal süreçleri etkilemeye*

¹¹⁸Şahin Alpay, “Erkek Hükümet ve AB”, **Milliyet**, 01.06.1999, s. 8.

çalışanlar, ancak Türk kamuoyundan tepki görürler” diyerek hükümetin tavrını ortaya koymuştur.¹¹⁹

Hükümet, Öcalan’ın yargılama sürecine müdahale edilmemesi konusunda tutumunu sergiledikten üç hafta sonra Avrupa Parlamentosu, “*Öcalan’ın idam edilmesi Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğine ve bütünleşme sürecine zarar verir yolunda bir karar aldı.*” Ecevit bu karara oldukça sert tepki gösterdi. Ecevit, Türkiye’de adaletin tamamen bağımsız olduğunu, adalete ve yargıya hükümet olarak karışmadıklarını, bazı yabancı kuruluşların Türkiye’nin bağımsız adaletine karışmaya kalkışmalarının bağışlanabilecek bir davranış olmadığını, söz konusu kararın bir milletin bağımsızlık haklarına saygısızlık kadar ileri ölçüde bir saygısızlık olduğunu ifade etmiştir.¹²⁰

Abdullah Öcalan’ın yargılama süreci ile ilgili yaşanan gerginliğin azaltılmasından sonra Başbakan Ecevit, Türkiye’nin Avrupa Birliğine uyumunu hızlandırmak için bir genelge yayınlamıştır.¹²¹

Ecevit’in söz konusu genelgesi, AB ile ilişkilerde belirli bir noktaya gelindiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Gerek 56. azınlık hükümetinin, gerekse 57. hükümetin AB’ne yönelik dış politikasında büyük bir değişim, sapma ya da ileri doğru bir hamle olduğunu söyleyemeyiz. Hükümet programında da belirttiği gibi, AB ile ilişkilere Türkiye’nin anlaşmalardan doğan hakları çerçevesinde yaklaşmıştır.¹²²

AB’ne Türkiye’nin bölgesel anlamda önemli bir aktör olduğu ve AB’ne alınması halinde AB’nin Türkiye’nin bu konumundan ve rolünden kaynaklanan büyük bir etkinlik edeceği mesajı verilmiştir.

Lüksemburg Zirvesi’nde, Türkiye’nin adaylığı ilan edilmemiştir. Türkiye Adaylığının ilan edilmemesi sonucunda hayal kırıklığına uğramıştır. Lüksemburg Zirvesi sonrasındaki dönemde de Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerde bir gelişme yaşanmamıştır. 15-16 Haziran Cardiff Zirvesi’nde, Türkiye ile ilişkiler genişleme

¹¹⁹Sami Kohen, “Avrupa Karışması”, **Milliyet**, 02.07.1999, s. 19.

¹²⁰Ahmet Sever, “Ecevit’ten Avrupa’ya Sert Yanıt”, **Milliyet**, 24.07.1999, s. 9.

¹²¹Petek Us, “Ecevit’ten Avrupa Birliği Genelgesi”, **Milliyet**, 08.08.1999, s.20.

¹²²İsmail Cem, **Türkiye Avrupa Avrasya**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Ün. Yay, 2004), 46-48.

başlığı altında incelenmiş olmasına rağmen Türkiye'nin statüsünde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.¹²³

Türkiye-AB ilişkileri açısından Lüksemburg ve Cardiff Zirve kararlarının ilerisine gidememiştir ve Türkiye'nin adaylığına yönelik bir kararın alınmasına yönelik bir beklentinin karşılanmaması nedeniyle Türkiye de kendi politikasını sertleştirmiştir.

Türk hükümeti genişleme sürecinde, Türkiye'yi bir kenara bırakan AB ülkelerine tepkili ve baskı politikası uygulamıştır. Uygulanan bu politikalar neticesinde AB ülkelerinde, Türkiye lehine gelişme gözlenmiştir. 56. ve 57. hükümetler bu değişimi doğru algılamış ve değişime karşı temkinli bir tutum takınmıştır. 56. hükümetin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in, göreve başladıktan hemen sonra Almanya ile bozulmuş olan ilişkileri düzetileceğine yönelik sözlerin söylenmesi bu yaklaşımın bir göstergesidir. AB kurumlarında ve AB üyesi ülkelerde söz konusu değişimi kavrayan hükümet, adaylık ve üyelik sürecinde müzakere pozisyonun güçlendirmek amacıyla AB'ne girmenin ön koşullu olarak Türkiye'nin yapması istenen mevzuat uyum çalışmalarıyla işe başlamıştır. Mevzuat uyumu teknik açıdan Türk mevzuatının AB mevzuatına uyumlu olması için yapılan değişiklikler sürecidir. AB'nin üyelik için şart koştuğu politik kriterlerden çok daha az sorunludur.

Helsinki Zirvesi öncesinde AB üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanlarının bir araya geleceği resmi olmayan Dışişleri Bakanları toplantısında yukarıda belirtilen çerçeve doğrultusunda Türkiye'nin AB'ne tam üyelik adaylığının ele alınacağını öğrenilmesi üzerine, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Paris ve Londra'ya gitme ve Bakanlık müsteşar yardımcılarının birini de diğer Avrupa başkentlerine gönderme kararı almıştır.¹²⁴

Helsinki Zirvesi öncesi yapılacak Dışişleri Bakanları toplantısı öncesinde, görüşmelerde bulunmak üzere İngiltere'ye gelen İsmail Cem, İngiliz Dışişleri Bakanı Robin Cook ile görüşmüştür. Cem görüşmesinde, "Yunan vetosu ve AB adaylığı" konularının Türkiye ile Yunanistan arasında meseleler değil, Türkiye ile AB arasındaki meseleler olduğunu belirtmiştir. Helsinki'de Türkiye'nin AB adaylığının gerçekleşmemesi halinde Türkiye'nin artık aday sıfatıyla ortalıkta dolaşmayacağını, Gümrük Birliği'nin ekonomik bir olgu olduğunu ve AB ile ilişkilerin kopması

¹²³ Oran, **age**, 348.

¹²⁴ Utku Çakırözer, "Türkiye'nin Önceliği Üyelik", **Milliyet**, 29.08.1999, s. 11.

durumunda bile Gümrük Birliğinin bundan etkilenmeyeceğini söylemiştir. Dışışleri Bakanı İsmail Cem, İngiltere deki görüşmeleri sırasında Financial Times gazetesine verdiği mülakatta, Türkiye'nin üyeliği konusunun, Aralık ayındaki Helsinki Zirvesinde karara bağlanmasını istediğini, AB kapısında beklemenin Türkiye'nin imajı açısından onur kırıcı hale gelmeye başladığını ve artık Aralık'ta da olumsuz yanıt alınırda ısrardan vazgeçebileceklerini dile getirmiştir.¹²⁵

Türkiye'nin yoğun diplomatik girişimleri sonucunda, Helsinki zirvesinde Türkiye'nin adaylığı ilan edilmiştir. Ancak Zirve sonuç bildirgesinin niteliği nedeniyle Ankara'da bazı kaygılar oluşmuştur. Sonuç bildirgesinde bazı koşullar dayatıldığı, diğer adaylarla aynı koşullarda bir adaylık teklifi olmadığı yönündeki kuşklar oluşmuştur. Ecevit'in bildiriye ilişkin tereddütleri üç noktada toplanmıştır:

“1. Metinden, Adaylar arasındaki uyuşmazlıkların genel olarak Lahey Adalet Divanı'na 2004 yılına kadar gitmesi gerektiği sonucu çıkıyor. Biz metni böyle anlıyoruz. Metnin maksadının bu olduğu doğru mu?”

2. Metinden, Kıbrıs'la ilgili görüşmeler sürerken Güney Kıbrıs'ın AB'ne alınabileceği anlamını çıkarıyoruz. AB'nin metindeki kastı bumudur?”

3. Metinde, Ege'deki sorunların çözümünün Türkiye ile AB arasındaki üyelik müzakerelerinin başlaması için önkoşul olduğu iması seziliyor. Metnin böyle bir amacı var mı?”¹²⁶

Ecevit Helsinki'ye yukarıdaki tereddütlerini sıraladıktan sonra eğer sonuç bildirgesinden bu anlamlar çıkarılacaksa “Ankara'nın tutumunun olumsuz olabileceği” mesajını vermiş ve Helsinki'den gelecek yanıtı beklemeye başlamıştır.

Ecevit konuyu görüşmek üzere Bakanlar Kuruluna götürmüştür. MHP lideri Devlet Bahçeli, metindeki Kıbrıs ifadesi ile ilgili duyulan rahatsızlığın AB tarafına bildirilmesi konusunda ısrar etmiştir. Bahçeli, Kıbrıs konusuna ek olarak metindeki azınlıklar konusuna da dikkat çekmiştir. Hükümetin, MHP kanadı, hükümetin DSP kanadı tarafından metinde azınlık kelimesinin doğrudan kullanılmadığı, Kopenhag kıstaslarına referans verildiği, bu kıstasların da tüm aday ülkeler için eşit olarak geçerli olduğunu belirterek ikna edilmiştir. Hükümet de söz konusu tereddütlerin ortaya çıkması üzerine, AB Dış Politika ve Ortak Savunmasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi Javier Solana ve AB Komisyon'un Genişlemeden Sorumlu üyesi Günther

¹²⁵ Zafer Arapkirli, “Helsinki’de Son Tango”, **Milliyet**, 03.09.1999, s. 5.

¹²⁶ Cem, **age**, 259.

Verhaugen, hükümeti ikna etmek üzere Helsinki’den Ankara’ya gelip, görüşmelerde bulunmuştur.¹²⁷

AB tarafından Ecevit’in tereddütlerine ilişkin ilk resmi yanıt, Javier Solana Ankara’ya ulaşmadan önce, AB Dönem Başkanı olan Finlandiya’nın Başbakanı Lipponen tarafından yazılı olarak Ankara’ya iletilmiştir. Lipponen’e göre;

“1. Metinde Geçen 2004 tarihli Lahey Adalet Divanına başvurmak için son tarih değil, uyuşmazlıkları AB konseyinin ele alması için bir son tarihtir. Kaygılandığınız biçimde bir amacı yoktur.

2. Kıbrıs’la ilgili paragrafta, görüşmeler sürerken Kıbrıs’ın AB’ne alınacağı kasti yoktur, kastedilen AB’nin o gün koşulları gözden geçireceğiz.

*3. Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlaması için Ege sorunlarının çözümü önkoşul olarak zikredilmemiştir. Bu konuda kaygı duyulması yersizdir. Üyelik müzakereleri normal sürecinde başlayacaktır.”*¹²⁸

Hükümet Helsinki sonuç bildirgesinin resmi bir eki olarak algıladığı Lipponen’in mektubunu aldıktan sonra bildirge karşısındaki tutumunu değiştirmiştir. Bu süreçte, Başbakan Bülent Ecevit, ABD Başkanı Bill Clinton ve Almanya Başbakanı Schröder tarafından telefonla aranmıştır. Ecevit her iki lidere de sonuç bildirgesiyle ilgili bazı çekincelerin bulunduğunu iletmıştır. Bu süreç sürerken, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac da, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüşüp, sonuç bildirisine yönelik kaygıları gidermeye çalışmıştır.¹²⁹

Ecevit 12 aday ülke ile Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve 15 üye ülke ile birlikte AB’nin aile fotoğrafına girmiş ve ardından zirve çerçevesinde yapılacak çalışma yemeğine katılmıştır.¹³⁰ Ecevit Helsinki’deki zirve toplantısı ile Birlikte Türkiye’ye tam üyelik yolunun açıldığını belirtmiştir. *“Tam üyeliğimiz için insan hakları ve demokrasi bakımından bazı eksikliklerimizin olduğunun da, ekonomimizdeki bazı olumsuzlukların da bilincindeyiz. Ama dış etkenlerin tüm olumsuz yansımaları ne olursa olsun her alandaki eksikliklerimizi süratle tamamlamak öncelikle bizim kendi sorumluluğumuzdur,”* diyen Ecevit, *“AB, Türkiye’nin tam üyelik koşullarını sağlamasının uzun yıllar alacağını düşünüyor. Fakat ben inanıyorum ki biz bu hedeflere Türk toplumunun dinamizmini ve demokrasiye bağlılığıyla çok daha kısa*

¹²⁷ Fikret Bila, “Ecevit Nasıl İkna Oldu?”, **Milliyet**, 11.12.1999, s 14.

¹²⁸ **age.**

¹²⁹ **age.**

¹³⁰ Sami Kohen, “Ecevit İlgi Odağı”, **Milliyet**, 12.12.1999, s. 19.

sürede erişebiliriz” diyerek üyeliğin gerçekleşmesinin sanıldığından daha kısa süreceği mesajını vermiştir.¹³¹

Dışişleri Bakanı İsmail Cem de bir basın toplantısı düzenleyerek Helsinki Zirvesi sonuçlarını değerlendirmiştir. Helsinki’de alınan kararlarla Türkiye’nin adaylığının hiçbir koşula bağlanmadığını özenle ifade eden ve *“Helsinki, Türkiye’nin bütün diğer adaylarla eşit koşullarda AB üyeliğine tam aday olduğunu saptamıştır, karara bağlamıştır. Bizim için asıl önemli olan budur”* diye konuşan İsmail Cem, AB’ne tam üyelik sürecinde MGK’nın korunacağını söylerken, insan hakları ve demokrasi konularındaki eksikliklerin en kısa zamanda giderileceğini dile getirmiştir. Kendisinin MGK’nın üyesi olduğunu dile getiren İsmail Cem, MGK’nın çalışmasında AB ölçütlerini rahatsız eden bir konu olmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda Türkiye’nin, coğrafyası nedeniyle çok yönlü güvenlik sorunları olan bir ülke olduğunu dile getirmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilişkin ifadelerin kararda yer almasının Türkiye için bir sorun teşkil etmeyeceğini belirten İsmail Cem, Kıbrıs konusunda Türkiye’nin mücadelesine devam edeceğini dile getirmiş ve *“Kıbrıs konusunda biz de haklı tezlerimizi, bundan sonra AB platformlarının içinde yapacağız. Eşit bir şekilde meselelerimizi doğrudan konuşacağız”* demiştir. AB’ne üyelik süreci sırasında insan hakları ve demokrasi alanlarındaki eksikliklerin giderileceğini kişisel özgürlüklerin en geniş çerçeveye aktartılacağını dile getiren İsmail Cem, AB mevzuatlarına uyum çerçevesinde, mevzuat bazında otuz iki alanda çalışma içerisinde olduklarını ifade etmiştir. Abdullah Öcalan’ın idamı konusunda da bir mesaj veren İsmail Cem, idam cezalarının uygulanmasının AB’ne üyelik sürecindeki ülkeler açısından bir sorun oluşturacağını dile getirmiş, bununla Birlikte Türkiye’nin idam cezasını uygulamayacağını taahhüt etmiş bir ülke olduğunu belirtmiştir.¹³²

Türkiye Helsinki zirvesinde aday ülke olarak ilan edilmiştir. Bu dönemden önce yaşanan gerginlikler bir kenara bırakılmıştır. Türkiye, Avrupa Birliğine önkoşulu olan Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirmek için kapsamlı bir reform sürecine girmiştir.¹³³

¹³¹Güven Özalp, “İlk Hedefimiz Avrupa”, **Milliyet**, 12.12.1999, s. 13.

¹³² Ahmet Sever, “AB den Dayatma Yok”,**Milliyet**, 14.12.1999, s. 9.

¹³³“Altıncı Uyum Paketi”,
www.abgs.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketler.pdf. [23.03.2011]

29 Nisan 2000 Lüksemburg'a Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi'nde önemli kararlar alınmıştır. Bu toplantı da, AB müstebatinin 35 başlık altında incelenerek tarama toplantılarının yapılmasına karar verildi. Aynı zamanda, Gümrük Birliğinden itibaren çalışılmaya başlanan hizmetlerin serbest dolaşımı alanındaki müzakerelerin başlatılmasına karar verildi.

Aralık 1999 Türkiye'nin adaylığının açıklanması ile genişleme sürecine dâhil olmuştur. Bu çerçevedeki ilk adım, AB Komisyonu tarafından hazırlanacak olan Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) AB Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmesidir. Aynı zamanda Türkiye de kendi Ulusal Programını hazırlaması gerekmektedir. KOB' un hazırlanması AB görevi, Ulusal Programın hazırlanması ise Türkiye'nin göreviydi. Türkiye'nin hazırlayacağı Ulusal Program, Kopenhag kriterlerine uygun olarak hazırlanacaktı. Helsinki sonuç bildirgesinde, Türkiye'nin adaylığı ile ilgili 12. paragrafta, KOB' un, siyasi ve ekonomik kriterle, üye olmak için yerine getirilmesi gereken kriterlerin ışığında AB müktesebatinin üstlenilmesine ilişkin koşulları öngörmesi gerekmektedir. 4 Aralık 2000 tarihinde AB Bakanlar konseyi tarafından belge kabul edilmiştir. Bu belgenin amacı, Türkiye'nin AB'ne adaylık sürecinin bir takvime ve belli koşullara bağlanmasıdır. Bir diğer taraftan, bu sürecin izlenmesi sonucunda mali ve teknik yardımlarla desteklenmesi için bir çerçevede çizilmiştir. KOB bu sürecin ilk adımıdır. Türkiye'nin hazırlayacağı Ulusal Program katılım öncesi stratejisinin hukuksal ve teknik temelini oluşturmaktaydı. Türkiye'nin adaylık sürecinin sorunsuz ve hızlı bir şekilde ilerlemesi, belgelerde öngörülen koşulların yine belirtilen süreler zarfında gerçekleşmesi ile mümkündür. Türkiye'nin çalışmaları, AB kurumları tarafından izlenecek ve karar verilecektir.¹³⁴

AB genişleme sürecinde olan tüm ülkeler için ayrı belgeler hazırlanmıştır. Bu belgelere göre aday ülkeler gereken reformları gerekli sürede gerçekleştirmeleri sayesinde aday olabileceklerdi. Tabii ki bu belgeler hazırlanırken Kopenhag Kriterleri temel alınmıştır. 8 Kasım 2000 tarihinde KOB belgesi, AB tarafından onaylanmıştır.

¹³⁴ T.C Avrupa Birliği Sekreterliği, **Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri**(Ankara,2007), 11-12.

Türkiye Kopenhag'ın ekonomik ve politik kriterlerini yerine getirmek için kendi Ulusal Programını hazırlamıştır. 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu'nda kabul edilerek, 24 Mart 2001 tarih ve 24352 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Ulusal Program, Türkiye'nin AB üyeliğinin gereklerini yerine getirebilmesi için gerçekleştirmesi gereken mevzuat uyumu ve yapısal değişikliklerin yükümlülüklerin hangi biçimde ve hangi zaman zarfında yerine getireceğini dile getiren belgedir. Ulusal Program ile KOB belgelerinin uyumlu olması neticesinde yapılması gereken değişiklikler daha kısa zamanda gerçekleşeceklerdi.

Ulusal Program; “Giriş”, “Siyasi Kriterler”, “Ekonomik Kriterler”, “Üyelik Yükümlülükleri Üstlenebilme Yeteneği”, “Müktesebatın Uygulanmasına Yönelik İdari Kapasite” ve “Reformların Mali Açıdan değerlendirilmesi” isimlerini taşıyan altı başlıktan meydana gelmekteydi. Ulusal programın giriş bölümünde Avrupa Birliğine üyeliğin, “(...) Cumhuriyetimizin kurucu felsefesini ve Atatürk'ün geleceğe bakışını doğrulayan kilit bir aşama (...)” olduğu; bu nedenle, ilgili kriterlerin yerine getirilmesi suretiyle ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasa'da ifadesi yer alan temel özellikler çerçevesinde gerçekleşeceği dile getirilmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesinin, siyasi kriterler bölümünde bulunan Ege ve Kıbrıs sorunlarına, Ulusal Program'da giriş bölümünde ele alınmıştır. Ege ve Kıbrıs sorununun çözümü, üyelik için kriter olmasını söz konusu olamayacağı dile getirilmiştir. Burada “(...) Uluslararası ilişkilerde, barış, refah, güvenlik ve istikrar artırıcı ve pekiştirici katkılar yapan deneyimli bir ülke olan Türkiye, barışçı dış politikası çerçevesinde, komşularıyla ilişkilerinin geliştirilmesine özen gösterecek, bu bağlamda Yunanistan'la sorunlarına diyalog yoluyla çözümler getirilmesi için girişim ve çabalarını sürdürecektir; Kıbrıs konusunda da tarafların egemen eşitliğini ve Ada gerçeklerine dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm kapsamında, yeni bir ortaklık kurulması için BM Genel Sekreterinin iyi niyet misyonu çerçevesindeki çabalarına destek vermeye devam edecektir (...)”¹³⁵ ifade edilmiştir.

Ulusal Programın siyasi kriterler başlığı altında ise hükümet, siyasi, idari ve yargı reformlarına ilişkin çalışmaların 2001 yılı içinde hızlandırmayı ve en kısa süre içinde madde değişikliklerinin Meclise sunmayı hedeflediği dile getirilmiştir. Bu çerçevede

¹³⁵ age.

demokrasi ve insan haklarını iyileştirilmesi için öncelikli çalışma mevcut Anayasa'nın ilgili maddelerindeki gerekli değişiklikler yapılacaktır. Anayasa da yapılacak bu değişiklikler sayesinde başta düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere temel insan hakları alanlarında iyileştirmeler olacaktır. Bu iyileştirmeler sayesinde sivil toplum örgütleri güçlenerek dernek kurma, toplantı ve grev haklarına yönelik değişiklikler yapılacaktır. Ulusal Programda, işkencenin ortadan kaldırılması için, işkenceye toleransa izin verilmeyeceği belirtilerek, gerekli madde değişikliklerinin yapılacağı ifade edilmiştir.

Ulusal programda, anadilde eğitim, anadilde yayın ve idam cezasının kaldırılması ilgili olarak KOB' dan farklı yaklaşımlar mevcuttur. Ulusal Programın, ekonomik kriterlerinde, sosyal güvenlik, vergi tabanını genişletilmesi sonucu verginin daha adil olması ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması gibi yapılacak uygulamalara yer verilmiştir. Ulusal Programın ekonomi kriterlerinin gerçekleşmesi için 1999 tarihinde uygulamalara başlanmış ancak 2001 Ekonomi krizi nedeniyle ekonomide revizyon yapılmıştır. Yeniden bir aksama olmaması için gereken tedbirlerin uygulanacağı belirtilmiştir.

Diğer taraftan ise, "Üyelik Yükümlülüklerin Üstlenilmesi Kapasitesi" başlığı altında ise, AB müktesebatına uyum için kısa ve orta vadede yapılacaklara yer verilmiştir. Bu başlık altında Gümrük Birliği kapsamında gerçekleştirilen mevzuat uyum çalışmaları, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı, rekabet ve devlet yardımları, ortak tarım, balıkçılık ve taşımacılık politikaları, ekonomik ve parasal Birlik, sosyal politikalar ve istihdam, çevre, adalet ve içişleri, ortak dış ve güvenlik politikası gibi KOB'da mevcut olan yirmi sekiz alanda yapılacak değişikliklere yer verilmiştir.

"Müktesebatın Uygulanmasına Yönelik İdari Kapasite" ilgili olan başlık, yapılacak diğer değişikliklerin uygulamasında gerekli olan değişikliklerin saptanıp hayata geçirilmesidir. Son olarak, "Reformların Mali Açıdan Global Değerlendirilmesi" bu bölümde AB uyum için yapılacak değişikliklerin maliyetini hesaplayıp, AB kurumlarından gerekli yardımları belirlemektedir.

Aynı zamanda Ulusal Program gereğince Türk mevzuatının, AB mevzuatıyla daha uyumlu hale gelmesi için kısa vadede Anayasanın altı maddesinde, yirmi üç yasada değişiklik yapmak ve yirmi yasa çıkarmakla yükümlüydü. Ulusal Programa göre orta

vadede, on anayasa, doksan beş yasa değişikliği ve yirmi yeni yasa çıkartması gerekmektedir.

Ulusal Program'ı incelediğimizde büyük oranda Katılım Ortaklığı Belgesi ile uyuştuğunu görürüz.¹³⁶

Anayasa değişiklikleri genel bir çerçeve öngörülmüş olup, uyum yasa paketleri ile içi doldurulmuştur. Türk mevzuatının, AB mevzuatını uyumlu hale gelmesi için temel kanunlarda değişiklikler yapılmıştır.

3 Ekim 2001 tarihinde TBMM, Anayasa'nın 177 maddesinin beşte birinde değişiklikler içeren yasa kabul edilmiştir. Türkiye'nin 2001 yılı Ulusal Programda değişeceğini tahattüt ettiği düşünce, ifade özgürlüğü, işkencenin önlenmesi, demokrasi ve sivil yönetiminin güçlendirilmesi doğrultusunda yeni hüküm ve güvenceler getirilmiştir.¹³⁷

7 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Anayasa değişiklikleri içeren 5170 sayılı yasa kabul edilmiştir. Bu yasa da ölüm cezasını her koşulda kaldırmıştır. Bu nedenden ötürü Anayasada ölüm cezası gerektiren yasaların hepsi değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle ölüm cezası kaldırılmış olup, cezanın yeni hali ağırlaştırılmış müebbet veya müebbet olmuştur. Bir diğer taraftan, kanun önünde kadın erkek eşitliğini sağlamak için on maddede değişiklik yapılmıştır. Anayasa'nın onuncu maddesine yapılan değişiklikle, *"Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür"* ibaresi eklenmiştir. Yapılan bu değişiklikle kadın erkek eşitliğini bir kısım da olsa sağlanmaya çalışılmıştır. Anayasa'nın "Basın Araçlarının Korunması" başlıklı otuzuncu maddede değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu değişiklik, *"devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin teme ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma hali hariç"* cümlesi çıkarılmış olup, *"basın araçları"* ibaresi eklenmiştir. Madde'nin yeni hali şöyledir: *"Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletmeden alıkonulamaz."* Anayasada yapılan bu değişiklikle, basın özgürlüğünün sağlanması çalışılmıştır. Anayasa'nın

¹³⁶ Baykal ve Arat, **age**, 353-365.

¹³⁷ "Anayasada Değişiklikler", http://www.habergec.com/14_madde_kabul_edildi_/, [10.01.2011]

131. maddesi de değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle yasanın yeni halinde madde metninden, “*Genel Kurmay Başkanlığı*” ibaresi kaldırılmıştır. Aynı zamanda Yüksek Öğretim Kurulu’ndan Genel Kurmay Başkanlığınca seçilen üye, üyelikten çıkarılmıştır. Anayasa’nın “Sayıştay” başlıklı 160. maddenin “*Silahlı Kuvvetler elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetleme usulleri milli savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına riayet edilmek suretiyle kanunla düzenlenir*” şeklindeki son fıkrası madde metninden çıkarılmıştır. Yapılan bu değişiklikle, şeffaflığın sağlanması amaçlanmaktadır. Anayasa’nın Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin 143. Madde de yürürlükten kaldırılmıştır. Anayasa’nın 38. maddesi olan “Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar” başlıklı olan madde değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu değişiklik, maddenin son paragrafında yer alan “*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere*” cümlesi eklenmiştir. Ayrıca değiştirilen son paragraf da şöyledir: “*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez*” Kanunda yapılan bu değişiklikle Uluslararası Ceza Divanı’na taraf olma yönünde gerekte olan değişiklikte yapılmıştır.

2001 ve 2004 Anayasa değişiklikleri paketleriyle Birlikte Anayasa’nın üçte biri değişmiştir. 1 Ocak 2002 tarihinde yeni Türk Medeni Kanunuyla Birlikte, kadın-erkek eşitliği, çocuk ve zayıfların korunması, dernekleşme alanlarında önemli yenilikler getirmiştir.¹³⁸

Türk mevzuatının, AB mevzuatına daha uyumlu hale gelmesi için Uyum Paketleriyle Birlikte kanunlara da değişiklikler yapılmıştır. Birinci uyum paketi 19 Şubat 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Birinci uyum paketiyle birlikte, ifade özgürlüğünün genişletilmesi, gözaltı süresinin indirilmesi, tutuklu ve hükümlü haklarının korunması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunlarında değişiklikler gerçekleştirilmiştir.¹³⁹

63“Anayasa’daki Değişiklikler”, www.anayasa.2011.com/?p=11375, [04.02.2011]

¹³⁹“Birinci Uyum Paketi”, www.abgs.gov.tr/files/ard/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketler.pdf. [14.02.2010]

9 Nisan 2002 tarihinde İkinci uyum paketi yürürlüğe girmiştir. İkinci uyum paketinde, Basın Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Dernekler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun ile Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunu ve İl İdaresi Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır.

Basın Kanunun Ek 1. maddesinin birinci fıkrasında değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle Birlikte Türk Ceza Kanununda “Devletin Şahsiyetine Karşı Cürümler” başlıklı suçların bulunduğu ibare ile “311. ve 312. maddelerde yazılı suçları veya devlete ait gizli bilgileri ihtiva eden” ifadeler madde metninde yürürlükten kaldırılmıştır. Maddenin 2/c bendinde değişiklik yapılmıştır. “Türk Ceza Kanununun 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halk, sınıf, ırk, dil, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek, kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme suçlarından” mahkûm olanların sürekli olarak dernek kurucusu olamayacağı hükmü değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle, bu kişiler beş yıl süreyle dernek kurucusu olmayacakları hükmü değişmiştir. Anayasa’da toplantı ve gösterileri sınırlandıran maddeden, “Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde veya Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması amacıyla” yapılan toplantılar hakkında sınırlamalar olmayacaktır. Aynı zamanda Kanunun 21. maddesi olan “Amaç dışı toplantı ve gösteri yürüyüşü” başlıklı madde yürürlükten kaldırılmıştır. İkinci uyum paketinde, tutuklu ve hükümlü haklarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Buna yönelik Devlet Memurlarının Yargılanması Hakkındaki Kanunun 13. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle işkenceden sorumlu olan memura rücu kuralı getirilmiştir. Eklenen hükümle birlikte işkenceye uğrayan kişi aldıkları zarardan dolayı kurum aleyhine dava açabilme hakkına sahip olacaktır. Ancak bir diğer taratan işkenceden sorumlu memurun rücu hakkı saklı kalacaktır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu’nun 16. maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunda yapılan bu değişiklikle birlikte, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanında yakalanan ve tutuklanan kişinin müdafii ile yalnız görüşme hakkı sağlanmaktadır. Böylece de savunma hakkı daha güçlü hale gelmiştir.¹⁴⁰

¹⁴⁰“İkinci Uyum Paketi”,

www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketler.pdf. [15.02.2010]

9 Ağustos 2002 tarihinde üçüncü uyum paketi yürürlüğe girmiştir. Bu paket de ölüm cezası kaldırılmış, ölüm cezasıyla ilgili kanunlara yeniden yargılama hakkını tanıyan hüküm eklenmiştir. Bu paketle birlikte ifade özgürlüğünün ve dernek kurma özgürlüklerinin genişletilmesine devam edilmiştir. Aynı zamanda bu pakette gayri Müslim cemaatlerin taşınmazları ve vakıflarıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Üçüncü uyum paketinin getirdiği en büyük yenilik, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında muhakemenin iadesi imkânı getirmiştir. Kanunlarda yapılan bu değişiklikle birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları doğrudan hukuk sistemimize yansıtılmış ve insan hakları ihlallerinin tashihi olasılıkları güçlendirilmiştir.¹⁴¹

11 Ocak 2003 tarihinde dördüncü uyum paketi yürürlüğe girmiştir. Bu paket de, Devlet Memurları ve Kamu Görevlilerinin Yargılanması hakkında Kanun, Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 430 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Teşkilat ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Hakkında Kanun, Damga Kanunu, Basın Kanunu, Dernekler Kanunu, Medeni Kanun ve Siyasi Partiler Kanunu, Vakıflar Kanunu, Dilekçe Hakkı Kanunu ve Adli Sicil Kanunlarında değişiklik yapılmıştır.

Dördüncü uyum paketiyle birlikte yapılan değişikliklerden en önemlilerinden birisi de, TCK 245. maddesinde yapılan değişikliktir. Kanunda yapılan değişiklikle birlikte, işkence ve kötü muamele suçlarından verilen cezaların para cezasına veya tedbirlerden herhangi birine çevrilemeyeceği ve ertelenemeyeceği ilkesi benimsenmiştir. Aynı zamanda yapılan değişikliklerin amacı işkence suçlarının işlenmesinde caydırıcılık etkisinin olabilmesidir. Bir diğer taraftan eski ceza muhakemeleri usulü kanununda (CMUK) 316. madde değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle, Yargıtay Başsavcının tebliğ namesini sanığa veya müdafine bildirmesini sağlanması amaçlanmıştır. Dördüncü uyum paketinde, 430 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin 3. maddesinin c fıkrası değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle, gözaltı süresi on günden dört güne indirilmiştir. Aynı zamanda gözaltı koşullarında da iyileştirmeler yapılmıştır.¹⁴²

¹⁴¹ “ Üçüncü Uyum Paketi”, www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab, [2.01.2010]

¹⁴² “Dördüncü Uyum Paketi”, www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/4_ab_bakanligi_yayinlari/ab, [02.01.2010]

4 Şubat 2003 tarihinde beşinci uyum paketi yürürlüğe girmiştir. Bu paket de yargılamanın iadesi ve dernek kurma özgürlüğü hakkında düzenlemeler yapılmıştır. Bu paketle birlikte, Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda AİHM kararları doğrultusunda yargılamanın iadesine izin veren düzenlemeler yapılmıştır. Bir diğer taraftan Dernekler Kanunu'nun 82. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Kanunun 43. maddesinde bulunan yabancı dernek ve kuruluşlarla ilişkilerde izin alınmaması, 64. maddede bulunan derneklere intikal eden taşınmazlara ilişkin bildirimin yapılmaması veya İçişleri Bakanlığı tarafından dernek ihtiyacından fazlası olduğu tespit edilen taşınmazlarla ilgili olarak Bakanlıkça belirtilen süre zarfında taşınmaz malları paraya çevirmeme durumlarında mevcut yasada cezası olan hapis cezası değiştirilmiş, aynı suçtan dolayı cezanın para ceza olarak uygulanması yürürlüğe girmiştir.¹⁴³

19 Temmuz 2003 tarihinde altıncı uyum paketi yürürlüğe girmiştir. Bu paket de, Radyo ve Televizyonların Kuruluşu ve Yayınları Hakkında Kanun'da değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişikliklerle birlikte Türk vatandaşları tarafından günlük hayatta kullanılan farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasına, hem kamu hem de özel radyo ve televizyon vasıtasıyla sağlanması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Aynı zamanda, aynı yasada yapılan değişikliklerle birlikte seçim dönemlerinde yayın yasağının süresi de daraltılmıştır. Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunda değişiklikler yapılmış olup, denetim konusundaki sınırlama sebepleri azaltılmıştır. Bu paketle birlikte bir diğer önemli değişiklik de, İmar Kanunda yapılan değişikliktir. Farklı din ve inançlara sahip bireylerin ibadet yerlerine ilişkin özgürlüklerin olabilmesi için düzenleme yapılmıştır. Kanunlarda “cami” olarak geçen kelimeler değiştirilmiş olup, yeni hali ibadet yeri olmuştur. Bu paketle birlikte, “namus için” çocuk öldürme suçunun failine verilen cezalar artırılmıştır. Aynı zamanda, “töre cinayetleri” olarak bilinen durumlarda fiilin cezasında indirim yapılmasını içeren kanun hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁴⁴

7 Ağustos 2003 tarihinde yedinci uyum paketi yürürlüğe girmiştir. Yine bu paket de düşünce ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi bağlamında kanunlarda değişiklikler yapılmıştır. TCK 169. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu değişikliklerle,

¹⁴³ “Beşinci Uyum Paketi”, www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/5_ab_bakanligi_yayinlari/ab ,[02.01.2010]

¹⁴⁴ “Altıncı Uyum Paketi”, www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/6_ab_bakanligi_yayinlari/ab ,[02.01.2010]

çete ve suç topluluklarına yardımla ilgili olarak, kişi hürriyetinin ve güvenliğinin sağlanması için suça ilişkin soyut kriter ve muğlak ifadeler madde metninden çıkarılmıştır. CMUK’a yedi madde eklenmiştir. Eklenen bu maddelerle birlikte işkence ve kötü muamele davalarının sonuçlarının hızlı bir şekilde yapılması için öncelik verilmesi istenmiştir. Bu paketle birlikte, sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasına ilişkin Askeri Ceza Kanunu’nun 58. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Sivillerin barış zamanında, halkı askerlikten soğutmak ve milli mukavemeti kırma gibi fillere ilişkin olarak 153, 155 ve 161. maddelerde düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte sivillerin bu suçu barış zamanında işlemesi durumunda yargılamanın askeri mahkemede yapılmayacağı şeklinde düzenleme yapılmıştır. Kültürel haklar ve özgürlüklerin genişletilmesi için, Yabancı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Kanun’un 2. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Türk vatandaşlarının Türkçe dışındaki, günlük hayatta kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için kursların açılma imkânını sağlayacak düzenlemeler yapılmıştır. Yürütmenin daha işlevsel hale gelmesi için, Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu’nda 4. madde değiştirilmiştir. MGK görev ve yetki alanı tekrar tanımlanmıştır. MGK Genel Sekreterliği’nin görev ve yetkilerine yönelik 9. ve 14. maddelerin kaldırılmış ve 13. maddede de değişiklik yapılmıştır. Aynı kanunun 15. maddesinde yapılan değişiklikle birlikte, MGK Genel Sekreteri’nin atanması usulünde de değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu değişiklikle birlikte, Genel Sekreterlik makamının atanmasının doğrudan Başbakanlığın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile yapılması kabul edilmiştir. Ayrıca yedinci uyum paketinin yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay zarfında MGK Genel Sekreterliği’ne ilişkin esas ve usulleri düzenleyen yeni bir yönetmelik çıkarılması gerektirdiğinin altı çizilmiştir.¹⁴⁵

14 Temmuz 2004 tarihinde TBMM tarafından sekizinci uyum paketi kabul edilmiştir. Bu paketle birlikte ölüm cezası her türlü koşulda kaldırılmıştır. Yüksek Öğretim Kanun’da değişiklik yapılmıştır. Kuruldaki, askeri üye seçilmesi uygulanmasına son verilmiştir. Aynı zamanda yine bu paketle birlikte Radyo ve

¹⁴⁵“Yedinci Uyum Paketi”,

http://www.abgs.gov.org/files/ardb/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_pakerler.pdf.
[03.01.2010]

Televizyon Üst Kurulu ve Haberleşme Yüksek Kurulu üyeliğine, askeri üye bulundurma uygulaması son bulmuştur.¹⁴⁶

2002 ile 2004 yılları arasında sekizinci uyum paketi kabul edilmiştir. Türkiye, Kopenhag kriterlerini yerine getirmek için, kendi mevzuatının AB mevzuatına uyarlaması gerekmektedir. Bu nedenden dolayıdır ki 2000’li yıllardan başlamak üzere, kanunlardaki gerekli değişikliklere büyük önem verilmiştir.¹⁴⁷

12 Kasım 2003 tarihinde, ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Ek 6 No.lu Protokolü onaylanmış olup, 1 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 23 Eylül 2003 tarihinde BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi onaylanmış olup, 24 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁸

1 Ocak 2004 tarihinde yolsuzluğa karşı Özel Hukuk Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir. 7 Ocak 2004 tarihinde, Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun’da değişiklik yapılması kabul edilmiştir. Nüfusu 10.000 üzerinde olan yerleşim yerlerinde çocuk mahkemelerinin kurulmasına karar verilmiştir. Kamu hizmet alanında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için genelge yayınlanmıştır. Başbakanlık, taraf olduğumuz sözleşmelere ve anlaşmalara atıf yaparak kamu eleman alımında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaması yönünde genelge yayınlamıştır. Kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşları tarafından, Türkçe dışındaki diğer dil ve lehçelerde yayın yapılmasına izin veren yönetmelik yayınlanmıştır. (25 Ocak 2004 tarihinde Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.) 2004 tarihinden itibaren TRT, Boşnakça, Arapça, Çerkezce, Zazaca ve Kırmanca dillerinde televizyon ve radyo yayınlarına başlamıştır. 22 Ocak 2004 tarihinde Askeri Ceza Kanunu ile Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Meclis tarafından kabul edilmiştir. 29 Ocak 2004 tarihinde Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan bu değişikliklerle birlikte 2001 tarihinde ölüm cezasına ilişkin hükümler uyumlu hale gelmiştir. Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesinin Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmasına İlişkin sözleşmeyi imzalamıştır. 1 Aralık 2004

¹⁴⁶“Sekizinci Uyum Paketi”,
http://www.abgs.gov.org/files/ardb/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketler.pdf, [03.01.2010]

¹⁴⁷ T.C Avrupa Birliği Sekreterliği, *age*, 51-62.

¹⁴⁸ *age*, 76-78.

tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki Yargılama Sürecine Katılan Kişilere İlişkin Avrupa Sözleşmesi imzalanarak, yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁹

Helsinki Zirvesi'nde Birlik, Türkiye'nin diğer adaylarla eşit olduğunu dile getirmiştir. Ancak Kopenhag Zirve'sinde Türkiye hariç diğer adaylara müzakere tarihi verilmiştir. Bu politik atmosferde Türkiye bu dönem reformlara hız vermiştir.

1999 ile 2004 yılları arasında yapılan reformlara karşılık olarak Birlik, Türkiye'yle müzakerelerin başlanabileceğine karar vermiştir. 2005 tarihinde Türkiye ile Birlik arasında müzakereler başlamıştır.¹⁵⁰

2.4. 2005 Tam Üyelik Müzakere Sürecinin Başlaması ve Türkiye-AB İlişkilerinin Seyri

1990'lı yıllardaki Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki ilişkiler gerilimli geçen bir dönem olmuştur. Türkiye ile AB arasında yaşanan tüm sorunlara rağmen, 1999 tarihinde Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmıştır.

6 Ekim 2004 tarihinde AB Komisyonu, Türkiye'nin Kopenhag kriterleri yönünde kaydettiği aşamaları ve mevcut eksikliklerin dile getirildiği İlerleme Raporu'nu açıklamıştır. Açıklanan İlerleme Raporu'nun ardından 17 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde alınan kararlar sonucunda, 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında tam üyelik müzakerelerin başlamasına karar verilmiştir. Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerin bir yol haritası hazırlanmıştır. Hazırlanan müktesebat 35 başlıktan meydana gelmektedir.¹⁵¹

Müzakere Çerçeve Belgesi'nin, hazırlanması sırasında Avusturya, Türkiye'nin tam üyelik koşullarını gerçekleştemediği takdirde, "imtiyazlı ortaklık" önerilmesine ilişkin bir ibarenin anlaşmaya eklenmesini istemiştir. Türkiye "imtiyazlı ortaklık" önerisini şiddetle reddetmiş. AB'ye tam üyelik dışında herhangi bir alternatifi kabul etmeyeceğini net olarak AB hükümet başkanlarına ve bürokratlarına iletmiştir.¹⁵² Türkiye'nin bu kararlı tutumu karşısında, "imtiyazlı ortaklık" ibaresi

¹⁴⁹age, 80-81.

¹⁵⁰ TC Avrupa Birliği Sekreterliği, **Avrupa Birliği Müzakere Süreci**, (Ankara, 2007), 9-12.

¹⁵¹ TC Dışişleri Bakanlığı, "Ortaklık Konseyi Toplantısına İlişkin Bilgi Notu", <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ok11042000.htm>, [29.04.2010]

¹⁵²"Müzakere Çerçeve Belgesinin Sakıncıları", www.abhaber.com.muzakerecercevebelgesi/sakincilari=71000, [1 Nisan 2012]

sözleşmeye eklenmemiştir Müzakere Çerçeve Belgesi'nin imzalanması zorlu bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. Ancak imzalanan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde, Türkiye'nin aleyhinde olan bazı maddeler mevcuttur. Avrupa Birliği'nin, hazmetme kapasitesi olması durumunda, Türkiye'nin tam üyeliği gerçekleşebilecektir. Bu nedenden ötürü müzakerelerin ucu açık olduğu ve sonucunun önceden garanti edilemeyeceği şartları Müzakere Çerçeve Belgesi'nde yer bulmuştur.

29 Temmuz 2005 tarihinde AB tarafından yayınlanmış olan Müzakere Çerçeve Belgesi'nin temel noktaları şunlardır:

“-Müzakerelerin amacı Türkiye'nin AB'ne tam üye olmasıdır. Ancak müzakerelerin ucu açıktır. Bu neden dolayı Türkiye'nin, AB tam üyeliği kesin değildir.

-Türkiye ile AB arasındaki müzakereler 35 fasılda Hükümetler Konferansı şeklinde yürütülecektir. Aynı zamanda kararlar oybirliği ile alınacaktır.

-AB her fasıl da uzun geçiş dönemleri ve özel düzenlemeler getirebilir.

-Türkiye'nin üyeliği ciddi mali sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenden ötürü AB'nin yeni mali çerçevesinin oluşturacağı 2014 tarihinden sonra tamamlanabilecektir.

-AB kurucu değerlerinden olan demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve temel özgürlüklerin devamlı bir suretle çiğnenmesi durumunda, AB müzakereleri askıya alma hakkına sahiptir”.¹⁵³

Müzakerelere sürelerinin bir standart bulunmamaktadır. Avusturya, İsveç ve Finlandiya ile müzakereler on üç ayda tamamlanmıştır. Ancak İspanya ve Portekiz'in müzakere süreleri ancak yedi yılda tamamlanabilmiştir. Türkiye'nin müzakere sürecinin ne kadar süreceği belli değildir.

Bu tarihten itibaren Avrupa Birliği ile Türkiye arasında inişli çıkışlı bir müzakere süreci başlamıştır. Müzakere sürecinin bazı aşamaları mevcuttur. Bu aşamalar sonunda adaylık statüsü elde edilmektedir. Taraması biten bir fasılda özlü müzakereye geçilebilir. Aynı zamanda, diğer fasıllar da taramalar devam edilebilir. Türkiye ile AB arasında, “Müzakere Fasılları” olarak adlandırılan toplam 35 başlık

¹⁵³T.C Avrupa Birliği Sekreterliği, **Türkiye de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler** (Ankara, 2007), 27-29.

altında yapılmaktadır. Müzakerelerin tarama süreçleri zor olmayan bilim, araştırma, eğitim fasıllardan başlamasına karar verilmiştir. 12 Haziran 2006 günü Dışişleri Bakanlığı düzeyindeki konferansta, Türkiye için Bilim ve Araştırma faslının açılmasına ve daha sonra geçici olarak kapatılmasına karar verilmiştir. Bilim ve Araştırma faslı için tarama çalışmalarında sonraki sürece geçilmiştir. Sonra 26. fasıl olan “Eğitim ve Kültür”, 5. fasıl olan “Kamu Alımları”, 8. fasıl olan “Rekabet Politikası” konularında tanıtıcı tarama toplantıları gerçekleşmiştir. 16 Kasım 2005 tarihinde “Bilim ve Araştırma” ve “Eğitim ve Kültür” fasıllarında ayrıntılı tarama toplantıları gerçekleşmiştir. 2005 yılı sonuna kadar 3. fasıl “Yerleşim Hakkı ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı”, 4. fasıl “Sermayenin Serbest Dolaşımı” ve 11. fasıl “Tarım ve Kırsal Kalkınma” fasılların da tarama toplantıları yapılmıştır. 2006 tarihinde 1. fasıl “Malların Serbest Dolaşımı” ve 24. fasıl “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” fasıllarında tanıtıcı tarama toplantıları başlamıştır. 6 fasılda tanıtıcı ve ayrıntılı tarama ve 2 fasılda tanıtıcı tarama faaliyetleri tamamlanmıştır.¹⁵⁴

2011 yılı itibariyle Türkiye ile AB arasındaki müzakereleri değerlendirdiğimizde 35 başlıktan oluşan fasılların 12 tane başlıkta müzakere süreci başlamıştır. 13 başlık olan “Gıda ve Güvenliği” faslı açılmış, ancak gerekli kanunu düzenlemeler yapılmadığı için kapatılamamıştır. Aynı zamanda 8 tane fasıl AB, 5 tane fasıl Fransa ve 6 tane fasıl ise Güney Kıbrıs ile olmak üzere toplam 19 fasıl bloke edilmiştir. Bloke edilmemiş 3 fasılın açılması ise gündem de bile değildir.¹⁵⁵

Türkiye’nin müzakere süreci özellikle 2006’dan başlayarak yavaşladı ve birçok açıdan duraklama noktasına gelmiştir. Bundan dolayı 2003-2005 yılları arasında yaşanan hızlı değişim dönemi sona ermiştir. Türkiye ile AB arasındaki müzakerelerin durma noktasına gelmesinde, hem AB politikaları, hem Türkiye’nin politikaları neden olmaktadır.¹⁵⁶

2005 yılından günümüze değin Türkiye’nin reform çalışmalarının yavaşladığı yönünde Birlikten eleştiriler gelmektedir. Birlik, Türkiye’nin hem hukuki hem de

¹⁵⁴ Serdar Palabıyık ve Ali Yıldız, **Avrupa Birliği**, (Ankara: ODTÜ Yay., 2010), 89-92.

¹⁵⁵ Şevket Sürek, “AB ile Güvenliğin Faslı Konuşuyoruz”, www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/araştırma www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/araştırma, [10Nisan2011]

¹⁵⁶ Ramazan Gözen, “Türk Dış Politikasında Değişim Var mı?”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, [Der.] CüneytYenigün, Ertan Efegil, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010), 27-28.

uygulamalar alanında daha fazla yol kat etmesi gerekliliğini ilerleme raporlarında dile getirmektedir.

2006 tarihinden başlayarak, AB ülkelerinde hem dış sorunların hem de ekonomik sorunlar gündemlerinde önemli bir yer tutmuştur. AB gündeminde yaşanan bu yoğunluk nedeniyle Türkiye'nin adaylığına soğuk bakmasına neden olmuştur. 2004 ve 2007 yıllarında AB genişleme politikası uygulayarak Birliğe on iki yeni üye katmıştır. Birliğe yeni katılan üyelerin birçoğu Orta ve Doğu Avrupa ülkeleridir. Bu ülkeler kısa bir süre önce demokrasiyle ve kapitalist ekonomik sistemle tanışmışlardır. Aynı zamanda bu ülkelerin, Birliğin ekonomik, sosyal ve siyasal yapısına uyum sağlamaları için büyük mali, yardımlar verilmesi ile mümkün olacaktır. Bu süreçte AB kaynaklarının büyük bir kısmını, yeni üye olan devletlerin uyumu için ayırmak zorunda kalmıştır. Günümüzde AB, yeni ülkelerin getirmiş olduğu mali yükü henüz hazmedememişlerdir. Türkiye gibi yetmiş milyon nüfusa sahip yeni bir üyeyi bünyesine katmaya henüz hazır değildir. AB üye devletlerin liderleri ve bürokratları uzun bir süre genişlemeden söz etmek istememektedirler.

ABD başlayan ekonomik kriz, Avrupa Birliği ülkelerini derinden etkilemeye başlamıştır. Dünya Bankası ve IMF yetkililerin ifadelerine göre, krizin etkileri bir süre daha devam edecektir. Krizin etkilerinin hafifletilmesi için alınan ekonomik tedbirlere devam edilmesi gerekmektedir. Kriz ilk başta, AB yeni katılan Orta ve Doğu Avrupa'yı etkilemiş olup, daha sonra diğer üye devletleri de etkilemiştir. Günümüzde de ekonomik krizin etkileri Akdeniz Bölgesine yayılarak devam etmektedir. Ekonomistlerin yaklaşımlarına göre, kriz öncelikle Akdeniz Bölgesi daha sonra AB üyesi birçok ülkeyi etkilemeye devam edecektir. Yaşanan bu ekonomik kriz nedeniyle AB, yeni bir genişlemenin getireceği ekonomik yükü kaldıracak pozisyonda değildir. Ancak AB, Türkiye'nin adaylığına karşı olmasında başka sebepleri de mevcuttur. 11 Eylül 2001'de İkiz Kulelere yapılan saldırıdan sonra Batı dünyasında tırmanışa geçen Müslüman karşıtlığının AB ülkelerinin çoğunda Türkiye karşıtlığını da tetiklemiştir. Birçok AB ülkesinin kamuoylarında Türkiye'nin üyeliğine karşı "sosyo-kültürel" unsurlardan kaynaklanan bir soğukluk mevcuttur. Son zamanlarda giderek artan Türkiye karşıtı siyasi bir söylem mevcuttur. Almanya'daki seçimleri Sosyal Demokrat Parti iktidarı kaybetmiştir. Kasım 2005 tarihindeki Almanya'daki seçimler sonucunda Hristiyan Demokrat (CDU) ve Hür Demokrat Parti (FDP) bir araya gelerek koalisyon hükümetini kurmuşlardır.

Almanya'nın yeni koalisyon hükümetinde yer alan her iki partide, Türkiye'nin üyeliğine karşıdır. AB'nin güçlü bir diğer üyesi olan, Fransa'da Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Nicholas Sarkozy kazanmıştır. Nicholas Sarkozy gerek seçim sırasında gerekse seçim sonrası söylemlerinde, Türkiye'nin adaylığına karşı olduğunu sıklıkla dile getirmiştir. AB'nin iki güçlü üyesi olan Almanya ve Fransa liderleri, Türkiye'nin üyeliğine karşıydılar. Fransa ve Almanya'ya göre, Türkiye hiçbir zaman, AB'ne tam üye olamayacaktı. Onlara göre, Türkiye Avrupa'nın bir parçası olmak istiyorsa “imtiyazlı ortaklık” teklifi kabul etmesi gerekmektedir. AB müktesebatında “imtiyazlı ortaklık” terimi mevcut değildir. Türkiye'nin, AB'nin bir parçası olmasını engellemek için yapılan bir öneridir. Türkiye'nin adaylığına karşı çıkanların bir diğer dayanak noktası da Kıbrıs sorunudur. Kıbrıs'ta taraflar bir araya gelerek sorunu çözüme kavuşturmaları durumunda bile, Merkel ve Sarkozy'nin, Türkiye karşıtı tutumlarında herhangi bir değişiklik olmayacaktır.¹⁵⁷

Avrupa Birliği'nin, Türkiye ilerleme ajandalarında Kıbrıs sorununun en kısa zamanda çözüme ulaştırılmasını istemektedir. AB, Türkiye'nin imzalamış olduğu Ankara Anlaşması'na istinaden, Ek Protokolün tüm üye devletlere ayrımsız bir biçimde uygulanmasını istemektedir. İlerleme ajandalarını incelediğimizde, Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilişkilerinin normalleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. AB, Türkiye'nin GKRY'ni var olan sınırlı ilişkilerini normalleştirmediği takdirde, bloke edilmiş olan fasılların açılmayacağını her fırsata dile getirilmektedir.¹⁵⁸

2006 döneminden itibaren dış gündem iç siyasette önemli bir yer işgal etmiştir. Bu dönemde Ortadoğu bölgesinde önemli gelişmeler olmuştur. İsrail'in Gazze operasyonu sırasında Türkiye'nin arabuluculuk çabaları ve tartışmaları iç gündemdeki varlığı uzun süre devam etmiştir. Rusya'nın, Osetya'yı işgal etmesi neticesinde Kafkasya'da yaşanan sorunlarda gündemi işgal etmeye başlamıştır. En son olarak ABD'de başlayarak Dünyanın finansal krizle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye de yaşanacak finansal kriz karşısında alınacak önlemler ve yapılmayanlar

¹⁵⁷ Çağrı Erhan, “Türkiye Kendi İlerleme Ajandasını Hazırlamalı”, www.usak.org.tr/makale.asp?id=1799, [10.03. 2011]

¹⁵⁸ “İKV Başkanı Haluk Kabaalioğlu'nun Konuşması”, www.ikv.org.tr/ikv-dergi/ikv_aralik_/index.html, [25.12.2010]

tartışılmaya başlanmıştır. Finansal krizle birlikte iç siyasette gündem ekonomi olmuştur.¹⁵⁹

2006-2009 yılları arasında Türkiye'nin iç siyasetinde önemli gelişmeler olmuştur. İç siyasette yaşanan bu gelişmeler, AB arasındaki ilişkilere de etkisi olmuştur. Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan sorunlar gündemi işgal etmiştir. Bu sorunlar Cumhurbaşkanlığı seçimleri, türban düzenlenmesi, kapatma davaları, Ergenekon soruşturması, sivil-asker ilişkileri ve demokratik açılamdır.¹⁶⁰

Türkiye'deki iç siyasette toplum içersinde kutuplaşmaya neden olan ilk gelişme Cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. (Nisan 2007) Mecliste çoğunluğa sahip olan AKP hükümeti herhangi bir uzlaşma olmadan Cumhurbaşkanı Adayı olarak, Abdullah Gül'ün seçimlerde aday olmasına karar vermiştir. Muhalefet partileri, Abdullah Gül'ün adaylığına karşı olmuşlardır. Muhalefet, Cumhurbaşkanı adayının uzlaşısı sonucu belirlenmesini istemiştir. Ancak, AKP hükümeti muhalefetin uzlaşması ve itirazlarını önemsemeyerek, Abdullah Gül'ün adaylığından geri adım atmamıştır. AKP hükümetinin takındığı bu tavır nedeniyle gerginlik kısa sürede artmıştır. Bu gergin sürece TSK da bir bildiri yayınlamak suretiyle sürece dâhil olmuştur. TSK'nin yayınladığı bildiride yaşanan gelişmelerin laikliğin tartışıldığını ve gerilim endişeyle takip edildiği dile getirmiştir. Genelkurmay'ın yayınladığı “e- muhtıra”, siyasette soğuk rüzgârların esmesine neden olmuştur. Ardından Meclis'teki Cumhurbaşkanlığı oylaması sonuçlarına, Eski Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun 367 tartışmalarını başlatmasıyla birlikte tartışmada yeni bir süreç başlamıştır. Aynı zamanda Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde birinci ve ikinci turda yeter sayısının 367 olduğunu açıklamıştır. Yaşanan bu gelişmeler nedeniyle Cumhurbaşkanlığı seçimleri içinden çıkılması zor bir sürece girmiştir.

İç siyasette yaşanan bu gelişmeler nedeniyle, AKP hükümeti erken genel seçimlere gitmiştir. 22 Temmuz 2007 tarihindeki erken genel seçimleri AKP, % 46,5 oy almıştır. Seçimin neticesinde AKP'nin konumu da güçlenmiştir. Seçimlerin neticesine olan güveni nedeniyle AKP, Cumhurbaşkanı aday olarak tekrardan Abdullah Gül'ü aday olarak göstermiştir. Abdullah Gül'ün adaylığını AKP dışında,

¹⁵⁹ Fatma Yılmaz Elmas, “Pişmiş Tavuğun Başına Gelenler ve AB Yol Haritası”, www.usak.org.tr/makale.asp?id=1820, [10.03.2011]

¹⁶⁰ Mehmet Özcan, Fatma Yılmaz Elmas, **Bundan sonrası? Senaryo Analizleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, (Ankara: Usak Yay, 2008), 111-112.

MHP ve DTP desteklemiştir. 28 Ağustos 2007 tarihinde TBMM’de yapılan oylama sonucunda, Abdullah Gül, Türkiye Cumhuriyeti’nin on birinci Cumhurbaşkanı olmuştur.¹⁶¹

Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında yaşanan kriz nedeniyle, AB ile ilişkiler bir kenara itilmiştir. AB Komisyon Başkanı Jose Barroso, Cumhurbaşkanlığı seçimleri konusunda şu değerlendirmeleri yapmıştır; “*Geçtiğimiz beş ay boyunca Türk siyasi yaşamı tamamıyla Cumhurbaşkanlığı seçimlerine odaklanmıştır. Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı seçilmesi ve halkın seçtiği yeni hükümetin iktidara gelmesi, Türkiye’nin AB’ne katılım müzakerelerine yeni, pozitif ve süratli bir atılım ve ilerleme fırsatı oluşturmaktadır*” demiştir.¹⁶²

2007 Temmuz genel seçimlerinde oylarını artıran AKP’nin reformlara kaldığı yerden devam edeceği beklentileri doğmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin gerginliğinin son bulduğunu düşünen AB yetkilileri de, reformların hızlanacağına inanmışlardır. AKP hükümeti uzun yıllardır ele alınması istenen Anayasa değişikliği paketi çalışmalarına başlamıştır. Anayasa Profesörü Ergün Özbudun başkanlığında bir Anayasa Komisyonu oluşturulmuştur. Anayasa değişikliğiyle birlikte daha sivil ve demokratik unsurların ön planda olacağı bireyi temel alan bir Anayasa değişikliği gerçekleştirme amacı vardı. İktidarın ele aldığı geniş kapsamlı reform çalışmasında, “Kanun önünde eşitliği” düzenleyen 10. madde ve “Eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi” başlıklı 42. madde nedeniyle, muhalefet yeni Anayasa çalışmalarını “Türban düzenlenmesi” olarak adlandırılmıştır. İç siyasette irtica ve laik/anti laik tartışmaları yaşanmaya başlamıştır. Yaşanan bu siyasi gerilim nedeniyle Türk Dış Politikasındaki en eski amaçların birisi olan AB üyeliği yeniden bir kenara itilmiştir.

Türkiye iç siyasetinde yaşanan bir diğer önemli gelişmede hükümet olan AKP ve DTP aleyhine açılmış olan parti kapatma davaları olmuştur. TBMM’de grubu bulunan dört partiden ikisi kapatılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. AKP laikliğe aykırı fillerin odağı haline geldiği gerekçesiyle kapatma davası açılmıştır. Avrupa Birliği, parti kapatma davalarını yakından izlemiş olup, görüşlerini iletmiştir.

¹⁶¹Özcan ileYılmaz, age, 112-113.

¹⁶² “AB Komisyonu Başkanı Barroso, Cumhurbaşkanlığına Seçilen Abdullah Gül’ü kutladı”, www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/08/printable/070828_gul_reactions.shtml [29.08.2010]

Kapatma davalarıyla ilgili olarak AB Komisyon'un genişlemeden sorumlu Komiseri Oli Rehn, Türkiye de yaşanan süreci yakından takip ettiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda siyasi sorunların çözümü parlamentoda tartışılarak bulunabileceğini dile getirmiştir. 14 Mart 2008 tarihinde partilerin kapatılma davaları Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının iddianameyi sunmasından başlayarak gündemi beş ay süre meşgul etmiştir. 30 Temmuz 2008 tarihinde Anayasa Mahkemesi, AKP kapatılma davasında kararını vermiştir. Anayasa Mahkemesi, AKP'nin laikliğe aykırı faaliyetlerinin odağı haline geldiğini belirtmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, AKP'nin aykırı faaliyetlerine rağmen partinin kapatılmamasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi yapılan hukuka aykırı duruma nedeniyle, AKP'nin hazine yardımından yoksun bırakılmasına karar verilmiştir. Avrupa Birliği, Anayasa Mahkemesinin kararını memnuniyetle karşıladıklarını dile getirmişlerdir. Avrupa Birliği bürokratları, Türkiye'nin iç politik sorunlar yüzünden çok fazla vakit kaybettiği belirterek, reformlara hız vermesi gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁶³

Türkiye'nin, AB'ne adaylığını odaklanmasını iç siyasette yaşanan gelişmelerde engellemektedir. 12 Haziran 2007 tarihinde Ümraniye'deki bir gecekonuda el bombalarının bulunmasının ardından yapılan gözaltı ve soruşturmalar neticesinde Ergenekon Davasının süreci başlamıştır. Soruşturma kapsamında başlangıçta yüz elli kişi gözaltına alınmıştır. Şüpheliler hakkında silahlı terör örgütü kurmak, cebir ve şiddet kullanmak suretiyle yasama organı TBMM'ni ortadan kaldırmak veya görevlerini kısmen veya tamamen yapmasını engellemek, hükümeti ortadan kaldırmak veya zor bir duruma düşürmek suçlarından dava açılmıştır. Ergenekon davasının başlangıcında, Birlik bürokratları sürece yönelik bazı değerlendirmeler yapmışlardır. Bu değerlendirmeler Ergenekon davasını darbeye yönelik bir dava olarak ele alınmışlardır. Ancak günümüzde AB'nin kurumları ve bürokratları, Ergenekon davasındaki tutukluluk sürelerinin gereğinden uzun olması yönünde eleştirilerini dile getirmektedirler. Bu nedenden ötürü AB davanın en kısa süre içinde sonuçlanması gerektiğini dile getirmektedir.

Türkiye'nin, AB'ne uyum sürecinde yer alan bir diğer zor reform alanlarından biri de sivil-asker ilişkileridir. AB'ye uyum için, sivil-asker ilişkilerinin daha demokratik bir

¹⁶³“AB'nin AKP Kapatma Davasına Yönelik Düşünceleri”,
<http://avrupa+birli%C4%9Finin+akp+kapat%C4%B1m+davas%C4%B1nay%C3%Bnelik%C3%B%C5%9F%C3%BCnceleri&=web&as>, [09.08.2001]

zemine oturtulması gerekmektedir. 26 Haziran 2009 tarihli genel oturumunda 11 maddelik “Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un kabul edilmesiyle birlikte asker-sivil ilişkilerinde yeni bir süreç başlamıştır. TCK 5237 ile TCK 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında birçok yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerde en çok dikkati çeken barış zamanında sivillerin askeri mahkemelerinde yargılanmasına son verilmesidir. Asker-sivil yargı alanında yapılan bir diğer önemli değişiklik de CMK’nın “Görev ve Yargı Çevresinin Belirlenmesi” başlıklı 250. maddesinin 3. fıkrasında yapılan değişiklik neticesinde asker kişilerin 5237 sayılı TCK’ da belirtilen suçları işlemesi durumunda adli mahkemelerde yargılanma yolu açılmıştır.¹⁶⁴

Türkiye için, sivil-asker ilişkilerine yönelik düzenlemelerin yapılması kayda değer bir gelişmedir. Özellikle sivillerin, askeri mahkemelerde yargılanmasına son verilmesi ve askeri mahkemelerinin yargı yetkisinin daraltılması, değişikliklerin kazanımlarından belli başlı olanlarıdır. Türkiye, kanunlarda yaptığı bu değişiklikler sayesinde, AB’nin, Türkiye de askeri mahkemelerin ölçüsüz yargı yetkisini kullandığı eleştirileri nede son vermiştir. AB yetkililerinin, reformlara yönelik yapmış olduğu değerlendirmeler pozitif olmuştur. Avrupa Komisyonu Genişlemeden Sorumlu üyesi Olli Rehn’in sözcüsü Krisztina Nagy, konuyla ilgili basın açıklaması yapmıştır. Basın açıklamasın da AB’ne katılım sürecinde en önemli özelliklerinden biri olan asker-sivil ilişkileri olduğunu belirtmiştir. Türkiye de yapılan bu değişikliklerin ilerleme ajandanda ele alınarak değerlendirileceğini dile getirmiştir.¹⁶⁵

2009 yazından başlayarak gündemi meşgul eden bir diğer iç siyasi gelişme, demokratik açılamdır. Bu açılımla birlikte ülkedeki sorun Güneydoğu Sorunu olarak değil de Kürt sorunu olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Kürt sorununda, ekonomik, demokrasi ve insan hakları sorunlarının mevcut olduğu dile getirilmiştir. Kürt sorununun çözümü için akademisyenler ve bürokratlar bir araya gelerek çözüm için gerekli olan değişimler tartışılmaya başlanmıştır. Ancak Kürt sorunu, konuşmalar ve tartışmaları ötesine geçememiştir. Kürt sorunu, bir süre iç siyasete de gündeminde olduysa da bir süre sonra unutulmuştur.¹⁶⁶

¹⁶⁴<http://kamyon.politics.ankara.edu.tr/dergi/belgeler/kydd/15.pdf>, [12.10.2011]

¹⁶⁵<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=39923&l=1> [06.09.2011]

¹⁶⁶Özcan ve Elmas, **age**, 113-119.

Türkiye, AB vizyonunun batılma ve demokratikleşme adına kanunlarında değişiklikler yapmaktadır. AB yol haritasını, Ulusal Programlar aracılığı ile yürütmek istemektedir. Ancak dış dünyada ve iç siyasi sorunlar nedeniyle gündem sık sık değişmektedir. Gündemin değişmesiyle Birlikte AB yol haritası bir kenara itilmektedir. 2006'dan itibaren Türkiye ile AB ilişkilerinde ilerleme ajandaları birbirine benzemeye başlamıştır. Her sene bir iki fasıl başlık açılarak müzakere süreci rutin bir hale gelmiştir. Bu nedenlerden ötürü de Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler durma noktasına gelmiştir.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİNE BAKIŞINDA TEMEL TARTIŞMA KONULARI

Türkiye'nin adaylık süreci günümüzde devam etmektedir. Türkiye henüz Birliğin bir parçası olamamıştır. Türkiye ile Birlik arasında yaşanan sorunların temelinde bazı temel tartışma konuları mevcuttur. Bu tartışma konularının analiz edilmesi suretiyle Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkiler de yaşanan sorunların nedenleri daha iyi değerlendirilebilecektir. Temel sorunları ele aldığımızda bazı konular öne çıkmaktadır. Bu tartışma konuları kimlik sorunu, AB'nin hazmetme sorunu ve ekonomik krizler, önde gelen üye ülkelerde Türkiye karşıtı liderlerin iktidara gelmesi, Türkiye'nin Birliğin üyesi olan Yunanistan ve GKRY arasındaki sorunlardır. Bu konuların analiz edilmesiyle birlikte Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerdeki duraklama nedenleri de değerlendirilecektir. Diğer taraftan Türkiye ile Birlik arasında ele alınan tartışma konuları haricinde ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda başka sorunlar da bulunmaktadır. Ancak bu tez çalışmasında sorunların detayları ile analiz edilmesi için bazı tartışma konuları ele alınmıştır.

3.1. Kimlik Sorunu

Kimlik bir insan grubunun kökleri, mevcut konumu ve gelecekteki yönü hakkında kolektif bir bilgiyi ve aidiyeti tanımlar. Kimlik ortak tarih deneyimler, bunların algılanma ve yorumlama biçimi ile ilişkilidir.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Michael Billig, **Banal Nationalism**, (London: Sage Publications, 1995), 66-67.

Kimlik sayesinde toplumlar bir aidiyeti ve farklılığını kavramaktadır. Bir ulusal grubun diğer toplumlar ya da ulusal gruplar karşısında hangi farklılıklara ve hangi benzerliklere sahip olduğunu kimliği sayesinde algılayabilmektedir. Kimliğin en önemli unsuru bellektir. Bellek sayesinde, paylaşılan geçmiş, birlikte yaşanan mevcut olan durum ve ortak bir gelecek istenci mevcut olur. Sahip olduğumuz kimlik sayesinde, diğer toplumlarla ilişkilerimiz olur. Kimlilik hem tarihten etkilenir hem de tarihi etkileme özelliği vardır.¹⁶⁸

Herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü olarak da aktarılan kimlik, özellikle bir bireyin toplum içerisinde kendisini tanımlayan özelliklerin bütününden meydana gelmektedir. Bu anlamda kimlik kelimesi, toplumsal ve akademik anlamda doğası itibarıyla çok çeşitli tanımları bulunmaktadır. Kimlik, bir obje ya da bir insanın diğer bir obje ya da insandan farklılığı, farklılaştıran bir özellik olarak tanımlanmaktadır. Bu arada kimlik çift yüzlü bir hal almaktadır. Kimlikler

daimi olarak kurulmuş ve uzaklaştırılmıştır, içerde ve dışarıda kabul görmeye muhtaçtırlar.¹⁶⁹

Kimlik, genel ifadeyle tarihsel ve toplumsal değişkenlere bağlı olarak belirlenmektedir. Bunun neticesinde yoğun bir süreklilik ve dinamizmi içinde barındırır. Zira kimlik, varlığın sürekliliği ile ilişkili etkileşim sürecinde kendini ötekilerden veya diğerlerinden ayırt edici özelliği içinde barındırmaktadır. Kimlik, insan topluluklarına özgü bir var oluştur. Farklılıklar olmadan kimlik olmaz. Kimlik, farklılık ve öteki ile tanımlanmakta ve anlamlandırılmaktadır. Dolayısıyla bir kimliğin oluşabilmesi için başka bir kimliğin varlığı ve bu doğrultuda kimlikler arasında farklılıkların bulunması gerekmektedir. Bir toplumsal kimliğin meydana gelmesinde ve tanımlanmasında “nesnel” ve “öznel” olmak üzere iki farklı öge bulunmaktadır. Nesnel öğeleri, toplumsal kimlik biriminin üyeleri tarafından paylaşılan özellikler şeklinde tanımlanmaktadır. Bunlar ise, semboller, mitoslar, dil, din, etnik köken, coğrafya, hayat tarzı, beraber yaşanan tarih, değerler, gelenek ve göreneklerdir. Öznel öğeler ise, nesnel öğelerin içselleştirilmesi süreci şeklinde tanımlanmaktadır. Ortak mitler ve tarihsel bellek, ortak bir dil, ortak bir kitlesel

¹⁶⁸ Çiğdem Nas, “Türkiye AB İlişkileri Açısından Avrupalılık ve Kimlik Sorunsalı”, **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar**, [Ed.] Turgay Berksoy ve A. Kadir Işık, (İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Yay, 2004), 300-301.

¹⁶⁹ Jean Leca, “Neden Söz Ediyoruz?”, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, çev. Siren İdemen, (İstanbul: Metis Yayınları, 1998), 23.

kamu kültürü, topluluğun tüm bireyleri için geçerli olan ortak yasal hak ve görevler ise ulusal kimliğin nesnel öğeleri olarak tarif edilir.¹⁷⁰

Kimlik var olabilmek için farklılığa gereksinim duymaktadır. Aynı zamanda kimlik durağan değildir ve ötekiyle etkileşim sonucu değişir. Bu çerçeve de bir kimliğin oluşabilmesi için bir “ötekinin” varlığına ihtiyacı vardır. Bu çerçeve de herhangi bir toplumun kendini anlaması ve tanımlaması, kendine atfettiği kimliğin ötekiyle karşılıklı etkileşim süreci sonunda meydana gelmektedir. Bununla birlikte ötekini anlama ve anlatma sürecinde Avrupa’nın kendini nasıl anladığını Çırakman şöyle dile getirmektedir:

*“Avrupa kendini nasıl anladığını hem göreceli hem de değişken bir biçimde ortaya koyar. Öteki, diğer yani Avrupalı olmayan oldukça geniş ve çeşitli bir kategori olduğundan Avrupa’nın kendi görüntüsü de o denli çeşitli ve farklıdır. Bununla birlikte ötekine bakış ve ötekinin imgesi de deneyimlerin ve etkileşiminin tarih içinde farklılaşmasıyla değişmektedir. Bu nedenle Avrupa’nın kendi görüntüsü aslında çoğul, karmaşık ve değişkendir.”*¹⁷¹

Avrupa’nın kendini algısıyla ilgili olarak Hristiyanlık 15. Ve 16. Yüzyıllarda dönemin anahtar fikridir. “Hristiyan Cumhuriyet”, “Hristiyan Birlik”, “Hristiyan Dünya”, Batı Avrupa’da Katolik Kilisesine ait insanların yaşadıkları yerler olarak dile getirilmiştir. Bu bağlamda Hristiyan dünyanın sınırları ise, İngiltere, İspanya, İtalya, Fransa gibi Latin Hristiyanlarının yaşadıkları Batı Roma İmparatorluğu’nun ve Latin Kilisesinin yurduudur. Öte yanda Doğu Avrupa’da bulunan Ortodoks kilisesi ise bu birlikten dışlanmıştır. Avrupa, Yunan ve Roma medeniyetleri, kültür ve din olarak Hristiyanlık, Reformasyon, Rönesans, Aydınlanma, Fransız ve Sanayi devrimlerinin ürettiği değerler çerçevesi üzerine kurulmuştur. Avrupa kimliğinin ve medeniyetinin oluşumunda bu dışsal rolü Avrupalıların onlara atfettikleri ötekilik sıfatıyla İslam ve Müslümanlar olmuştur. Avrupa’nın kültürel bir birim olarak meydana gelmesinde İslam ile Hristiyanlık çatışması önemli bir rol üstlenmiştir.

¹⁷⁰ Anthony D. Smith, “National Identity and the Idea of European Unity”, **International Affairs**, vol. 68, no.1, (1992), 60.

¹⁷¹ Aslı Çırakman, “Hristiyanlıktan Uygarlığa: Değişen Avrupa İmgeleri”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, n.112, (2003), 34-39.

İslam Avrupa'nın en etkili "ötekisi" olmuştur. Bir başka deyişle tarihsel olarak Avrupa kimliğinin ortaya çıkışında "karşıt kimlik" unsurunu İslam'dır.¹⁷²

Günümüzde Avrupa Birliğine üye olan ülke sayısı 27 olmuştur. AB genişleme politikası sayesinde bünyesine yeni politik gelenekleri almış ve yeni bir coğrafyaya sahip olmuştur. Avrupa kimliği arayışı yıllardır süregelen bir tartışma olup, günümüzde devam etmektedir. Avrupa kimliğinin, aydınlanma ile politik modernleşme ve ekonomik gelişme ile sembolleşen bir ortak geçmiş üzerlerinden kurgulanmaya çalışılmaktadır. Avrupa Anayasası ile Birlik anlayışına hukuki olarak biçimlendirilmiştir. AB'ne üye olan ülkelerin çeşitliği içinde barındıran, ortak miras söylemleri ile kimlik oluşturulmaya çalışılmaktadır. Avrupa Birliğinde, kimlik tartışmaları Türkiye'nin, aday olmasıyla birlikte gündeme gelmiştir. Avrupalı sağcı bürokratlar, "Avrupalılık Kimliğini" tanımlarken Türkleri ötekileştirerek tanımlamışlardır.¹⁷³

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran altı devlet, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan birçok benzerlikleri içinde barındırmaktadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonunda Avrupa ülkeleri ekonomik olarak yıkıma uğramışlardır. AET, kurulma amacı da ekonomik bütünleşme sayesinde, ekonomik kaybın telafisidir. AET' kuran ülkelerin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal gelişim süreçlerinde kesişen noktaları mevcuttur. Bu ortak gelişim süreçleri; skolâstik düşünceye karşı eski Yunan düşüncesinin yeniden gündeme gelmesi, insan aklının birinciliği ve hümanizm felsefesini temel olarak alan Rönesans Hareketi, Kilise'nin hâkimiyetine karşı gelişen Protestan kapitalist düzenin ortaya çıkması ve sanayi devrimi, coğrafi ve bilimsel keşifler ve sömürge hareketi, ulus devlet ve halk egemenliği kavramlarının yerleşmesi ve aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkmasıdır. Avrupalılık kavramı, ortak gelişim süreçleri sayesinde oluşmuştur. 18. yüzyıl aydınlanma felsefesi Avrupa modern düşüncesinin temellerini oluşturarak bilimin yol gösterdiği, aklın üstünlüğü ve bireyin hakları fikirleri güçlenmiştir. 18. yüzyıl'da düşünürler Avrupa'yı din ve mezhep farklılıklarını bir kenara iterek, farklı değerleri ön plana getirmişlerdir. Avrupalılık tüm bu gelişim süreçleri sonunda bilime ve hukuka dayalı bir düzen ve sanatsal üretime, akılcılığa ve hümanizmaya dayanan bir kültür üzerinden şekillenmiştir.

¹⁷² Edward Said, **Oryantalizm**, çev. Nezih Uzel, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998), 91-93.

¹⁷³ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?Type=Radikal, [05/9/2006]

Ancak Avrupa'nın tarihi her zaman pozitif ilerleme yönünde olmamıştır. Ülkeler arasındaki ulusal çıkarların çatışması ile devletler sık sık kanlı savaşlarda karşı karşıya gelmişlerdir. Protestanlar, Yahudiler ve diğer azınlıklar baskıya uğramışlardır. Aynı zamanda kolonilerde yaşayan halkların hakları yüzyıllar boyunca hiçe sayılmıştır. Avrupa devletleri arasındaki ekonomik rekabet İki Dünya Savaşı'nın yaşanmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunda, Avrupa ülkeleri bir araya tekrar gelmişlerdir. Avrupa'da aynı acıların tekrar yaşanmaması için Birlik kurmuşlardır. AET başlangıçta ekonomik yanı ağır basan bir birlikti. Ancak günümüzde, ekonomik entegrasyonun ötesinde, siyasal birlik olma çabaları mevcuttur. Ekonomik işbirliği olarak başlayan Birliğin amacı siyasal ve kültürel alanları içine alacak şekilde Avrupa Birliği'ni oluşturacaktır. AB, siyasal birliği oluşturma çabalarında ortak kimlik inşası da mevcuttur. Avrupalılık kimliğinin inşası için, Avrupa kültürü tek tek ulusal kültürlerin ayrı ve farklı özelliklerinden daha önemli olup, ortak paydaların öne çıkartılması gerekmektedir. Ortak para biriminin kullanılması, iç sınırların kaldırılması, ortak kurumlar ve Avrupa çapında siyasi partilerin mevcudiyeti yeni nesiller üzerinde Avrupa kimliğinin oluşması doğrultusunda etkisi olacaktır.¹⁷⁴

1950-1970 tarihleri arasında Mağrip'ten, Türkiye'den, Kuzey Afrika'dan ya da Hint kıtasından Müslüman kökenli işçi ve göçmenlerin Avrupa'ya gelmesiyle birlikte özellikle Batı Avrupa'da İslam'ın nüfus tabanı oluşmuştur. Günümüzde İslam, Avrupa'nın en büyük ikinci dini grubudur. AB'nin Müslüman nüfusları ise Türkiye, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Pakistan, Bangladeş ve Eski Yugoslavya'dan gelen Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu nüfusun önemli bir bölümünde Birlik vatandaşıdır.¹⁷⁵

Avrupa kimliği, Türkiye'nin adaylığının başvurusu çerçevesinde alevlenmiştir. Valery Giscard d'Estating, Türkiye'nin, Avrupa medeniyetinin bir parçası olmadığını dile getirmiştir. Ona göre, Türkiye'nin, AB üye olması durumunda Avrupalılık kimliğinin de sonunu getirecektir. Türkiye'nin adaylığına yönelik tepkiler, içerisinde kültürün, kimliğin politikalarını barındırır. Avrupalılık kimliği insan haklarına saygı ve evrensel değerler üzerinden olması gerekmektedir. Ancak Türkiye'nin, AB

¹⁷⁴ Chris Shore, **Building Europe**, (London: Routledge Pub, 1995), 86-88.

¹⁷⁵ Mehmet Zeki Aydın ve Müşerref Yardım, “ Belçika’da İslamfobi ve Müslümanlara Yönelik Ayrımcılık”, **Sivas Cumhuriyet Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.12, no: 1, (2008), 7-9.

başvurusuyla birlikte Avrupalılık kimliği ortak kültür, dini ve tinsel kader üzerinden inşa edilmeye başlanmıştır.¹⁷⁶

Türkiye'nin, Birliğe üyeliği siyasi iradeye bağlıdır. Birlik ile Türkiye arasındaki anlaşmalar değişebilir, siyasi reformlar gerçekleşebilir, kurumlar yeniden yapılandırılabilir ve uzlaşmalara varılabilir. Ancak Türkiye ile Birlik arasında basitçe çözüm bulamayacak olan alanlarda mevcuttur. Bu alanlar Türkiye'nin kimlik ve aidiyet bakımından “Avrupalı” olup olmadığı tartışmasıdır. Birçok zaman ilm-i siyaset adına açıkça söylenmeyen Türkiye'nin ağırlıklı olarak Müslüman bir ülke olduğu gerçeğine üstü kapalı olarak atıflar yapılmaktadır. Birlik politikacılarından Oli Rehn'in konuya ilişkin olarak Birliğin genişleme politikalarının ele alınırken teolojik tartışmalarından arındırılması gerektiğini dile getirmiştir.¹⁷⁷ Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin kimliğine yönelik tartışmalarda tek bir görüş bulunmamaktadır.

Avrupa ile Avrupa dışı dünyanın sınırı Türkiye'yi dışlayarak çizilmiştir. Türkiye, asırlar boyunca Avrupa'nın ötekisi olmuştur. Avrupa'ya göre, Osmanlı ve Türk yüzyıllar boyunca farklı olanı ve onun değerlerini tehdit eden unsur olarak algılanmıştır. Osmanlı'nın dini ve kültürel geleneklerinin farklılığı nedeniyle farklı kimliğe sahip olduğu öne sürülmüştür. 19. yy'da Osmanlı gerileme dönemine girmiştir. Bu dönemden itibaren Osmanlı kimliği dönüşüme uğrayıp, küçümsenen bir kimlik haline gelmiştir. Osmanlı, Hristiyanlığın doğal düşmanı olarak lanse edilmiştir.¹⁷⁸

Avrupalılar için Türkler sadece tanımlayıcı veya ayırıcı bir öteki olmanın haricinde, birleştirici ve bütünleştirici bir dış tehdittir. Tehdit olarak Türk kimliği olumsuz olarak algılanmıştır.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Riva Kastoryano, “Çok Kültürlülük Avrupa İçin Bir Kimlik mi?”, *Avrupa'ya Kimlik*, (İstanbul: Bağlam Yay, 2009), 10-11.

¹⁷⁷ Andreas Schockenhoff, “Enlargement: Six Tests for the EU's Absorption Capacity”, www.europesworld.org/EWSettings/Article/tabid/78/Default.aspx?Id=f3f02b39-9201-4be3-af9a-7130e348cba.5 [18.10.2012]

¹⁷⁸ Yüksel Söylemez, “The Turks in Europe: A Historic, Cultural A Diplomatic Perspective”, *Turkey's Place in Europe: Economic, Political and Cultural Dimensions*, [Ed.] Erol Manisalı, (Girne: The Middle East Pub., 1988), 52.

¹⁷⁹ A. Nuri Yurdusev, “18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupada Türk Kimliği”, (İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik Sempozyumunda Sunulan Bildiri, 1996.), 10-11.

Avrupalıların Türklere olan ilgilerinin ve önyargılarının temeli, Taner Timur'a göre, Haçlı Seferleri'ne kadar uzanmaktadır. Haçlı Seferleri ile Avrupa'da başlayan Türk karşıtı ırkçılık İstanbul'un fethi ile artmıştır.¹⁸⁰

Osmanlı döneminden kalma Türk imgesinin etkileri günümüzde devam etmektedir. 1950'li yıllardan itibaren Avrupa devletleri, sanayilerinin tekrar güçlenmesi için göçmen kabul etmeye başladılar. Günümüzde Avrupa Birliği devletlerinde, önemli ölçüde göçmen nüfus bulunmaktadır. AB bürokratları ve politikacıları, göçmenlerin kendi ulusal kültürlerini ve kimliklerini değiştirip bozacağı endişelerini sıklıkla dile getirmektedirler.

Türkiye'nin, AB'ne aday olması, bazı AB ülkelerinde endişeye sevk etmiştir. Osmanlıdan itibaren Türk imgesi ötekileştirilmiştir. Yabancıyı, ötekiyi simgeleyen Türklerin, Avrupa'yı değiştirmesinden endişe edilmektedir. Homojen Avrupa Kültürü olduğunun iddiasında olanlara göre, Türklerin AB'ye girmesi ile kültürleri deformasyona uğrayacaklardır.¹⁸¹

Tarihten günümüze değin Türkiye ile Birlik arasında bir biz ve öteki olgusunu varlığını devam ettirmektedir. Avrupa Birliği üye ülkeleri Türkiye'yi kendilerinden görmedikleri için tam anlamıyla Birlik içerisine almak istememektedirler. Avrupa Birliği üyeleri tarihten kalan Türk imajı henüz silinmemiştir.

11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 terör saldırıları üç farklı mecranın oluşmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş boyunca Batı, siyasal ve kültürel kimliğini anti-komünist ekseninde inşa etmiştir. Batı dünyası Doğu Bloğunu işaret ederek kendini demokratik ve özgürlükçü olarak dile getirmekteydi. Bu bağlamda iki kutuplu dünya sisteminin son bulması, Batı için büyük bir meşruiyet kaygısının doğmasına neden oldu. "Biz'i meşru kılacak bir "öteki" antitezi, yani bir başka değişle Doğu Blok'u ortadan kalkmıştı. İşte bu esna de öteki olarak "İslam tehlikesi" dile getirilmeye başlanmıştır. Ekim 1994 ile Aralık 1995 tarihleri arasında NATO Genel Sekreterliği görevinde olan Willy Claes, 2 Şubat 1995 tarihinde Alman Sueddeutsche Zeitung gazetesine vermiş olduğu demeçte İslami köktendinciliği NATO ittifakı için çok ciddi bir tehlike olarak gördüğünü dile getirmiştir. Bu politik anlayışla birlikte öteki İslam olmuştur. Nasıl ki komünizm sadece silahlı bir tehdit

¹⁸⁰ Taner Timur, **Kuruluş ve Yükseliş Dönemlerinde Osmanlı Toplumsal Düzeni**, (Ankara: Ankara Ün. SBF Yayınları, 1979.), 198-200.

¹⁸¹ Nas, **age**, 319.

olarak gösterilmekle kalmayıp, Batı kültürünün ve değer yargılarının düşmanı olarak gösterildiyse, İslam dünyasına da aynı işlev yüklenmiştir.¹⁸²

Diğer taraftan Avrupa Komisyonu ve İnsan Bilimleri Enstitüsü tarafından hazırlanan ve Ekim 2004 tarihinde yayınlanmış olan The Spritual and Cultural Dimension of Europe adlı raporda, Avrupa kültürünün belirli bir dine sözgelimi İslam'a muhalif olarak tanımlanamayacağı dile getirilmiştir.¹⁸³

Bu noktadaki en önemli hukuku belge ise, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden esinlenerek hazırlanan 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. Bu sözleşmenin ayrımcılık yasağı başlığı altında¹⁴. Maddede şöyledir:

*“Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ve diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi bir başka durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.”*¹⁸⁴Birlik, uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak ayrımlardan uzak politikalar izlemesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin kamuoyu araştırmalarını yapan kurum olan Eurobarometre'nin Şubat 2004 tarihinde yayınlanmış olan genişlemeye ilişkin kısmında şu sonuçlara yer verilmiştir: Avrupa Birliği vatandaşlarının genişleme hakkında olumlu düşünenlerin yüzdesi, 2003 ilk barına göre % 1 artışla % 47'ye yükselmiştir. Genişlemeye karşı olanlar da yüzde 1 artışla %36'ya ulaşmıştır. Konuya ilişkin olarak görüş bildirmeyenlerin oranı da % 18'dir.¹⁸⁵

Aynı anket de genişleme kısmında aday ülkelere ilişkin şu sonuçlar mevcuttur: AB vatandaşlarının %80'i AB'ye aday ülkeler hakkında bilgi sahibidir. Türkiye bu aday ülkeler arasında % 95'lik oranla Birlik vatandaşları tarafından en çok bilinen ülkedir. İki Avrupalıdan birisinin Türkiye'ye gitmiştir. Bu durum Türkiye'nin turizm merkezi olması ve Türkiye'den Birliğe yönelik göç yaşanmasının etkileridir.

¹⁸² Bihter Çarhoğlu, “Medeniyetler Çatışması ve Batı Medyasında İslam Söylemi: Almaya Örneği ” **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, c. 1, s. 4, (2004), 81-82.

¹⁸³ The Spritual and Cultural Dimension of Europe, “Reflection Group Initiated by the President of the European Commission and Coordinated by the Institute for Human Sciences”, (Viyana/Brüksel, 2004), 9.

¹⁸⁴ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc>, [09.10.2012]

¹⁸⁵ “Eurobarometre Anketlerine Göre Türkiye Hakkında Ab Vatandaşlarının Görüşleri”, www.deltur.cec.eu.int, [29.08.2012]

Mart 2003 tarihinde yayınlanan raporda genişlemeye ilişkin olarak AB vatandaşlarının bakış açılarını ortaya koyan bölümde hangi aday ülkelerin AB üyeliğini desteklediklerine ilişkin soruya verilen yanıtlar neticesinde Türkiye aday ülkeler arasında en az destek alan ülke olmuştur. Türkiye'nin üyeliğini ankete katılanların % 32'si desteklerken, % 49'u karşı çıkmıştır. Eurobarometre tarafından yapılan değerlendirmede, Türkiye'nin üyeliğine yaygın olarak karşı çıktığı sonucuna varılmaktadır.¹⁸⁶

Avrupa'nın kimliği, tarihsel süreç içerisinde öteki topluluklarla ilişkili konumuna göre gelişen ve değişen değer yargılarını içinde barındırmaktadır. 11 Eylül 2001 tarihinden sonrasında uygarlık çatışması olguları üzerinde tartışmalar artmıştır. Bu tartışmaların ışığında Müslüman ve Avrupalı kimliklerinin bir arada olabileceğini dile getirenlerin sayısı da artmaktadır. Müslüman ile Hristiyan kimliklerinin geçmişte birbirleriyle çatışır görünse de aslında birbirlerine de çok şey katmışlardır. Günümüzde iki farklı uygarlığın bir araya gelebileceği platform Avrupa Birliğidir. Birlik hem Hristiyanlığı hem de Müslümanlığı aynı Birlik içerisinde bir araya getirip, amacını ve değerlerini de harmanlaması neticesinde bundan sadece Avrupa kıtası değil, tüm dünya da olumlu etkilenecektir.¹⁸⁷

Avrupalılık kimliğinin değerleri konusunda günümüzde tartışmalar bulunmaktadır. Ancak, Avrupa kimliği henüz sağlam bir şekilde oluşmuş değildir. Avrupalılık kimliğinin oluşmasına engelleyen şeylerin başında bireylerin ulusal kimlikleri gelmektedir.¹⁸⁸ Hala insanlar kendilerini, öncelikle İngiliz, Fransız, Alman ve Yunanlı olarak tanımlamaktadırlar. AB üyesi devletler arasında tarihten gelen bir yakınlık olsa bile, Birlik içindeki farklı kimliklere sahip bireylerin kültürleri arasında da farklılıklar söz konusudur. Güney İtalyalı ile Danimarkalının arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel farklar, bir Türk ile İtalyan arasındaki farklardan az değildir.

Ulusal kimlik, Vestfalyadan ulus devlet sisteminde önemli bir yere sahiptir. Max Weber, devlet ve ulus arasındaki önemli bir farklılığa dikkat çekmiştir. Devlet, politik bir kurumdur. Ulus ise kültürel bir birliktelik ve bir fikirdir. Benedict

¹⁸⁶ age.

¹⁸⁷ A. Nuri Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve Türk Kimliği", (Der.) Atilla Eralp, **Türkiye ve Avrupa**, (Ankara: İmge Kitabevi, 1997), 19-20.

¹⁸⁸ Yalçın Akdoğan, **Kırk Yıllık Düş: Avrupa Birliği'nin Siyasal Geleceği ve Türkiye**, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 12.

Anderson ulusu hayal edilmiş bir cemiyet olarak tanımlamıştır. Bunun nedeni en ufak bir ulusun bile üyeleri diğer üyeleri bilemez, onlarla tanışmamıştır, hatta haberi bile yoktur, gene de her biri kendi kafasında kendi komünyonunun hayalini yaşar.¹⁸⁹ Anderson, milliyetçiliğin 18. Yüzyılın sonlarına doğru, farklı tarihsel güçlerin kesiştiği noktada kendiliğinden meydana geldiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda Anderson’a göre milliyetçilik bir kere yaratıldıktan sonra kopyalanabilir, model haline geldiğini ve bir birinden çok farklı coğrafyalara, farklı anlamlar yüklenerek yayıldığını vurgulamaktadır. Milliyetçilik kavramını açıklarken ilk olarak “ulus” kavramını sorgulanmalıdır. Ona göre, ulus “hayal edilmiş bir topluluktur”. Ulusun üyeleri diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında bir bilgi sahibi olamayacaktır. Ulus sınırlı olarak hayal edilmektedir. Aynı zamanda ulus, egemen olarak hayal edilmektedir. Bunun nedeni ulus hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetinin aşınmakta olduğu bir dönemde, aydınlanma ve devrim çağında ortaya çıkmıştır. Öte yandan, ulus bir topluluk, cemaat olarak hayal edilmektedir. Çünkü her ulusta, ilişkilerdeki tüm eşitsizliklere karşın, ulus daima bir yoldaşlık, bir kardeşlik olarak tasavvur edilmektedir. 18. yüzyılda aydınlanma ve akılcılık çağının doğmasıyla dinsel inançlar geri çekilmiştir. Bir başka değişle insanlar için artık ölümden sonraki dünyayı düşünerek rahatlama olanağı ortadan kalkmış, insan yeniden huzursuz bir varlık haline gelmiştir. İşte bu boşluğu bir anlamda milliyetçilik doldurmuş, modern çağda dinin yerini milliyetçilik almıştır.

Ulusçuluk konusunda bir diğer önemli isimde E. Gellner’dir. Gellner en sonda söylenmesi gereken sözü en başta söylemektedir. Ona göre ulusların ulusçuluğu değil, ulusçuluğun ulusları yaratmaktadır. Gellner’i ulusçuluk modernleşmeyle birlikte öne çıkan bir olgudur. Ulusçuluk siyasal birim ile ulusal birimin çakışmasını öngören siyasal bir ilkedir. Ulusçu duygu, ya da bu ilkenin çiğnenmesinin yarattığı kızgınlıktan ya da onun gerçekleşmesinden duyulan tatminden kaynaklanmaktadır.¹⁹⁰

Gellner, devleti uluslar ile bağdaştırmaktadır. Ona göre devlet, eğitim tekeli elinde bulunduran kurumdur.¹⁹¹

¹⁸⁹ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, (İstanbul: Metis Yayınları, 2004), 33.

¹⁹⁰ Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, (İstanbul: Hil Yayınları, 2006), 25.

¹⁹¹ **age**, 33.

Kimlik, sanayi toplumlarında eğitim ile kendisini gösterebilmektedir. Bireyin aldığı eğitim onun toplum içerisindeki kimliği sayılmaktadır. Evrensel okuryazarlığa ulaşmak ve iletişimin tek tip dilden yapılması, sanayi toplumlarının genel özelliğidir. Toplum üyeleri, kendilerine kimlik kazandıracak eğitimleri başta örgün eğitimden geçerek almakta, daha sonra ise uzlaşmak istedikleri konu ile ilgili daha ayrıntılı bir eğitim almaktadırlar. Bu şekilde oluşan sistemde, tarım toplumlarının aksine, bireyler birbirlerinin yerini alabilmektedirler. Sanayi toplumlarında öne çıkan modern insan, eskiden olduğu gibi bir krala, prense, ülke ya da dine değil kültüre bağlılık göstermektedir. Eğitim, eskiden olduğu gibi bir sınıfın tekelinde olan bir şey olmaktan çıkmış genelleşmiştir. Bu genel ve standartlaşmış eğitimi sağlayabilen tek örgüt ise devlettir. Toplumun geneline ve standartlaşmış şekilde verilmesi itibarıyla pahalı bir altyapıya sahip olan eğitimi, toplum içerisinde ancak devlet verebilecek haldedir.¹⁹²

Gellner'e göre, ulusçuluk ulusları meydana getirmiştir. Ulusçulukla ölü diller yeniden canlandırılır, gelenek icat edilir, oldukça hayali eskiye ait olduğu sanılan bir takım saf özellikler gündeme gelir.¹⁹³

Ulus olarak kendisini dile getiren toplumlarda vurgulanan iki nokta, irade ve kimliktir. Ulusun iki farklı tanımı bulunmaktadır. Kültürel tanımda ulus, iki insanı, ancak ve ancak düşünce, işaret, çağrışım, davranış ve iletişim biçimlerini kapsayan ortak kültürden geliyorsa aynı ulustan saymaktadır. İradeci tanım ise iki insanın birbirlerini aynı ulustan kabul etmeleri neticesinde aynı ulusa mensup kabul etmeleri sonucunda aynı ulusa mensup olabileceğidir.¹⁹⁴

Ekonomik ve teknolojik olduğu kadar yasal algı olarak küreselleşme diğer faktörlerle bir araya geldiğinde Vestfalyan devlet sistemi için derin bir meydan okuma teşkil eder. Bu yeni sistemi, ulus sonrası ya da yeni kozmopolit bir düzen olarak mı gördüğümüzle ilgili sorular belirlenmektedir. Vestfalyan sistemde ulusal kimlik kavramsal olarak imtiyazlıydı. Bazı değişim ve gelişimler, bu sisteme meydan okumuş ve değiştirmiştir. Küreselleşme önemli ölçüde devletleri etkilemiştir. David Held bu faktörleri şu şekilde açıklamaktadır:

¹⁹² **age**, 54.

¹⁹³ **age**, 109.

¹⁹⁴ **age**, 118.

İlk olarak ekonomik, yasal ve askeri birliktelikler bu sistemi baştan aşağı değiştirmektedir. İkinci olarak da, yerel gruplar, hareketlenmeler ve ulusçuluk sayesinde ulus devlet sorgulanmaya başlanmıştır. Üçüncü olarak da devletler birbirine bağlanan politik kararları neticesinde küresel olarak birbirine zincirlerle bağlı hale gelmişlerdir.

Bu düşünceye göre, Held'de küresel olarak birbirine bağımlılık hali, ulusal kimliklere destek olan kurumsal mekanizmaları zayıflatmaktadır. Kendi rızaları olmadan devletlerin içinde bulunan azınlıklar, daha iddialı ve talep kar olmuşlardır. Bu durum devletlerin içinde gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Daha da ötesi, göçler ve artan hareketlilik, etnik ve kültürel farklılıkları da daha fazla artırmıştır. Bu farklılıklar kendisini ayırma, otonomi, kendini kendini yönetme hakkı ya da federasyon şeklinde göstermektedir. Aynı zamanda bu durum göçmenler için ise çok etnikli halkların doğması ile sonuçlanmaktadır.¹⁹⁵

Sanayi toplumlarında kendisini gösteren ulusçuluk anlayışı, modernleşme ve sistemin değişimiyle birlikte dönüşüme de uğramıştır. Günümüzde ulusal kimlik kendisini etiketleme yöntemi kullanmak suretiyle göstermektedir. Toplumdaki isimsel sınıflandırma, herkesin yaygın isimler kullanması nedeniyle zaman zaman sekteye uğramasına rağmen ismin önüne getirilen sıfatlar da o kişinin tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. İsim ve form bir kimliği tanımlamak için başvurulan en yaygın yöntem biçimidir.¹⁹⁶

Orta Çağ'da ismiyle birlikte o kişinin sosyal statüsü, ailesi, serfleri, unvanı da kendisini ayıran özelliklerdir. Kapitalizm ise vassal, serf ve ailesel ilişkilerin kimlik belirlemedeki etkisini yıkıma uğratan ve kişisel bağların değişmesine neden olan bir dönüşüm olarak adlandırılmaktadır. Modern devlet ise kiliseyi ve aileyi, yıkıntıya uğramayan sosyal bağları ulusallaştırmıştır. Devletin bakış açısından onların hepsi de eşittir. Bireyleri birbirinden farklı hale getiren unsur, devletin gözünden, o vatanın topraklarında ya da dışarı da doğup doğmamalarıdır.

Ulusal kimlik, ulusla bireyin kurduğu ilişkinin yoğunluğu ve türüne bağlı olarak tanımlanabilmektedir. Bir başka değişle ulusal kimlik, kendi ulusuna duyduğu pozitif

¹⁹⁵ John Erik Fossum, "Identity Politics in the European Union", http://pdserve.informaworld.com/705035_758064766_788531690.pdf, [21.09.2012]

¹⁹⁶ Dieter Hoffman-Axthelm, "Identity and Reality: The End of the Philosophical Immigration Officer", **Modernity and Identity**, (UK: Blackwell Publishing, 1992), 198-199.

eklentinin yoğunluğuna dikkat çekmektedir. Bireyin ulusa duyduğu bağ ne kadar güçlüyse, ekonomi ve politika üzerindeki ulusal etkiyi azaltan ölçüler daha zor kabul edilmektedir.

Ulusal kimlikle ilgili bir diğer alan da bireylerin çeşitli bölgesel varlıklara duydukları bağla ilişkilidir. Bireyler kendi mahalleleri, kendi bölgeleri, kendi ülkelerine karşı bir bağ hissetmektedirler. Bireylerin kendi sadakatlerini en yüksek politik ünite kendi ana topluluklarıdır. Bu düşünceye istinaden ortak bir Avrupa kimliğini oluşturmayı mümkün gören ve buna inan bireyler, ana toplulukları olarak Avrupa Birliği'ni görmekte olup, Birlik otoritesini daha kolay kabul etmektedirler. Bu sayede onların Birlik üyeliğine daha olumlu baktığı değerlendirilmiştir yapılmaktadır. Bir diğer taraftan ise bir Avrupa kimliği olduğuna inanmayan insanlar kendi ana topluluğu olarak kendi ulus devletlerini ya da daha düşük düzeydeki bir yerel yönetimler görmektedirler. Bu bireyler, Avrupa vatandaşlığının kendi bağlı bulundukları ulusun kendi kavramına ters olduğuna inanmaktadırlar. Bu düşünceye göre Avrupa Birliği kendi vatandaşlarını idare etmek için herhangi bir otoriteye sahip değildir. Entegrasyon doğrultusunda atılan adımlar ana topluluğun gerçek temsilcilerinden daha fazla güç alacaktır. Bu görüşteki bireyler, Birlik üyeliğine daha negatif yaklaşmaktadırlar.¹⁹⁷

Bu görüşteki bireyleri kavramsal olarak açıklamak isteyen araştırmacılar, kendi bölgelerine ya da ülkelerine bağlı olan bireylerin, AB'ne direkt olarak bağlı olma ya da sadakat duyma gibi politik durumları kolayca kabul etmemeleri doğrultusunda değerlendirmeler yapmaktadırlar.¹⁹⁸

Ulusal kimlik olgusunun bir diğer yanı da yabancıya duyulan rahatsızlıktan ve onu tehdit olarak görmekten kaynaklanmaktadır. Ulus kimliklerini, diğer alt kültürleri ya da kültürleri dışlayarak gösteren uluslar, Avrupa entegrasyonu doğrultusunda çeşitli kültürlerin ve kimliklerin yer almasına antipatiyle yaklaşmaktadırlar. Avrupa entegrasyonu nedeniyle kendi ulusal kültürlerinin ve hükümetlerinin ihtiyacı olan ulusal kaynakların tehdit altında olduğunu düşünmektedirler. Kendi kimliklerinin tehdit altında hisseden bireyler, Avrupa Birliği fikrine daha mesafeli

¹⁹⁷Eurobarometer, *European Union Citizenship, Analytical Report*, Şubat 2008.

¹⁹⁸ Sean Carey, "Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?", *European Union Politics*, vol. 3 (2010), 38.

yaklaşmaktadırlar. Bu düşüncedeki bireyler kendi ulusal kimliklerini ve ulus devletlerini daha korumacı bir yaklaşılmaktadırlar.¹⁹⁹

Kültürler arası diyalogun günümüzde Birliğin genişleyen sınırları, küreselleşme neticesinde eskisinden daha yaygın bir şekilde gündeme gelmesi, halkların milliyetçi duygularını unuttukları anlamına gelmemektedir. Birlik üyesi ülkelerin halklarının, diyaloga açık olmalarına rağmen sıkı sıkıya tutundukları ulusal kimlikler milliyetçilik ile bağları mevcuttur.²⁰⁰

Diğer taraftan Avrupa Birliği' genişleme sürecinde ortak değerler ve kimlik üzerine politikalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Birliğe yeni katılan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Soğuk Savaş dönemindeki "Doğu" kimliklerini geride bırakılıp, yerine "Avrupa'ya dönüş" argümanı dile getirilmiştir. Aynı zamanda Birlik ülkeleri de, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için "bizlerden biri" söylemlerini dile getirmişlerdir.²⁰¹

Avrupa kimliği oluşturma konusundaki zorluklar aslında bir takım sorularla ilişkilendirilebilir. Bu sorunların en önemlilerinden birisi Avrupa coğrafyasının sınırlarının belirsizliği, Avrupa kültürünün temellerinin neler olduğu ve dini referansların yerinin olup olmadığıdır. Bu sorunlarla birlikte vatandaşlık çerçevesinde kimliğin tanımlamanın zorlukları, tek bir Avrupa kimliğinden bahsedilip bahsedilemeyeceğidir. Aynı zamanda Avrupa kimliğinin ulus kimliğini eriterek ve yok ederek mi yoksa onu tamamlamak suretiyle bir üst kimlik olarak tanımlanması gerektiği önemli bir tartışma konusudur.²⁰²

Avrupa'nın tarihsel kimliğinin olmaması, ortaklığın önemli bir bölümü olan kültürel kimliğin aşılması konusunda da önemli bir problemdir. Birliğin, kendisine özgü kültürel semboller yaratma konusunda çok az başarı sağlayabilmiştir. Birliğin ortak bir kimlik geliştirememesinin en önemli nedenlerinden biri de ortak bir dilin var olmamasıdır. 2004 yılındaki genişleme öncesinde 11 resmi dil için yaklaşık 3000 civarında tercüman çalışmaktadır.²⁰³

¹⁹⁹ **age**, 390-391.

²⁰⁰ Eurobarometer 72, *Public Opinion in the European Union, 2009, Globalisation*, 17-20.

²⁰¹ Frank Schimmelfennig, "Liberal Intergovernmentalism", (Der.) A.Wiener and T.Diez, **European Integration Theory**, (UK: Oxford University Press,2004), 75-85.

²⁰² Franz C. Mayer and Jan Palmowski, "European Identities and the EU", **The Ties that Bind the Peoples of Europe**, (UK: Oxford University Press,2010), 588-590.

²⁰³ Eurobarometer, *Intercultural Dialogue in Europe*, Aralık 2007.

Avrupa Birliği'nin, özellikle ortak kimlik oluşturma sürecinde ulusal kimliklerle bir araya gelerek pozitif bir katkı sağlama özelliğini de içinde barındırmaktadır. Bireyler kendi ulusal kimliklerini ne kendi arzularıyla ne de özgürce seçebilme olanağına sahip değildirler. Bireylerin sahip olduğu kimlik onlara verilmiştir. Ancak Avrupa kimliği, ulusal kimlik ile yakın bağlar içerisindedir. Avrupa kimliği bölgesel ve ulusal kimliklerle birlikte tüm Avrupalılara ortak bir kimliktir. Avrupa kimliği, ulusal kimliğin münhasırlığını çözümlmekten daha ziyade onunla birlikte yürütülebilir.²⁰⁴

Avrupa kimliği tartışmalarında iki farklı bakış açısı mevcuttur. İlki, tek kültürcülerdir. Bu görüşe göre, Avrupa kimliği hâlihazırda mevcuttur. Bunun nedeni de AB kalıplarında ve kurumlarında önceden varsayıldığıdır. Aynı zamanda bu düşünceye göre, Avrupalılar zaten AB tarafından temsil edilen öz kültürel değerleri paylaşmakla birlikte Avrupa kimliğinin de özünü içinde barındırmaktadırlar. Avrupalıların sahip olduğu değerler, Avrupa vatandaşlarının ortak bir kimlik oluşturmaları için yeterlidir. İkincisi ise çok kültürcülerdir. Bu görüşe göre AB genelinde farklılığı, bir gerçek olarak ele almakta olup, pek çok kültürel kimliğin varlığının iddiasındadır. Bu farklı kimlikler bireylerin, günlük yaşamlarında tecrübe ettikleri yapılardır. Aynı zamanda bu görüşü savunanlar, bu kültürel kimliklerin özlerinin birbirinden tamamen farklı olduğuna dikkat çekmektedirler. Kısaca tek kültürcülerin Avrupa merkezli bir bakış açısında sahip olduğunu söylenebilirken, çok kültürcüler ise kültürel tercihlerin dahil olduğu herhangi bir ortak normu kabul etmedikleri görülmektedir.²⁰⁵

Kimliği oluşturan ana bileşenlerin bazı unsurlarla bir araya gelmek suretiyle oluşmaktadır. Bu unsurlar, kültürel, coğrafi, dini, siyasi, ırksal ve tarihtir.

Avrupa Birliği'nin yapısı nedeniyle coğrafi yakınlık ve komşuluk unsurlardan birisidir. Birliğin coğrafi sınırlarının Avrupa kimliği inşa etmesi konusundaki etkisi önemlidir. Avrupa coğrafi olarak bazılarına göre Atlantik'ten Ural Dağları'na kadar olan bir kısmı kapsamaktadır. Diğer kişiler göre Avrupa coğrafyası, Büyük Britanya Adası, Kıta Avrupa'sında yer almadığı için Avrupa'ya dahil değildir. Her iki görüşte

²⁰⁴ Carlo Gamberale, "European Citizenship and Political Identity", **Space and Policy**, Volume 1, N:1, (1997), 40-41.

²⁰⁵ Rik Pinxten and Marijke Cornelis, "European Identity: Diversity in Union", **International Journal of Public Administration**, vol:30, no:6, (2007),6.

Avrupa coğrafyasının tanımı için günümüzde yaşanan gelişmelerden dolayı eksiktir.²⁰⁶

Avrupa kimliğini etkileyen bir diğer faktörde din faktörüdür. Ancak din faktörü diğer faktörlerden daha az etkiye sahip olması gerekmektedir. Avrupa coğrafyasında Hristiyanlık haricinde başka dinlerinde etkileri vardır. Avrupa kimliğini inşa ederken farklı dinler ve mezheplere de içinde barındırması gerekmektedir.²⁰⁷

Avrupa kimliğinin oluşumunda önemli faktörlerden biride ırk ve dil birliğidir. Ulus kimliğinde, ırksal ve dilsel temeller kimlik oluşturma ve kabullenme sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bir diğer taraftan ise Avrupa kimliği inşası için ırk ve dil birliği de yetersiz kalabilmektedir. Avrupa Birliği dahilinde pek çok dil kullanılmaktadır. Birliğin resmi dil sayısı 23'tür. Aynı zamanda Birlik içerisinde ortalama 50 milyon birey tarafından 150 bölgesel dil ve azınlık dili konuşulmaktadır.²⁰⁸

Dillerden başka kimlik için gerekli olan bir diğer etken de ırk birliğidir. Irk birliğini, ulus kimlik inşası sırasında sıklıkla dile getirilmektedir. Irksal birlik konusunda Avrupa Birliği'nin sıkıntısı, Avrupa genelinde böyle bir bütünlüğü oluşturma zorluğudur. Tek bir milletin kimliğindeki ırksal bütünlük Avrupa kıtasındaki devletler için mümkün değildir. Avrupa devletlerin ve halkların tarihlerindeki ortak nokta ve birleştikleri ana etken; yabancı düşmanlığına karşı takındıkları ortak politiklardır. Diğer kıtalardan gelen tehditlere karşı zamanla ortak bir durum sergileyen Avrupalı devletler, kıta tarihi içerisinde, yakın tarihte de örnekleri olduğu gibi, birbirlerine karşı mücadelede bulunmuşlardır. Siyasal açıdan daha derin bir entegrasyon için Birlik ortak bir kimlik inşa etmek için politikalar yürütmektedir. Avrupa kimliğinin oluşturmak için sadece geçmişe dayalı bir tarihsel ve ırksal birleşimden yardım almak yetersiz kalacaktır. Avrupa coğrafyasında ortak kimlik oluşturma da, ulus kimliğini oluşturan unsurlardan yararlanılamamaktadır. Avrupa kimliğinin inşası için Maastricht Anlaşmasından itibaren insan haklarına saygılı, demokratik toplum ve kadın hakları vb. özellikleri içinde barındıran unsurlar öne çıkmaya başlamıştır.

²⁰⁶ Aziz Koluman, "Geniş Bir Üst Kimlik Olarak Avrupa Bütünleşmesi ve Türk Kimliği", <http://www.ugsad.8m.net/A.Koluman.htm>. [1.09.2012]

²⁰⁷ Pinxten and Cornelis, **age**.

²⁰⁸ **age**.

Avrupa coğrafyasında birbirinden farklı ulusların ve bu uluslar içerisinde de farklı alt kimlikler bulunmaktadır. Bu farklı ulus kimlikleri (İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan vs.) ve onların içerisinde de alt kimliklerin (İskoç, Felemenk, Katalan, Bask vs.) bütünleştirilmesi güç ve zorlayıcı bir unsurdur. Bu nedenle Kimliği oluşturma sürecinde Avrupa kimliğini bir üst ve bütünleştirici kimlik olarak ele alınması gerekmektedir.²⁰⁹

Avrupa tarihsel birikimleri nedeniyle Rönesans ve Sanayi devrimi geçirmiş, Roma İmparatorluğunun mirasçılarıdır. Ancak Avrupa devletlerinin aynı tarihsel mirası sahip olduğu söylenemez. Bir İtalyan ile bir Alman vatandaşının tarihsel temellerinde benzerlikler bulunsa dahi aynı olduğunu iddia edemeyiz. 2004 yılından itibaren Birliğin genişleme politikasıyla beraber Eski Doğu Bloğu ülkeleri Birliğin bir parçası olmuşlardır. Birliğe yeni katılan devletlerin tarihleri ve ideolojik farklılıklar bulunmaktadır. Avrupa kimliğinin inşası için ulus inşasındaki unsurlardan farklı unsurlara ihtiyaç vardır.²¹⁰

Globalleşmenin hızlı olarak yaşandığı günümüzde, güçlü bir Avrupa kimliğinin varlığından henüz söz edemeyiz. Ancak, Avrupa kimliğinin oluşması için bazı politik araçlar oluşmuştur. AB ülkeleri ortak para birimi kullanmaktadırlar ve finansal sistemleri benzerlik göstermektedir. Ayrıca AB ülkeleri aralarında, Schengen vize sistemiyle birlikte sınırlar kaldırılmış olup, Birlik bir köye dönüşmüştür. Aynı zamanda hizmet ve işçi dolaşımı Birlik içerisinde serbesttir. AB'ne üye ülkeler arasında ötekileştirme unsurunun en aza indirilmesi için eğitim alanında çalışmaları yapılmaktadır. İlkokul ve lise okullarında okutulan ders kitaplarında Birlik içerisindeki ülkelerin birbirini ötekileştiren imgeleri en aza indirilme çalışmaları yapılmaktadır. Zamanla yapılan çalışmalar neticesinde Avrupalılık kimliği oluşacaktır. Günümüzde ise, Avrupa'da genel kabul gören çok kültürlülük anlayışıdır.²¹¹ Çok kültürlülük kavramı her şeyden önce, ilkelerinde bölgesel, dilsel ve kültürel birleşmeye ağırlık veren ulus-devlet kavram ve prensibine dayanmaktadır. Ulus-devletlerin bünyesindeki kültürel çeşitliliğin siyasal topluluğa dâhil edilerek yönetilmesidir. 1980 tarihinden itibaren kültürel özelliklerin kamu kurumlarınca tanınması ilkesi tartışılmaya başlanmıştır. Bazı akademisyenlere göre

²⁰⁹ Koluman, *age*, 8-9.

²¹⁰ Daniel Dunne, "Political Identity in the European Union", <http://danieldunne.com>, [15.09.2012].

²¹¹ Veyssel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, (İstanbul:Alfa Yay., 1997), 330-332.

çok kültürlülük, kimliklerin eşit şekilde kabul görmesine neden olduğu için demokrasinin de temelidir.²¹²

AB, ulusların hepsi ve kendi tarihleri, kendi gelenekleri ve değerleriyle kendilerini ifade eden üye devletlerin hepsi için ortak bir siyasi kültürün oluşması için kamusal kimliğin tanınması gerekmektedir. John Rawls'ın, Avrupa Kimliği olarak bahsettiği ve yine Jean-Marc Ferry'nin ulusal farklılıkları yok edilmesi düşüncesini bir kenara bırakarak ortak bir ruh oluşturulması sayesinde Avrupalılık kimliği oluşturulabilir.²¹³

Avrupa siyasal bütünleşmesi ve kimliği konusunda soruna neden olan dil çokluğu, gelenek çeşitliliği ve kültürel çokluk göz ardı edilemez. Ancak Birlik içindeki dil çokluğuna, geleneklerin ve kültürlerin farklılığına saygı duyarak, bir kimlik çerçevesinde bir araya gelinebilir. Avrupa Adalet Divanı ve uluslararası hukuktan bağımsız bir topluluk içtihadı ile sağlanan ortak bir yargı sisteminin uygulanmaya konması da bu isteği göstermektedir. Standartlaşmış öğretim ve haberleşme programlarının uygulanması neticesinde 'Avro Kültürü' de ortaya çıkacaktır. Yves Hersant'a göre, standartlaşmanın amacı farklı ulusları, daha büyük bir ulusal alanda birleştirmektir.²¹⁴

Avrupa'nın kurulmasının temelinde normatif uluslar üstüculük mevcuttur. AB kurumlarının ilkeleri, tüm Birlik ülkeleri içinde yayılarak ulus-devletler çerçevesinin ötesine geçer. Her Ulus devletin, insan hakları, göç ve azınlık hakları sorunlarına bakışlarında farklılıklar mevcuttur. Ancak Avrupa kurumlarının ürettiği yeni hukuki normları Birlik üyesi devletler kabul etmeye başlarlar.²¹⁵

Avrupalılık kimliğinin oluşması için, Birliğin vatandaşları arasında evrensel ortak bir bilinç oluşması gereklidir. Günümüzde AB vatandaşları arasında ortak bilinç henüz oluşmamıştır. Avrupalılık kimliği uluslar üstülük mantığı yerleştiği zaman mevcut olabilir. Günümüzde iletişimin yaygınlaşmasıyla Birlikte ulus aşırı ağlar birbirleriyle rekabet ettiği sivil toplum varlığı mevcuttur. Avrupa siyasal alanını ören temel ağın ipleri bilgi değiş tokuş, medya ağları, kurum ağları, dayanışma ve çıkar ağlarıdır. Bu ağların kurulmasında uluslar üstü kurumlar tarafından desteklenen

²¹² Kastoryano, **age**, 21.

²¹³ **age**, 28.

²¹⁴ **age**, 29.

²¹⁵ B.De Witte, "The European Community and its Minorities", **Peoples and Minorities in International Law**, (Holland: Amsterdam Pub, 1993), 167.

aktörler, uluslar üzerinde etkili olmaya çalışmaktadırlar. Ulus aşırılık, farklı geleneklere sahip yurttaşlar arasında iletişim ve etkileşim giderek artar. Yurttaşlar arasındaki bu iletişim ve etkileşim sayesinde, Avrupalılık olarak adlandırılan siyasi kültür oluşur. Jean-Marcy Ferry'e göre, Avrupalık kimliğinin oluşmasında, eğitiminin aracı okullar paradigması ve değiş-tokuş aracı pazar paradigmasına dayanmaktadır.²¹⁶

AB ülkelerinin siyasi olarak bir Birlik olmaları durumunda, ulusalcı ilkede kendiliğinden aşılabacaktır. Ona göre, AB ülkeleri için ulus sonrası model geçerli olacaktır. Avrupa Birliğinin siyasi bir birlik olması için, demokrasinin ve hukuk devletinin temel ilkelerinde bir uzlaşmanın da ötesinde kültür olarak politika hedeflenmelidir. Ona göre, AB anayasal yurtseverliğin çok ötesine gitmektedir. Anayasal yurttaşlık fikri, AB'de evrensel değerlerden meydana gelen temel ilkelere dayanmaktadır. Maastricht Anlaşmasıyla ulusal yurttaşlık ile Birlik yurttaşlığı arasındaki bağı korur. Birliğin yurttaşları, üye devletlerin topraklarında serbestçe dolaşma, oturma hakkına sahiptirler. Aynı zamanda Birlik yurttaşı, üye devletlerin birinde yerel seçimlerinde ve Avrupa parlamentosu seçimlerinde oy kullanma hakkına sahiptir. AB üyesi ülkelerde yapılan bu uygulamayla birlikte ülke dışında yurttaşlık kavramı getirmektedir. AB'deki siyasi uygulamalar neticesinde salt ulusal yurttaşlık kavramını bir kenara bırakılmaktadır.²¹⁷

AB ortak bir kimliğinin olması için halkaların inanabileceği simgesel bir siyasi alan oluşturulması gerekir. AB yurttaşlığı içinde farklı kimlikleri barındıran bir yurttaşlıktır.

Ancak Avrupa'nın kurulmasından itibaren yapılan siyasi çalışmalara rağmen henüz, Avrupa yurttaş kimliği oluşmamıştır. Avrupa siyasetinde din ve etnik farklılıklara dayanarak biz ve öteki ayrımı yapılmaktadır. Avrupa Birliği genişleme sürecinde, sınırların neresi olması gerektiği konusunda tartışmalar devam etmektedir. Avrupa Birliğine üye olan bazı devletlerin bürokratları ortak kimliği oluşturan değerleri din ve kültüre bağlamaktadır. Dini ve Kültürü farklı olan kimlikler ötekileştirilmektedir. Avrupa'da Müslümanlar ve Türkler farklı kültür ve dine sahip olmalarından dolayı ötekileştirilmektedirler. Avrupa'da ortak kimliğin oluşması için, kimliğin varlığını salt dine (Hristiyanlığa) ve kültüre dayandırmamak gerekmektedir. Avrupa'nın

²¹⁶ Kastoryano, *age*, 34-35.

²¹⁷ Kastoryano, *age*, 36-37.

değerleri oluşurken asırlar boyunca Osmanlılar ve Araplarla ilişkiler ve etkileşimler olmuştur. Bu neden dolayıdır ki Avrupa değerleri salt Hristiyan ve Avrupa coğrafyasının kültürlerinden oluşmamıştır. Jean-Marce Ferry’ göre, çok kültürlülük kavramını temel almak suretiyle, Avrupa kimliği oluşturulabilir.²¹⁸

Avrupa Birliği ekonomik beraberliğinin beraberinde getirdiği etkileşim sayesinde, üye ülkelerin üretim, değişim ve istihdam alanlarında güçlü bir etkisi olmuştur. Ancak, Avrupa Birliği ekonomik ve siyasal birlik için yapılan tüm politikalara rağmen henüz üye ülkelerin yurttaşları tarafından paylaşılan bir kimlik oluşmamıştır.²¹⁹

AB demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygıyı ve çok kültürlülüğü kendisine ortak kimlik parametreleri olduğunu dile getirmektedir. Roma Anlaşması’nın giriş kısmında ya da çeşitli maddelerde Birliğe ilişkin değerler dile getirilmiştir; 1960’lı yıllar çoğunlukla ekonomik entegrasyona yoğunlaşmıştır, 1970’li yıllarda ise Birlik içerisinde siyasi ve sosyal alanlarda da yakınlaşma politikalarına önem verilmeye başlanmıştır. 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Anlaşması’nın da AB vatandaşlığının yapıtaşları oluşturulmuştur. Bir anlamda AB, o güne kadar aşama aşama devreye soktuğu ortak kimlik hususundaki vizyonunun belirginleştirmiştir.²²⁰

Birliğin kendisine belirlemiş olduğu değerler bir anda var olmamıştır. Avrupa öncelikli olarak kendi iç hesaplaşmasını yaptıktan sonra bugünkü değerlerine ulaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Hague Kongresi ve Cenevre Sözleşmeleriyle birlikte Avrupa toplumunun oluşması için politikalar yürürlüğe konmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında demokrasi, adalet ve hoşgörü ön plana çıkmıştır. Avrupa’nın yaşadığı bu değişiklik kimliğini de etkilemiştir. Birlik sadece maddi güçlerin ve prosedüre süreçlerin etkisi altında oluşmamış olup, normatif güçlerin etkisiyle ortaya çıkan çok yönlü bir yapısı mevcuttur. Bu durumda, tarihi, kültürel faktörler her şeyi açıklayan unsurlar olmayıp, maddi olmayan normatif etkileri içinde barındırmaktadır. Avrupa Birliği’nin dini rasyonalitenin, geçmişteki yanlışlıklardan alınan dersler, günümüzde AB’nin toplumsal ve kurumsal

²¹⁸ age, 40-44.

²¹⁹ Marc Abeles, “Homo Communautarius”, **Avrupa’ya Kimlik**, [Der.] Riva Kastoryano, (İstanbul: Bağlam Yay, 2009), 50.

²²⁰ Joseph H. Weiler, “The Reformation of European Constitutionalism”, **Journal of Common Market Studies**, c. 35, no:1, (1997), 98-100.

yapılanmasını meydana getirmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Hristiyanlık kurumsal değişime uğraması neticesinde öteki olan İslam unsuru günümüzde Birliğin demokratik-çoğulcu yapısı içerisinde kendi yaşam alanını oluşturmuştur. Avrupa Kimliği'nin oluşmasında İslam medeniyetinin etkilerinin önemi bir yeri bulunmaktadır.²²¹

AB'nin kimliksel değerleri hem üye ülkeler hem de Birlik düzeyinde atılan her adımda rehber niteliği taşıdığı ifade edilmektedir. AB'nin kendisini tanımladığı kimliksel değerler sadece kurumsal politikalarda ve belgelerde var olan bir durum değildir. Bu konuya ilişkin olarak Eurobarometre anketi analizinde, AB'yi toplum nezdinde aynı anlayışın olduğu görülmektedir. Ankete göre, AB vatandaşlarının %54'ü üye ülkelerin ortak bir takım değerler çerçevesinde birbirlerine yakın olduklarını dile getirmişlerdir, %34'ü ise bu görüşün tersinin ifade etmişlerdir.²²²

AB, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve çok kültürlülüğü temel değerler olarak benimsemiştir. Birçok sorun bulunmasına rağmen, söz konusu değerleri benimsemek için bir irade söz konusudur. Birlik yüzünü geleceğe döndürmüştür. AB bağlamında günümüzdeki Avrupa'sının en önemli kimliksel tanımlardan biri de, ötekisine bile kendi içinde yer vermesi gerektiğidir. AB'de ortak kimlik inşası, geçmişte kazanılan tecrübelerle mükemmel insan ve toplum arayışında olmakla ilişkilidir.²²³

Avrupa'nın tarihteki "ötekisi" denildiğinde en ön plana çıkan unsurun analiz edilmesi önemlidir. İslam ve Müslümanlar kıta tarihinde sekizinci yüzyıldan itibaren ilkönce İber Yarımadasındaki Endülüs Devleti, daha sonra on dördüncü yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devleti Avrupa'nın ötekisi olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasındaki ilişkiler yüzyıllar boyunca kıtada, ortak düşmana karşı ittifakların ve birleşme politikaları yürütülmüştür. Bu durum nedeniyle Osmanlı İmparatorluğun asli unsuru olan ve İslam ile özleşen Türkler uzun süreli öteki

²²¹ Robert Bideleux and Ian Jeffries, **A History of Eastern Europe**, (London: Routledge Pub., 1998) 25.

²²² European Commission, Eurobarometer 69-Values of Europeans, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf [10.11.2012]

²²³ Iver B. Neumann, **Uses of the Other: The East in European Identity Formation**, (Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1999), 45.

olmuşlardır. Aynı zamanda Türkler, öteki konumlarının etkisiyle Avrupalılık bilincin yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır.²²⁴

Türkiye'nin AB'ye üyelik sür evini müzakere sürecinin başlamasıyla hedefe doğru bir adım daha yaklaşmıştır. Her ne kadar başka hiçbir ülkenin üyeliğinde olmadığı kadar süreç zorlu bir süreç olsa da defalarca Türkiye'nin kimliğinin ortak kimlik olduğuna ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.²²⁵

Avrupa, teknoloji ve sanayi dışında kendi kültürünü ve değerlerini diğer bölgelerde yaymıştır. Günümüzde Avrupa kültürünün etkilerini tüm dünyada görebiliriz. Avrupa'nın geliştirdiği kültürel ve bilimsel değerler artık evrensel değerlerdir. Demokrasi artık tüm dünyada kabul edilen siyasal sistemdir. Bu nedenlerden ötürü Avrupalılık kimliğini oluşturan unsurlar sadece din ve kültür değildir. Avrupa kimliği kültürel bir nüvesi olan, tarihsel bir öyküye dayanan siyasal bir üst kimliktir. Gelecekte Avrupa Birliği vatandaşları, bireyler arasında asgari bir güven duygusu, ortak bir anlayış, ülkü, ortak çıkarlar doğrultusunda gelişen liberal siyasal bir topluluk olarak kimliğini inşa edecektir.²²⁶

Avrupa Birliği'nin ulus devletlerin ve ulusal kimliğin yerini almadan, ikincil ve tamamlayıcı bir kimlik olarak kendini kabul ettirmesi daha olasıdır. Günümüzde Avrupa kimliğini tanımlarken çok kültürlüğe yapılan referanslar giderek artmaktadır. Avrupa kimliği dini referansların ötesinde insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü değerlerini içinde barındırmaktadır. Bununla birlikte Avrupa kimliğini oluşturan unsurlar içersinde Türk kimliği de bulunmaktadır. Bu nedenlerden ötürü Türk kimliğinin, ötekileştirilmesi politikası giderek azalmaktadır. Artık Avrupa kimliği tanımlanırken değerler daha ön plana çıkmaktadır.

AB, Türkiye'nin üyeliğini de hazmetme kapasitesi göz önünde bulundurmak suretiyle karar verileceğini dile getirmeye başlamıştır.

3.2. AB'nin Hazmetme Sorunu ve Ekonomik Krizler

ABD'de 2000'li yılların başında internet/ teknoloji şirketlerinin hisse senetleri hızla yükselişe geçmiştir. Bu sıralarda piyasalarda yeni ekonomik modelden bahsedilmeye

²²⁴ **age**, 46.

²²⁵ Comission of European Communities, "Negotiating Framework", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st2002_05_TR_framedoc_en.pdf [3.09.2012]

²²⁶ Nas, **age**, 309-310.

başlanmıştır. Yeni ekonomik modelde merkezinde teknolojik firmalar yer almıştır. Borsa’da teknolojik firmaların hisse senetlerini alanlar kısa sürede büyük karlar elde etmişlerdir. Ancak teknolojik firmaların varlık fiyatlarındaki büyük artışlar herhangi bir nesnel dayanaktan yoksundular. Hisse senetlerinin temelsiz değerlerinin çok üstünde olması durumuna “İrrasyonel taşkınlık” olarak adlandırılmıştır. Ekonomideki bu tehlikeli süreci önlemek için Amerikan Merkez Bankası (FED) faizleri artırıma gitmiştir. Faizlerin artmasıyla birlikte, piyasa’da oluşan aşırı zindelik halinin (öfarya) risklerini azaltmak istemiştir. FED’in faiz artırmasına piyasa sert tepki vermiştir. Bu dönemde Enron şirketinde yolsuzluklar ortaya çıkmıştır. Enron şirketini denetleyen Arthur Andersen’da bu yolsuzlukta önemli rol oynamıştır. ABD’de ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler ekonomik krizin çıkmasına neden olmuştur.²²⁷ ABD’de başlayan kriz Avrupa’yı da etkilemiştir. 2008 yılının güzünde ekonomik kriz, Avrupa’yı derinden sarsmaya başlamıştır. İspanya ve Portekiz’de işsizlik oranları zirve yapmıştır. AB’de yaşanan kriz kurumsal mekanizmalardaki eksiklikleri gün yüzüne çıkarmıştır. İhracat ve iç tüketim büyümenin ana unsurlarıdır. Yaşanan kriz, iç tüketim ve ihracat da büyük daralmalara neden olmuştur. AB ülkelerinde krizin etkisiyle inşaat ve konut sektörü durma noktasına gelmiştir. Krizin etkisiyle birçok kişi işsiz kalmış ve işi olanlarında ücretlerinde düşüşler yaşanmasına sebep olmuştur. AB ekonomisinde beklentiler kötüleştikçe, yatırımlar baskılayarak ekonomik küçülme dinamikleri artmıştır. AB ekonomisindeki bu gelişmeler nedeniyle işsizlik görülmemiş derecede yükselmiştir. AB ülkelerindeki finans sektörleri devlet destekleri sayesinde ayakta kalabilmişlerdir. Bankacılık sektöründe kredi sağlama kapasitesi son derece kısıtlı hale gelmiştir. Birlik üyesi ülkeler krizle mücadele etmek için pek çok ekonomik tedbir paketleri uygulamışlardır. Bu paketlerde KDV ve ÖTV vergilerinde indirimler yapılarak ekonomileri canlandırılmaya çalışılmıştır. Üye ülkeler kamu yatırımlarında artırmak suretiyle piyasada iş imkânları yaratmaya çalışmıştır. Bazı AB ülkelerinde finans sektörünün krizi atlatabilmesi için banka kurtarma operasyonları gerçekleştirmiştir. Ekonomilerin kurtarılması için yapılan uygulamalar kamu maliyetlerine ek yükler getirmişlerdir. Ekonomik aktivitenin daralması neticesinde devletlerin bütçelerinde gelir kalemleri azalmıştır. Birlik üyesi devletler ekonomilerinin tekrar canlanması için kamu yatırımlarını artırmışlardır. Kamu yatırımlarının artırılması neticesinde

²²⁷ Özcan ve Elmas, **age**, 357.

bütçe giderlerinde artışlara neden olmuştur. AB ülkelerinde artan bütçe açıkları ve faiz oranlarındaki artış nedeniyle borçlanma ihtiyacını ve borç miktarının yükselmesine neden olmuştur. Birlik üyesi ülkelerde kriz döneminde öncelikli konu krizden çıkış çarelerinin aranması olmuştur. Yunanistan'da yaşanan ekonomik kriz, üye ülkelerin AB'ne yaptığı ekonomik verilerin sorgulanır hale gelmesine neden olmuştur. Birlikte kriz yaşanırken, AB'nin kurumlarının yetersizliği tartışılmaya başlanmıştır. Birlik kurumlarında, IMF benzeri bir kurumun ihtiyacı sorgulanmaya başlanmıştır.²²⁸ Yunanistan'ın ekonomik krizden çıkmak için IMF'den yardım almak durumunda kalmıştır. Yaşanan bu gelişme üzerine AB'nin kendi kendine yeterliliği sorgulanmaya başlanmıştır. Yunanistan'da yaşanan krizin İspanya, İngiltere, İrlanda ve Portekiz'i de etkileyeceği öngörülmüştür. Birlik ekonomisinde yaşanan tüm olumsuzluklardan en çok "Euro" zarar görmüştür. Küresel krizle birlikte, AB bazı sorunlarıyla yüzleşmeye başlamıştır. AB de giderek yaşlanan nüfus, fazlaca değerlendirilen Euro ve verimlilik düşüşleri, küresel ölçekte rekabette geri kalınması gibi sorunların çözümleri için üye ülke bürokratları, devlet adamları ve kurumlar sıklıkla bir araya gelmişlerdir. AB ekonomisinin dışa bağımlılık düzeyi yükselmiştir.

Küresel ekonomide Brezilya, Çin, Hindistan ve Türkiye yükselen yıldızlardır. Bu nedenler AB ülkelerinin kendi ekonomileri için, gelişmekte olan ülkeler ile ilişkilerinin daha sıkı olması gerektiği fikrine varılmıştır.

AB genelinde günümüzde ekonomik göstergeler krizin en kötü günlerinin geride bırakıldığını göstermektedir. Kademeli olarak ekonomilerin toparlanmaya başladığını söyleyebiliriz. Yine de 2011 yılı için yatırımların AB genelinde %2,3, Euro bölgesinde ise %2,5 gerilemiştir. Makine-teçhizat ile inşaat sektöründeki olumsuzluklar krizin kaynaklarındandır. 2011 yılının ikinci yarısından itibaren toparlanmıştır. Bu çerçevede 2011 ikinci yarısından itibaren AB genelinde %2,5, Euro Bölgesinde %1,8 artmıştır. Bir diğer taraftan özel tüketim harcamalarında kademeli olarak iyileşmiştir. 2011 ikinci yarısında %1,3, Euro bölgesinde ise %1 civarında artmıştır. 2011 tarihinde Euro bölgesinde büyümenin %1 olmuştur. AB genelinde istihdamın artması için birkaç yıla ihtiyaç olduğu öngörülmektedir. Euro bölgesinde işsizliğin %10,5 dır. Birliğe üye olan ülkelerin birçoğunda bütçe

²²⁸www.usak.org.tr/dosyalar/diger/bQUQifGBC7jKjogİLZT ,[5/01/2012].

açıklarının 2011 yılının ikinci yarısından itibaren azalmıştır. Ancak bir diğer taraftan AB genelinde devletlerin faiz dışı fazla ve faiz oranlarındaki artışın bu yılın sonuna kadar sorun olmuştur.²²⁹

AB üyesi iki güçlü ülkenin yaşanan küresel krizden ne şekilde etkilendiği incelendiğinde, Türkiye ile AB arasında yaşanan sorunların nedenleri daha iyi sorgulanabilir. Almanya’da küresel kriz nedeniyle özel tüketim harcamaları düşmüş ve bireyler tasarruf eğilimine girmişlerdir. Almanya’da kamu maliyesine ilişkin güvensizlikler ve işgücü piyasasındaki belirsizlikler tasarruf eğilimlerini artırmıştır. Gelir vergilerine yapılan indirimler ve artan transfer harcamaları ancak nispi bir iyileşme olmasına neden olmuştur. Kriz nedeniyle gelirler de azalmış ve harcamalar artmıştır. Kriz sonrasında dönem ilişkin bütçe rakamlarının etkileneceği öngörülmektedir. Krizin atlatılması için uygulanan tedbirler nedeniyle bütçe açıklarında açıkların artmasına neden olmuştur. Alman ekonomisinde gerçek toparlanmanın ancak 2012 yılının ikinci yarısından sonra olabilmıştır. 2012 tarihinde bütçe açığının %4,7 gerilemiştir. Alman ekonomisinde yaşanan daralma nedeniyle işsizliğin birkaç puan artış olmuştur. Almanya’ da istihdamın ancak 2012 yılının ikinci yarısından sonra artmıştır.

AB üyesi bir diğer güçlü ülke de Fransa’dır. Küresel krizin etkisiyle Fransa’nın ekonomisi de ciddi bir daralma içine girmiştir. Kredi koşullarındaki gerilemeler ve ekonomiye olan güvenin azalması neticesinde ekonomide % 3,4 oranında küçülme yaşanmıştır. 2011 tarihinden itibaren satın alma gücünde iyileşmeler olmuştur. 2009 tarihinde dış talepte yaşanan daralma Fransa’nın ihracatını olumsuz etkilemiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar nedeniyle imalat sanayinde üretim ve yatırımlarda çift haneli azalmalar olmuştur. Kredi koşullarındaki kötüleşme ve iç talepte yaşanan daralmayla birlikte ekonomi dar bir boğaza girmiştir. Fransa’da işsizlik oranı gençler arasında % 24,4 seviyesine yükselmiştir. Fransa’da gençler arasındaki işsizliğin yüksek olması ve gençlerin istihdama dâhil edilememesi birçok sosyal sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Ekonominin krizden kurtulması için ekonomik

²²⁹ Tuğçe Gentürk, “Küresel Kriz ve AB”,
http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ekonomi/2800_kuresel_kriz_ve_ab, [01.02.2012]

paketler uygulanmıştır. Uygulanan ekonomik paketlere rağmen şimdiki üretim, kriz öncesi üretime ulaşmaktan uzaktır. 2011 yılı büyüme ,%1’dir.²³⁰

Avrupa’da yaşanan ekonomik kriz geniş halk kitlelerini etkilemiştir. Avrupa’da işsiz kalan ve gelirleri azalan kesimler ekonomik krizin nedeni olarak ülkelerinde yaşayan göçmenleri görmektedirler. Almanya, Fransa, Hollanda ve Avusturya’da göçmenlere yönelik ırkçı saldırılarda artış olmuştur. Bu dönemde Avrupa’da yapılan seçimlerde sağcı partiler oy oranlarını artırmışlardır. AB’de yapılan seçimler sonucunda iktidarlar değişmiştir. Seçimler sonucunda birçok üye ülkede sağcı partiler iktidara gelmiştir. Aynı zamanda AB’de aşırı sağcı partilerde oy oranlarını artırmışlardır.²³¹

Avrupa Birliğinde, ekonomik kriz dönemlerinde ırkçılık, İslam fobi ve yabancı düşmanlığı alanlarında olumsuzluklar yaşanmaktadır. İsveç gazetelerinden Dagens-Nyheter 2003 tarihinde yayınlanan yazılarında, İslam dini ve Müslüman kültürünü İsveç toplumunu ve birliğine bir tehdit olarak göstermiştir. 2006 tarihinde yapılan bir araştırmaya göre de, İngilizlerin %53’ü İslam dinini liberal Batı demokrasisi için için tehdit olarak görmektedir. 2001 tarihinde İngiltere’de İslam’ın kendisini tehdit olarak görenlerin sayısı %32 iken günümüzde bu oran %53’e tırmanmıştır.²³²

Avrupa Birliği’nin bir diğer güçlü ülkesi olan Fransa’da Ulusal Cephe Partisi’nin lideri olan Le Pen, siyasi söylemlerinde, Fransa’nın geleneksel olarak Katolik bir ülke olduğunu dile getirmiştir. Le Pen’e göre ise Müslümanlar, yani göçmenler “hakiki Fransızların” elerinden işlerini alan yabancı işgalcilerdir. Bu görüşe göre, kendisinin işsizliğe bulduğu çözüm ise Müslüman yabancıların ülkelerine geri gönderilmesidir.²³³

Bu bağlamda Le Pen örneğinden de yola çıkmak suretiyle kimi AB üyesi ülkelerin kimi siyasetçilerinin bakış açısına göre göçmenler, Müslümanlar, Pakistanlılar, Türkler, Cezayirli, Faslılar ve diğerleri potansiyel suçlular olarak

²³⁰“Küresel Krizin Aday Ülke Ekonomilere Etkileri ve Gelecek Dönem İlişkin Beklentiler”,

www.abgs.gov.tr/files/EMPB/Küresel%20Krizin%20ve%20AdayülkeEkonomilereEtkilerveGelecek Dönem İlişkin Beklentiler, [01 Haziran 2010]

²³¹ İrfan Kaya Ülger, “Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceğine Yönelik Düşünceler”,**Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, [Der.] Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, (Ankara: Nobel Dağıtım, 2010), 481.

²³² <http://www.abhaber.com/haber.php?id=12984>, [12.10.2012]

²³³ Laurence Michalak ve Agha Saeed, “Anakarasal Ayrışım: Fransa, Amerika Birleşik Devletleri’nde İslam ve Müslüman Kimlikler”, **Müslüman Avrupa ya da Avro İslam**, [Der.] Nezar Alsayyad ve Manuel Castells, çev. Zehra Savan, (İstanbul: Everest Yayınları, 2004), 221-222.

algılamaktadırlar. Aşırı sağcı Hollandalı bir siyasetçi olan Geert Wildersın göçmenlere ve İslam'a yönelik görüşleri ve politikalarında nefret ve ayrımcılık olgularını içinde barındırmaktadır. İslam ve Göçmen karşıtı politika yürüten bir diğer Birlik politikacısı Avusturya Özgürlük Partisi başkanıdır. Başkanın yaptığı seçim konuşmasında şöyle demiştir:

*“Eğer Hristiyanlığı güvence altına almak istiyorsanız, Avrupa'nın Müslümanlaşmasını istemiyorsanız, o zaman özgürlüğü seçmek zorundasınız, Sevgili Avusturyalılar, zira sadece biz size bu güvenceyi vermeye hazırız.”*²³⁴

Avrupa da yaşanan ekonomik krizle birlikte Avrupa'da yaşayan göçmenlerin kültürel özellikleri ve simgelerde hedef haline gelmiştir. Halk düzeyinde son birkaç yılda Almanya, Fransa, Polonya, Macaristan ve başka yerlerde göçmenlere karşı ölümcül saldırılar gerçekleşmiştir.²³⁵

Avrupa Birliği'nde ekonomik kriz yaşanırken Türkiye'nin ekonomisi ise 2011 İlerleme Raporunda ele alınmıştır. 2011 Türkiye İlerleme Raporunun ekonomi bölümünde açık piyasa ekonomisinin varlığı, kamu maliyesinin sağlıklı bir yapıya sahip olduğu ve mali sektörün iyi regüle edildiği dile getirilmektedir. Raporda 2011 yılının ilk yarısında Türkiye ekonomisinin yüzde %10,2 büyümekle birlikte, cari işlem açığının arttığına dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda raporda Türkiye ekonomisinin kırılganlığın iyileştirilebilmesi için mali ve parasal politikaların daha iyi koordine edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunların yanı sıra raporda 2008 tarihindeki Dünya ekonomik krizinde, Türkiye'nin ekonomisindeki performansının da başarılı olduğu da dile getirilmiştir.²³⁶

Son zamanlarda Birlik üyesi devletlerin politikacılarından, Türkiye'nin ekonomisine yönelik pozitif açıklamalar yapılmaktadır. Türkiye'nin Ekonomisi'ndeki büyüme istikrarlı olmasıyla birlikte kırılgan yapısının azalacaktır. Bunun neticesinde Birlik ile olan ilişkilerdeki sorunlarda azalıp, ilişkiler de sağlamlaşacaktır.

²³⁴ Liz Fekete, “Anti-Muslim Racism and the European Security State”, **Race and Class**, vol.46, no.1, (2004), 3-29.

²³⁵ Anthony D.Smith, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, çev. Derya Kömürcü, (İstanbul: Everest Yayınları, 2002), 46-47.

²³⁶ “İKV, AB 2011 Türkiye İlerleme Raporunu Değerlendirdi”, [www.ikv.org.tr/images/upload/datafiles/avrupa_komisyonun_2011_ilerleme_raporu_bi_rituelden_fazlasi_mi_pdf.\[1.05.2012\]](http://www.ikv.org.tr/images/upload/datafiles/avrupa_komisyonun_2011_ilerleme_raporu_bi_rituelden_fazlasi_mi_pdf.[1.05.2012])

1990 tarihinde iki kutuplu dünya sistemi sona ermiştir. 1990 tarihinden itibaren Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri kapitalist sisteme geçmişlerdir. Bu ülkelerin ortak amacı AB'ye üye olmaktır. Almanya ve Fransa, Birliğin Orta ve Doğu Avrupa'yı içine alacak şekilde genişlemesinden yanaydılar. Birliğe yeni katılacak üye ülkelerin Kopenhag Kriterlerinin yerine getirmeleri gerektiği ilk kez Kopenhag Zirvesi'nde dile getirilmiştir. Avrupa Birliği ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında üyeliğe hazırlanması için anlaşmalar imzalamışlardır. 2004 ve 2007 yıllarında Avrupa genişleme politikaları neticesinde üye sayısı yirmi yedi olmuştur. AB'nin bu genişleme politikası "büyük patlama" olarak adlandırılmıştır.²³⁷

Hazmetme kapasitesi terimi ilk defa 1993 tarihinde Kopenhag Zirve sonuçlarında dile getirilmiştir.

*"Birliğin Avrupa entegrasyonu ivmesini muhafaza edilirken, yeni üyeleri hazmetme kapasitesi, hem Birlik hem de aday ülkelerin çıkarına olan önemli bir mülahazadır."*²³⁸

Haziran 2006 tarihindeki Avrupa Konseyi Zirvesi'nde, genişleme sürecinde Birliğin siyasi, mali ve kurumsal işleyişinin etkinliğini artırmak için konuya ilişkin rapor hazırlanmıştır. 2005 ve 2006 tarihlerindeki Genişleme Stratejisi Belgelerinde, muğlâk olan hazmetme kapasitesi terimi açıklığa kavuşturmaya çalışılmıştır. Belgelerde hazmetme kapasitesi, AB Anlaşmalarında ortaya konan siyasi hedefleri ve siyasi hedeflerini tehlikeye düşürmeden, kurumlar arasında adil bir dengenin olması için karar verme ve hareket etme kapasitesi; bütçe kısıtlamalarının gözetilmesi ve iyi işleyen ve hedeflerine ulaşan ortak politikaların uygulanmalarına ilişkin vurgu yapan bir tanım yapılmıştır. Bu tanımla birlikte hazmetme kapasitesinin Kopenhag kriterlerinden biri olup olmadığı temelde teknik bir konu olmakla birlikte bu konuya ilişkin farklı görüşler de bulunmaktadır. Birliğin bazı üyeleri ve Avrupa Parlamentosu hazmetme kapasitesini Kopenhag kriterlerinin bir parçası olduğu iddiasındadırlar. Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ve Genişlemeden Sorumlu Üyesi Oli Rehn, hazmetme kapasitesinin sadece dikkate alınması gereken bir unsur olduğunu dile getiren politikacılar bulunmaktadır. Diğer taraftan ise hazmetme kapasitesinin resmi tanımı ise aday ülke üzerinde herhangi bir ilave

²³⁷ Beril Dedeoğlu, "Dünden Yarına Türkiye-AB İlişkileri", **Siyasal Dergisi**, Sayı:1(2005),12.

²³⁸ "21-22 Haziran 1993 tarihli Avrupa Konseyi Kopenhag Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi", http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72921.pdf. [1.06.2012]

dayatmadan ziyade, AB'nin iç işleyişine ve bu konuda yapılması gereken yasal değişiklik ve reformlara atıf yapılmıştır.²³⁹

Diğer taraftan Almanya'nın CDU partisinin politikacıları hazmetme kapasitesinin Kopenhag kriterlerinden biri olduğunu sıklıkla dile getirmektedirler. Avrupa Birliği kurumlarında ve üye devlet başkanlarında hazmetme kapasitesi söylemleri yeni üyelerin üyelik öncesinde söz edilmemiştir. AB de, Türkiye'nin adaylığı konuşulmaya başlandığı zaman hazmetme kapasitesinden söz edilmeye başlanmıştır. AB kamuoyunda Hırvatistan'ın üyeliğine sıcak bir tutum takınmaktadır. Ancak Türkiye ve diğer Balkan ülkelerinin adaylığı söz konusu olduğunda kamuoyunda hazmetme kapasitesi tartışmaları yapılmaktadır. Genel olarak Türkiye'nin, AB üyeliği tartışmalarında hazmetme kapasitesi söylemleri ile iç içe geçmiş durumdadır. Türk kamuoyuna göre, Türkiye üyelik kriterlerini yerine getirmek birçok çaba sarf edecek. Aynı zamanda Türkiye, Birliğe üye olmak için birçok tavizde bulunmak zorunda kalacaktır. Birlik, Türkiye'yi üye yapmamak için hazmetme kapasitesi bahane olarak öne sürecektir.

Hazmetme kapasitesi kavramı ilk olarak Kopenhag Zirvesi sonuçlarında yazılmıştır. Zirve sonuç belgesinde hazmetme kapasitesinden, üye ülkeler ve Aday ülkelerin çıkarları için önemli bir mülahaza olduğu belirtilmiştir.²⁴⁰ 2005 ve 2006 tarihlerinde Genişleme Stratejisi Belgelerinde hazmetme kapasitesinin kavramı muğlaktır. Haziran 2006 tarihinde Komisyon, hazmetme kapasitesi konusunda ajanda hazırlamıştır. Komisyon'un hazırladığı ajandada hazmetme kapasitesi kavramı net bir şekilde tanımlanmıştır. Hazmetme kapasitesi, AB anlaşmalarında ortaya konan siyasi hedeflerini tehlikeye düşürmeden, kurumlar arasında adil bir denge sağlanarak karar verme ve hareket etme kapasitesidir.²⁴¹

Hazmetme kapasitesinin, Kopenhag kriteri olup olmadığı konusunda tartışmalar hala devam etmektedir. Bazı üye ülkeler (özellikle Türkiye'nin Birliğe katılmasına mesafeli yaklaşanlar) ve Avrupa Parlamentosu hazmetme kapasitesini Kopenhag

²³⁹ Euractiv, "EU cements absorption capacity as the new stumbling block to enlargement", <http://www.euractiv.com/en/agenda2004/eu-cements-absorption-capacity-new-stumbling-block-enlargement/article-156179>. [16.10.2012]

²⁴⁰ "21-22 Haziran 1993 tarihli Avrupa Konseyi Kopenhag Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi",

<http://www.consilium.europa.eu/ue Docs/cms Data/docs/pressData/en/ec/7221.pdf>, [1.01. 2012]

²⁴¹ "Avrupa Komisyonu'nun 8 Kasım 2006 tarihli "Genişleme Stratejisi ve Başlıca Sorunlar 20062007", <http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonyres/B7481C71-7900-4D9D-940E-AFF/0/strategy-paper-en-Kasim2006.pdf>, [10 Aralık 2011]

kriterlerinin bir parçası olarak sunma eğilimindedir.²⁴² Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ve Genişlemeden Sorumlu üyesi Olli Rehn, hazmetme kapasitesinin sadece dikkate alınması gereken bir husus olduğu konusunda ısrarcı davranmışlardır.

Hazmetme kapasitesi on beş yıldır Avrupa belgelerinde yer almaktadır. Avrupa Birliğinin büyük genişleme döneminde hazmetme kapasitesinden hiç bahsedilmemiştir. Ancak Türkiye'nin, AB üyeliği söz konusu olunca hazmetme kapasitesi, kriterlerin en önemlisi olarak dile getirilmiştir. Hırvatistan, AB müzakerelerinde hazmetme kapasitesi dile getirilmeyip, teşvik edilmektedir. Ancak Türkiye'nin, AB üyeliği söz konusu olduğunda hazmetme kapasitesi ve üyeliği referanduma götürme seçenekleri tartışılmaya başlamaktadır. Avrupa Birliğinin, Türkiye'ye karşı uyguladığı politikaları çifte standarttır.²⁴³

Hazmetme kapasitesi, genellikle “genişleme yorgunluğu” ve “nihai sınırlar” söylemleri ile birlikte kullanılmaktadır. Hazmetme kavramı, genişleme yorgunluğu kavramıyla iç içe geçmektedir. 2004 ve 2007 yıllarında AB'ye on iki yeni üye katılmıştır. AB'nin, bu ülkelerin varlığına uyum sağlamasının kolay olmayacağı görülebilir. AB'nin, on iki yeni üyeyi entegre etmesi sonucu, genişleme sürecinde yapılması ve yapılması gerekenler konusunda ufkunu geliştirmiştir. Daha sonraki yıllarda gerçekleşecek olan genişlemelerde böylelikle deneyim kazanacaktır.

Birlikteki ülkeler tek tek ele alındığında, Fransa'nın özellikle Türkiye'nin katılımı söz konusuyken, hazmetme kapasitesi tartışmalarında önemli bir rol aldığı söylenebilir. Günümüzde Fransa da gerek sol gerekse sağ partiler, AB karar alma mekanizmaları ve kurumlarında ciddi değişiklikler yapılmadan, güçlü bir bütçe sağlanmadan ve Avrupa halklarının aday ülkelerin katılımına ilişkin rızası alınmadan genişleme politikasına devam edilmesine karşıdır. Avrupa Birliği'nde genişlemenin

²⁴²“Parliament's position on Turkey's candidacy for EU membership”, <http://www.europarl.europa.eu/news/expert/background-page/027-10805-268-09-39-903-2006091BKG1084-25-09-2006-2006-false/default-en.htm>, Euractiv, [23.04.2011]

“Future enlargement: absorption capacity coming to the fore?”, <http://euractiv.com/en/enlargement/future-enlargement-absorption-capacity-coming-fore/article-153608>, [10.12. 2011]

²⁴³ Senem Aydın Düzgit, “Seeking Kant in the EU's relations with Turkey”, (Ankara, **TESEV Yayınları**, (2006), 15-16.

getireceği ekonomik yük, işgücü piyasasında ortaya çıkacak sorunlar ve sosyokültürel uyumsuzluklar dile getirilen noktalardır.²⁴⁴

AB üyesi bazı ülkeler, Türkiye'nin "büyük, fakir ve Müslüman" olmasından dolayı hiçbir zaman Birliğe üye olmayacağı iddiasındadırlar. Türkiye, büyük nüfusuyla, AB'nin kurumlarını ve fonlarının derinden negatif yönde etki edecek ülke olarak görülmektedir. 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile AB arasında gümrük birliği anlaşması yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Gümrük Birliği anlaşmaları çerçevesinde tarım sektörü dışında, mal ve hizmet piyasalarında karşılaşacak hazmetme sorunu çok düşük olacağı öngörülmektedir.²⁴⁵ Aynı zamanda işgücü piyasalarında bütünleşme kısa-orta vadede daha problemlili olabilir. Birlik bürokratları, işgücünün serbest olmasıyla Birlikte 2,1 milyon Türk'ün, AB ülkelerine gelmesi bekleniyor. Bundan dolayıdır ki AB'nin eski üyelerinin bir kâbusu olan Polonyalı muslukçu imgesi şimdi Türk ucuz işçi gücüne yaklaşmaktadır. AB de yaşanan ekonomik krizle birlikte işsizlik oranları daha artmış durumdadır. Diğer taraftan Almanya'daki Türkler ve Fransa'daki Kuzey Afrikalıların yaşadıkları toplumla yeterince uyum sağlayamama durumları da mevcuttur. Aynı zamanda 11 Eylül saldırısından sonra artan İslami fobi'den dolayıdır ki AB üyesi devletlerin birçoğu Birliğe nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir ülkenin katılmasına negatif yaklaşmaktadır. Türkiye'nin ekonomisindeki pozitif gelişmeler Birlik ile olan ilişkilerinde yansımaktadır. Türkiye de verimliliğin artırılması ve işsizliğin azalması neticesinde AB'nin kâbusu olan büyük çaplı vasıfsız göçmen akınını da engelleyecektir.²⁴⁶

Birlikteki ülkelerden Fransa, Türkiye'nin üyeliğine yönelik tartışmalarda hazmetme kapasitesini sıklıkla dile getirmektedir. Fransa'da özellikle sağ kanat politikacıları AB karar alma mekanizmaları ve kurumlarında ciddi değişikliklere gidilmeden, güçlü bir bütçe sağlanmadan ve Avrupa halklarının aday ülkelerin katılımı

²⁴⁴ Schockenhoff, **age**.

²⁴⁵ http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=gümrük_birliği&başlık [3.01.2012]

²⁴⁶ Refik Erzan, Umut Kuzubaş ve Nilüfer Yıldız, "Growth and Immigration Scenarios for Turkey and the EU" **Türkiye Çalışma Belgeleri, No 13**, (Ankara: Avrupa Politikaları Çalışmaları Merkezi Yayınları, 2004), 34-37.

noktasında rızası alınmadan genişleme politikasının devam etmesine karşı çıkmaktadırlar.²⁴⁷

Hazmetme kapasitesi, kavramını irdelediğimizde Türkiye gibi büyük bir ülkenin, Birliğin fonları ve bütçesi üzerine ilk dönemlerde negatif bir etkisi olabilir. Ancak AB'nin gelecekteki en büyük sorunu “nüfus açığı”dır. Avrupa nüfusu uzun bir süreden beri yaşlanmaktadır. Yaşlanan nüfus da ekonomiyi negatif yönde etkilemektedir. Türkiye'nin Birliğe katılmasıyla Birlikte, nüfus daha dinamik hale gelecektir. Yaşanan bu değişim Birliğin ekonomisini de pozitif yönde etkileyecektir.²⁴⁸ Türkiye'nin ekonomisindeki mevcut dinamizmini koruyabilirse, Birliğin bir parçası olması için yapması gereken değişiklikleri de gerçekleştirebilecektir.

İngiltere, hazmetme kapasitesi ve sosyokültürel hazmetme kavramlarını ret etmektedir. İngiltere'nin, Almanya ve Fransa'ya nazaran, sosyokültürel yakınlık ve birliğe sahip birleşik bir Avrupa fikri daha zayıftır. Aynı zamanda İngiltere dış politikada ABD ile sıkı işbirliği içindedir. İngiltere'nin, Atlantik öte kıyısıyla ilgili güdülerinden ötürü Türkiye'nin Birliğe üye olmasına sıcak bakmaktadır. İngiltere, genişleme yorgunluğu, hazmetme kapasitesi ve nihai sınırlar gibi Birliğin politik söylemlerine uzaktır. İngiltere, yeni aday ülkelerin sorunsuz entegrasyonu için kurumsal, finansal ve siyasi reform ihtiyacının gerekliliğini kabul etmekte birlikte, genişlemenin kitleler tarafından hazmedilmesi ya da sosyokültürel hazmetme kavramlarını ret etmektedirler. İngiltere genişlemenin devam etmesi için gerekli reformların hayata geçirilmesi gerektiğini dile getirmektedir.²⁴⁹

Bunun yanı sıra AB'nin hazmetme kapasitesi söylemi, Türkiye tarafından kapıları kapatmak için üretilen bir mazeret olarak algılanmaktadır. Ancak hazmetme kapasitesi söylemi salt kapıları kapatmak için kurgulanan bir kavram değildir. AB, üyeleri arasında yakınsama ve uyum gerektiren, karmaşık bir kurallar, düzenlemeler, kurumlar ve davranış kurallarının bir bütünüdür. AB'ne göre, Türk ekonomisi enflasyon, borç düzeyi ve gelir dağılımındaki uçurum nedenleriyle, henüz kriterleri

²⁴⁷ Annabelle Littoz-Monnet and Beatriz Villanueva Penas, “Turkey and the European Union: The implications of a specific enlargement”, www.irrikiib.be/papers/050404Turqie-ALM-BVP.pdf, [1.05.2011]

²⁴⁸ **age**, 38-39.

²⁴⁹ Annemie Neyts-Uyttebroeck, “Just What is This Absorption Capacity of the EU”?, İstanbul:(Bahçeşehir Ün. Semineri, 2006), 12-15

yerine getirmekten uzaktır. Aynı zamanda AB ekonomistlerine göre, Türk ekonomisi dalgalanma ve kırılganlık eğilimlerine henüz sona ermemiştir. Türkiye, hazmetme kapasitesini salt bir mazeret olarak görmemelidir. Hazmetme kapasitesi ve genişleme yorgunluğu gibi kısmen gerçekçi temellere sahiptir. Ancak hazmetme kapasitesi kalıcı bir sorun değildir. Türkiye, kriterleri yerine getirdiği takdirde Birliğin bir parçası olacaktır.²⁵⁰Türkiye'nin Birlik üyesi olmamasında bazı Birlik üyesi ülkelerinin politikacılarının etkisi de mevcuttur.

3.3. Önde gelen Üye Ülkelerde Türkiye Karşıtı Liderlerin İktidara Gelmesi

2005 tarihinden itibaren Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler duraklama dönemine girmiştir. İlişkilerin duraklama dönemine girmesinin birçok nedenleri mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de AB'nin güçlü ülkelerinde iktidar değişiklikleri yaşanmasıdır. Yaşanan bu iktidar değişikliği sonucunda muhafazakâr sağcı partiler iktidar olmuşlardır.

Batı Avrupa'nın en büyük siyasi hareketlerinden biriside Hristiyan Demokratlardır. Almanya, Belçika, İsviçre ve diğer bazı Avrupa ülkelerinde bu adla veya farklı isimler altında çok güçlü siyasi partiler bulunmaktadır. Bazı politikacılar ve akademisyenler Hristiyan Demokratları muhafazakâr olarak tanımlamaktadırlar. Ancak Hristiyan Demokratlar muhafazakârlığın ötesinde Hristiyan ilkelerini kamu politikaları olarak uygulamayı ilke edinmiş olan bir siyasi harekettir. Bu nedenden ötürü de laik olmayan, dini yönü ağır olan bir siyasi grup olarak adlandırılmaktadır. Hristiyan Demokratların Avrupa yaklaşımı da dini değerlere ve ilkelere dayanmaktadır.²⁵¹

Onlara göre, Avrupa Hristiyan ve Musevilik değerlerinin bir ürünü ve öylede kalmak zorundadır. Bu düşünceye göre, Avrupa medeniyeti içinde Müslümanlara ve hatta diğer dinlere önemli bir rol biçmek mümkün değildir. Türkiye gibi büyük bir Müslüman nüfusa sahip bir ülkenin, AB'nin bir parçası olması durumunda, Avrupa medeniyet projesinin çökmesine neden olacağı düşüncesi hâkimdir. Zamanla Hristiyan Demokratlarda bazı yönlerde değişmişlerdir. Ancak ana gövde temel hususlarda hala dindardır. Hristiyan Demokratların toplumsal ve ahlaki konularda dindarlıkları ön plandadır. Bununla beraber tüm Hristiyan Demokratları koyu dindar

²⁵⁰age, 16-18.

²⁵¹<http://avrupaanaliz.wordpress.com/category/avrupabirliği>, [5.04.2011]

veya dinci olarak nitelendirilemez. Ancak Hristiyan Demokratlardaki hâkim anlayış, Avrupa Medeniyetinin var olabilmesi için Hristiyan değerlerinin korunması gerektiğidir.²⁵²

Hristiyan Demokratların en güçlü olduğu ülkelerden biri olan Almanya'daki, CDU (Christlich Demokratische Union Deutschlands) ve Bavyera Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) partileri genelde birlikte hareket eden iki Hristiyan Demokrat partidir.²⁵³ 18 Eylül 2005 tarihinde Alman ulusal seçimlerinde Merkel ve Schröder baş başa yarışmışlardır. Bu seçimlerde Merkel oyların %35'ini alırken, Schröder %34,2 oy almıştır. Almanya'daki bu seçim sonucunda Schröder iktidarlığı son bulmuştur. 22 Kasım 2005 tarihinde CDU (Hristiyan Demokrat Parti) ile FDP (Hür Demokrat Parti) partileri bir araya gelerek koalisyon hükümetini kurmuşlardır.²⁵⁴ AB'nin bir diğer güçlü ülkesi Fransa'da 6 Mayıs 2007 tarihinde Cumhurbaşkanlığı seçimlerini sağcı bir parti olan Halk Hareketi Birliği (UMP) Adayı Nikolas Sarkozy kazanmıştır.²⁵⁵

AB'nin iki güçlü ülkesi olan Almanya ve Fransa'nın yeni liderlerinin söylemleri, bu liderlerin Türkiye'ye olan bakışını algılamamıza yardımcı olmaktadır. Almanya'da seçimlerden önce CDU (Hristiyan Demokrat Parti) başkanı olan Angela Merkel, AB'nin göçmen politikalarıyla ilgili düşüncelerini açıklamıştır. Merkel'e göre, Avrupa ve Almanya'da çok kültürlülük iflas etmiştir. Merkel, Almanya'da yaşayan yabancılara ve Müslümanlara karşı asimilasyon politikalarına öncelik verilmesini istemektedir. Merkel'de partisi CDU'nun geleneğini takip ederek kendisinden önceki parti liderleri gibi Hristiyan kültürü tezini ön plana çıkartmak suretiyle, Türkiye'nin tam üyeliğine karşı olduğunu her fırsatta dile getirmektedir. 18 Eylül 2005 tarihinde yapılan genel seçimler de, CDU'nun seçim propagandasında, Türkiye'nin adaylığı seçim malzemesi olarak kullanmıştır. CDU, AB üyesi ülkelerin hükümet başkanları ve devlet başkanlarına mektup göndermiştir. Gönderdiği mektupta, Türkiye ile müzakerelerin kapsamına tam üyeliğin yanı sıra "imtiyazlı ortaklık" hedefinin de seçenek olarak müzakere çerçeve belgesine eklenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Alman Hristiyan Demokrat Birlik Partisi (CDU) Genel Sekreteri ve imtiyazlı

²⁵² Sedat Laçiner, "Merkel ve Türkiye", www.usak.gov.tr/myazdir.asp?id=1426, [26.04.2011]

²⁵³ age.

²⁵⁴ <http://www.biyografi.info/kişi/angela-merkel>, [20.04.2011]

²⁵⁵ <http://www.biyografi.info/kişi/nicolas-sarkozy>, [20.04.2011]

ortaklık formülünün yaratıcısı olan Laurens Mayer; Türk-Alman Dostluk Grubu'nun Berlin'deki toplantısında şunları söylemiştir: *"...Almanlar, Türkiye'yi Almanya'da yaşayan Türklere bakarak değerlendiriyor. Buna göre, Türk kadını eğitim ve sosyal yaşam konularında kötü sınav veriyor, Türk çocukları Alman toplumuna entegre olamıyor, din görevlileri Türkleri Alman toplumundan izole ediyor. Asıl sorun Türkiye'nin üyeliği değil AB'nin güç kaybına uğramasıdır.."* demiştir. Avrupa Parlamentosu Dış Politika Komisyonu Başkanı Alman CDU Partisi üyesi olan Elmar Brok, Türkiye'nin tüm Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi durumunda bile otomatikman Birliğin bir üyesi olmasının mümkün olmadığını dile getirmiştir.²⁵⁶ Ona göre, Türkiye'nin tam üye olmasıyla birlikte, AB çökmeye başlayacaktır. CDU Genel Sekreterinin sözleri de, partinin Türkiye'nin üyeliğine ilişkin düşüncelere ışık tutmaktadır. Almanya'nın genişleme ve Türkiye'nin katılımına yönelik tutumu iktidar değiştikçe değişiyordur. Şansölye Merkel ve genel olarak muhafazakârlar, Türkiye'nin, Birliğe tam üyeliğine karşılık imtiyazlı ortaklık seçeneğinin daha gerçekçi bir politika olacağını her fırsata dile getirmektedirler.

Fransa Cumhurbaşkanı olan Sarkozyde, Türkiye'nin tam üyeliğine şiddetle karşıdır. Sarkozyde Türkiye için en iyi çözümün imtiyazlı ortaklık olduğu görüşündedir. Sarkozy konuşmalarında sıklıkla Türkiye'nin tam üyeliğinin Fransa'da yapılacak referandum sonucunda Fransız halkının oylarına göre belirleneceğini dile getirmektedir.²⁵⁷

Fransa'nın AB İşlerinden Sorumlu Bakanı Jean-Pierre Jouyet, Türkiye'nin AB'ne üye olma yeteneğine sahip olmadığını dile getirmiştir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin başka bir zemine oturtulması gerektiğini ifade etmiştir.²⁵⁸ Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'e göre, AB'ye üye olan Akdeniz ülkelerinden Portekiz, İspanya, İtalya, Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin de bulunduğu Akdeniz Birliği kurulmalıdır. Akdeniz Birliğine, Türkiye, Magrep ve Arap ülkeleri de üye olmalıdır. Ona göre Akdeniz Birliğinde, Türkiye'nin çok önemli bir yeri olacaktır. Aynı zamanda Sarkozy'e göre AB, genişleme sürecini tamamlamış olup, daha fazla

²⁵⁶gazetearsivi.milliyet.com.tr/ARSİV/2004.03.11, [01.03.2012]

²⁵⁷ Ahmet Çimen, **Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Birliğine Etkileri**, (Ankara: Kadir Has Yay, 2007), 211.

²⁵⁸<http://www.abhaber.com/ozelhaberyazdir.php?id=762> [15.04.2011]

genişleşmemelidir.²⁵⁹ Bir diğer Fransız politikacı olan Avrupa Parlamentosundaki Hristiyan Demokratlar grubunun başkanı olan Joseph Daul, Türkiye'nin üyeliğine yönelik grubun düşüncelerini dile getirmiştir. Hristiyan Demokratlar grubuna göre, mevcut Anayasa yirmi yedi üyeye izin vermektedir. AB'deki son genişlemelerle birlikte Birliğin üye sayısı yirmi yediye çıkmıştır. AB'nin daha fazla bir genişleme yaşaması mevzuatı nedeniyle mümkün değildir. Aynı zamanda AB'nin son genişlemelerle birlikte kurumsal sorunlarını ve entegrasyon sorunlarını çözmesi gerekmektedir. AB'nin kendi sorunlarını çözüme kavuşturması sonrasında Türkiye de Birliğe üye olabilir.²⁶⁰

Fransız Savunma Bakanı olan Herve Morin, Türkiye'nin Birliğe tam üye olmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkiler ancak imtiyazlı ortaklık zemininde olabilme imkânı mevcuttur. Bu nedenlerden ötürü Türkiye ile AB arasındaki müzakerelerde, tam üyeliğe yönelik beş bölümün görüşülmemesi gerekmektedir.²⁶¹ G-20 dönem başkanı sıfatıyla Türkiye'yi ziyaret eden Sarkozy'nin bu ziyareti sırasında Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Başbakan Erdoğan görüşmeleri olmuştur. Bu görüşmelerden sonra basın toplantısı yapılmıştır. Basın toplantısında Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy, Türkiye'nin üyeliğine yönelik düşüncelerini açıklamıştır. Sarkozy'e göre, Türkiye ile Fransa arasında mutabık olunmayan konular bulunmaktadır. Türkiye'ye, AB'ne tam üye olunamayacağı dile getirilmiştir. Bu nedenden dolayı Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler başka çerçevede yürütülmeye devam edilmelidir.²⁶² Türkiye temasları sırasında gazeteci Mehmet Ali Birand ile Fransız Cumhurbaşkanı röportaj yapmıştır. Sarkozy, bu röportajda Türkiye'nin, AB üyeliğine yönelik düşüncelerini dile getirmiştir. Sarkozy'e göre, Türkiye doğu ve batı arasında köprü rolü oynayan çok önemli bir ülkedir. Ancak Türkiye'nin yeri Avrupa Birliği değildir. Ancak Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler Birliğe üye olunmadan, sıkı ilişkiler çerçevesinde yürütülme gerektiğini dile getirmiştir.²⁶³

²⁵⁹ http://turkiye-ab.blogspot.com/2009/04/akdeniz_birligi_projesi_ve_turkiye_html [8.02.2010]

²⁶⁰ Joseph Daul: 'Ne AB, Ne Türkiye Üyeliğe Hazır', http://www.abhaber.com/arsiv/arsiv/Joseph_daul_ne_ab_ne_turkiye_uyelige_hazir_015, [10.01.2010]

²⁶¹ "Türkiye'nin AB'de Yeri Yok", www.haber7.com/haber/2007/127/turkiyenin_ABde_yeri_yok.php, [10.1.2009]

²⁶² "Sarkozy'ye Soğuk Karşılama", **Cumhuriyet**, 26 Şubat 2011.

²⁶³ Mehmet Ali Birand, "Türkiye'nin Üyeliği Ne Avrupa Birliğine Ne de Kendisine Yarar Sağlar", **Posta**, 25.02. 2011, s. 13.

Türkiye'nin, Birliğe üye olmasına karşı olan bir diğer politikacıda Avrupa Parlamentosu (AP) Başkanı Hans- Gert Pöttering'dir. Pöttering'e göre, Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkiler imtiyazlı ortaklık zemininde olmalıdır. Türkiye'nin, Birliğe üye olması durumunda Birliğin kültürel ve kimlik yapısını değişime uğratacağını dile getirmiştir.²⁶⁴

Almanya'daki bütün siyasi partiler, Merkel gibi Türkiye'nin üyeliğine karşı değildirlir. Almanya'da muhalefet partisi olan SPD politikacılarından Joschka Fischer seçim çalışmaları döneminde Financial Times gazetesine verdiği röportajda, Merkel'in Türkiye'nin üyeliliğine yönelik sözlerine karşılı şü değerlendirmeleri yapmıştır: “ *Merkel ve onun bir avuç amatör danışmanlarının Almanya'nın uzun vadeli dış politika tercihlerini saptamaktan aciz olduklarını, Irak konusunda Savaşı destekleyerek yaptıkları hatayı, Türkiye konusunda da yapmakta oldukların.*” dile getirmiştir. Aynı zamanda Fischer'e göre, Türkiye'nin adaylığına salt dini ve kültürel nedenlerden dolayı karşı çıkılması, dar ve kör görüşlü kişilerin düşünceleridir.²⁶⁵

Alman Yeşiller Partisi milletvekili Claudia Roth, Türkiye'nin, AB üyeliğine yönelik partisinin düşüncelerini ifade etmiştir. Yeşiller Partisi'ne göre, Türkiye ile Birliğin ilişkileri kırk yıl öncesine dayanmaktadır. Türkiye, Birliğin bir parçası olabilmesi için Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi gereklidir. Türkiye Kopenhag kriterlerini yerine getirdiği takdirde Birliğin üyesi olmaması için hiçbir neden bulunmamaktadır. CDU ve CSU partilerinin, Türkiye politikaları vizyonlarının eksiklikleri bulunmaktadır.²⁶⁶ Yeşiller Partisi Eş Başkanı Claudia Roth'un düzenlediği basın toplantısında, iktidar partisinin Türkiye politikasını eleştirmiştir. Claudia Roth'a göre, Türkiye de başarılı bir reform süreci yaşanmaktadır. Kopenhag kriterlerini yerine getirdiği takdirde, Almanya'da imzaladığı anlaşmalara uymalıdır. Ona göre, iktidar partisinin, Türkiye politikası ikiyüzlü ve ırkçı yaklaşımları içinde barındırmaktadır. Kendi iktidarlıklarında Almanya'nın, Türkiye'nin tam üyeliğine destek vereceklerini belirtmişlerdir.²⁶⁷

²⁶⁴www.abhaber.com/yazdir.php?id=21526 [27.01.2012]

²⁶⁵www.cumhuriyet.com.tr/?hn=156648 [9.10.2011]

²⁶⁶<http://hurriyet.com.tr/2003/07/11315213.asp> [11.07.2009]

²⁶⁷<http://www.presseurope.eu/en/content/source-profile/555-frankfurter-allegemeine-zeitung> [08.01.2007]

Yeşiller Partisi'nden Türk kökenli milletvekili Cem Özdemir, Türkiye ile AB arasında ilişkilerin duraklama dönemine girdiği dile getirmiştir. Ona göre, Türkiye Birliğin bir parçası olmak istiyorsa süratle reformları hayata geçirmesi gerekmektedir. Aynı zaman da Cem Özdemir, Yeşiller Partisi'nin, Türkiye'nin Birliğe üyeliğini desteklediğini dile getirmiştir.²⁶⁸

Fransa'da, Sarkozy'nin, Türkiye karşıtı politikalarını benimsemeyen ve karşı olan politikacılar ve düşünürler vardır. Coreper'ın Fransa temsilcisi ve heyetin başkanı olan Jean Daniel Trodman'ın, AB'nin, Türkiye politikalarını eleştiren makalesi La Figaro gazetesinde yayınlanmıştır. Bu makalede, Avrupa'da 11 Eylülden sonra artan İslam karşıtlığı içgüdüsel tepkilerin en kısa zamanda bırakılması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkışta Hristiyanlığın değerleri ve kültürlerini öne sürmek son derece yanlıştır. Avrupa'nın değerleri çok kültürlülükten oluşmuştur.²⁶⁹

Türkiye'nin, AB tam üye olmasını pozitif bakan diğer bir grupta Avrupa Parlamentosu'ndaki sosyalist gruptur. Avrupa Parlamentosu Sosyalist Grup Başkan Yardımcıları Jan Marinus Wiersma ve Hannes Swoboda, Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri ile bir araya gelmiştir. İki Avrupalı Parlamenter, AB de Türkiye'nin, AB üyeliğine Fransa ve Almanya'nın güçlü bir şekilde muhalefet ettiklerini dile getirmişlerdir. Türkiye'nin, AB üyeliğinin Birliğe katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Her iki parlamenterde, AB'nin bir Hristiyan Kulübü olmadığı, çok kültürlülük anlayışının egemen olması gerektiğine vurgu yapmışlardır.²⁷⁰

AB üyesi olan bir diğer ülke olan İspanya'nın Avrupa İşlerinden sorumlu Devlet Bakanı Alberto Navarro, Türkiye'nin, AB'nin bir parçası olduğunu dile getirmiştir. İspanyol Bakanlara göre Türkiye, Kopenhag kriterlerini yerine getirdiği takdirde, AB'nin bir üyesi olacaktır.²⁷¹

Türkiye'nin, AB üyeliğini destekleyen diğer ülkeler de Finlandiya ve İngiltere'dir. Her iki ülkenin dışişleri bakanları, Financial Times ile röportaj yapmışlardır.

²⁶⁸ www.politikcity.de/forum/archive/index.php/t-14010.html [14.12.2009]

²⁶⁹ <http://academic.research/Daniel.Trodman/4954004/gilber> [18.11.2010]

²⁷⁰ "AP Sosyalist Grup Başkan Yardımcıları Jan Marinus Wiersma ve Hannes Swoboda, Boğaziçi Üniversitesi Öğrencileri İle Biraraya Gelmiştir", <http://kurumsaliletisim.boun.edu.tr/bultenarsiv/ocak2010html>, [15.01.2010]

²⁷¹ <http://www.milliyet.com.tr/2007.12.13> [25.04.2009]

Röportaj'da Türkiye'nin, AB üyeliğine yönelik her iki bakanda düşüncelerini dile getirmişlerdir; Türkiye'nin Batı Balkanlar ve Ortadoğu'da kültürel ve ekonomik bir güce sahiptir. Aynı zamanda Türkiye'nin, Afganistan ve Pakistan kritik bir müttefikidir. Türkiye'nin dış politikada önemli bir güce sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Diğer taraftan Türkiye, küresel ekonomide yaşanan kriz nedeniyle yaşanan büyük durgunluğa rağmen yüzde sekiz büyüme gerçekleştirmiştir. Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatının ajandasına göre, 2050 tarihinde Türkiye, Avrupa'daki ikinci büyük ekonomiye sahip ülke olacaktır. Tüm bu nedenlerden ötürü, Türkiye'nin, AB bir parçası olması durumunda, AB'nin siyasal ve ekonomik gücünde artacaktır. Aynı zamanda her iki bakanda, Türkiye, Birliğin bir parçası olmak istiyorsa daha fazla çaba harcaması gerektiğini dile ettirmişlerdir.²⁷²

AB'nin güçlü ülkelerden olan Almanya ve Fransa'nın, Türkiye'nin üyeliğine yönelik imtiyazlı ortaklık söylemlerini, Türkiye ret etmiştir. Türkiye Başbakanı Erdoğan, Alman gazetesi Rheinische Post gazetesine verdiği mülakat da, imtiyazlı ortaklıkla ilgili soruya, AB'nin kendi kaidesinde “imtiyazlı ortaklık” olmadığını belirterek, Türkiye ile AB arasında devam eden katılım müzakerelerine tam üyelik hedefi doğrultusunda devam edileceğini dile getirmiştir.²⁷³

Almanya'nın Başbakanı olan Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı olan Sarkozy'nin dile getirdikleri ışığında her ikisi de Türkiye karşıtı zihniyete sahiptirler. Sarkozy ve Merkel'e göre, Avrupa Hristiyan değerleri üzerine kurulu bir medeniyettir. Sarkozy ve Merkel, AB'ni Bir Hristiyan kulübü olarak görmektedir. Bu nedenden dolayı da Türkiye'nin tam üye olarak Birliğin bir parçası olması mümkün değildir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin pozitif bir yönde ilerlemesi için, her iki ülke de iktidar değişikliği yaşanması gerekmektedir. Almanya'daki son eyalet seçimlerinde CDU oy kaybına uğramıştır. Yeşiller ve Sosyal Demokratlar oy oranlarını artırmışlardır. Fransa'da yapılan Kanton seçimlerinde Sarkozy'de oy kaybına uğramıştır. 6 Mayıs 2012 tarihindeki Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Hollande kazanmıştır. Fransa'nın yeni Cumhurbaşkanı, Türkiye'ye daha olumlu baktığı ifadeleriyle anlaşılmaktadır.²⁷⁴

²⁷²<http://www.haber7.com/haber/201009C>. [10.09.2010]

²⁷³www.rheinischepost [28.02.2011]

²⁷⁴http://haber-mynet.com/fransadasecimin_galibi_hollande_oldu_629275_dunya, [6.06.2012]

Türkiye'nin üyeliğine negatif yaklaşan bir diğer ülke ise Avusturya'dır. Birliğin genişleme politikasını benimsemesinin ardından da Birliğe yeni katılan ülkelere yönelik olarak kamuoyunda fazla bir tartışma yaşanmamıştır. Ancak Türkiye ile müzakakerelerin başlanması kararı verilmesinden itibaren ülkede gerek siyasi gerek se medya alanlarında Türkiye'nin, Birliğin bir parçası olmasına karşı politik söylemler dile getirilmiştir. Türkiye'nin üyeliği konusundaki tartışmalar 11 Eylül sonrasında küresel çapta egemen olan ve İslam ile Müslümanlara karşı önyargı, endişe ve şüphe dolu kültürcü bir söylemle birleşmiştir. Avusturya'daki aşırı sağ ve muhafazakâr partiler seçim kampanyalarında Türkiye'yi ve Avusturya'daki en büyük Müslüman göçmen topluluğu olan Türkleri Hristiyan ve Avrupa medeniyeti ile eş sayılan Avusturya kültürüne önemli bir tehdit ve İslam'ın temsilcileri olarak lanse etmişlerdir. Diğer taraftan Avusturya'daki Sosyal Demokrat Parti'nin, Türkiye'nin üyeliği konusundaki politikası diğer Birlik ülkelerindeki sol partilerden ayrılmaktadır. Avusturya'da hükümet olan Sosyal Demokrat Parti, Türkiye'nin, Birliğin bir parçası olmasını engelleme ve geciktirme yönünde politikalar yürütmüştür. Avusturya Başbakanı Şansölye Schüssel “imtiyazlı ortaklık” kavramını ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Avusturya Başbakanı, Türkiye ile Birlik arasındaki müzakerelerin tamamlanmasının ardından üyelik için referandum yapılacağını dile getirmiştir. Türkiye'nin üyeliği konusunda bir referandum vaadi 2006 yılının sonbaharında yapılan seçimler sonrasında Sosyal Demokratlar ile Halk Partisi arasında kurulan koalisyon hükümeti tarafından benimsenmiştir. İki parti arasında imzalanan koalisyon sözleşmesi Balkanların ülkenin dış politika ve güvenlik siyasetinin odağı olarak ele alınmasını resmileştirmiştir ve Türkiye'nin, üyeliğinin reddi noktasındaki tutumu Türkiye'nin Avrupa değerleri ve standartlarının uyum hedefini Türkiye'ye özel bir ilişkiyle, başka deyişle ‘imtiyazlı ortaklık’ ile destek verilmesi gerektiği ön plana çıkmıştır. Aralık 2006 tarihinde Türkiye'nin, Ek Protokole istinaden GKRY'nin de dâhil olmasına karşı olduğunu dile getirdiği de en sert tepki Avusturya'dan gelmiştir. Avusturya, Türkiye'nin bu politikasına karşılık olarak müzakere sürecinin sona erdirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ancak

Avusturya'nın, Türkiye karşıtı bu argümanı diğer Birlik üyeleri tarafından desteklenmemiştir.²⁷⁵

Günümüzde Avusturya'nın, Türkiye'nin Birliğe üye olmasına yönelik negatif politikaları devam etmektedir. Ancak bir diğer taraftan 2009 tarihinden itibaren Türkiye ile Avusturya arasındaki ekonomik ilişkiler artarak gelişmektedir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerdeki gelişmelerin politikaya da yansıtacağı görüşleri mevcuttur.²⁷⁶

AB üyesi devletlerden İngiltere, Belçika, İspanya, Portekiz ve İtalya genel olarak Türkiye'nin Birliğe katılmasına doğrudan karşı değillerdir. Hollanda ülkesindeki Türk işçileri, İrlanda ise ilişkilerin zayıflığı ve rekabet nedenlerinden dolayı tam üyelik konusunda çekimser bir politika izlemektedirler. Fransa, Almanya, Danimarka ve Avusturya, Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkmaktadırlar. Danimarka, sosyalistlerin baskısı ile Türkiye'nin üyeliğine karşı politika yürütmektedir. Fransa ise, Türkiye'nin üyeliğinin, Birliğin en azından kültürel temeldeki homojen yapısını zedeleyeceğinden kaygısını içerisinde. Almanya ise ülkesindeki 2 milyon Türk nüfusunun serbest dolaşım yoluyla daha da artmasını istemediğinden dolayı Türkiye'nin tam üyeliğine sıcak bakmamaktadır.²⁷⁷ Türkiye'nin üyeliğine yönelik düşünceler, AB üyesi devletlerin hükümetlerinde yer alan siyasi partilerin yaklaşımlarına göre de değişmektedir.

Türkiye'nin üyeliğine karşı olan muhalif tutum Helsinki'den sonra da değişmemiştir. Alman Hristiyan Demokrat Partisinin lideri Angela Merkel, 10 Nisan 2000 tarihindeki basın toplantısında, Türkiye'nin yakın gelecekte AB üyeliğine alınmasına karşı olduğunu dile getirmiştir. Fransa eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing ve Almanya'nın eski Şansölyesi Helmut Schmidt'in ortak kaleme aldıkları yazılarında Türkiye'nin, AB katılmasının öncelik olmadığını dile getirmişlerdir. AB politikacılarının bu ifadelerinde işaret ettiği Lüksemburg zirvesi sonrası bazı AB üyesi ülkelerinin Türkiye'nin adaylığına yönelik algısı henüz değişmemiştir. Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesinde, Türkiye'ye adaylık statüsü

²⁷⁵ Cengiz Günay, "Avusturya", **Avrupa Birliği Ülkelerinden Türkiye'nin Üyeliğine Bakış**, [Ed.] Sait Akşit, Özgehen Şenyuva ve Çiğdem Üstün, (Ankara: Middle East Technical University Pub, 2009), 97-108.

²⁷⁶ **age**, 100-109.

²⁷⁷ Karluk, **age**, 652.

verilmesinden sonra Valery Giscard D'Estaing, Türkiye'ye adaylık statüsü verilse bile, hiçbir zaman AB üyesi olamayacağını dile getirmiştir.²⁷⁸

Avrupa'nın geleceğinin tartışıldığı ve Avrupa Anayasası'nın görüşüldüğü Avrupa Konvansiyonu'nun Başkanı olan d'Estaing, 2 Kasım 2000 tarihindeki açıklamasında "Türkiye'nin üyeliği AB'nin sonu olur" diyerek Türkiye'nin üyeliğine yönelik düşüncelerini ortaya koymuştur.²⁷⁹

Türkiye'nin adaylığına karşı çıkan bir diğer isim olan eski Almanya'nın Şansölyesi Helmut Schmidt Türkiye'nin adaylığına yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur;

*"Avrupa'nın geleceğinde ne olursa olsun Türkiye'nin yeri yoktur. 70 milyon Türk vatandaşını Avrupa içerisinde serbestçe dolaştıramayız. Avrupa'nın, İran, Irak ve Suriye gibi devletlerle sınır komşusunu olmasını kabullenemeyiz. Türkiye ile ekonomik ilişkilerimizi sürdürmeliyiz. Genç ve hızla büyüyen nüfusun satın alma gücünden yararlanmalıyız. Bu devlete ihracatımızı sürdürmeliyiz. Ticaretimizi geliştirmeliyiz. Ancak bu devletin globalleşmenin temel prensiplerine sahip olmadığını ve uluslararası içine sindiremediğini de görmeliyiz."*²⁸⁰

Avrupa Parlamentosu'ndaki gruplardan biri olan Hristiyan Demokratlar, Türkiye'nin adaylığına sıcak bakmadıklarını kesin bir ifadeyle dile getirmişlerdir. Grup başkanı Pottering, "Türkiye'ye adaylık statüsü verilirse, Ukrayna ve Rusya'ya ne diyeceğiz?" sorusunu ifade ederek Türkiye'yi, AB dışında olması gereken devletlerarasına koymuştur.²⁸¹

Alman Hristiyan Sosyal Birlik Partisi, "Türkiye'nin AB'ye üye olmasının mümkün olmadığını, ancak Avrupa için stratejik önemi nedeniyle ayrı bir formülle Avrupa içerisinde tutulması gerektiğini" dile getirmiştir. Helsinki Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili alınan kararın yanlış olduğunu ifade eden parti yöneticilerine göre, bunun Türkiye'de büyük hayallere yol açacak ve Türkiye ileride hüsrana uğrayacaktır. Aynı

²⁷⁸ **age**, 679.

²⁷⁹ **Radikal**, 26 Kasım 2002, 8.

²⁸⁰ Suat İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır**, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 20.

²⁸¹ **Hürriyet**, 7 Ekim 1999, 3.

zamanda parti yöneticilerine göre, Türkiye'nin AB'ye üye olmak için ne ekonomik ne de siyasi şartları yerine getirmesi mümkün değildir.²⁸²

Türkiye'nin diğer aday devletlere göre büyük bir devlet olması AB'yi ürkütmektedir. The Economist'te yer alan bir makalede 2020 yılında Türkiye nüfusunun Almanya nüfusunu geçeceğini ve Türkiye'yi AB'nin en büyük ülkesi olacağını dile getirmektedir. Bu durumda Türkiye, AB kurumlarında en fazla temsil edilen devletlerden biri olacaktır. Ayrıca son yıllarda Fransa, Hollanda ve Avusturya'da güçlenen anti-İslamcı akımların bu sayede AB içindeki diğer devletlerde de etkinlik kazanacağı, Avrupa'da daha fazla Le Pen ve Haider gibi politikacıların etkinlik kazanmasına neden olacaktır.²⁸³

AB şimdiye kadar İngiltere'nin Birliğe girişi dışında çok fazla tartışılmayan kültür ve sınır konuları Türkiye'nin adaylığı ile beraber sıkça gündeme gelmektedir. Bunun nedeni Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerin politikacı ve bürokrat kesiminin, Türkiye'nin adaylığına yönelik "öteki" imgesinin varlığıdır.²⁸⁴

Türkiye'nin tam üyeliğine yönelik tüm bu olumsuz düşüncelerin yanında değişik çevrelerden Türkiye'nin AB adaylığına yönelik açıklamalarda yapılmaktadır. Bu açıklamalardan bir tanesi AB Komisyonu Başkanı Prodi yapmıştır. Bu açıklamasında "yüzyıllardır Avrupa'nın oluşumunda etkili olan değerleri dikkate alarak yeni Avrupa'yı oluşturmak entelektüel namusun bir gereğidir. Avrupa 'da Müslümanlar da yaşıyor. Kıbrıs girerse, Kuzey'de tamamı Müslüman olan bir toplum üyemiz olacak" demiştir. Prodi, 'Hristiyan Kulübü' iddialarına şiddetle karşı olduğunu dile getirmiştir. Ona göre İslam artık bir Avrupa dinidir. Prodi, sorunun sadece Türkiye olmadığını, AB'ye girecek Doğu Avrupa devletlerinin de olduğunu ve bu nedenle AB'nin ciddi bir yol ayrımında olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁵

AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Türkiye'yi Avrupa'dan dışlamak isteyenlerin politikalarına karşılık bazı açıklamalar yapmıştır;

"Türkiye Avrupa'daki yerini şimdiden ayırtmış durumda. Aralık 1999'da Avrupa Konseyi, Türkiye'nin adaylık statüsünü kabul etti. Buna 15 AB üyesi Devlet ve

²⁸² İlber Ortaylı, **Avrupa ile Geçmişte ve Gelecekte Bütünleşme: Tarihi Süreç İçerisinde Avrupa ile İktisadi Bütünleşme Sorunu**, (Ankara: TCMB Yayınları, 2000), 19.

²⁸³ **The Economist**, 16 November 2002, ss 34-35.

²⁸⁴ **Hürriyet**, 10 Kasım 2002, s 15.

²⁸⁵ Karluk, **age**, 687-688.

Hükümet Başkanları oy birliği ile karar verdi. Hiç kimse buna itiraz etmedi. Bugün de coğrafya bahane edilerek kimse bu karara itiraz edemez. Bu karara karşı çıkmak, genişleme sürecini ve bu sürecin temeli olan kapsayıcılık ilkesini tehlikeye sokar. Burada gündemde olan, AB'nin temelinde yatan esas ilkedir. Bu geleceğimizi şekillendirmeye devam etmesi gereken ve Avrupalıları kendileri ile özleştirdikleri bir inançtır. Eğer Türkiye, Avrupa'daki yerini almak istiyorsa diğer bütün adaylar gibi hedefine varmak için bir plan yapmak zorundadır... Türkiye, Kopenhag'da kendisine yöneltilen sorulara cevap verme fırsatını elde edecek. İnaniyorum ki Türkiye, AB ve ortaklarımız hep birlikte, bu yolculuğun sonuçlandırılması ve Türkiye'nin AB'deki yerini alması için hep beraber gayret gösterebiliriz.”²⁸⁶

Parodi'nin bu açıklaması, Türkiye'nin diğer adaylarla eşit statüde olduğunu ve üye olmasıdır. Ayrıca Ona göre, Türkiye'nin hedefe ulaşması kendi çalışmasına bağlıdır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Almanya, Fransa, Avusturya ve Danimarka harici diğer Birlik üyesi devletler Türkiye'nin Birlik üyeliğini desteklemektedirler. Fransa'daki son Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Hollande kazanmıştır. Fransa'da yaşanan iktidar değişikliğinin Türkiye'nin adaylığına yönelik yansımalar da yaşanmaktadır. Fransa'nın Ankara Büyükelçisi, bu konuya ilişkin bazı değerlendirmeler de bulunmuştur. Bu değerlendirmelere göre Fransa'nın yeni Cumhurbaşkanı Hollande, Türkiye'nin Birlik üyeliğine Sarkozy'den daha sıcak bakmaktadır.²⁸⁷

Eylül veya Ekim 2013 tarihlerinde yapılmas planlanan seçim sonrasında Almanya da yaşanacak iktidar değişikliği Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkileri de etkileyecektir. Almanya'nın en büyük eyaleti olan Kuzey Ren Westfalya'daki (NRW) yapılan seçimlerinde Sosyal Demokratların adayı kazandı. CDU Başkanı Merkel seçim sonuçlarını felaket olarak yorumlamıştır. Almanya da yapılan seçim sadece bir yerel seçim olarak değerlendirmek doğru değildir. NRW' de seçmenlerin kullandığı oy, ülke geneli değerlendirilmesi açısından önemlidir.²⁸⁸

²⁸⁶ **Zaman**, 6 Aralık 2002, s 4.

²⁸⁷ “Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Bili: Holande Türklere Olumlu Bakıyor”, www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/arastirma-yorum/roportajlar/3720-laurantbili.html [5.10.2012]

²⁸⁸ Stephen Evans, “Merkel nereye gidiyor?”, www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/arastirma_yorum/basinda_cikanlar/3725_bbc.html

Avusturya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler her geçen gün artmaktadır. Taraflar arasındaki ekonomik ilişkiler, politik ilişkilere de yansımaktadır.

Avrupa Parlamentosu ile Birlikteki ülkelerdeki partilerin temel kurumunda bile genişleme ve özellikle Türkiye'nin katılımına yönelik farklı düşünceler mevcuttur. Parlamento boyutunda, özellikle muhafazakâr kanat Türkiye'nin Avrupa'ya aideyitini ve katılımı ret politikaları içerisindeyken, sol ve yeşil gruplar çok kültürlülük ve çeşitlilik kaynağı olarak gördüklerini dile getirmektedirler. Avrupa Parlamentosundaki sol ve yeşil gruplar, Türkiye ile Birlik arasında devam eden müzakerelere destek olduklarını ifade etmektedirler. Birliğin önde gelen ülkelerde bu yöndeki değişiklikler Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkileri de pozitif yönde etkileyebilecektir.

3.4. Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Uyuşmazlıklar-Sorunlar

Türkiye ile AB üyesi olan ülkelerden Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında çözülme sorunu bulunmaktadır. 1999 tarihinde Türkiye'nin, Birliğe aday olmasından itibaren, iki ülke arasındaki sorunlar Birliğin gündemine daha sık gelmeye başlamıştır. 2004 tarihinde Birlik, Türkiye ile müzakerelere başlanabileceğini dile getirmiştir. Akabinde Türkiye ile Birlik arasında “Müzakere Çerçeve Belgesi” imzalanmıştır. Müzakerelerin başlanabileceğine karar verilmiştir. 2005 tarihinde Türkiye ile Birlik arasında müzakereler başlamıştır. Ancak müzakerelerin başlamasından kısa bir süre sonra Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkiler de önce yavaşlama sürecine girilmiştir. Bu yavaşlama sürecinin bazı sebepleri bulunmaktadır. AB, Türkiye'den Müzakere Çerçeve Belgesi'nde Orta Vadede komşuları ile var olan sorunları çözmesini istemektedir. Türkiye'nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan arasında çözülmemiş sorunlar bulunmaktadır. AB'nin, bu sorunlara yönelik politikasından önce, Türkiye, Yunanistan ve Güney Rum yönetimi arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde diyalog süreci başlamıştır. Atatürk ile Venizelos dönemlerinde ikili ilişkilerde sorunların çözümünde diyalog sürecine girilmiştir. Bu dönemde İtalya'nın politikaları nedeniyle, her iki ülke arasında saldırmazlık ve dostluk anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalarından bir kısmı “Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” ve “Sivil Tutsaklarının Geri Verilmesi ve Savaş Tutsaklarının

Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Antlaşması’’dır. İki ülke tehdit algıladıkları anda, sorunları bir kenara bırakabilmektedirler.1930’lu yıllarda İtalya’dan, 1945 sonrasında ise SSCB’den her iki ürkeninde tehdit algıları mevcut olmuştur. Ancak her iki ülke arasında yaşanan dostluk havası Kıbrıs sorununun yaşanmasıyla birlikte sona erdi. 1950 ile 1974 yılları arasında ikili ilişkiler sorunlu dönem olmuştur.

1981 tarihinde Yunanistan, Birliği’ni bir parçası olmuştur. Türkiye ise askeri dönemden sonra sivil hayata yeni geçmiştir. Türkiye’nin bu dönemindeki hükümetin, Yunanistan algısında farklılıklar mevcuttur. Özal döneminde sorunların çözülmesi için diyalog çağrılarında bulunulmuştur. Ancak 1981 tarihinde Yunanistan Başbakanı olan Andreas Papandreu’nun, milliyetçi ve uzlaşmaz politik anlayışı nedeniyle diyalog çağrıları yanıtsız kalmıştır. 1990’lı yıllarda Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte ikili ilişkilerdeki sorunlarda artmıştır. Yunanistan’da Andreas Papandreu’nun rahatsızlığı nedeniyle görevi bırakmak zorunda kalmıştır. PASOK partisinin lideri Kostas Simitis olmuştur. Kostas Simitis, teknokrat soğukkanlılığına sahip ve uzlaşmacı kişiliğine sahip politikacıdır. Yunanistan’ın geleneksel jeopolitik anlayışı bir kenara bırakıp jeoekonomi mantığına dayanması gerektiği fikrini dile getirmiştir. Aynı zamanda Smitis döneminde Yunanistan ile AB arasındaki ilişkilerde geliştirilmiştir. Yunanistan Smitis döneminde iki ülke arasındaki sorunları AB gündemine taşımaya başlamıştır.

1997 yılı Türk dış politikasında önemli gelişmelerin yaşandığı dönemdir. Bu dönemde Türkiye de yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin neticesinde İslamcı muhalefet güç kazanmıştır. Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’nde bir numaralı tehdit irticadır. Türkiye’nin bu dönemde AB ile ilişkileri de sorunludur. Aralık Lüksemburg Zirvesi’nde, AB genişleme stratejisini deklare etmiştir. AB genişleme politikasında Türkiye’yi dışarıda bırakmıştır. Türkiye, AB’nin bu politikasına karşılık olarak Kıbrıs ve Yunanistan ilgili konuları konuşmayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda Türkiye, Birlik ile olan ilişkilerini de askıya almıştır. Türkiye bu dönemde hem iç hem de dış politika konusunda zor bir dönem geçirmekteydi. Türkiye de, güvenlik sorunu birinci gündem maddesiydi. Türkiye kendi güvenlik sorunu nedeniyle Suriye ve Irak ile sorunlar yaşamaktaydı. 1999 tarihinde PKK Lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanmasıyla Birlikte dış politikada değişim dönemi başlamıştır. Türkiye tekrardan, Batı merkezli politikasına geri dönmüştür. Türkiye’nin dış politikasında Birliğin önemi tekrar merkez konuma

gelmiştir. Türkiye'nin bu politikasına uygun olarak Birliğin bir üyesi olan Yunanistan'la olan ilişkilerini geliştirmiştir.²⁸⁹

Türkiye ile Yunanistan politikacıları sorunları konuşmak için NATO'nun Madrid Zirvesi'nde bir araya gelmişlerdir. İki ülke Madrid mutabakat metninde anlaşmaya varmışlardır. İki ülke arasında barış ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine devam edilecektir, her iki ülkede egemenliklere saygı duyacaktı, uluslararası anlaşmalara saygı gösterilecekti, iki ülke açısından büyük önem taşıyan Ege'deki meşru ve hayati çıkarlara karşılıklı saygı, ilişkilerde tek taraflı eylemlerinden uzak durulması, sorunların diyalog yolu ile çözülmeye çalışılmasıdır. Bu metinle birlikte ilk defa iki ülke uzun süreden sonra bir uzlaşmaya varıp, anlaşma imzalamışlardır. Kısaca metinde uzlaşmaya varılan nokta şudur: her iki ülkede sorunların çözümünde tek başına hareket etmeyerek, diyalog yolu ile sorunlar çözülecekti. Madrid Mutabakatı sorunların çözümü için varılan bir anlaşma metni değildir. Ancak bu metinle birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu bir döneme girilmiştir.²⁹⁰

1997 Lüksemburg zirvesinde Birliğin genişleme politikasında Türkiye'nin dışarıda bırakılması sonucu iki ülke arasındaki sorunların konuşulmayacağı dile getirilmiştir. Ancak 1998 tarihinde Türkiye, komşu ülkeleri ile olan sorunların çözümü için diyalog süreçlerini başlatmıştı. 1999 tarihinde Türkiye, Yunanistan'la arasındaki sorunları çözmek için bir nota iletmiştir. Bu notadaki öneriler şu şekildedir; iki ülkenin Ege sorunlarını Birlikte tanımlaması, Madrid Mutabakatının resmi bir anlaşmaya dönüşmesi, üçüncüsü ise NATO ile işbirliği yapmak suretiyle Ege'de Güven Artırıcı Önlemler konusunda anlaşmaya varılması, her iki ülke arasındaki sorunların çözülmesi için Akil Adamların diyalog sürecinde olması, beşincisi ise bu önerilerin tartışılması için her iki ülkenin Dışişleri Bakanın Atina veya Ankara'da bir araya gelmesidir. Ankara'nın diyalog girişimleri Atina'dan yanıt bulmamıştır. Bu dönemde Yunanistan'ın, PKK'ya verdiği destek devam etmiştir. 1999 tarihinde PKK lideri Abdullah Öcalan Kenya'daki Yunanistan Konsolosluğu'nda bir süre ikamet ettikten sonra ülkeden ayrılmak için havaalanına giderken Türk yetkililer tarafından yakalanmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilim, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Yunanistan Başkonsolosluğu'nda yakalanması sonucunda doruk

²⁸⁹ “Türkiye ile Yunanistan Arasındaki İlişkiler”, <http://www.turkishgreek.org/index.php>, [23.05.2010]

²⁹⁰ Melek Fırat, “Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri”, Ankara, **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, c.4, n.1(2004), 47-49.

noktasına ulaşmıştır. 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminden sonra Yunanistan'ın diyalog politikaları ikili ilişkilerin tekrardan normale dönmesine neden olmuştur. 30 Haziran 1999 tarihinde iki ülkenin dışişleri bakanı, BM'de bir araya gelmişlerdir. İki ülke arasında bazı noktalarda görüş Birliğine varılmıştır. Bu görüş birlikleri şunlardır; ilk olarak organize suç, uyuşturucu ticareti, yasadışı göç, terör, turizm, çevre ve kültür konularında her biri için bakanlık düzeyinde toplantılar yapılması, ikincisi iki bakanlığın üst düzey bürokratlarının bir araya gelerek çok taraflı anlaşmaların imzalanması için diyalog zeminlerinin oluşturulması, her iki ülke de Balkanlar ve Karadeniz'e ilişkin çok taraflı konularda işbirliğine gidilmesi konusunda Anlaşmaya varılmıştır. Bu açıklamanın ardından iki ülke dışişleri bakanları arasında yoğun diplomatik görüşmeler başlamıştır. İki ülke ilişkilerinde yaşanan bu atmosfer AB'ne de yansımıştır. Yunanistan, Türkiye'nin Adaylığını desteklediğini açıklamıştır. 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye, politikada yaşanan bu atmosfer değişikliğinde aday ülke ilan edilmiştir. Türkiye'nin, AB üyeliğine dair Helsinki Zirve Bildirisinde Türkiye ile Yunanistan ilişkilerine yönelik açıklamalara yer verilmiştir. Bildirinin 4. paragrafında iki ülke arasındaki ilişkilere yönelik şu değerlendirmeler mevcuttur; Avrupa Birliği Konseyi, iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların BM Anayasası'na uygun olarak çözülmesi isteğini dile getirmektedir. Aynı zamanda bütün aday devletlerin sınır anlaşmaları çözmesi gerektiğinin önemli olduğu ifade edilmektedir. İki ülke arasındaki sorunların diyalogla çözülemediği durumlarda, tarafların sorunları çözmek için Uluslararası Adalet Divan'a başvurmaları gerektiği belirtilmiştir.²⁹¹

AB, zirve bildirgesinde ifade ettiği gibi iki ülke arasındaki sorunların diyalog yolu ile çözülemediği takdirde makul zaman içinde Uluslararası Adalet Divan'a gidilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda iki ülke arasındaki ilişkilere yönelik Zirve Bildirgesinin 9. paragrafında ise şu açıklamalara yer verilmiştir; Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik başlayan diyalog sürecini, AB de desteklemektedir. BM Genel Sekreteri'nin süreci başarılı şekilde çözümlmek için sarf ettiği gayretler memnunlukla karşılanmakta olduğu dile getirilmiştir. Aynı zamanda aynı bildirgenin b bendinde ise şu açıklamalar mevcuttur; Avrupa Birliği Konseyi, Ada da bir çözüme ulaşılması neticesinde Kıbrıs'ın, Birliğin bir parçası olma sürecide daha hızla

²⁹¹ Fırat, **age**, 50-52.

gerçekleşeceği dile getirilmiştir. Ancak Ada'da herhangi bir çözüme ulaşılmasa bile Kıbrıs'ın Birliğin bir parçası olmasına engel teşkil etmeyecektir.²⁹²

Aynı zamanda gerek Avrupa zirve bildirilerinde, gerekse ilerleme ajandalarında iki ülke arasındaki sorunların çözülmesi gerektiğine atıf yapılmıştır. AB'nin yaptığı açıklamalar ve metinler iki ülke arasındaki sorunların artık Birliğin sorunları haline geldiği anlaşılmaktadır.²⁹³

Özal hükümetiyle birlikte başlayan diyalog ve barış gayretleri, İsmail Cem'in gayretleri ile devam etmiştir. 2009 tarihinde Yorgo Papandreu'nun ilk ziyaret ettiği ülke Türkiye olmuştur. 2010 tarihinde Türkiye Başbakanının, Yunanistan ziyaretiyle, sorunların konuşularak çözülebileceği izlemine uyandırmıştır.²⁹⁴

Yunanistan, Türkiye'nin AB'ne yönelik politikasını belirleyen önemli aktörlerden biri olmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara AB'nin taraf olma durumu Yunanistan'ın AET üyeliği sonrasında gerçekleşmiştir. Yunanistan, Birliğe üye olmasından sonra iki ülke arasındaki sorunları Birliğin platformuna taşımıştır. Yunanistan kendi politikaları doğrultusunda veto kartını kullanmaktadır.²⁹⁵

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerdeki denge Yunanistan'ın Birliğe üye olması sonucu son bulmuştur. Türkiye de, Birliğin bir parçası olmak için 1987 tarihinde başvurmuştur. Ancak Türkiye ile AB arasındaki müzakereler 2005 tarihinde başlayabilmiştir. Türkiye ile AB ilişkilerinde diğer aday ülkelerin tabi olduğu üyelik kriterleri dışında başka kriterlerde dayatılmıştır. Dolayısıyla Türkiye'ye karşı ayrımcılığın yapıldığı koşuluk ilişkisi söz konusu olmuştur. Türkiye ile Birlik arasında imzalanan katılım ortaklığı belgelerinde, ilerleme ajandalarında ve genişleme ile ilgili önemli kararların alındığı zirve kararlarında, Kopenhag üyelik

²⁹² age, 277.

²⁹³ Melek Fırat, "Soğuk Savaş sonrası Türk-Yunan İlişkilerinde Değişim", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, [Der.] Mustafa Aydın ve Çağrı Erhan, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006), 273-279

²⁹⁴ İdris Bal, "Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, [Der.] Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, (Ankara: Nobel Dağıtım, 2010), 73-78.

²⁹⁵ C. Stephanou and C. Tsardanides, "The EC Factor in the Greece-Turkey-Cyprus Triangle", **The Grek and Turkish Conflict in 1990**, [Ed.] D. Conostas, (Londra: Macmillan Pub., 1991), 207-230.

kriterlerinin yanında Yunanistan ile Türkiye arasındaki Ege sorunları ile Kıbrıs sorununda, Türkiye'nin üyeliği ile bağlantı kurulmuştur.²⁹⁶

Yunanistan veto hakkını, Türkiye aleyhine sık sık kullanmaktadır. Yunanistan'ın, Türkiye karşıtı politikası özellikle Kıbrıs sorunuyla alakalıdır. Kıbrıs sorunu ve Ege sorunları iki ülke sorunlarının ana kaynaklarıdır. Yunanistan, Birliğe üye olmasından itibaren her iki sorun da Birliğin desteğini aramıştır. Yunanistan, iki ülke arasındaki sorunları her fırsata birliğe taşımıştır. Haziran 1990 tarihli Dublin Avrupa Konseyi Zirvesinde alınan kararla, iki ülke arasındaki sorunların Birliği bağladığı resmileştirilmiştir. Türkiye'ye göre her iki ülke arasındaki sorunlar karşılıklı diyalog yolu ile çözümlenmelidir. Aynı zamanda sorunların tartışılacağı yer AB platformu olmamalıdır. Türkiye'ye göre, iki ülke arasındaki sorunların müzakereleri engelleyici bir etkisi olmaması gerekmektedir. Ancak Türkiye'nin tezlerine karşılık iki ülke arasındaki sorunlarda Birlik taraf olmuştur.²⁹⁷

İlk başlarda iki ülke arasındaki sorunlara Birlik taraf olmamayı tercih etmiştir. Ancak Yunanistan'ın sorunları AB platformuna çekme politikası 1988 tarihinde başarılı olmuştur. 25 Nisan 1988 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi'nin açılış konuşmasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkileri etkilediği dile getirilmiştir. Birliğin bu tutumu üzerine Türkiye toplantıyı boykot etmiştir. Ancak AT, 1990 Dublin Avrupa Konseyi Zirvesinde Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerin komşusu Yunanistan ile arasındaki sorunlar nedeniyle zor bir süreç yaşandığını dile getirilerek resmileştirilmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar Birliğin taraf olduğu bir sorun haline gelmiştir. Birlik, Kıbrıs sorunu ve Ege sorunları konularında Yunanistan'ın politikalarına destek vermiştir.²⁹⁸ Yunanistan'ın bu politikaları neticesinde, Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerde Kıbrıs sorunu ve Ege sorunları etkileyici unsurlar olmuştur.

Dublin Zirvesi'nden sonra 3 Temmuz 1990 tarihinde GKRY Ada'daki siyasi tek oluşum olarak AB'ne üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Türkiye ile KKTC, GKRY'nin bu başvurusunu meşru ve yasal olmadığını dile getirmişlerdir. GKRY'nin

²⁹⁶Heinz Kramer, "Turkey and the European Union: A Multi-Dimensional Relationship with Hazy Perspectives", **Turkey between East and West New Challenges for a Rising Regional Power**, [Der.] Vojtech Mastny & R. Craig Nation, (London: Colorado & Oxford: Westview Pres, 1996), 217.

²⁹⁷age, 218.

²⁹⁸age, 219.

bu başvurusu tüm Ada halkını temsilen olup, Ada'daki Kıbrıslı Türkler bu sürecin dışında tutulmuşlardır. GKRY'nin tüm Ada halkı adına başvurusu sonucu Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilemiştir. 1960 Kıbrıs Anayasası'na göre Kıbrıs Cumhuriyeti meşru devlet değildir. Bu nedenden dolayı GKRY'nin tüm Ada halkı adına Birliğe üyelik talebi hukuka aykırıdır.²⁹⁹

Uluslararası hukukçu Christian Heinze GKRY'nin AB üyeliğine başvurusuna göre bir ajanda hazırladı. Bu ajandaya göre, GKRY'nin başvurusu hem uluslararası hukuka hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel metinlerine aykırı olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁰ Ajandaya göre Kıbrıs'ta iki toplumun yaşadığı iki farklı yönetim mevcuttur. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde Kıbrıs sorunu önemli bir yer tutmaktadır. Kıbrıs sorunu nedeniyle müzakerelerde sekiz başlık açılmamaktadır. Açılamayan başlıklar malların serbest dolaşımı, gümrük birliği, balıkçılık, taşımacılık, dış ilişkiler, iş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisi, mali hizmetler, tarım ve kırsal kalkınmadır.³⁰¹

3.4.1. Kıbrıs Sorunu, Annan Planı ve Limanların Açılması Sorunu

Kıbrıs, Akdeniz'de bulunan üçüncü büyük Adadır. Kıbrıs sabit bir "uçak gemisi" olarak adlandırılan stratejik bir konuma sahiptir. Kıbrıs'ta askeri üs veya üslere sahip olmak Orta Doğu coğrafyasına yönelik operasyonlarda ve enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması noktalarında söz sahibi olmak demektir. Bu nedenlerden dolayı İngiltere ve diğer batı ülkelerinin Kıbrıs'a yönelik ilgileri artarak devam etmektedir. 1878 tarihinde Kıbrıs Adası'nın yönetimi Osmanlı İmparatorluğu'ndan İngiltere'ye geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ada'da yaşayan Rumların, bağımsızlık için mücadelesi başlamıştır. Rumlar, Enosis politikası yürütmüşlerdir. Ada'da yaşamakta olan diğer etnik grup olan Türker'de, Rumların Enosis politikasına karşılık, Taksim politikasını savunmuşlardır. Ada'da yaşayan iki farklı etnik halkın birbirlerine karşı saldırıları şiddetli bir şekilde yaşanmıştır.³⁰² Kıbrıs'ta yaşanan bu gelişmeler nedeniyle Adadaki soruna çözüm

²⁹⁹ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri", www.yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd6.html, [15.12.2011]

³⁰⁰ Yonca Özer, "Kıbrıs Meselesinin Avrupa Birliği İlişkilerdeki Rolü", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, [Der.] Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeçil, (Ankara: Nobel Dağıtım, 2010), 560.

³⁰¹ T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **age**, 26.

³⁰² Kamer Kasım, "Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine Üyelik Süreci", **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, [Ed.] Harun Arkan ve Muhsin Kar, (Ankara: Seçkin Yay, 2005), 259.

bulmak isteyen İngiltere, tarafları Londra Konferansı'na davet etmiştir. 30 Haziran 1955 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere bir araya gelerek sorunun çözümü için görüşmeye başlamışlardır. Her ülkenin sorunun çözümü için farklı ilkeleri vardır. Türkiye mevcut statükonun devamının gerektiğini dile getirmiştir. Yunanistan, sorunun çözümünü Enosis'in kabulü ile mümkün olacağını dile getirmiştir. En son İngiltere'de Ada'daki sorunun çözümü için *selfgovernment* (kendi kendini yönetme) ilkesini dile getirmiştir. Londra Konferansı'nda taraflar arasında bir görüş birliğine varılamamıştır. Ekim 1956 tarihinde Yunanistan sorunun çözümü için BM'lere başvurmuştur. 18 Şubat 1957 tarihinde Kıbrıs sorunu BM'lerde tartışılmaya başlanmıştır. İngiltere sorunun çözümü için Mac Millan (19 Haziran 1958) ve Spaak Planlarını (15 Ağustos 1958) sunmuştur. Ancak her iki plan da diğer taraflarca kabul edilmemiştir. Yaşanan bu başarısız girişimlerden sonra sorunun çözümü için ABD, Ankara ve Atina'da çözüm için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye ve Yunanistan Taksim ve Enosis tezlerini terk ettiklerini açıklamışlardır. Bu yaşanan olay neticesinde bağımsız Kıbrıs yolunda ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Şubat 1959 tarihinde taraflar sorunun çözümü için Zürih'te bir araya gelmişlerdir. Bu konferansta taraflar bağımsız cumhuriyet kurulması konusunda anlaşmaya varmışlardır. 11 Şubat 1959 tarihinde Menderes ve Karamanlis ortak konularda anlaşmaya varıp Zürih Anlaşması'nı imzalamışlardır. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti için ilk önemli adım da atılmıştır. 19 Şubat 1959 tarihinde Londra anlaşması imzalanmıştır. 16 Ağustos 1959 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir.³⁰³

Zürih ve Londra anlaşmalarının yanında Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir garanti anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte Ada'nın Taksimi veya bir başka devletle birleşmesini önlemekteydi. Garanti Anlaşması'yla, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'ye Kıbrıs'ın bağımsızlığının korunması için gerektiğinde müdahale etme hakkı tanımaktaydı. Kıbrıs bir sorun yaşanması durumunda taraf devletler bir araya gelerek sorunun çözümü için uzlaşmaya çalışacaklardır. Sorun çözülemediği takdirde garantör durumundaki her devlet, Ada'daki düzenin tekrar sağlanması için müdahale hakkına sahip

³⁰³ Enver Bozkurt- Havva Demirel, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, (Ankara: Nobel Yay, 2004), 17-21.

olacaktır.³⁰⁴Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na Başpiskopos Makarios, yardımcılığına da Fazıl Küçük getirilmiştir.³⁰⁵ Anlaşmadan İngiltere ve Türkiye memnun olmuştur. Ancak Rumlar, anlaşmadan memnun olmamışlardı. Rum toplumu Cumhuriyeti, Enosis için bir köprü olarak kabul etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan hemen sonra Rumlar, Enosis'i gerçekleştirmek için faaliyetlere başlamışlardır. Rum lider Makarios her fırsata anlaşmayı baskı altında oldukları için imzaladıklarını dile getirmiştir. Aynı zamanda Rum lider asıl amaçlarının Enosis'i gerçekleştirmek olduğunu sıklıkla dile getirmiştir. Cumhuriyetin ilk günlerinden itibaren Rumlar, anlaşmayı bozmak için ellerinden gelenlerini yapmışlardır. Cumhuriyet'in Anayasasını ihlal etmişlerdir. Rum lider Makarios özellikle Türk Başkan yardımcısının veto yetkisine, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunabilme hakkına ve Kıbrıs'a Türk ve Yunan askeri kuvvetlerinin yerleştirilmesi durumlarına muhalefet etmiştir. Rum yöneticilere göre, Londra ve Zürih Anlaşmaları neticesinde, Türkler azınlık olmalarına rağmen çok fazla hak elde etmişlerdir. Aynı zamanda yine Rum politikacılara göre, Londra ve Zürih anlaşmaları Ada'nın bağımsızlığına engel teşkil etmektedirler. Rumlara göre, anlaşmalar Adanın iç işlerine yabancı güçlerin müdahalesine imkân tanımaktadır. Ayrıca anlaşmalar nedeniyle, Kıbrıslıların self determinasyon hakkını kullanmaları ortadan kalkmıştır. Makarios, Enosis'in önündeki engel olarak gördüğü, Türklerin haklarını ortadan kaldırmak gerekliliğine inanmaktaydı. 1961 tarihinde Makarios, Türk milletvekillerinin anayasal yetkilerini bir kenara bırakarak vergi toplama uygulamasında bulunmuştur. Aralık ayında Makarios, Anayasa'daki bazı hükümlerin değiştirileceğini açıklamıştır. Rum yönetimi, Anayasa'ya göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ordusunun %40'i Türk olması gerekmektedir. Ancak Rum yönetimi, Türklerin orduda sahip olmaları gereken yüzdeyi dikkate almamıştır. 30 Kasım 1963 tarihinde Makarios yönetimi, Garanti ve İttifak Anlaşmasının fesih edilmesini teklif etmiştir. Aynı zamanda Rum yönetimi, anayasa'nın 13. maddesinin tadil edilmesinde istemiştir. Yapılan teklifi Kıbrıs Türkleri ve Türk hükümeti kabul etmemiştir. Yunanistan ve İngiltere'den ise bir tepki gelmemiştir. Rumlar yaptıkları on üç maddelik değişikliğin kabul edilmemesi üzerine meseleyi silahla halletmek ve

³⁰⁴M. Sami Denker, **Kıbrıs Sorunu –Bir Millet'in ve Devletin Yaşama Hakkı**, (İstanbul: Türkar Yay, 2002), 42.

³⁰⁵ Abdulhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, (Ankara: Türk Kültür Araştırma Ens. Yay, 1989), 10-11.

Adadaki Türk Cumhuriyeti'nin bitirmek için harekete geçmişlerdir. Türkleri bir gecede yok etmeyi amaçlayan Akritas Planı, 21 Aralık 1963'te uygulamaya koyulmuştur. Bu döneme Kanlı Noel demektedir. Akritas Planına göre, Londra ve Zürih anlaşmaları Enosis'i gerçekleştirmek için ya değiştirilecek ya da tamamen ortadan kaldırılacaktır. Kıbrıs Türkleri bu değişiklikleri kabul etmedikleri takdirde şiddete başvurarak sindirileceklerdir. Akritas Planına çerçevesinde Rum kesiminde kalan Bayraktar ve Ömeriye Camileri ile Vadi İlkokulu bombalanmıştır. Türkler yollarda aramalara tabi tutulmuş, evleri ani baskınlarla aranmıştır. Türklere yönelik birçok kanlı eylem gerçekleştirilmiştir. Türkiye saldırılan durması için Rum yönetime çağrıda bulunmuştur. Ancak Rum yönetimi, Türkiye'nin çağrılarına bir kenara bırakarak, saldırılara tüm şiddetiyle devam etmişlerdir.³⁰⁶ Bunun üzerine Türk hükümeti, ateşkes anlaşmasına uyulmaması durumunda, ateşkesin TSK tarafından sağlanacağı kararını almıştır. Rumların saldırıları devam etmiştir. Bunun üzerine Türk savaş uçakları Lefkoşa üzerinde uçuşlar yapmışlardır. Türkiye'nin bu hareketi üzerine İngiltere arabuluculuk yaparak tarafları bir araya getirip, ateşkesin ilan edilmesini sağlamıştır. 27 Aralık 1963 tarihinde BM Kuvvetleri Ada'da göreve başlamış ve yeşil hat çizilmiştir. 1 Ocak 1964 tarihinde Rum yönetimi, anlaşmaları tek taraflı olarak fesih ettiğini açıklamıştır. Rum yönetiminin bu hareketi nedeniyle Kıbrıs Cumhuriyeti fiili olarak ortadan kalkmış olup, yerine gayri meşru Rum Yönetimi egemen olmuştur. Rum'lar, Türk'lere karşı saldırılarını artırmışlardır. Türk'ler topluca öldürülmüş, hayat yaşanmaz hale gelmiştir. Ada'da yaşanan sorunlara çözüm bulunması için Londra'da konferans toplanmıştır. Rumlar, Türklerin azınlık olduklarını belirtip, anayasal haklarını tanımayacakları iddiasında bulundular. Konferansta bir sonuç elde edilemeden dağılmıştır.³⁰⁷

4 Mart 1963 tarihinde BM, Ada'ya BM gücü göndermiştir. Ancak Türklere karşı saldırılar durmamış olup, bütün şiddetiyle devam etmiştir. Türkiye, Ada müdahale yetkisini TBMM'den almıştır. 5 Haziran 1964 tarihinde ABD'den gelen "Johnson Mektubu'yla" müdahale engellenmiştir. Bu mektupta şu ifadeler bulunmaktadır; *"Eğer Türkiye Adaya müdahalede bulunursa ve buna Sovyetler Birliği karşılık verirse Türkiye Sovyetler Birliğine karşılık korunmayacaktır."* ABD çeşitli planlar

³⁰⁶ Kemal Akmaral, **Akritas Planı ve Kıbrıs**, (İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2004), 114.

³⁰⁷ **age**, 115-116.

hazırlayarak sorunu çözmek istemiştir. Ancak ABD'nin Acheson ve Plaza planları başarılı olmamış.³⁰⁸

9 Eylül 1967'de Kıbrıs sorunun çözülmesi için Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan'dan Atina Başsavcısı Kolias ve Albaylar Cuntası Şefi General Papadopoulos arasında Batı Trakya'nın Keşan ve Dedeoğlu bölgelerinde bir araya gelmişlerdir. Keşan'daki görüşmede, Yunanistan tarafının masada Enosis'i tek çözüm olarak önermesi üzerine Demirel, Ada'nın Türkiye'ye bırakılmasıyla çözümün mümkün olabileceğini ifade ederek masadan kalkmıştır. Sonraki Dedeoğlu görüşmesi de çözüm yolunda başarıya ulaşmamıştır. Kıbrıs sorunun çözümü için, Dedeoğlu görüşmeleri kırılma noktalarından biridir. Bunun nedeni Yunanistan heyetinin, masada "Enosis" iddialarıyla Makarios tarafında olduğunu göstermesi ve Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a bağlanmasını talep etmesi görüşmeleri sonuçsuz bırakmıştır. 1967 tarihinde yaşanmış olan olayların nedeni Rum-Yunan tarafının Kıbrıs'ta fiili durumlar yaratarak baskıcı çözüm arayışlarına yönelmesidir.³⁰⁹ 1968 tarihinde sorunun çözümü için toplumlar arasında görüşmeler başlamıştır. Bu dönemde Makarios, Enosis'i salt Yunanistan'ın desteği ile gerçekleştiremeyeceğini anlamıştır. Makarios'a göre sorunun çözümü diplomatik destek alarak çözülebilirdi. Yunanistan ise, Makarios ile aynı fikirde değildi. Grivas Ada gizlice dönerek, bir kısım askerle birlikte darbe yapmıştır. Darbeyle beraber Nikos Sampson, Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Kıbrıs Elen Cumhuriyeti" ilan edilmiştir. Makarios'a karşı düzenlenen darbeye Kıbrıs meselesi yeni bir boyut almıştır. Darbeden sonra Türk'lere yönelik saldırılar şiddetini artırmıştır. Yaşanan şiddet olaylarından dolayı Türkiye, garantörlük haklarına dayanarak Barış Harekâtını başlatmıştır. (20 Temmuz 1974) Türk Birlikleri, Ada'daki Türk çoğunluğun bulunduğu bölgeleri ele geçirmiştir. ABD ve BM'nin isteği doğrultusunda, 22 Temmuz akşamı ateşkes kararı uygulamaya konmuştur. Türkiye'nin, Ada yaptığı müdahaleden sonrasında, Nicos Sampson Hükümeti ve Yunanistan'daki askeri rejim sona ermiştir. Kıbrıs'ta Rum Temsilciler Meclis Başkanı Glafkos Klerides Başkan olurken, Yunanistan'da Karamanlis sivil bir idareyi kurmuştur.³¹⁰

³⁰⁸ Fahir, Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1919-1995)**, 13.bs. (İstanbul: Alkım Yayınları 1999), 791-794.

³⁰⁹ Gül İnanc, **Büyükelçiler Anlatıyor (1970-1991)**, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2007), 24.

³¹⁰ Çay, **age**, 10-11.

Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları 25 Temmuz 1974 tarihinde Londra'da toplanmışlardır. Kıbrıs sorununun çözümü için I. Cenevre Konferansı çalışmaları başlamıştır. 30 Temmuz günü Türk tezi olarak kabul edilen metin üzerinden anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmaya göre, Ada'da bir güvenlik bölgesi kurulacaktır. İşgal altındaki Türk bölgeleri derhal boşaltılacaktı, tutsak olan askerler ve siviller derhal serbest bırakılacaktı. Aynı zamanda barışın tekrar sağlanması için Anayasa'ya uygun bir hükümet kurulacaktı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıs Rum Toplumu ve Kıbrıs Türk Toplumu olmak üzere iki otonom idarenin mevcudiyeti kabul edilecektir. Yunanistan'ın bu kabul edemeyişinden dolayı imzaladığı anlaşmaya uymamıştır. 8 Ağustos 1974 tarihinde II. Cenevre Konferansı toplanmıştır. Bu toplantıda, Rum ve Yunan delegeleri birinci toplantıda kabul edilen anlaşmaya uymayacaklarını dile getirmişlerdir. II. Cenevre Konferansı tarafların uyuşmazlığı nedeniyle sona ermiştir. (13 Ağustos 1974) Türkiye, bütün önerilerin Rum tarafınca reddedilmesi nedeniyle Ada 14 Ağustos 1974 tarihinde harekâtın 2. evresini başlatmıştır. İkinci evrede doğuda Mağosa ve Batı da Lefke'ye kadar ulaşılmıştır. Bölgedeki Türk köylerin kurtarılması amaçlanmıştır. Türkiye, ikinci harekâtla tüm Dünya'nın tepkisini çekmiştir. I. Harekâttaki haklılığı son bulmuştur. Bu tarihten itibaren uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin, Ada'daki varlığı "işgalci" statüsünde değerlendirmeye başlamıştır. 16 Ağustos 1974 tarihinde GKRY'nin barış çağrılarına Türkiye olumlu cevap vermiştir. Kıbrıs Barış Harekâtıyla Ada'da yıllarca süren kargaşa dönemi sona ermiştir. Türkler insanca yaşayabilecekleri ortama kavuşmuşlardır. Türkiye, Ada askeri müdahalede bulunmadan önce tüm diplomatik yollara başvurmuştur. Ancak Yunanistan ve Rumların uzlaşmaz tutumları nedeniyle garantör haklarını kullanarak Ada askeri harekâtı gerçekleştirmiştir.³¹¹ Türkiye Ada yapmış olduğu bu haklı ve yerinde müdahale ile iki milletli, iki bölge, iki devletli bağımsız Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'ne zemin hazırlamıştır.³¹²

Yunan lobisi, ABD yasama organı olan, Kongre'de daha etkiliydi ve bu organı Türkiye aleyhine yönlendirmişti. Kongre, Türkiye'nin ABD dış yardımı ile sağladığı silah ve teçhizatı, bu ülkenin dış yardım kanununa aykırı olarak amaç dışı kullandığı

³¹¹Bozkurt ve Demirel, **age**, 34.

³¹² Bayram Kodaman, "Kıbrıs Meselesi Annan Planı ve Çözüm Önerisi", <http://www.kibris.gen.tr/turkce/makaleler/028.html>, [1.05.2011]

iddiasıyla bu ülkeye ambargo uygulanması yolunda bir karar almıştır. Alınan ambargo kararı 1975 tarihinde uygulamaya başlanmıştır. Türkiye'nin ambargoya tepkisi iki düzeyde olmuştur. 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Federe Devleti'nin kurulduğunu ve Rauf Denктаş'ın devlet başkanlığına getirildiği açıklanmıştır. Ankara'da Türkiye'deki ABD üstlerini derhal kapatarak faaliyetlerine son vermiştir. Faaliyetlerine izin verme ambargo kararının yumuşamasına paralel gerçekleşmiştir. Aynı zamanda bu dönemde Türkiye ile SSCB arasındaki ilişkiler de gelişmeler olmuştur. Başbakan Ecevit, ABD'nin ambargosunun devam etmesi durumunda SSCB ile siyasi bir yakınlaşmanın kurulacağını dile getirmiştir.³¹³ Türkiye'nin ambargoya karşı politikası nedeniyle ambargo 1978 tarihinde kaldırılmıştır.

1974 Barış Harekâtı sonrasında Ada'da Türkler açısından güvenli bir ortam sağlanabilmiştir. Rum ve Türk yönetimlerinin uzlaşmaları neticesinde bölgeler arasında nüfus aktarımı gerçekleştirilmiştir. 20 Temmuz 1974 Cenevre Anlaşması'nın 5. maddesiyle taraflar filen Kıbrıs Rum Toplumunu ve Kıbrıs Türk Toplumunu olarak iki idarenin varlığını kabul etmişlerdir. 1 Kasım 1974 tarihli BM Genel Kurulu'nun kararının 3. ve 4. Maddelerinde Adada iki toplumun varlığı ve eşitliği kabul edilmiştir. Aynı dönemde dünya kamuoyunun federasyonu, Kıbrıs için ideal çözüm olarak benimsemeye başlamıştır. Böylece Kıbrıs Federe Devleti'nin ilanı için uygun koşullarda oluşmuştur. 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Federe Devleti ilan edilmiştir. Ancak Kıbrıs Rumları, Ada'daki Türk varlığını inkâr ederek Ada'da sadece Kıbrıs Halkının var olduğunu, Ada'nın gerçekte bir Yunan Adası olduğunu ve yerli halkın Rum olduğu iddialarından vazgeçmemişlerdir. Rum yönetimine göre, Ada'daki Türk varlığı Osmanlılardan günümüze gelen azınlıklardır. Rumların bu yaklaşımlarının uzun süre devam etmiştir. Kıbrıslı Rumların bilinen iddialarından vazgeçmeyecekleri anlaşılması üzerine Kıbrıs Türk Federe Devlet Meclisi 17 Haziran 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) ilan ettiğini tüm dünyaya duyurmuştur. 9 Haziran 1985 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimiyle Rauf Denктаş, KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak KKTC'yi dünya tanımamıştır. Avrupa, ABD ve SSCB politik tercihlerinden ötürü tanımamışlardır. Güçlü ülkelerin KKTC'yi tanımamaları diğer devletleri de

³¹³ Faruk Sönmezoglu, "Dış Politika'nın Değişmeyen Gündem Maddesi Kıbrıs Sorunu", **Görüş Dergisi**, s.12 (1997), 6.

politik olarak etkilemiştir.³¹⁴ Günümüzde KKTC bir devlet olarak tanınmamaktadır. Ekonomik ambargolar nedeniyle de ekonomisi istenilen düzeye gelememiştir.

Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak Ada'nın tümünü temsil etmektedir. 1990 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti, Ada'nın tümü adına, AB üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Aslında Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 anlaşmalarının temeli üzerine kurulmuştur. Bu anlaşmaya göre Cumhuriyet, iki kurucu halk eşit şekilde paylaşmıştır. 1963 tarihinde Rumlar anlaşmaları geçersiz sayması üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkılmıştır. Kıbrıs Türkleri, silah zoruyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nden dışlanmıştır. Böylece iki halkın egemen eşitliğine dayanan meşru Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkmış yerine sadece Rumlardan oluşan bir "Rum Cumhuriyeti"ne dönmüştür. Bu nedenden ötürü GKRY'nin, tüm Kıbrıs adına böyle bir başvuru yapmasının hukuki bir yanı yoktur. Türkiye, GKRY'nin, AB adaylığına itiraz etmiştir. AB, KKTC ve Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen GKRY'nin başvurusunu olağan bir başvuru olarak değerlendirmiştir.³¹⁵

Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin nihai bir çözüm bulmadan bölünmüş bir Kıbrıs'ın, AB'ne üye olamayacağını, olması takdirde sorunun çözümünün çok daha zor olacağını tüm diplomatik platformlarda dile getirmiştir.

AB, Türkiye ve KKTC'nin tüm itirazlarına rağmen, GKRY'nin başvurusunu olağan bir başvuru olarak değerlendirmiştir. AB Konseyi, başvuru görüşünü bildirmesi için Komisyon'a havale etmiştir. Haziran 1993 tarihinde Komisyon, GKRY'nin başvurusunu uygun bulduğunu açıklamıştır. Komisyon kararını vermeden önce zaten bu konuda altyapı oluşmuştur. GKRY, AB'ne başvurmadan önce Dublin'de yapılan AB zirvesinde, Kıbrıs konusunda, "Kıbrıs meselesi Türkiye-AT ilişkilerini etkiler" şeklinde bir bildiri kabul edilmiştir. Rumlarda bu gelişmeler üzerine 1 hafta içinde AB'ne üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. (4 Temmuz 1990 tarihinde Rum Yönetimi, Birliğin bir parçası olmak için başvuruda bulunmuştur.)³¹⁶ 21-22 Haziran 1993 tarihinde Kopenhag Zirvesinde, Avrupa Konseyi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin topluluğa üye olabileceklerini belirtirken, üyelik için şart koşulan

³¹⁴Bozkurt veDemirel, **age**, 35-36.

³¹⁵İ. Reşat Özkan, **Türkiye ve AB İlişkileri ve Yunanistan**, (İstanbul:Harp Akademileri Basımevi, 2001), 204.

³¹⁶ Sadi Somuncuoğlu, **Kıbrıs'ta Sirtaki**, (Ankara: Boyut Tan Mat., Araştırma İnceleme Serisi:10, 2002),173.

Kopenhag Kriterleri belirlenmiştir. Kopenhag kriterleri arasında sınır sorunlarının çözümü şartı da bulunmaktadır. Ancak Kıbrıs'ın adaylığı sırasında sınır sorunlarının çözülmesi şartı bir kenara itilmiştir. 30 Haziran 1993 tarihinde AB Komisyonu GKRY'nin, AB başvurusuna yönelik değerlendirmeler de bulunmuştur. Bu değerlendirmelere göre GKRY, Avrupa kimlik ve karakterine sahiptir. Aynı zamanda Komisyona göre, GKRY'nin, AB'ne üye olmasında herhangi bir engeli bulunmamaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çözümü kesinleşmeye başlayınca Topluluğun Kıbrıs'ın tam üyeliği yolunda işlemlere başlayabileceği belirtilmiştir. Toplumlar arası görüşmelerden herhangi bir sonuç alınmaması durumunda, her iki tarafın görüşmelerde takındıkları tavırlar dikkate alınmak suretiyle karar verileceği ifade edilmiştir. Ancak AB uygulamalarında bu bildiriye sadık kalmamıştır. 24-25 Haziran Korfu adasında düzenlenmiş olan AB zirvesinde, Kıbrıs'ın başvurusu ile ilgili gelişmelerin değerlendirilmesi ve AB'ne kabul edilmesi için müzakerelerin hızlandırılması konusunda AB Konseyi ısrar etmiştir. 9 Aralık 1994 tarihinde Almanya'da gerçekleştirilen Essen zirvesinde ise ilk genişlemenin içinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de olacağı dile getirilmiştir. Mart 1995 tarihinde Avrupa Birliği Bakanlar toplantısında, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak dile getirilen Rum tarafı ile tam üyelik görüşmelerinin 1998 tarihinde başlanmasının uygun olacağı dile getirilmiştir.³¹⁷ AB'nin, Kıbrıs ile müzakerelerin başlatması, diplomatik olarak tanımadığı fakat ekonomik olarak tanıdığı KKTC'yi yok sayması demektir. AB'nin bu tutumu nedeniyle Ada'da çözüm bulunmadan da üye olunabileceğini dile getirilmiştir. Böylece GKRY'nin bu konuda daha rahat davranmasına neden olmuştur.³¹⁸

13 Aralık 1995 tarihinde Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin Gümrük Birliği Protokolünü onaylamıştır. Kıbrıs konusunun da yer aldığı karar oybirliği ile alınmıştır. Avrupa Parlamentosu, Türk hükümetinin ve TBMM Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne son vermek için adımlar atması gerektiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda Avrupa Parlamentosu'na göre, Ada'daki Türk askerlerinin çekilmesi gerekmektedir. Alınan bu karar Avrupa Parlamentosu'nun, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yaklaşımına da göstermektedir. Bir diğer taraftan AB, Kıbrıs'ın üyeliğini

³¹⁷ Serdar Denktaş, "Önce Çözüm Sonra Avrupa", **Görüş Dergisi**, s.12(1997), 29-30.

³¹⁸ Faruk Sönmezoğlu, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Yunanistan Faktörü ve Kıbrıs Sorunu", **İktisat Dergisi**, Sayı:1, (2001), 25.

sağlamlaştırma yolunda attığı adımlara da devam etmektedir. 29 Mart 1996 tarihinde İtalya da gerçekleştirilen Torino zirvesinde Kıbrıs için görüşmelere altı ay sonra başlanmasına karar verilmiştir. 19 Eylül 1996 tarihinde ise, Avrupa Parlamentosu, Kıbrıs ile ilgili olarak şu kararı almıştır; Avrupa Parlamentosu, Türk hükümetinden özellikle işgalci askeri güçlerin geri çekmesini ve Kıbrıs sorunun çözümü için adil ve uygulanabilir bir çözüm çağrısında bulunan Birleşmiş Milletler kararlarını kabul etmesini ve uygulamasını ister.”³¹⁹ Alınan bu kararlar, Türkiye’nin Ada’da istenmediğini ve AB’nin konuya artan şekilde müdahalede bulunduğunu göstermektedir. AB’nin, Kıbrıs konusundaki tutumu daha artmak suretiyle devam eder. 13-14 Aralık 1996 tarihinde İrlanda’da gerçekleşen Dublin Zirvesinde Konsey, Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin önerileri doğrultusunda çözüm bulunulabilmesi için Türkiye’nin etkisini kullanması konusunda tavsiyede bulunmuştur.³²⁰

12-13 Aralık 1997 tarihli Lüksemburg zirvesi ile Kıbrıs ile üyelik müzakerelerinin başlatılması yönünde kesin karar alınmıştır. 30 Mart 1998 tarihinde GKRY ile AB arasında tam üyelik görüşmeleri başlanmıştır. AB, Lüksemburg zirvesinde aldığı bu kararlar siyasi yönden eşit iki toplumun varlığına sırt çevirmiştir. AB’nin bu kararıyla Ada’da bir çözüme ulaşılmadan GKRY’nin, AB üyeliği kesinleşmiştir. AB’nin, bu politikası nedeniyle hem Adanın bağımsızlığının dayandığı iki toplumlu temel hem de yıkılan devlet yerine kurulabilecek olan federal çözüm ihtimalleri yok edilmiştir. AB, Lüksemburg zirvesinde, Türkiye’yi aday ülke bile saymamıştır. AB, Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi öncelikle Kıbrıs Cumhuriyeti’nin çözülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümünü kolaylaştırılması gerektiği iletilmiştir. Bir diğer yandan AB, GKRY ile müzakerelerin başlanmasına karar verilmiştir. AB’nin uyguladığı bu politika ile tarafsızlığını bir yana bırakmıştır. 1999 Helsinki zirvesinde, Türkiye’nin sert politikaları sonuç vermiştir. Helsinki zirvesinde Türkiye’de aday ülke olarak ilan edilmiştir. Ancak bu zirvede AB’nin genişleme politikasında Malta ve Kıbrıs’a öncelik verileceği de dile getirilmiştir. Helsinki zirve sonuç belgesinin 9. paragrafında, AB’nin, Kıbrıs’ı barışçıl bir çözüme ulaşmış ve tekrar birleşmiş şekilde üye almayı tercih ettiği, iki toplum arasındaki görüşmelerin olumlu sonuçlanabilmesi için BM çatısı altında devam etmesini istediği ve

³¹⁹ Somuncuoğlu, *age*, 228-230.

³²⁰ Erol Manisali, *Avrupa Kışkacında Kıbrıs*, (İstanbul: Derin Yay., 2003), 165.

tarafından da bu yönde çabalarının olmasını istemektedir.³²¹ AB, Cumhuriyeti'nin çözülmesi için her iki tarafa da baskı uygulamaktadır. Bir tarafta, siyasi bir çözümün üyeliği kolaylaştırmadaki rolü dile getirilmekte olup, bir diğer tarafta Türkiye'yi, Rum tarafı ile BM'n şemsiyesi altında çözüme ulaşması için KKTC'yi ikna etmeyi zorunlu kılmaktadır.³²² Türkiye, KKTC'yi Rum Yönetimi ile uzlaşmaya ikna etmesi politikasının üyelik önce yerine getirilmesi gereken şartlardan biri olarak algılamıştır. Bir başka deyişle Kıbrıs sorunun çözülmesinin, AB üyeliği için diğer adayların uyması gereken şartlara ek olarak getirildiği şeklinde yorumlanmıştır. Helsinki zirve sonucu incelendiğinde Kıbrıs sorununun, Türkiye'nin Birliğe üyeliğine ilişkin şartlardan biri olduğu açıkça görülmüştür. Bir diğer taraftan ise Rum tarafı Ada'daki sorunun çözülmemesi durumunda üyeliğin önünde bir engel olmadığı dile getirilmiştir. AB'nin bu politikası nedeniyle sorunun çözümü için BM çatısı altında devam eden görüşmelerde Rum tarafı uzlaşmaz tutum politikası yürütmüştür. Helsinki zirvesi öncesi Yunanistan'ın, Kıbrıs ve Ege sorunlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Zirve sonuçları incelendiğinde Yunanistan'ın her iki sorunda da dile getirdiği politikalar doğrultusunda kararlar çıkmıştır.³²³

AB, Türkiye'nin üyeliğine yönelik Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamıştır. Kopenhag kriterlerine ek olarak Kıbrıs sorunun çözülmesi "Kısa Vadeli Öncelikler" maddesinde yer alıp, Ege sorunu "Orta Vadeli Öncelikler" maddesinde yer almıştır. Yunanistan'ın istediği gibi iki ülke arasındaki sorunlar, Türkiye'nin Birliğe üyeliği yönünde engelleyici etken olmuştur.³²⁴ Helsinki sonuç bildirisinde Kıbrıs sorunun çözülmemesine rağmen Rum tarafının Birliğe üyeliğinin kabulü ile Ege sorununun Uluslararası Adalet Divanı'nda çözülmesinin istenmesine rağmen Türkiye bildiriye kabul etmiştir. Aynı zamanda Türkiye, sorunun çözülmeden Rum tarafının, Birliğe

³²¹ Aydın Ömeroğlu, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'nin ve Kıbrıs'ın Eş Zamanlı Üyeliği Meselesi**, (İstanbul: Diyalog Yay, 2000), 190.

³²² Mümtaz Soysal, "The Cyprus Problem and Turkey's Candidacy to EU Membership", **The EU Enlargement Process and Turkey**, [Der.] Muzaffer Dartan ve Çiğdem Nas, (İstanbul: Marmara Ün. Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yay., 2002), 345-346.

³²³ Fuat Aksu, "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliğinin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, s.3, (2004), 109-110.

³²⁴ **age**, 113-114.

üyeliğini engellemek için KKTC ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirileceğini de her fırsata dile getirmiştir.³²⁵

AB, Türkiye'nin, Kıbrıs sorununa çözüme katkıda bulunmasını isterken bir diğer yandan ise Ada'dan çekilmesini de istemektedir. 17 Eylül 1998 tarihinde AP karar almıştır. Avrupa Parlamentosu, Türkiye'ye Ada'nın askersizleştirilmesini sağlamak amacıyla, Kıbrıs'tan askeri güçlerini çekmesi için somut adımlar atması çağrısında bulunur. AB, Türkiye'yi, asker çekmesi gerektirdiği konusunda çağrılar yaparken, GKRY'nin askeri harcamalarını artırmasına herhangi bir itirazı olmamıştır.³²⁶

11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg toplantısında, AB Dönem Başkanı olan Portekiz Dışişleri Bakanı Jaime Gama, 2004 yılı sonuna kadar Kıbrıs'ta taraflar arasında sorun çözülmediği takdirde tarafların Lahey Adalet Divanı'na gidilmesi gerektirdiğini dile getirmiştir.³²⁷ Bu açıklamalar doğrultusunda Kıbrıs sorunun AB'in deki ağırlığının hissedecek şekilde arttığını söyleyebiliriz. AB, Kıbrıs sorununu kendi sorunu olarak görmeye başlamıştır. Türkiye ile olan ilişkilerinde müdahaleci tavrını artırarak devam ettirmektedir. AB, Türkiye'nin üyeliği söz konusu olduğu durumlarda, Kıbrıs sorununu her fırsat da ön koşul olarak dile getirmektedir. GKRY ise, AB'ne üyeliğinin kesin olması nedeniyle sorunun çözümü için zorlaştırmacı bir tutum takınmaktadır. Yapılan ve yapılmakta olan toplumlar arası görüşmelerde bir sonuca varılamamasının en büyük nedeni budur. GKRY'nin, sunulan planları yapıcı yönden yaklaşmamasıdır.³²⁸

AB'nin, GKRY ile olan ilişkilerini bu denli ileri götürmesi, Türkiye ile KKTC arasındaki ilişkilerin de güçlenmesine yol açmıştır. Aralarındaki ilişkiler hem siyasi hem de ekonomik olarak yoğunlaşmıştır. Böylece AB ile GKRY'e cevap verilmek istenmiştir.³²⁹

2001 yılına kadar Ada'da herhangi bir çözüm olmaması durumunda sorunun GKRY'nin, AB'ne üyeliğini etkilemeyeceği sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır.

³²⁵ Tözün Bahçeli, "Cycles of Tension and Rapproachment Prospects for Turkey's Relations with Greece", **Turkey's Foreign Policy in the 21. Century: A Changing Role in World Politics**, [Der.]Tareg İsmail ve Mustafa Aydın, (London: Aldershot&Burlington: AshgatePub,2003),174-175.

³²⁶Bozkurt ve Demirel, **age**, 220.

³²⁷<http://analyrics.com/search?q=Milliyet%20gazetesi> [02.09.2010]

³²⁸Bozkurt ve Demirel, **age**, 213-214.

³²⁹ Manisalı, **age**, 12-14.

Bunun üzerine 29 Mayıs 2001 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu'nda, Rum kesiminin AB'ne üye olması durumunda, KKTC'nin Türkiye'ye entegrasyonuna kadar uzanacak süreç dile getirilmiştir. Bir diğer taraftan ise Yunanistan, Kıbrıs'ın üye olmaması durumunda tüm genişleme politikasını veto edeceğini bildirmiştir. 5 Eylül 2001 tarihinde AB'nin yayınladığı Kıbrıs İlerleme Ajandası'nda, sorunun çözüme ulaşmaması durumunda bile GKRY'nin, AB'ne üyeliğini etkilemeyeceği dile getirilmiştir. AB'nin, GKRY'nin Birliğe üyeliğine yönelik açıklamalarına karşın, Türkiye'nin de mukabil adımlar atacağı ifade edilmiştir.³³⁰

GKRY'nin tüm Ada halkı adına Birliğe başvurması 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına ve uluslararası hukuka aykırıdır. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre, GKRY garantör devletlerden biri olan Türkiye'nin içinde bulunmadığı bir oluşuma üye olması söz konusu olamaz. Anayasasının dayandığı üç temel anlaşmadan biri olan “Garanti Anlaşması'nın” 1. maddesinin 2. paragrafına göre, Kıbrıs Cumhuriyeti kısmen veya tamamıyla, herhangi bir devletle, herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılamayacağını ifade etmektedir. Yunanistan ise anlaşmadaki bu paragrafın Enosis'i önlemek için düzenlendiğini ifade etmektedir. Bu nedenden ötürü Yunanistan'a göre GKRY'nin, AB'ne üye olmak için başvuruda bulunması anayasa'ya aykırılık teşkil etmemektedir. Yunanistan'ın bu tezine karşılık Ada'daki Rum yönetimi ile Yunanistan arasındaki siyasi ve ekonomik Birlik AB'nin üyesi olarak gerçekleşecektir. Bu nedenden dolayı 1960 Anayasası'na göre Türkiye, AB'ne üyesi olmadığı sürece GKRY'nin Birliğe üye olması yasal bir durum olmayacaktır.³³¹

2002 Kasım ayında Türkiye de genel seçimleri Adalet Kalkınma Partisi (AKP) kazanmıştır. 3 Kasım 2002 tarihinde Türkiye Başbakanı, Kıbrıs politikasının değişeceğini dile getirmiştir.

Aralık 2002 Kopenhag zirvesinde, Kıbrıs, Malta, Bulgaristan ve Romanya dışındaki sekiz Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin, Haziran 2004'teki Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılabilmeleri için 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olmaları kararı alınmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, AB'ne üye olduğunda mevzuatın Ada'nın kuzeyinde geçerli

³³⁰ Bozkurt ve Demirel, *age*, 216.

³³¹ Özer, *age*, 567.

olamayacağı dile getirilmiştir. Kopenhag zirvesinde, AB'nin aldığı kararlar Ada'nın bir çözüme ulaşmasını da engellemiştir.³³²

Helsinki zirvesinde alınan kararlardan itibaren Kıbrıs sorunun çözülmemesi, Türkiye'nin üyeliğine engel olacağı düşüncesi dile getirilmeye başlanmıştır. AP ve Avrupalı bürokratlar sorunun çözümünün BM'nin diplomasisi ile çözülebileceği dile getirilmeye başlanmıştır. Nitekim Türkiye de sorunun çözümü için müzakereleri destekleyeceğini açıklamıştır.³³³

2002 tarihinde uluslararası kamuoyunun ilgisi yine Kıbrıs sorununa yönelmiştir. Seçimlerden sonra AKP'nin tek başına hükümet kurması, toplumlararası görüşmelerin çıkmaza girdiğini ve BM'nin bu çıkmazı aşmak için temaların başlatılması gerektiğini düşünen Kofi Annan harekete geçmiştir. 11 Kasım'da müzakerelerin başlanması öngörülmemiştir. Buna rağmen BM, "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli" başlıklı bir takvim de içermekte olan belgeyi üç garantör devlete iletmiştir. Annan Planı, uluslararası hukuka dayanağına istinaden değil, anayasal revizyonla parça devletlerin bir araya getirilmesini öngörmüştür. Planının içeriği eşitlikten bahsetmesine rağmen, Türkiye için riskler içermekteydi. Plana göre Ada'nın güvenliği için bulunacak her iki taraf için altı bin askerle sınırlandırılması öngörülmekteydi. Aynı zamanda Annan planının, Türk tarafına 630 milyon dolar maliyet getirmekte olup, ulusal gelirden %20 kayıp yaşanmasına neden olacaktı. Annan Plan'ına göre Rum göçmenler kuzeye geri geleceğinden ötürü Türk tarafı toprak kaybına uğrayacaktı. Diğer taraftan plana göre devletin kurumsal yapısı içerisinde nüfusa orantılı olarak temsil edilecekti. Türk tarafının 1974 tarihinden itibaren devlet olarak kazandığı hakları kaybetmesine neden olacaktı.³³⁴ Türk tarafı yıllardır sorunun çözümü için üç konu üzerinde ısrarla durmaktaydı. Bu konular siyasi eşitlik, iki kesimlilik ve egemenliktir. Her üç konuda Annan Plan'ında risklere açık hale gelmiştir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın oluşturduğu takvim işlemeye başlamıştır. Süre daraldıkça Türkiye, KKTC ve GKRY iç çekişmeler artmaktaydı. AKP yöneticileri, Kıbrıs sorunun çözümü için dış temalarını artırmışlardı. AKP politikacıları, Kıbrıs politikalarında değişimlerin olacağı mesajlarını vermektedirler. Bir diğer taraftan KKTC'de, Annan Planı'nın

³³² Baykal ve Arat, **age**, 353-365.

³³³ Özer, **age**, 567.

³³⁴ Füsün Arsava, "Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu", Ankara, **ATAUM Bülteni**, 2003, 25.

kabul edilmesine yönelik mitingler düzenlenmekteydi. Türkiye de yaşanan tartışmalar 12-13 Aralık 20002 Kopenhag Zirvesi'ne de yansdı. Zirve'ye Türkiye den Başbakan Abdullah Gül, Dışışleri Bakanı Yaşar Yakış ve AKP Lideri Recep Tayyip Erdoğan katılırken, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer katılmadı. KKTC'de ise Cumhurbaşkanı Denktaş, Kopenhag'a gitmeme konusundaki kararını sürdürdü. Denktaş'ın, yerine zirveye KKTC Dışışleri Bakanı katıldı. KKTC Dışışleri Bakanı, müzakerelerin zemini olarak Annan Planı'nı kabul etmeyeceğini dile getirdi. AKP hükümetinin Kopenhag girişimleri etkili oldu ve ilişkilerin kopma noktasına gelmesini engelledi. AKP hükümetinin, Kıbrıs konusunda kamuoyunu ikna etmesi gerekiyordu. Türkiye ve KKTC, zirvede olumsuz tavır takınmasının aleyhimize olacaktı. Türk hükümetinin ve KKTC hükümetinin uzlaşmaz tavırları, GKRY'nin politikasının lehine olacaktı. Pazarlık sürecinde Annan Planında KKTC lehinde değişiklikler olabilirdi. Eğer Annan Planı görüşmelerde zemin olarak kabul edilseydi, ortaya çıkacak çözüm planıyla AB üyeliği Birlikte referanduma sunulacaktı.³³⁵ Bu takdirde Rum yönetimi'de uzlaşmaz tavrını değiştirmek zorunda kalacaktı. Bir diğer taraftan GKRY'de Annan Planı'nı çerçevesinde tartışmalar yaşanmaktaydı. 16 Şubat 2003 tarihinde GKRY'de yapılan başkanlık seçimlerinde Akel'in desteğiyle eski EOKA üyesi olan ve seçim propagandasını Klerides'in verdiği ödünler üzerine kuran Papadopoulos seçimleri kazanmıştır. Güney'deki seçimleri Papadopoulos'un seçimleri kazanması, Türk tarafını harekete geçirmiştir. KKTC'de Cumhurbaşkanı Denktaş'ı istifaya çağırın mitingler meydanları doldurmaktaydı. AKP hükümeti de, KKTC'deki muhalif hareketlerin düşüncelerini paylaştıklarını dile getirdi. AKP hükümetine göre, Kıbrıs sorunu Denktaş'ın kişisel sorunu değildir. Hükümete göre Denktaş, KKTC halkının isteklerine ve seslerine kulak vermesi gerekmektedir. Türkiye de ve KKTC' de yaşanan bu gelişmeler sonrasında sürecin ilk aşaması 10-11 Mart 2003 tarihinde La Haye'de Türk tarafının masadan kalkmasıyla sona erdi. 16 Nisan 2003 tarihinde GKRY, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla AB katılım anlaşmasını imzaladı. Kıbrıs görüşmelerin sona ermesinden sonra, 9 Mart'ta Siirt seçimlerinin yenilenmesiyle Birlikte TBMM'ne Erdoğan girebilmiştir. Akabinde Türkiye'nin 59. hükümeti kurulmuştur. La Haye'deki gelişmelere rağmen yeni hükümet sorunun çözüm tarafında olacakları dile getirmeye devam etmektedir. Türk hükümetinin bu açıklamaları ve KKTC muhalif sesler nedeniyle, Denktaş çözüm için bir adım atarak,

³³⁵Melek Fırat, "AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası", **AKP Kitabı**, [Ed.] İlhan Uzgel ve Bülent Duru, (Ankara: Phoenix Yay., 2009), 449-450.

Yeşil Hat'taki sınır kapılarını açma kararı aldı. Ancak KKTC muhalefeti bununla yetinmek istememekteydiler. 2003 Aralık'ta yapılacak seçim hazırlıkları yaparak geçti. CTP ve BDH Denktaş'ın görüşmecilikten alınması, Annan Planı çerçevesinde çözüm ve Türkiye'deki hükümetle birlikte bir politika çizgisinde güç birliği politikasına gitmiştir. Bir diğer taraftan ise Denktaş'ın desteklediği DP ve UBP Annan plan'ın reddi ve devlete sahip çıkma temaslarını işleyerek seçim politikalarını oluşturmuşlardı. KKTC'deki seçimleri kaybedeceğini düşünen Denktaş kaybettiği takdirde, Anadolu halkının desteğini alıp, mücadelesine devam edeceğini belirtmiştir. Buna karşılık Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Denktaş'ın Kıbrıs halkının desteğini alması gerektiğini dile getirmiştir. Türk hükümeti ilk defa Denktaş yanlısı politika izlemeyeceğini dile getirmiştir.³³⁶ 14 Aralık 2003 tarihinde KKTC seçimlerinde, CTP 19, UBP 18, DP 7, BDH 6 milletvekili çıkardı. Ortak söylemlere sahip olmalarına rağmen CTP ve BDH hükümet kurma görüşmelerinde anlaşmaya varamadılar. CTP ve DP liderleri bir araya gelerek koalisyon hükümetini kurdular.³³⁷ KKTC'deki seçim sonuçları, AKP politikalarını güçlendirmiştir. MGK toplantısında Kıbrıs sorunun çözümünün devlet politikası olduğu dile getirilmiştir. Toplantıda, Türkiye'nin Kıbrıs'taki müzakere sürecinin tekrar canlandırmak isteği ve Annan Planı referans alınarak sorunun müzakereler sonucunda çözülmesi gerekliliğini dile getirilmiştir. MGK'dan çıkan karar da AKP hükümetinin politikasını güçlendirmiştir. MGK toplantısından bir gün sonra Başbakan Erdoğan, Davos'a giderek Kofi Annan ile görüşmüştür. Türkiye, Kıbrıs sorunun da çözümden yana olduklarını dile getirmiştir. 4 Şubat günü Kofi Annan, üç garantör devletle birlikte Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk liderlere mektup göndererek, müzakerelerin tekrar başlaması çağrısında bulunmuştur. 10 Şubat'a New York'a giden Denktaş ve Papadopoulos'un isteksizlikleri yola çıkmadan basına yansımıştır. Denktaş, sadece mektup verip döneceğini dile getirmiştir. Ancak Denktaş görüşmelere tek başına gitmemiştir. KKTC Başbakanı Mehmet Ali Talat ve Türk dışişleri Müsteşarı Uğur Ziya de bulunuyordu. New York görüşmelerinde, Denktaş'ın mektup politikası önlendi. Ancak Denktaş ve Papadopoulos görüşmelerde uzlaşamadılar. Annan Planında uzlaşma olamaması durumunda referandum yapılması konusunda hem KKTC hem

³³⁶ **age**, 451-452.

³³⁷ “Kıbrıs'ta Seçim Sonuçları”, http://www.bbc.co.uk/turkish/kibris_secim_partiler_shtml, [06.09.2011]

Rum lider aynı görüşteydiler. Türkiye, görüşmelerin devam etmesi yeni bir öneri getirdi. 19 Şubat’a KKTC ve Rum liderinin Lefkoşa’da tekrar görüşmeye başlamalarında uzlaşma sağlandı. Görüşmelerde 22 Mart’a kadar herhangi bir uzlaşma olmaması durumunda 29 Mart’a kadar Türkiye ve Yunanistan’ın da olduğu dörtlü görüşmelere geçilecekti. Uzlaşmanın eksik olan yerlerini BM dolduracaktı. Ortaya çıkan metne itiraz edilmeyecek ve referanduma sunulacaktı. İki toplum lideri de istemeyerek öneriyi kabul ettiler. Bu planla birlikte ilk defa halkların tam olarak seslerine kulak verilecekti. İlk defa Türk tarafı çözümden yana taraf olmuştur. Lefkoşa görüşmeleri on beş oturum sürdü. Oturumlarda Türk ve Rum liderler uzlaşamadılar. İkinci aşamada taraflar İsviçre’de bir araya geldiler. Uzlaşılamayan noktalarını BM Genel Sekreteri’nin kaleme aldığı çözüm planının son hali taraflara iletildi. Referandum’un 24 Nisan’da yapılmasına karar verildi. 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumlarında eş zamanlı olarak referanduma sunulan Annan Planı uzun yıllardan beri devam eden Kıbrıs sorununa çözüm olacağı ümitlerini doğurmuştu. 24 Nisan 2004 tarihindeki referandumda Ada’daki Türk ve Rum tarafındaki partilerin tutumları da belirlenmişti. Kıbrıs Türk kesiminde CTP ve BDH başta olmak üzere sol kesim ve AB yanlıları “evet”, Cumhurbaşkanı Denktaş ve UBP’ ye “hayır” denmesi gerektiğini savunuyordu. Serdar Denktaş referandum’da oyunun hayır olacağını açıklamış olup, partililerin oyları konusunda serbest oldukların dile getirmiştir. Türkiye de ise AKP “evet”çilere destek verirken, CHP, MHP ve DSP Denktaş yanlısı politika izlemişlerdir. Kıbrıs Rum kesiminde ise Diko (Papadopoulos) “hayır” kampanyasını yürüttü. DİSİ ile diğer küçük partiler ise referandum da “evet” kampanyasını yürüttüler. Kıbrıs Rum kesiminde referandum’da belirleyici olan AKEL partisinin tutumu olmuştur. Daha önceki zamanlarda Kıbrıs sol ile beraber hareket eden parti, milliyetçi duygulardan etkilenererek “hayır” kampanyasını desteklemişlerdir.³³⁸

24 Nisan referandum sonuçları: Kuzey’de %64,9 evet,%35,1 hayır, Güney’de %24,2 evet, %75,8 hayır oyu kullanıldı.³³⁹ Referandum sonuçlarına göre Kıbrıs Türk kesimi, ezici bir çoğunlukla ortak yaşama ve AB üyeliği isteğini dile getirmiştir. Kıbrıslı Rum’lar ise, ezici bir çoğunlukla kendi devletlerine sahip çıkma, AB üyeliğinden tek başına yararlanma ve Türklerle bir arada yaşamama iradelerini

³³⁸Fırat, *age*, 454-455

³³⁹*age*, 455-456.

ortaya koymuşlardır. Referandum sonuçları neticesinde Annan planı çerçevesinde sorunun çözülme olasılığı da ortadan kalkmıştır. Türkiye'nin ve KKTC muhaliflerin izledikleri politikalar sayesinde Türkler ilk defa uzlaşmacı taraf olmuşlardır. KKTC referandumda evet oyu vermelerinin sonuçları, AB tarafından olumlu olarak değerlendirildi. AB Dışişleri Bakanları, Genel İşleri Konseyi'nde, KKTC'nin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmak için 259 milyon Euro'luk mali yardımı serbest bıraktı.³⁴⁰ GKRY'nin referandum sonucunda çözümsüzlük yanlısı olarak gösterilmiştir. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen 24 Nisan sonrasında oluşan pozitif hava etkisini yitirmiştir. AB' inde Yunanistan ve GKRY'nin baskısı altına girmiştir. Kıbrıs'ta istenen çözüme ulaşılamamıştır. Kıbrıs'ta siyasi ve hukuki açıdan yeni bir durum'u da ortaya çıkarmıştır. Kıbrıs sorunu artık AB'nin bir iç meselesi haline gelmiştir.³⁴¹

AKP hükümetinin 24 Nisan'a kadar görüşme sürecini daima açık tutmasının nedeni müzakere tarihi almaktı. Türkiye'nin sürdürmüş olduğu Kıbrıs politikası sonrasında, AB Aday ülkeyle müzakerelerin başlamasına karar vermiştir. 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren Türkiye ile AB arasında müzakere süreci başlamıştır. Türkiye, yeni üyeleri de kapsayacak şekilde Uyum Protokolünü imzalayacağını dile getirmiştir. AB, Türkiye'nin politikalarından memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir. AKP hükümeti, iç politikada Kıbrıs öne çıkarılarak eleştirileceğini biliyordu. Hükümet eleştirilerin önünü kesmek için imzalanan protokolün GKRY'ni tanıma anlamına gelmeyeceğini kayıtlara geçirmiştir.³⁴²

1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti tüm Adayı temsilen AB'nin bir parçası olmuştur. Kıbrıs kendi içerisinde egemenlik sorunlarını henüz çözememiştir. AB jeopolitik çıkar sağlamak için Ada'da yaşanan olayları ve de facto durumunu bir kenara bırakarak, GKRY'ni Birliğin bir parçası olma politikasına yeşil ışık yakmışlardır. GKRY'nin, Birliğin bir parçası olması nedeniyle uluslararası politika da gücünü artırmıştır. Rum tarafı, AB'nin politikaların da etkili aktörlerden biri

³⁴⁰ AB'nin bir diğer adımı da, referandumun ardından 29 Nisan 2004'te KKTC'den Güney Kıbrıs'a mal akışını düzenleyen ve Yeşil Hat tüzüğü olarak bilinen 866/2004 numaralı Konsey Tüzüğünü yürürlüğe koymak olmuştur. Mali Yardım Tüzüğü de yürürlüğe girmiştir. Ancak, Doğrudan Ticaret Tüzüğü hayata geçirilememiştir.

³⁴¹ Fırat, **age**, 452.

³⁴² T.C Dışişleri Bakanlığı, "Kıbrıs Konusundaki Son Gelişmeler", [http:// mfa.gov.tr/kibirs-konusundaki –son gelişmeler-11kasim-2002-tarihinden- itibaren-tr-mfa.](http://mfa.gov.tr/kibirs-konusundaki-son-gelistmeler-11kasim-2002-tarihinden- itibaren-tr-mfa.), [1.05.2011]

olmuştur. GKRY, Türkiye ile AB katılım müzakerelerinde gerektiği zaman veto kartını öne süren politika gücünü kullanmaktadır.³⁴³

2005 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de iki önemli gelişme yaşanmıştır. KKTC'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini CTP lideri Mehmet Ali Talat kazanmıştır. Mehmet Ali Talat, göreve başlar başlamaz Kıbrıs sorunun da uzlaşıcı taraf olacaklarını dile getirmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı, sorunun çözümü için, Rum tarafıyla müzakerelere başlamak istediği her fırsat da dile getirmeye başladı. Ancak Rum lider Papadopoulos, KKTC Cumhurbaşkanı'nın sorunun çözümü için çağrılara bir süre cevap vermemiştir. Rum lider her fırsat da muhataplarının Türkiye olduğunu dile getirmeye başlamıştır. Ancak Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimini muhatap olarak kabul etmiyordu.³⁴⁴

8 Temmuz 2006 tarihinde iki toplumun lideri ilk kez tekrar bir araya gelmiştir. Dönemin Kıbrıs Türk Toplum lideri olan Mehmet Ali Talat ile dönemin Rum toplum lideri Tasos Papadopoulos arasında gerçekleşmiştir. İkili görüşmeler sonucunda beş madde paraf edilmiştir. Bu maddeler şöyledir; birincisi Kıbrıs'ta iki toplumlu, iki bölge ve siyasi eşitliğe dayalı bir federasyon çerçevesinde çözüme varılması, ikinci madde Ada'da var olan mevcut durumunun kabul edilmesi, üçüncüsü ise kapsamlı bir çözüm gerekli olduğunun kabul edilmesi, dördüncüsü ise insanların günlük yaşamlarını etkileyecek olan konular olan mülkiyet, askersizleştirme, göçmenler gibi konularda aynı anda kapsamlı görüşmelerin yapılması ve beşinci madde ise güven artırıcı önlemlere başvurulmasıdır. 2006-2008 arası iki toplum arasında devam eden müzakerelere “Gambari Süreci” olarak adlandırılmış olup, tek somut gelişmedir.³⁴⁵ Kıbrıs sorunun da yaşanan bir diğer gelişme ise Rum tarafındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleridir. Seçim propagandası sırasında Annan Planında katı bir tutum benimseyen ve tekrar görüşmelerin başlamasında isteksiz bir tutum sergileyen Tasos Papadopoulos seçimleri kaybederken, Türk toplumu ile müzakerelerin tekrar başlanmasında taraf olan AKEL partisinin Genel Başkanı Dimitris Hristofyas seçimleri kazanmıştır. Eylül 2008

³⁴³Şaban H. Çalış, “Kıbrıs Sorunu AB Çatısı Altında Çözmek”, **Görüş Dergisi**, s.35 (2003), 64.

³⁴⁴ **age**, 64-65.

³⁴⁵ “İşte Gambari'nin Mektubu”, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=14594>, [1.12. 2011.]

tarihinde Rum toplumunun lideri Hristofyas ile Türk toplumu lideri Talat bir araya gelerek görüşmelere yeniden başlamışlardır.³⁴⁶

3 Eylül 2008 tarihinden itibaren iki toplumun lideri yetmiş bir kez bir araya gelmişlerdir. İki toplum arasında devam eden görüşmelere KKTC’de yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimleri için ara verilmiştir. (18 Nisan 2010) İki toplum lideri arasında devam eden müzakerede Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, iki toplumlu, iki bölge ve siyasi eşitliğe dayalı tek egemenliğin ve vatandaşlığın mevcut olduğu bir federasyon çerçevesinde sorunun çözüme kavuşturulması konusunda mutabakata varılmıştır.³⁴⁷ Ancak çözüm için gerekli olan federasyonun ne şekilde kurulacağı, egemenliğin tanımı ve federe devletin yetkilerinin nasıl olacağı gibi temel konularda görüş farklılıkları mevcuttur. 4 Ocak 2010 tarihinde Türk tarafı, sorunun çözümü için bir öneri paketi hazırlamıştır. Bu öneri paketinde yürütme, yönetim, uluslararası ilişkiler, çözümün temel ilkeleri, yasaların hiyerarşisi, önceki işlemler, yetkiler, polis ve kamu hizmetlerinden oluşmaktaydı. Yürütme bölümünde, başkan ve başkan yardımcısı dönüşümlü olarak seçilecekti. Bakanlar Kurulunun iki üyesi olacaktı. Bakanların yedisi Rum ile beşi Türk olacaktı. Bakanlar Kurulu kararları Başkan ve Başkan yardımcısının onayı sonucu gerçekleşecekti. Yasama; Senato’da eşit temsili yet olacaktı. Temsilciler Meclisi’nde iç vatandaşlık temelinde temsiliyeti mevcut olacaktı. Temsilciler Meclisi’nde kararlar, her bir federe birimden milletvekillerinin 4’te 1’i kapsama şartı ile kararlar alınacaktı. Bir diğer taraftan özel yasaların ve anayasa da bulunan kararların kabul edilmesi için her bir federe birimden senatörlerin 5’te 2’sinin, her bir federe birimden milletvekillerinin 4’te 1’ni kapsayacak şekilde çoğunluğa sahip olması gereklidir. Yönetim; sayısal kurumlarda 4’e 3 oranında katılım ve kararların, farklı federe birimlerinden en az iki temsilcinin oluru ile alınması mümkün olacaktır. Uluslararası İlişkiler; bu kısımda federe birimlere söz hakkı verilmektedir. Aynı zamanda öngörülen yapı tamamen konfederatiftir. Federe birimler kendi yetki alanlarında uluslararası anlaşmalara imza atabileceklerdir. Başkan veya Başkan yardımcısı, federe birimlerin imzaladığı uluslararası anlaşmaları anayasa mahkemesine götürme hakkına sahiptirler. Merkezi hükümet, federe birimlerin yetkileri dışında kalan alanlarda dış politika kararları alabilecektir. Kıbrıs, Yunan ve Türk vatandaşlarına, Türkiye’nin AB üyesi olmasına

³⁴⁶ Fikret Bila, “Yeni Bir Başlangıç”, **Milliyet**, 22 Mart 2008, s 14.

³⁴⁷ http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi_tr.mfa, [1.12. 2011]

kadar AB'nin dört özgürlüğünden yararlanmada dâhil dört eşit muameleye tabi olacaktı.³⁴⁸

Çözümün Temel İlkeleri şunlar olacaktır: Kıbrıs Türk toplumu ile Kıbrıs Rum toplumu ayrı kimlikler ile tanınacaklar. İki toplum arasındaki ilişkiler siyasi eşitlik üzerine olacak. Yasaların Hiyerarşisi: Federal birimlerin kendi yetkilerinde olan yasalar federal yasaların üzerinde olacak. Hukuki İşlemler: Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türk mahkeme kararlarına itiraz edemeyecekler. Yetkiler: Merkezi hükümetin yetkileri dışında kalan bütün yetkiler federe birimlerin olacaktır. Dış politika, maliye, vergi, tarım, balıkçılık ve kalkınma politikaları merkezi hükümetin yetkileri arasındadır. Federasyon yetkileri ise sağlık ve hava taşımacılığıdır. Polis: Federe birimlerin polis teşkilatlarında her iki toplum da eşit sayı da memura sahip olacak. Aynı zamanda her birim kendi bölgesinde çalışacak. Kamu hizmetleri: Kamu hizmetleri komisyonu bir başkan ve bir başkan yardımcısı ile her bir oluşturucu birimden ikişer kişi olmak üzere toplam dört üyeden oluşacak. Başkan ve başkan yardımcısı farklı federe birimlerden seçilecek. Federasyon'un kamu hizmetlerinde her iki federe birimden vatandaşlar en az %33,3 oranında çalışacak. Türk tarafından sunulan bu öneriler, Rum hükümeti tarafından kabul edilmez ve uzlaşma zemininden çok uzak olarak nitelendirilmiştir. Rum hükümeti, bu önerileri uzlaşmış çözüm zeminin çok dışında olduğunu dile getirmiştir.³⁴⁹

Kıbrıslı Rumlarda, Türk tarafına bazı öneriler de bulunmuşlardır; Temel ilkeler, federal hükümetin yetkileri, dış ilişkiler, yönetim, temsil ve karar alma konuları, kurların üstünlüğüdür. Temel İlkeler; Federal Kıbrıs Cumhuriyeti tek egemenliğe sahiptir. İki toplum arasındaki ilişki siyasi eşitlik temeline dayanmaktadır. Ancak bu siyasi eşitlik tüm federe devlet kurumlarında ve yönetimde eşit katılımdan söz edilmemektedir. Federal anayasa çerçevesinde kendi bölgelerinde tüm yetkiler özerklik hakkına sahip olacaktır. Federal Hükümet'in yetkileri; geriye kalan konular üzerindeki pozisyon, federal yetkiler konusundaki tüm konularda görüş birliği varıldıktan sonra ele alınıp tartışılacaktır. Federal yetki alanları, uluslararası Anlaşmalar imzalamak, dış ilişkiler, savunma politikası federal bütçe, doğal kaynaklar, sağlık politikaları, haberleşme, muhaceret dâhil vatandaşlık, terörizmle

³⁴⁸“Kıbrıs Konusunda Türkiye'nin Yeni Açılımı”,
http://www.mfa.gov.tr/kibris_konusunda_turkiye_nin_yeni_acilimi_tr.mfa, [15.06.2012].

³⁴⁹“Türkiye'nin Önerileri Rum Basınında”,
<http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/35/news/33270/PageName/KıbrısHaberleri>,[9.01.2001]

mücadele, federal suçlara af yetkisi, diplomatların federal yetkililer tarafından atanması, işçi hakları, ailenin korunmasıdır. Aynı zamanda kamu hizmetleri, federal polis, federal yargı ve benzeri federal hizmetlerde, federal hükümete bağlı olacaktır. Dış ilişkiler, Kıbrıs Cumhuriyeti hem Türkiye hem Yunanistan ile özel ilişkiler içinde olacak. Federe birimler dış ticari ve kültürel alanlarda Anlaşmalar yapabileceklerdir. Federe birimlerin her türlü ilişkileri AB üyeliği ile uyumlu olacaktır. Yasama; Federal Kıbrıs'ın senato ve temsilciler meclisi olmak üzere iki kanattan oluşan bir yasama organına sahip olacaktır. Senato'da her iki toplumda eşit temsil hakkına sahip olacaklar. Her iki yasama da bir başkan ile bir başkan yardımcısından meydana gelecektir. Hem yasama başkanı hem de yasama başkan yardımcısı farklı federe birimlerden oluşacaktır. Yaşama'da karar alabilmek için katılım yeterli miktarda olma şartı aranacaktır. Parlamentonun karar alabilmesi için en az ¼ Senatörün katılma şartı aranacaktır. Aynı zamanda Anayasada belirtilmiş olan özel kanunların yapılabilmesi için her iki federe biriminden 2/5 Senatörün katılma şartı olacaktır. Kanunun yasalaşması için basit çoğunluk ile sağlanacaktır. Temsilciler Meclisinde, her iki federe birimde en az 1/4 oranında temsil hakkına sahip olunacaktır. Temsilciler Meclisinde de kararlar basit çoğunluk sistemi ile alınacaktır. Yönetim; Anayasaya da belirtilen şartları taşıyan her Kıbrıs vatandaşı başkan ve başkan yardımcısı adayı olabilecektir. Başkan ve başkan yardımcısı görevleri 4 yıl Kıbrıs Rumları ve 2 yıl Kıbrıs Türkü temelinde iki federal birimden dönüşümlü olarak gerçekleşecektir. Bakanlar Kurulu 7/3 oranında Kıbrıs Rum ve Türk temsilcilerden meydana gelecektir. Bakanlar Kurulu oybirliği ile karar alacaktır. Karar alınamadığı durumlarda ise basit çoğunluk sistemi ile karar alınmaya çalışılacaktır. Temsil ve Karar Alma Konuları; tüm devlet organları, yönetim organları, daireler ve kurumlar nüfus oranına göre temsil hakkı tanınacaktır. Kuralların Üstünlüğü; Anayasa, Anayasal kanunlar, uluslararası kanunlar ve işbirliğidir. Federal ve federal birimler arasındaki görüş ayrılıklarını yüksek mahkeme tarafından sorun çözülecektir.³⁵⁰

Kıbrıs sorunun çözümü için her iki tarafından önerileri ele alındığında taraflar arasında toprak-mülkiyet, güvenlik ve garantörlük sistemi haklarında farklı fikir farklılıkları mevcuttur. Kıbrıs Türk tarafı egemenlikte eşitlik olması gerektiğini savunmaktadır. Kıbrıs Rum tarafı ise siyasi eşitliği kabul etmekle birlikte, bu

³⁵⁰ <http://www.abvizyonu.com/ab/rum-onerileri-elegecirildi.html> ,[10.11.2011]

eşitliğin kullanılmasında devlet kurumlarında ve yönetimde olamayacağını savunmaktadır. Kıbrıs Türk tarafı, federe birimlerin egemenlik alanlarının mümkün olduğunca geniş olması gerektiğini savunurken, Kıbrıs Rum tarafı ise, federasyonun birçok alanda egemen olması gerektiğini savunmaktadır. Kıbrıs Türk tarafı seçimlerde %20 oy oranının esnetilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Diğer taraftan ise Rum tarafı bu konuda taviz verilemeyeceğini ifade etmektedir. Bir diğer taraftan Türk kesimi toprak ve mülkiyet konularında 1974'ten beri yaşanmakta olan durumun dikkate alınmasını istemektedir. Türk tarafı mülkiyet iadesini kabul etmektedir. Rum tarafı mülkiyetin ilk sabine ait olduğu iddiasında olup, toprak iadesinde en geniş iadeyi istemektedir. Bir diğer tarafı Türk tarafı garantörlük sisteminin devamından yana olup, askersizleştirmenin ileriki aşamalarda gerçekleşmesi gerektiğine inanmaktadır. Rum tarafı ise Ada'nın, AB'nin bir parçası olduğu gerekçesiyle garantörlük sistemine karşıdır. Aynı zamanda Rum'lara göre, Türkiye'nin Ada'da bulunan askerlerinin derhal geri çekmesi gerekmektedir. Rum'lara göre, Ada'daki Türklerin nüfusu elli bini geçmemelidir. Türk tarafı ise, mümkün olduğunca fazla Türk'ün Ada da kalması gerektiği iddiasındadır.³⁵¹

Kıbrıs Rum yönetimi ile Türk yönetimi arasında devam eden görüşmelerde yönetim ve güç paylaşımı, Birliğe ilişkin konular ve ekonomi konularında ilerleme sağlanmıştır. Ancak mülkiyet, toprak, güvenlik ve garantiler başlıklarında ilerleme sağlanamamıştır.³⁵²

Annan planı referandumundan sonra mülkiyet sorunun iç hukuk yolu çözülmesi gerektiği yönünde düşünceler oluşmaya başlamıştır. Haziran 2004 tarihinde KKTC'de, Rum'ların mülkiyet sorunun çözümü için iç hukukun dönemi başlamıştır. Türkiye de, iç hukuk yolu ile sorunun çözümünü desteklemiştir. 17 Mart 2006 tarihinde KKTC yasalarına uygun olarak sorunun çözümü için TMK kurulmuştur. TMK' ya günümüze kadar beş yüz yirmi başvuru olmuştur. Bu başvurulardan yüz dört tanesi uzlaşma yöntemi ile dört tanesi ise duruşma yöntemi ile çözülmüştür. Rumların mülklerine karşılık kırk üç milyon İngiliz sterlini ödenmiştir. Rum Mülkiyet sorunun, KKTC hükümeti iç hukuk yöntemi ile çözülmesi kararı önemlidir. Ancak alınan bu karar KKTC'nin tanınması anlamına gelmemektedir. Bunun nedeni

³⁵¹ age.

³⁵² <http://www.turkajansikibris.org/index.php/lang/tr/cat/249/news/7200>, [10.11. 2011]

AIHM'in, KKTC topraklarını, Türkiye'nin işgali altında olan bir toprak parçası olarak tanımlamasıdır.³⁵³

2005 tarihinde yaşanan bir diğer sorun da Türkiye'nin imzalamış olduğu Ek Protokol'ü tam olarak yerine getirmemesidir. 29 Temmuz 2005'te Türkiye Brüksel Zirvesinde imzalamayı kabul ettiği 1963 Ankara Anlaşması'nın tüm AB üyelerini kapsayacak biçimde genişleten Uyum Protokolünü imzaladı. İmza mektup teatisi yoluyla gerçekleşti. Türkiye, tekrardan Uyum Protokolünü imzalamasının, GKRY'ni tanıdığı anlama gelmeyeceğini bir bildirge yayınlamak suretiyle bildirmiştir.³⁵⁴ Türkiye'nin yayınladığı bildirgeye karşılık AB de bir bildirge yayınlamıştır. AB'nin yayınladığı bildirgede şu ifadeler yer verilmiştir;

*“Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Ek Protokol'ün tam ve ayrımcılık yapmaksızın uygulanmasını ve ulaştırma araçlarına getirilen sınırlamalarda dâhil olmak üzere malların serbest dolaşımına ilişkin tüm engellerin kaldırmasını bekler. Türkiye, Protokol'lü tüm üye devletlere bütünüyle uygulamalıdır. AB bunun yakından takip edecek ve 2006 tarihinde tüm uygulamayı değerlendirecektir. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, ilgili başlıklarda müzakerelerin başlamasının, Türkiye'nin anlaşmadan doğan yükümlülüklerini tüm üye devletlere karşın yerine getirmesine bağlı olduğunu vurgular. Yükümlülüklerin bütünüyle yerine getirilmemesi müzakerelerin genel seyrini etkileyecektir.”*³⁵⁵

AKP hükümeti Kıbrıs sorunun da bir açmazla karşı karşıya kalmıştır. Hükümet de, AB üyesi olan GKRY'yi tanımadan müzakerelerin nasıl devam ettirilebileceği bilinmemektedir. Kıbrıs sorunu çözülmeden, GKRY'ni tanımak Türk politikalarının başarısızlığına işaret edecekti. Ancak bir diğer taraftan da Ek Protokol sorunu nedeniyle, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde sorunlar yaşanmaktadır. Hükümet, Kıbrıs sorunun da çözüm isteyen taraf olduğunu uluslararası platformlarda sıklıkla dile getirdi. Hükümet bu politikasıyla, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni AB içinde yıpratma politikası izlemiştir. Türkiye'ye göre, GKRY'yi tanıma ancak Türkiye'nin Birliğe üye olması halinde ve BM çözüm süreci başarıya ulaşırsa gerçekleşebilecekti. Bir diğer taraftan Kıbrıs Rum Yönetimi politikalarını artık, AB üzerinden yürütmekteydi. Nitekim Türkiye'nin Ek Protokole karşılık yayınladığı bildiriye karşılık bir bildiri

³⁵³ “AIHM'nin Kritik Kıbrıs Kararı”, www.dw-world.de/dw/article/0532682200.html, [1.11 2011]

³⁵⁴ age.

³⁵⁵ Özer, age, 550-555.

yayınlandı. AB, Türkiye’yi imzalamış olduğu Ek Protokolün şartlarını yerine getirmesi gerektiği ifade edilmiştir. AB, Türkiye’nin şartları yerine getirmediği takdirde bazı fasılların askıya alınacağını belirtmiştir.³⁵⁶ Türk kamuoyunda, Türkiye deki havaalanları ve limanların Rum gemilerine ve uçaklarına açılıp açılmaması ve açılması durumunda Rum kesiminin tanıma anlamına gelip gelmeyeceği tartışılmaya başlanmıştır. Diğer taraftan KKTC’de Cumhurbaşkanı Talat tarafından, Rum kesimine yapılan müzakere tekliflerine cevap verilmemektedir. Türkiye, AB arasında yaşanan sorunları aşmak için yeni bir adım attı. 24 Ocak 2006 tarihinde Türk Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Eylem Planını kamuoyuna duyurdu. Söz konusu planın ilk altı maddesi hedefleri belirtmekle, son dört maddesi ise bu hedeflere ulaşmak için yapılabilecekleri dile getirmekteydi. Türkiye’nin eylem planının da: Gazimagosa, Girne ve Gemikonağı dâhil limanların ve Ercan Havaalanı’nın uluslararası dolaşıma ve hizmet açılması, KKTC’nin ekonomik bir varlık olarak AB Gümrük Birliğine dâhil edilmesi, KKTC vatandaşlarının uluslararası sportif, kültürel ve sosyal alanlardaki faaliyetlere serbestçe katılabilmesine olanak verilmesidir. Bunlara karşılık olarak da, Türkiye havaalanlarını ve limanlarını, Rum gemilerine ve uçaklarına açmayı kabul etmekteydi. Aynı zamanda bunların gerçekleşmesi için getirilen uygulamalara yönelik öneriler de mevcuttur. BM himayesinde ve Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk tarafı ve Kıbrıs Rum tarafı katılımlarıyla üst düzey bir toplantı gerçekleştirilmesi, eylem planı ve sonuçlarının BM Genel Sekreteri tarafından, BM Güvenlik Konseyine sunulması, BM ve AB Komisyonu’nun KKTC’ye yönelik ekonomik politikaları değiştirmesi neticesinde sorunun çözümüne de katkıda bulunacaktır. Türkiye, Kıbrıs sorunun çözümü için BM iyi niyet misyonunun devamından yana olduğunu dile getirmiştir. Türkiye’nin, Kıbrıs eylem Planı Davos’ta Dünya Ekonomi Formu sırasında BM Genel Sekreteri’ne sunulmuştur.³⁵⁷

AKP hükümeti, Rumlara havaalanları ve limanların açılması karşılığında, KKTC’nin ekonomik izolasyondan kurtulması gerektiğini dile getirmiştir. Ancak Rum tarafı, tek başına AB’nin üyesidir. Aynı zamanda bu koşullar nedeniyle Rum tarafı, çözüm için istekli değildir. BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Michael Möller Türkiye’nin sunmuş olduğu eylem planını incelemiştir. BM özel temsilcisi taraflara bir mektup göndererek çok daha sınırlı önerilerde bulunmuştur. Kıbrıs

³⁵⁶ age, 556-558.

³⁵⁷ age, 559.

Cumhurbaşkanı Talat, BM özel temsilcisinin önerisine olumlu yanıt vermiş olup, önerilerin kapsamlı bir anlaşmayla bir olmadığını dile getirmiştir.³⁵⁸ Ankara ve Lefkoşa daha kapsamlı bir eylem planı arzulamaktaydılar. BM'nin ve AB'nin bu doğrultuda Kıbrıs Rum Yönetimi'ni harekete geçirmesini istiyorlardı. Ankara ve Lefkoşa'nın istekleri öncelikle KKTC'ye uygulanan ekonomik izolasyonların kaldırılmasıydı. Ankara'ya ve Lefkoşa'ya göre, atılacak bu adım sayesinde Rum tarafı çözüme yanaşabilecektir. AKP hükümeti Kıbrıs sorunun çözümün den yana olduklarını her fırsatta dile getirmeye devam ettiler. Bir diğer taraftan ise Ankara, GKRY'nin doğalgaz ve petrol aramalarını hukuk dışı olduğunu uluslararası platformlarda dile getirdi. Kıbrıs sorunun da, Rumların uzlaşmaz tutumu nedeniyle herhangi bir ilerleme elde edilemedi.³⁵⁹ Kıbrıs'ta Ankara'nın arzuladığı bir çözüme Papadopoulos ile ulaşılamayacağı anlaşılmıştır. Türkiye, Kıbrıs sorunu çözümü için Güney Kıbrıs'taki seçimlere odaklanmıştı.³⁶⁰

Güney Kıbrıs'taki seçimlerde çözüm yanlıları ve devletlerine sahip çıkma politikaları yarışmaktaydı. Seçimlerin ilk turunda Papadopoulos elendi. İkinci turda Kasoulidis ve Hristofyas seçimlerde yarışacaktı. 24 Nisan referandumunda Akel partisi “hayır” kampanyasını yürütmüştü. Ancak aslında Akel, Türk kesimindeki sol partilerle iyi ilişkileri olan tek partiydi. Akel seçim kampanyalarında sık sık Kıbrıs Türklerinin haklarından söz etti. Kıbrıs'ın hem Türklerin hem de Rumların Ada'larını olduğunu dile getiren partiydi. Akel'e göre Kıbrıs'ı, Rumlar ve Türkler birlikte yönetmeliydiler. GKRY'yi seçimler sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin altıncı Cumhurbaşkanı Hristofyas oldu.³⁶¹ Hristofyas'ın seçimleri kazanmasıyla birlikte sorunun çözümü için tekrar ümitler yeşermiştir. 21 Mart 2008 tarihinde Talat ile Hristofyas bir araya gelmişlerdir. İki lider görüşmeler sonunda müzakerelerin tekrar başlaması konusunda uzlaştılar.³⁶² 23 Mayıs 2008 tarihinde iki lider tekrar bir araya geldiler. Görüşmeler sonunda ortak metin konusun da anlaşmaya vardılar. Her iki lider de anlaşmada iki bölge, iki toplumlu ve siyasi eşitliğe dayanan Federasyona

³⁵⁸ **age**, 560-562.

³⁵⁹ Fırat, **age**, 455.

³⁶⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Kıbrıs Konusundaki Son Gelişmeler”, [http:// mfa.gov.tr/kibirs-konusundaki –son gelişmeler-11kasim-2002-tarihinden- itibaren-tr-mfa](http://mfa.gov.tr/kibirs-konusundaki-son-gelistmeler-11kasim-2002-tarihinden- itibaren-tr-mfa), [1.05.2011]

³⁶¹ Niyazi Kızılyürek, “1974 Sonrasında Seçimler ve Akel”, Ankara, **Toplumsal Tarih Dergisi**, s.178(2008), 56-57.

³⁶² T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Kıbrıs Konusundaki Son Gelişmeler”, [http:// mfa.gov.tr/kibris-konusundaki –son gelişmeler-11kasim-2002-tarihinden- itibaren-gov.tr](http://mfa.gov.tr/kibris-konusundaki-son-gelistmeler-11kasim-2002-tarihinden- itibaren-gov-tr), [1.05.2011]

bağlılıklarını teyit ettiler. Federal Hükümetin yanında eşit statüye sahip bir Kıbrıs Türk Oluşturucu Devleti ve bir Kıbrıs Rum Oluşturucu Devleti olması konusunda uzlaşmaya vardılar.³⁶³ İki toplum liderinin uzlaşması BM’de harekete geçirmiştir. BM, Kıbrıs sorunun çözülebilmesi için yeni bir özel danışman atadı. 25 Temmuz 2008’de BM’nin gözetiminde müzakerelerin başlamasına karar verildi. Böylece Kıbrıs sorunun da yeni bir süreç başlamış oldu.³⁶⁴

AB’nin Kıbrıslı Türklere uygulanan ekonomik ambargoyu kaldırmak için kayda değer adımlar atmamıştır. KKTC ile Birlik arasında doğrudan ticaret tüzüğü askıya alınmıştır. AB’nin, KKTC’ye yönelik politikası salt mali yardımlar olmuştur. Türk tarafında, Birliğin politikası hayal kırıklığı yaratmıştır. KKTC’de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Talat kaybetmiştir. Günümüzde Kıbrıs sorunun çözümü için diplomatik temaslar devam etmektedir. Rum kesimi lideri Hristofyas ile Derviş Eroğlu müzakerelere devam etmektedirler.

Haziran 2004 tarihinde toplanan Avrupa Konseyi, Türk hükümetinin Kıbrıs sorununa gösterdiği yaklaşımdan dolayı memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Türkiye de, Kopenhag siyasi kriterleri karşılamak için insan hakları ve demokrasi yönünde gelişmeler yaşanmıştır. Aynı zamanda Türkiye’nin müzakerelere başlaması için Gümrük Birliği sözleşmesinin yeni on üyeyi de kapsayacak şekilde Ek Protokol’ü imzalaması gerektiği dile getirilmiştir. Türkiye, Birliğin baskı politikaları nedeniyle Ek Protokol’ü 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel’de kabul etmiştir. Temmuz 2005 tarihinde ise Ek Protokol’ü GKRY’i, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanımadığını dile getiren bildirge yayınlayarak imzalamıştır. Ek Protokol’ün imzalanmasıyla birlikte Türkiye’nin hava ve deniz limanlarının Rumlara açıp açmayacağı önemli bir sorun haline gelmiştir. Eğer Türkiye, Ek Protokol’de GKRY’ni de dâhil ederse yönetimi Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanımış olacaktır. Dolaylı olarak Ada’daki Türklerin azınlık olduğunu ve askerlerinin de işgalci olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır.

GKRY’nin, Birliğin bir parçası olması durumundan Türkiye’nin AB sürecini negatif olarak etkilenmiştir. Türkiye, Birliğin bir üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında GKRY’mini tanımamaktadır. Bu sorun Birlik ile Türkiye ilişkilerini çıkmaza

³⁶³ Niyazi Kızılyürek, “Kıbrıs’ta Çözüm Zemini: Toprak Karşılığı Eşitlik”, **Taraf**, 13 Eylül 2008, s 2.

³⁶⁴ **age**, 2.

sürüklemiştir. Bir diğer taraftan GKRY, Müzakere Çerçeve Belgesine de yansıdığı gibi tanınma talebini Birlik üzerinden pazarlık politikası olarak yürütmektedir.³⁶⁵

Türkiye, Ek Protokol'ü kabul etmiştir. Aynı zamanda TBMM'den karar alınmasını kabul ve taahhüt etmiştir. Ancak Ek Protokol'ü onay için TBMM'ne göndermemiştir. Türkiye, protokolün gereklerini yerine getirmemiş, limanlarını ve havaalanlarını Rum'lara açmamıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile Birlik arasında müzakerelerin başlamasıyla birlikte tarama dönemine de girilmiştir. 12 Haziran 2006 tarihinde ise GKRY'nin, Kıbrıs sorunun çözümsüzlüğüne yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Türkiye ise, Kıbrıs sorununu çözmek için 30 Mayıs 2005 ve 24 Ocak 2006 tarihlerinde iki açılımda bulunmuştur. Türkiye'nin açıkladığı Kıbrıs Eylem planında, Türkiye'nin limanlarını ve hava sahasının Rumlara açılmasına karşılık, Kuzey Kıbrıs'ın bir ekonomik mevcudiyet olarak GB' ne dâhil edilmesiyle birlikte Kuzeye uygulanan sportif, kültürel ve sosyal ambargoların kaldırılması istenmiştir. Bu önerilerin uygulanabilmesi için BM himayesinde Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk tarafı ve Rum tarafı bir araya gelerek önerilerin müzakere edilmesi öngörülmüştü. Ancak GKRY tarafından, Türkiye'nin eylem planına olumlu bir yanıt gelmemiştir. GKRY'nin bütün Adaya temsilen tek başına Birlik üyesi olmasından dolayı herhangi bir uzlaşma politikası içinde değildir.³⁶⁶ Rumların politikaları, Türkiye'yi isteklerinin AB ile gerçekleşmesini sağlamaktır. Yunanistan ve GKRY, Türkiye ile AB arsasında devam eden müzakereleri takip etmektedirler.

Türkiye, Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm olana kadar Kıbrıs Cumhuriyetini tanımayacağını deklare etmiştir. Buna karşılık 21 Eylül 2005 tarihinde AB'ne karşı bir deklarasyon yayınlamıştır. AB'nin yayınladığı deklarasyon'da Türkiye ile Birlik arasında devam eden müzakerelerde ilgili konu başlıklarının açılmasının ve müzakerelerinin hızının, EK Protokol'e riayet etmesine bağlı olduğu dile getirilmiştir. Aynı zamanda GKRY'nin artık Birliğin parçası olduğu dile getirilerek, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Aynı zamanda GKRY'mi, Temmuz 2012 tarihinde AB dönem başkanı olmadan önce Türkiye tarafından tanınmak istemektedir. Rumların ve AB'nin bu politikalarına

³⁶⁵Uğur Özgöker, “ Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs Sorunu”, **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, [Der.] Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, (Ankara: Nobel Dağıtım, 2010), 592.

³⁶⁶Hasan İlker Köseler, “Kıbrıs Sorununun Dününü, Bugünü ve Geleceği”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale/pdf?id=105>, [10.11. 2011].

karşılık olarak, Türkiye, KKTC'ye uygulanan tecridin kaldırılmadan EK Protokol'ü yürürlüğe sokmayacağını dile getirmiştir. Türkiye ile Birlik arasında yaşanan bu sorunlar nedeniyle 2005-2009 yılları arasında müzakerelerde istenen düzeyde ilerlenememiştir.³⁶⁷

AB, Türkiye'nin imzaladığı EK Protokol'ü 2006 yılının sonuna kadar yürürlüğe sokmaması durumunda ilişkilerde tren kazası yaşanabileceğini dile getirmiştir.³⁶⁸ 2006 Türkiye ilerleme raporun da Kıbrıs sorununa dikkat çekilmiştir. 15 Aralık 2006 tarihinde AB zirvesinde, otuz beş müzakere başlığından GB ile doğrudan ilişkili sekiz başlığın açılmaması ve açılan diğer başlıkların geçici süreyle kapatılmamasına karar verilmiştir. 2007 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Sarkozy kazanmıştır. Sarkozy, seçim propagandasında ve sonrasında Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerin imtiyazlı ortaklık üzerine oturtulması gerektiğini dile getirmiştir. Fransa, Türkiye ile Birlik arasında devam eden müzakerelerde sekiz başlığının açılmasını veto etmektedir. Bir diğer taraftan, müzakere çerçeve Belgesi'nde başlıklarının açılmaması veya müzakerelerin askıya alınması sadece demokratik prensiplerin, insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali sonucunda olabileceği ifade edilmektedir. Ancak Yunanistan, GKRY, Fransa ve Avusturya gibi ülkeler salt politik çıkarları doğrultusunda veto kartlarını kullanmaktadırlar.³⁶⁹

Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkiler Avusturya, Fransa, Yunanistan ve GKRY politikaları nedeniyle tıkanma sürecine girmiştir. Aralık 2009 tarihinde AB zirvesinde sadece çevre başlığı müzakereye açılabilinmiştir. Türkiye, Birlikle olan ilişkilerin durma noktasına gelmesinden dolayı Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin bazı adımlar atmıştır. Türk hükümeti, Ercan Havaalanı ve Gazi Mağsa Limanlarının açılmasına karşılık olarak Rumlara bir havaalanı ve bir limanın bir yıl süreliğine açılacağını dile getirmiştir. Hükümetin, müzakerelerdeki tıkanıklığı aşmak için açıkladığı politika herhangi bir değişikliğe neden olmamıştır. 22 Mart 2007 tarihindeki toplantıda Türkiye, Kıbrıs konusunda kendi üzerlerine düşeni yerine

³⁶⁷ Özgöker, **age**, 588-592.

³⁶⁸ Hughes, **age**, 10.

³⁶⁹ Özgöker, **age**, 592-593.

getirdiklerini belirterek, tıkanıklığın aşılmasında KKTC'ye uygulanan izolasyonun kaldırılması gerektiğini dile getirmiştir.³⁷⁰

Kıbrıs'ta görüşmeler üç buçuk yıldır devam etmektedir. Her iki toplum liderinin açıklamalarına göre görüşmelerde herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. Rum lidere göre, sorunun çözümünü Ankara engellemektedir. Ankara'nın, sorunun çözümüne pozitif yaklaşması durumunda çözülebilir.³⁷¹ Bir diğer taraftan Türk toplum liderine göre, sorunun çözülememe sebebi Rum tarafının uzlaşmaz tutumudur. Aynı zamanda Türk toplum liderine göre sorun altı ay içinde çözülmediği takdirde anayasa değişikliğine gidilmek suretiyle ülkenin adında değişmesi söz konusu olacaktır.³⁷² Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Kıbrıs'ta sorunlarının çözümü için altı ay sürenin bululduğunu dile getirmiştir. Ankara'ya göre siyasi irade olması durumunda sorun rahatlıkla çözülebilir. Türkiye, sorun çözülmediği takdirde, AB ve GKRY'mi ile olan ilişkilerinin daha sorunlu bir dönem yaşanacağını sıklıkla dile getirmiştir. GKRY'mi, yılın ikinci yarısında dönem başkanı olmuştur. Ankara, GKRY'nin dönem başkanlığı sırasında herhangi bir diyalog yaşanmamıştır. Bir diğer taraftan AB'ne göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olup, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi gerekmektedir.³⁷³

Türkiye ile Yunanistan arasındaki önemli bir diğer sorun da Ege Sorunudur. Ege ve Kıbrıs sorunlarının çözülmesi durumunda diğer sorunlarda kolaylıkla çözülebilir.

3.4.2. Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ege Sorunu

İki ülke arasında yaşanan en büyük diğer sorun'da Ege sorunudur. Ege sorunu birbiriyle ilintili sorunlardır. Ege sorunları, kıta sahanlığı, karasuları, hava sahası, FIR hattı ve Adaların silahlandırılması ilgili sorunlardan meydana gelmektedir. Bu sorunların hemen tümü her iki ülkenin egemenlik hakları ile ilintilidir.³⁷⁴

³⁷⁰“İKV Bülteni 16-31 Mart 2007”, www.ikv.org.tr/pdfs/dea7e98f.pdf [10.04.2012]

³⁷¹www.gundemkibris.com/yazarlar.html [04.03.2012]

³⁷²www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?qType=RadikalDetay&ArticleID=1090447&CategoryID=78 [5.01.2012]

³⁷³www.radikalcom.tr/Radikal.asp?aType=HaberYazdir&ArticleID=1082746. [5.01.2012]

³⁷⁴ Tayyar Arı, “ Kıta Sahanlığı Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, c. XIII, s. 1-2, Uludağ Üniversitesi Basımevi(1992), 167.

Ege Denizi, Karadeniz, Marmara ve Batı Anadolu kıyılarını dış dünyaya bağlamaktadır. Ege Denizi ulaştırma hatları, bu denizle Akdeniz ve Okyanusların ulaştırma yollarına bağlamaktadır. Ege Denizi'nin bu özelliği nedeniyle, Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Türkiye, dış ticaretinin % 92'sini deniz ulaşımı ile yapmaktadır. Batı Anadolu kıyıları ve kıyılardaki limanlar Türkiye'nin önemli ekonomik kaynaklarından birisidir. Bir diğer taraftan Ege Denizi'nden elde edilen deniz ürünlerinin de önemli ekonomik değeri vardır. Ege Denizi'nin kuzey bölümü balıkçılık için önemli bir kaynaktır, Güney'i ise süngercilik açısından önemli bir kaynaktır. Ege kıyılarındaki çeşitli turizm faaliyetleri ile liman hizmetlerinden önemli gelir elde etmektedir.³⁷⁵

Ege Denizi'nin sahip olduğu ekonomik değer nedeniyle iki ülke arasında egemenlik tartışmaları devam etmektedir. İki ülke arasında Ege sorununa ilişkin yaşanmaya devam eden bir diğer sorunda kıta sahanlığı sorunudur. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlardan kıta sahanlığının önemli bir yeri mevcuttur. Kıta sahanlığı sorunun çözülmesi durumunda diğer sorunların da çözümü de mümkün olabilecektir.³⁷⁶

Kıta sahanlığı konusunda hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin farklı tezleri mevcuttur. Yunanistan'ın kıta sahanlığı tezi şöyledir; Ege Adaları Yunanistan'ın bir parçasıdır, Ada'larında kıta ülkesi gibi eşit kıta sahanlığı mevcuttur, Adalar ile Türkiye arasında eşit uzaklık ilkesinin uygulanması gerekliliğini dile getirmektedir. Bir diğer taraftan Türkiye'nin kıta sahanlığı tezi ise, Kıta sahanlığı sınırlandırmasının iki ülke arasında yapılacak anlaşma ile belirlenebilecektir, doğal uzantı esastır, sınırlandırmada hakça ilkelerin uygulanması gerekmektedir, Adalar özel durumların oluşma sebepleridir, Ege Denizi yarı kapalı bir denizdir, Lozan dengesinin korunması gerekliliği ilkesi bir kenara bırakılmamalıdır.

Türkiye ile Yunanistan arasında kıta sahanlığı konusunda farklı tezleri bulunmaktadır. Bununla birlikte her iki ülkenin çözüm önerilerinde de farklıklar mevcuttur. Türkiye, sorunun karşılıklı diyalog ve anlaşmalar yolu ile çözülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yunanistan ise Uluslararası Adalet Divanı kararıyla

³⁷⁵ Usluer, **age**,34.

³⁷⁶ Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993), 71.

özölmesi gerektiğini dile getirmektedir. Her iki ülkenin de tezleri ve çözüm yöntemlerinin farklılığı nedeniyle sorun özölmemektedir.³⁷⁷

İki ülke arasında yaşanmakta bir diğ er sorunda karasuları sorunudur. Karasuları bir kıyı devletin in kara ülkesini çevreleyen ve uluslararası hukuka uygun olarak açıklığ a doğru belirli bir genişliğ e kadar uzanan, kıyı devletine ait deniz alanıdır.³⁷⁸ Karasuları da tıpkı kara ülkesi gibi devletin egemenliğ i karasularının altındaki deniz tabanı ve dip altı ile üzerindeki hava sahasını da kapsamaktadır.³⁷⁹ Karasularının genişliğ i kıta sahanlığı ve hava sahasını da belirlemektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında karasuları konusunda anlaşmazlık yaşanmaktadır.³⁸⁰

Hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin karasuları zımnen 3 mil olarak kabul edilmiştir. Ancak 17 Eylül 1936 tarihinde Yunanistan, 230 sayılı kanun olan "Yunanistan Karasuları Hududun Tespiti Hakkında Kanun" ile tek taraflı olarak deklare edip, karasularını 6 mile çıkarmıştır.³⁸¹ Yunanistan'ın bu politikası, İtalya'nın bir tehdit oluşturduğu dönemdir. Aynı zamanda iki ülke arasındaki ilişkilerde dostluk havası hâkimdir. Bu nedenlerden ötür ü Türkiye, Yunanistan'ın bu politikasını önemsememiştir.³⁸²

1964 tarihinde Türkiye, 476 sayılı "Karasuları Kanunu" ile Karasularını 6 mile çıkarmıştır.³⁸³ Her iki ülkenin karasularını 6 mile çıkarmasıyla günümüzdeki karasularının durumuna gelmiştir. Günümüzde karasularının 6 mil olmasıyla birlikte Türkiye'nin karasuları %7.47, Yunanistan'ın %43.68 ve uluslararası sular %48.8 dir.³⁸⁴ Karasularının iki ülke arasında sorun olmasının nedeni Yunanistan'ın, karasularını 12 mile çıkarmak istemesidir.³⁸⁵ Yunanistan'ın bu iddiasını BM III.

³⁷⁷ Oran, **age**, 82.

³⁷⁸ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, 5.bs, (Ankara Turhan Kitabevi, 1998), 341.

³⁷⁹ Namık Yolga, **Ege'de Deniz Sorunları Semineri**, (Ankara Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak ltesi Yayınları, Ankara, 1986), 29.

³⁸⁰ Pazarcı, **age**, 20.

³⁸¹ Kurumahmut, **age**, 60-61.

³⁸² Fuat Aksu, **T rk Yunan İlişkileri, İlişkilerin Y nelimini Etkileyen Fakt rler  zerine Bir İnceleme**, (Ankara: Stratejik Araştırma ve Et dler Milli Komitesi Yayınları (SAEMK), 2001), 60-61.

³⁸³ Kurumahmut, **age**, 19.

³⁸⁴ İNAF, **T rk Yunan İlişkilerinde "Ege Sorunu"**, (İstanbul:Uluslararası İlişkiler Ajansı, 1991), 40-43.

³⁸⁵ Aksu, **age**, 60.

Deniz Hukuk konferansında yer almış olan kuvvet devletlerin karasularının genişliğinin azami olarak 12 mile kadar artırabilecekleri ifadesidir.³⁸⁶

Ege Denizi yarı kapalı bir denizdir. Ege Denizi'nde, Yunanistan'ın birçok Ada ve Adacığı bulunmaktadır. Ege Denizi'nde 6 mil deniz mili uygulanması halinde, Türk karasuları hareket edemeyecek ölçüde azalmaktadır. Bir devletin karasuları konusunda anlaşmaya varırken, ülkelerin uluslararası deniz bağlantısı düşünülerek uzlaşılmalıdır. Ege Denizi'nde 12 mil uygulandığı takdirde, Türkiye'nin uluslararası sulara çıkışı kapanmaktadır. Ege'de böyle bir durum savaşa sebep olur. Ege Denizi'nde karar alınırken hakkaniyet ilkesine riayet edilmesi gerekmektedir. Ege Denizi'nde 12 mil deniz mili uygulanması durumunda, Türkiye'nin, hak iddiasın da olduğu deniz yatağı alanı %16,3 oranından %9,27 oranına inecektir. Karasularının genişliğini kıyı devletleri saptayabilmektedir. Ancak üçüncü bir devletin itiraz etmediği koşulların olması gerekmektedir.³⁸⁷

Ege'de Yunan karasularının 12 mile çıkması durumunda, açık deniz alanları son derece azalacaktır. Deniz'deki kayalıkların çoğu Yunanistan'a ait olacak. Türkiye'nin, Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı, kara suları ve hava sahası hakları kalmayacak durumuna gelecektir. Yunanistan'ın, karasularını 12 mile çıkarması durumunda ise, Yunan karasuları %71,53, Türk karasuları ise % 8,76 ve Uluslararası sular ise % 19,71 olacaktır. Böyle bir durumda Türkiye'nin, Akdeniz'e çıkış olanağı kalmamaktadır. Artık Ege Denizi'ni, bir Yunan gölü adlandır ılacaktır. Türk Gemilerinin, Akdeniz'e geçmesi için Yunan karasularından geçmesi gerekecektir.³⁸⁸

Yunanistan'a göre, karasularının genişliğinin 12 mil olması uluslararası hukukun genel bir kuralıdır. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesi devletlere karasularını 12 mile çıkarma hakkını tanımaktadır. Yunanistan'da bu sözleşmeyi imzalayarak, taraf olmuştur.³⁸⁹ Günümüzde Yunanistan'ın karasularını 6 milde tutmaktadır. Ancak Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarma isteğinden vazgeçtiği

³⁸⁶ Aydoğan Özman, “ Deniz hukukunda Yeni Gelişmeler”, **Ege'de Deniz Sorunları Semineri**, (Ankara: A.Ü.A.B.F Basın Yayın Yüksekokulu Yay, 1986), 19.

³⁸⁷ Oran, **age**, 83.

³⁸⁸ Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, (Ankara:Siyasal Kitabevi, 1996), 81.

³⁸⁹ Güler, **age**, 76.

anlama gelmemektedir.³⁹⁰ Yunanistan'ın bu konudaki görüşü, Ege'deki Adalar, Yunanistan'ın bir parçasıdır. Bu nedenle karasularını saptamak, kıyı devletlerinin yetki alanındadır.³⁹¹ Yunanistan tezine göre, karasularının 12 mil olması durumunda, Türkiye bundan negatif etkilenmeyecektir. Türkiye'nin her zaman zarar geçiş hakkına sahip olacaktır.³⁹²

Türkiye ise Ege kaynaklarından hakça pay istemektedir. Ancak Yunanistan nüfusunun beşte dördü Ege kıyı ve Adalarında yaşamaktadır. Bu nedenden ötürü Ege'nin sahip olduğu kaynakların paylaşımında bunun göz önünde tutulması önem arz etmektedir.³⁹³

1981 tarihinde Yunanistan'da Andreas Papandreu iktidar olmuştur. Yunanistan'ın yeni hükümeti karasularını 12 mile çıkmasından bahsetmeye başlamıştır. Böylesine bir durumda, Türkiye, Ege Denizi'ne çıkamayıp, kendi içine hapis olacaktır. Bu sebepten ötürü Türkiye, 12 mil uygulamasının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Türkiye, Yunanistan'ın bu politikasının savaş nedeni (casus belli)olacağını ifade etmiştir. 8 Haziran 1995 tarihinde TBMM hükümete, askeri kuvvet kullanma yetkisini vermiştir. Bu nedenden ötürü Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler sorunlu olmuştur.

Bir diğer taraftan, hava sahası, kara ve denizin yanında bir devletin egemenliği alanına giren üçüncü alandır. Hava sahası kavramı, karasularının üzerindeki hava statüsünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Hava sahası sorunu üç alt sorun ile ilişkilidir. Birincisi Yunanistan'ın karasularını 6 milin üzerine çıkarma isteği ile ilişkilidir. İkincisi ise Yunanistan'ın, hava sahası egemenliğinde 10 mil iddiasıdır. Üçüncüsü ise Uçuş Bilgi Bölgesi (FIR) çözüm bekleyen sorunlardır.

Türkiye'nin hava sahası egemenliğine yönelik iddiaları uluslararası hukuk kurallarına dayandırmaktadır. Yunanistan'ın 10 mi hava sahası uygulamasının 1944 Chicago Sözleşmesinin 1. ve 2. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmektedir. Chicago Sözleşmesinin 1. maddesine göre;

³⁹⁰ Yılmaz Aklar, "Türkiye'nin Milli Menfaatleri Önünde Bir Engel: Yunanistan Gerçeği Sorun Alanları Politikalar", **Stratejik Analiz Dergisi**, (2003), 27.

³⁹¹ Kurumahmut, **age**, 20.

³⁹² Aklar, **age**, 27.

³⁹³ Oran, **age**, 82.

“Sözleşmeyle, devletler her devletin ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve münhasıran egemenlik haklarına sahip olduğunu tanırlar.”

2. maddeye göre ise;

“Bu sözleşmenin amaçları açısından bir devletin ülkesi deyimiyle bu devletin egemenliği, hükümrânlığı, koruması ya da mandası altında bulunan toprakları ve bu toprakları ve bu topraklara bitişik olan karasuları kastedilmektedir.”³⁹⁴

Chicago Sözleşmesi’ne dayanarak, Yunanistan’ın karasularından daha fazla hava sahasına egemen olamayacağı iddiasındadır. Bu görüşe göre ülkelerin karasuları ile hava suları üzerindeki egemenlik hakları aynı paralelliktedir. Bundan ötürü Yunanistan’ın 6 mil olan karasuları nedeniyle, hava sahası da 6 mildir. 6 mil dışında kalan alan uluslararası hava sahasıdır. Devletlerin karasuları ile hava sahası arasında bir özdeşlik ilkesinden söz edilebilir. 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesinin 2. maddesi ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 87/1-b maddelerinde açık deniz üzerindeki hava sahasında uçuş serbestliğini dile getirmektedir. Aynı zamanda 1948 tarihinde ICAO Konseyi de açık deniz üzerindeki hava sahasında yalnızca açık deniz rejimini geçerli olacağını ifade etmiştir.³⁹⁵

Türkiye, askeri tatbikatlarda karasularını ve hava sahasını 6 mil olarak kabul etmekte olup, uygulamaları da bu yöndedir. Yunanistan’a göre karasuları 6 mildir, ancak hava sahası 10 mildir. Bir askeri geminin 6 mil karasularında varlığı bir sorun teşkil etmez iken, askeri gemiden havalanan hava aracının ulusal hava sahasını ihlal ettiği iddialarına hedef olunmaktadır. Bir devletin hava sahasındaki egemenliğinin belirlenmesinde, o devletin karasularının genişliği esas alınmalıdır.³⁹⁶

Hem 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi’nin 2. maddesinde, hem de Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 87. maddesi açık deniz üzerinde bulunan hava sahasının uluslararası alan olduğunu ve bütün devletlerin bu alanda uçuş serbestisinden yararlanabileceğini belirtmektedir. Yunanistan ise, bu sözleşmelere

³⁹⁴ Aksu, **age**, 94.

³⁹⁵ Baskın Oran, **Yunanistan’ın Lozan İhlalleri**, (Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdları Milli Komitesi Yay. (SAEMK) , 1999), 79.

³⁹⁶ Aksu, **age**, 95-96.

aykırı bir politika içerisinde. Türkiye'nin, bu politikayı kabul etmesi söz konusu değildir.³⁹⁷

6 Eylül 1931 tarihinde Yunan Kraliyet Kararnamesiyle, Yunanistan hava sahasını 10 mile çıkardığını deklare etmiştir. 1974 tarihinde Yunanistan, hava sahasını 10 mile çıkardığını Uluslararası Sivil Havacılık Örgütüne (ICAO) bildirmiştir.³⁹⁸ Türkiye, bu duruma itiraz etmiştir. Günümüzde Türkiye, Yunanistan'ın 6 mil karasuları haklarına uygun olarak hava sahasını da 6 mil olarak kabul etmektedir.³⁹⁹

Yunan hava sahası, karasularını aşan bir hava sahasıdır. Aynı zamanda Yunanistan'ın, en fazla protesto ve nota verdiği alandır.⁴⁰⁰ Bir diğer taraftan Yunanistan, NATO tatbikatlarında hava sahasını 6 mil olarak kabul etmektedir.⁴⁰¹ Türkiye ile Yunanistan arasında hava sahası konusunda bir mutabakata varılamamaktadır. Türkiye, Yunanistan'ın 10 millik hava sahasını tanımadığını, askeri tatbikatları sırasında 6 mil hava sahası egemenlik esasına yönelik tavır almaktadır. Buna karşılık olarak Yunanistan, hava sahasının ihlal edildiğini iddia edip, Türkiye'yi protesto etmektedir. Türkiye de, Yunanistan'ın bu protestolarını ret etmektedir.

3.4.3. Avrupa Birliği'nin Kıbrıs ve Ege Sorunlarına Karşı Tutumu

Avrupa Birliği'nin, Kıbrıs ve Ege sorunlarına karşı yaklaşımını analiz etmeden önce Birlik ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri değerlendirmek gerekmektedir. Kıbrıs ile Birlik arasındaki ilişkiler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması akabinde başlamıştır. 1961 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ile İngiltere arasında "Tercihli Ticaret Anlaşması" imzalanmıştır. Bazı ürünler ve mallar üzerindeki gümrük vergilerinin indirilmesini bu anlaşmayla sağlanmıştır. Aynı zamanda bu anlaşmayla birlikte İngiltere, Kıbrıs'tan ihraç edilen mallar ve ürünler için önemli bir pazar durumuna gelmiştir. 1 Ağustos 1961 tarihinde İngiltere, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunmuştur. İngiltere'nin bu politikası nedeniyle, Kıbrıs Cumhuriyeti toplam ihraç ürünlerinin %72'sini oluşturan en önemli pazarını kaybetme tehlikesi ile yüz yüze

³⁹⁷ İlhan, **age**, 46.

³⁹⁸ Gürel, **age**, 87.

³⁹⁹ Gürel, **age**, 78.

⁴⁰⁰ Oran, **age**, 87.

⁴⁰¹ Faruk Sönmezoğlu, **Türkiye ile Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler**, (İstanbul: Der Yayınları, 2000), 333.

kalmıştır. Bu sebepten ötürü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de Birliğe tam üye olması politikası gündeme gelmiştir. 1962 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti, Birliğin bir parçası olmak için başvuruda bulunmuştur. 1963 tarihinde Ada'daki iki toplum arasında yaşanan sorunlar nedeniyle, bu tarihten itibaren Birlik ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılan müzakerelere Türk toplumunun katılması mümkün olmamıştır. 19 Aralık 1972 tarihinde Ada'daki Rum Yönetimi tek başına Birlik ile yaptığı müzakerelerin neticesinde, “Birlik ile Kıbrıs Arasında Ortaklık Kuran anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmada Birlik ile Kıbrıs arasında gümrük tarifelerinin ve kısıtlamaların kademeli olarak kaldırılması amaçlanmıştır. 19 Ekim 1987 tarihinde Kıbrıs ile Birlik arasında “Gümrük Anlaşması” imzalanmıştır. 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren anlaşma yürürlüğe girmiştir.⁴⁰² 4 Temmuz 1990 tarihinde GKRY, tüm Ada halkı adına Birliğe üye olmak için başvuruda bulundu. GKRY'nin, bu politikasına KKTC yönetimi tepki göstermiştir. KKTC, GKRY'nin tüm Ada adına başvurmasının hukuk dışı olduğunu tüm uluslararası ortamlarda dile getirmiştir. AB, GKRY'ni başvurusunun değerlendirilmesini komisyonailetmiştir. Haziran 1993 tarihinde Komisyon, başvuruyu olumlu bulduğunu açıklamıştır. GKRY, Birliğe başvurmadan önce üyeliğe yönelik alt yapı oluşturulmuştur. 24-25 Haziran 1994 tarihlerinde Yunanistan'da yapılan Korfu zirvesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başvurusuna yönelik değerlendirmelerin ele alınması ve müzakerelerin hızlandırılmasına yönelik kararlar alınmıştır. Aynı zamanda Avrupa Birliği, KKTC'nin ihraç ürünleri için Rum Yönetimi'nden izin ve sertifika alması gerektiği yönünde karar almıştır.⁴⁰³ AB'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönelik kararın ardından Ağustos 1994'de, KKTC Meclisi, soruna federal çözüm yöntemi ile yaklaşılacağı prensiplerinin artık geçerli olmadığını dile getirmiştir. 9 Aralık 1994 tarihinde Essen zirvesindeki görüşmelerde Birliğin ilk genişleme dalgasına Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de dâhil edileceği kararı alınmıştır. Aynı zamanda Türkiye, Rum Yönetimi'nin tüm Ada halkı adına

⁴⁰² Sadi Somuncuoğlu, **Kıbrıs'ta Sirtaki**, (Ankara, Boyut Tan Matbaası, Araştırma İnceleme Serisi:10, 2002), 173.

⁴⁰³ Nathalie Tocci, 2001, “The Cyprus Impasse: A New Opening”, Centre for European Policy Studies Commentary, <http://www.euroactiv.com/Article?cmuri=tcm:29-110031-16&type=Analysis> [01.03.2012]

görüşmelerde bulunmasının hukuka aykırı olduğunu her uluslararası platform da dile getirmişlerdir. Ancak hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin tüm itirazlarına rağmen Avrupa Birliği, Rum Yönetimi ile görüşmelere devam etmiştir. 6 Mart 1995 tarihinde Avrupa Parlamentosu, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ile görüşmeye başlanabileceğini hususunda ehlil olduğunu dile getirmiştir. Haziran 1995 tarihinde Avrupa Birliği Parlamentosu önerge oluşturmuştur. Bu önergede Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olması için izlenecek yol haritası belirlenmiştir. Avrupa Birliği Parlamentosu'nun görüşüne göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üye olmasının Ada'daki her iki toplumun da menfaatinedir. Avrupa Birliğinin, Kıbrıs politikasına karşılık olarak Ocak 1997 tarihinde Türkiye ile KKTC arasındaki ilişkilerin güçlendirme politikası yürütüleceği dile getirmek suretiyle, buna yönelik ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır.⁴⁰⁴ Temmuz 1997 tarihinde, Gündem 2000 Ajanda'sında 21. Yüzyıl Avrupa Birliğinin ne şekilde olacağı deklare edilmiştir. Bu ajandada Rum Yönetimi'nin tüm Ada halkı adına müzakereleri yürüteceği ifade edilmiştir. Avrupa Birliğinin bu politikasına karşılık olarak KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Birlik ile Rum Yönetimi arasında devam eden müzakerelerin hemen durdurulması gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde Kıbrıs sorunun çözümü için iki toplum lideri arasında devam eden müzakereleri bloke edeceğini dile getirmiştir. Diğer taraftan, Avrupa Birliğinin genişleme politikasında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğin bir parçası olması öncelikli politikadır. Ancak bu politikanın gerçekleşmesi için Yunanistan'ın veto politikasının aşılması gerekmektedir. Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olmaması durumunda genişleme politikasını veto edeceğini her fırsata ifade etmiştir. Yunanistan'ın genişleme politikasını veto etmesini aşmak için Birlik, Kıbrıs Cumhuriyeti ile yürütülen müzakerelerde sorunun çözülmesine yönelik ön şartın olmayacağını dile getirmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Birliğin bir parçası olmasında Yunanistan'ın veto gücü etkili olmuştur. 12-13 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg Zirvesinde, Kıbrıs Cumhuriyeti ile Birlik arasında tam üyelik müzakerelerin başlatılması yönünde karar verilmiştir. Zirve'de alınmış olan karara istinaden, 30 Mart 1998 tarihinde AB-Kıbrıs arasında tam üyelik müzakereleri başlamıştır. Türkiye, Birliğin bu politikasına karşılık olarak Birlik ile devam eden politik diyaloglarını dondurma kararı aldığını açıklamıştır. Aynı zamanda Türkiye, KKTC ile ekonomik ilişkileri derinleştirmek için gerekli stratejileri adım adım

258 Gürel, **age**, 77-80.

yürürlüğü koymuştur. 23 Nisan 1998 tarihinde Türkiye ile KKTC arasında serbest ekonomi bölgesinin oluşturulacağı deklare edilmiştir.⁴⁰⁵ Birlik ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler Türkiye ve KKTC'nin tüm itirazlarına rağmen devam etmiştir.⁴⁰⁶

AB'nin Kıbrıs politikasına BM ve ABD farklı politikalar ile yaklaşmışlardır. Dönemin BM Genel Sekreteri Perezde Cuellar şu açıklamayı yapmıştır; “*AB'nin karar alma mekanizmaları Rum başvurusunu incelerken Cumhuriyeti'nin çözümünün, iki tarafın rızasıyla varılacak bir kapsamlı anlaşmayla olması gerektiğini ifade etmiştir.*” ABD'de soruna AB'nin dâhil olmasını eleştirmiştir.⁴⁰⁷

BM, ABD, Türkiye ve KKTC'nin tüm itirazlarına karşılık, Birlik GKRY ile müzakereleri sürdürmüştür. AB Bakanlar Konseyi, GKRY'nin, müracaatını Komisyon'a havale etmeden önce bazı açıklamalarda bulunmuştur. Açıklamalardaki dört konu önemlidir. GKRY ile AB arasında tek yanlı olarak imzalanmış olan 1987 Protokolü hatırlatılmıştır. Metinde bir kez Kıbrıs, iki kez de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne atıfta bulunulmuştur. İlk kez Kıbrıs Cumhuriyeti'nden söz edilmiştir. Ada'nın tüm nüfusundan bahsedilmiştir. Komisyon, 30 Haziran 1993 tarihinde, GKRY'nin müracaatını değerlendirirken, Kıbrıs'ın Avrupa kimlik ve karakterine sahip olması sebebiyle üyeliğine herhangi bir engel olmadığını dile getirmiştir.⁴⁰⁸ Diğer taraftan 1993 tarihinde Avrupa Komisyonu, sorunun çözülmesi gerektiğinin de altını çizmiştir.⁴⁰⁹ Komisyon'un yaptığı açıklama tüm Ada halkı adına olmayıp, sadece Rum kesimine yöneliktir. 1995 tarihinde AB, Kıbrıs görüşmelerinde herhangi bir sonuca ulaşılmaması durumunda, müzakerelerdeki takınacak tavırlara göre karar verileceğini dile getirmiştir. Ancak AB'nin bu açıklamasına karşılık uygulamada farklı bir politika yürütülmüştür. Avrupa Birliği kısa bir süre sonra Kıbrıs sorunun çözülmemesinin, GKRY'nin adaylığına engel olmayacağına dair açıklamalar yapmıştır. 9 Aralık 1994 tarihindeki Essen zirvesinde, genişlemede Kıbrıs

⁴⁰⁵Jakobsson, Ann-Sofi, “The Contribution of European Integration to Ethnic Conflict Resolution”, The Cases of Northern Ireland and Cyprus, **Cyprus Review**, s.13(2011), 31-57.

⁴⁰⁶www.tepav.org.tr/tr/calismalarimiz/s/356 [06.10.2011]

⁴⁰⁷ Somuncuoğlu, **age**, 174.

⁴⁰⁸ Tamçelik, **age**, 222.

⁴⁰⁹ “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye Üyelik Başvurusu”, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/index.htm>, [1.04.2011]

Cumhuriyeti'nin de olacağı dile getirilmiştir.⁴¹⁰ Temmuz 1997'deki zirvede Gündem 2000 ajandasını açıklanmıştır. Gündem 2000 Avrupa Birliğinin genişleme politikasına ışık tutmuştur. Birliğin ilk genişleme politikasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de yer alacağı dile getirilmiştir. Avrupa Birliği bürokratları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olması sonucunda Kıbrıs sorunun çözümünde pozitif etkisi olacağını dile getirmişlerdir. Birlik bürokratlara göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üyeliğiyle birlikte, iki toplum arasında uzlaşma için güven inşa edilecektir. Bunun neticesinde sorun çözülebilecektir. 1997 tarihinde AB, İlk genişlemede Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olacağını uluslararası platformlarda sıklıkla dile getirmeye başlamıştır. Diğer taraftan AB, KKTC'nin ürünlerine ambargo politikasını yürürlüğe koymuştur. AB'nin bu politikası neticesinde, KKTC'de ekonomik kriz meydana gelmiştir. Ekonomik krizle birlikte Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik işbirliği politikası da güçlenmiştir.

Aralık 1999 tarihindeki Helsinki zirvesinde Kıbrıs sorunu için önemli bir zirvedir. Bu zirvede AB bürokratları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olmasının ardından sorunun da sona ereceğini uluslararası politika platformlarda dile getirmeye başlamıştır.

Diğer taraftan Kıbrıs sorunu Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkileri de etkilemektedir. 1989 tarihinde AB Komisyonu hazırladığı raporda, Türkiye'ye Kıbrıs sorununu çözmesi gerektiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda 18 Ekim 1989 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından, Türkiye'nin adaylık başvurusu da ret edilmiştir. Komisyon, başvuruyu reddetme nedeni olarak ilk defa Kıbrıs sorununu çözümünün gerekliliğini şart olduğunu şu şekilde dile getirmiştir;

“ Türkiye ile bir Topluluk üyesi devlet arasındaki anlaşmazlığın olumsuz etkileri ve ayrıca, Avrupa Topluluğu Konseyi tarafından kısa bir süre önce tekrar endişe ifade edilmiş olan, Kıbrıs'taki durum dikkate alınmazsa Türkiye'nin katılmasının politik yönlerine ilişkin bir inceleme eksik olurdu. Burada söz konusu olan, BM'nin ilgili kararlarına uygun olarak, Kıbrıs'ın birliği, bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüdür.”⁴¹¹

⁴¹⁰ “Essen Zirvesi AB Genişleme Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=adayliksureci&baslik=Aday&FDk%20S%FCreci> [1.04.2011]

⁴¹¹ USAK, *Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli*, Usak Raporları, Ankara, 2008, 3.

1987 tarihi, Kıbrıs Cumhuriyeti(GKRY)'nin üyelik sürecinde AT ile katma protokolünde yapıldığı zamandır.

Bu tarihten itibaren Kıbrıs sorununa ilişkin her türlü Birlik belgelerinde veya AB Devlet ve Hükümet Başkanları zirve Sonuç belgelerinin Türkiye'ye ilişkin olan paragraflarda veya bölümlerde, sorumluluğun Türkiye'ye ait olduğunu dile getiren ifadeler yer verilmiştir.

1996 tarihinde Türkiye'nin, Gümrük Birliği'ne girmesinden sonra da Kıbrıs sorunu, Birlik tarafından daha sık dile getirilmeye başlanmıştır.

Türkiye ile Birlik arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'ndan sonra Avrupa Parlamentosu, Türkiye'yi suçlayan kararlar almaya devam etmiştir. 19 Eylül 1996 tarihinde AP aldığı bazı kararlar şunlardır:

*“Türk Hükümetinden, özellikle işgalci askeri güçlerin geri çekilmesi ve Kıbrıs sorununa adil ve uygulanabilir çözüm bulunması çağrısında bulunan Birleşmiş Milletler (BM) kararlarını kabul etmesini ve uygulamasını ister ve Kıbrıs Hükümeti ile Kıbrıs Türk Toplumunun yönetimine de, Kıbrıs sorununa BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun barışçıl bir çözüm aramaya devam etmeleri çağrısını yapar”*⁴¹²

13-14 Aralık 1996 tarihindeki Dublin Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili alınan kararda Kıbrıs sorununa ilişkin bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur;

*“AB Zirvesi, Türkiye ile siyasi ilişkilerin geliştirilmesine verdiği önemi teyit eder... AB Zirvesi, ayrıca, Türkiye'yi Kıbrıs'ta BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda bir çözüm bulunabilmesi için nüfuzunu kullanmaya davet eder.”*⁴¹³ Bu sözler, Birliğin soruna yaklaşımına da ışık tutmaktadır.

17 Eylül 1998 tarihinde Avrupa Parlamentosunun aldığı bir diğer karar şöyledir:

*“Türkiye'ye Ada'nın askersizleştirilmesini sağlamak amacıyla Kıbrıs'tan askeri güçleri çekmesi için pratik adımlar atması çağrısında bulunur.”*⁴¹⁴

⁴¹² European Parliament, *Resolution on the Political Situation in Turkey*, (B4-0986,0987,0988,0990/96, and B4-0991/96), [19.09.1996].

⁴¹³ Karluk, **age**, 490.

⁴¹⁴ European Parliament, *Resolution on the Commission Reports on Developments in Relations with Turkey since the Entry into Force of the Customs Union* (COM (96) 0491-C4-0605/96 and COM(98) 0147-C4-0217/98), [7.09.1998]

1999 tarihindeki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin, Birliğe aday ülke olduğu deklare edilmiştir. Türkiye'nin, aday ilan edilmesinden sonra, Birlik Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin gelişmesi için iki ana politika yürürlüğe koymuştur. Bu politikalarından ilki Birlik, ilişkilerin gelişmeleri için her iki ülkede çaba harcayan sivil toplum kuruluşlarına finansal yardımlarda bulunmuştur. İkincisi ise Birlik her iki ülkede de ilişkilerin gelişmesi için hem devletlerin kuruluşlarını hem de sivil toplum örgütlerini desteklemiştir.⁴¹⁵ 2000-2004 yılları arasında Türkiye ile Yunanistan arasında yirmi beş yeni anlaşma imzalanmıştır. Her iki ülke ilişkilerdeki bu gelişme yirmi sene sonra imzalan anlaşma olması nedeniyle önemlidir. Anlaşmalar ağırlıklı olarak turizm, ticaret, kültür, sosyal ve ulaşım alanlarında olup, low politics olarak nitelendirilebilir.⁴¹⁶ 4 Şubat 2000 tarihinde iki ülke arasındaki ekonominin daha fazla canlanması için anlaşmalar imzalanmıştır. 2 Aralık 2003 tarihinde çifte vergilendirmenin önlenmesi için anlaşma imzalanmıştır. Aynı zamanda 1999 tarihinden başlayarak her iki ülkede işadamlarını bir araya getirmek için çeşitli faaliyetlere Birlik destek olmuştur. 1999 tarihinde iki ülke arasındaki ticari hacim 694milyon dolarken, 2003 tarihinde iki ülke arasındaki ticari hacim % 47 artarak 1,3 milyar dolara yükselmiştir.⁴¹⁷ Türkiye ile Yunanistan arasındaki ekonomik ilişkilerde yaşanan bu gelişmelere karşılık siyasi alanda her iki ülke arasındaki sorunlara yönelik önemli bir gelişme yaşanmamıştır.

17 Eylül 1998 tarihinde Avrupa Parlamentosunun aldığı bir diğer karar şöyledir:

*“Türkiye’ye Ada’nın askersizleştirilmesini sağlamak amacıyla Kıbrıs’tan askeri güçleri çekmesi için pratik adımlar atması çağrısında bulunur”*⁴¹⁸

6 Ekim 1999 tarihindeki Avrupa Parlamentosunun aldığı karar şudur:

“Türk yetkililerinin Kıbrıs konusunda ilgili BM kararlarının kabulü ve uygulaması temelinde ve Kıbrıs’ın Avrupa Birliği’ne katılması konusundaki görüşmelerin

⁴¹⁵ Bahar Rumelili, “Civil Society and the Europeanization of Greek-Turkish Cooperation”, **South European Society&Politics** (2005), 45-56.

⁴¹⁶ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, **Türkiye-Yunanistan Ticari İlişkileri**, (Ankara, 2004) ,15.

⁴¹⁷ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, **age**, 15-16.

⁴¹⁸ European Parliament, Resolution on the Commission Reports on developments in relations with Turkey since the entry into force of the Customs Union (COM (96) 0491-C4-0605/96 and COM(98) 0147-C4-0217/98), [7.09.1998]

*kesintisiz bir biçimde sürdürülmesinden bağımsız olarak, siyasi bir çözüm bulunmasına bir kez daha aktif bir biçimde katkıda bulunmasını ister.”*⁴¹⁹

Aynı zamanda Birlik, Türkiye’nin aday ülke olarak lanse edilmesinin ardında Türkiye, KKTC ve Birlik arasındaki ilişkileri yeni siyasi platforma sokmak istenci yatmaktadır. Helsinki zirvesinde AB bürokratları, Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunları 2004 tarihinde kadar çözmeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Birliğe göre aday ülkenin, Birlik üyeleri arasındaki sorunlarını çözmeden Birliğin bir parçası olması söz konusu değildir. AB’nin Türkiye’ye karşı uygulamış olduğu politika havuç ve sopa politikası olarak adlandırılmıştır. Havuç, Aday ülke olan Türkiye’nin tüm istenen şartları yerine getirdiği takdirde Birliğin bir parçası olmasıdır. Sopa politikası ise, Türkiye’nin, AB’ne üye olamamasıdır. Avrupa Birliği, Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunları çözülmesi ve ilişkilerin geliştirilmesi için Türkiye’ye karşı havuç-sopa politikasını uygulamaktadır. AB’nin bu politikasında, arasında sorun bulunan iki ülkeden biri Birliğin bir parçası olma istencinde durumunda o ülkenin, diğer bir ülkeye karşı yürüttüğü politik argümanını değiştirmesi gerekmektedir.⁴²⁰

AB’nin, havuç-sopa argümanı, Türk Dış politikasını etkilemiştir. AKP hükümeti dış politikada daha fazla Avrupalılaşmıştır. Birlik, Kıbrıs sorunun da havuç politikasını, iki toplum liderinin diplomatik görüşmelerinin desteklediğini açıklayarak yapmıştır. Sopa politikası ise, Birlik ile Türkiye devam eden müzakereleri yavaşlatmak ve bir süreliğine durdurmaaktır.⁴²¹ Bir başka deyişle Ankara, Birlik tarafından Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunların en kısa zamanda çözülmesi konusunda baskıya maruz kalmaktadır. Türkiye, Yunanistan arasındaki sorunlardan biri olan Kıbrıs sorunun çözümüne yönelik bazı argümanlara sahiptir. Öncelikli olarak Ada’daki iki farklı devletin varlığının kabul edilmesi gerekir. KKTC, sadece Türkiye tarafından

⁴¹⁹ European Parliament, *State of Relations between Turkey and European Union* (B5-0120,0124,0129 and 0140/1999), [06.10.1999]

⁴²⁰ Diez, Thomas; Stetter, Stephan; and Albert, Mathias, “The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration”, **Internatioanal Organization**, s.60, (2006), 572-573.

⁴²¹ Frank Schimmelfenning and Ulrich Sedelmeier, “Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe.” **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, [Ed.] F. Schimmelfenning and U. Sedelmeier, (London: Cornell University Press, 2005), 10-19.

tanınmakla birlikte ekonomik olarak da Türkiye'ye son derece bağlıdır.⁴²² Birlik, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların çözümünde iki tarafa karşı farklı politika yürütmektedir. Türkiye, Birliğin bir parçası olmadan önce Yunanistan'la arasındaki Kıbrıs ve Ege sorunlarını çözmek zorundadır. Birlik sorunların çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'nı işaret etmektedir. Yunanistan da iki ülke arasındaki sorunların çözüm yeri olarak Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulmasıyla çözülebileceğine inanmaktadır. Hem Birliğin hem Yunanistan'ın çözüm politikaları birbiriyle örtüşürken Türkiye ile farklılaşmaktadır. Türkiye, iki ülke arasında sorunların ancak müzakere ve barışçıl çözüm yöntemleriyle çözülebileceğini dile getirmektedir. Birlik politikasına göre, Türkiye sorunları çözmeden üye olamazken, Kıbrıs Cumhuriyeti Ada'daki sorun çözülmeden Birliğin bir üyesi olabilmıştır.⁴²³

Avrupa Parlamentosu'nda, muhtelif tarihlerde Türkiye'yi suçlayan ve kınayan ve Rum tezlerine taraf olan kararlar alarak Yunanistan lehine politika izlemiştir. 20 Mayıs 1988 tarihinde, Kıbrıs konusunda Türkiye'yi suçlayan “Kıbrıs'daki Durum” başlığı adı altındaki kararda şöyledir: “Avrupa Topluluğu'na ortak üye olan bir ülkenin topraklarının, yine Toplulukla ortaklık ilişkileri içindeki başka bir ülkenin askerleri tarafından yasalara aykırı bir biçimde işgali, Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi önündeki en önemli engellerden biridir.”⁴²⁴

1990'dan itibaren AB'nin Kıbrıs politikası tek yanlı ve hukuk dışı bir çizgide devam etmektedir. Avrupa Parlamentosu, Strasbourg'da Genel Kurul'da oylayarak kabul ettiği 15 Kasım 2000 tarihli “AB'ye tam üyelik yolunda Türkiye tarafından atılan adımlar” konulu kararın J bendinde Kıbrıs'la ilgili olarak:.... J.) “BM Güvenlik Konseyi'nin 1250 sayılı Kararında, Kıbrıs, Türk ve Rum Topluluklarına, 1999 Sonbaharında müzakerelere başlamaları için çağrıda bulunulmuş olması ve BM Genel Sekreteri'nin gözetimi altında Aralık 1999'da ve Ocak 2000'de yapılan

⁴²² Clement H. Dodd, **Cyprus: The Need for New Perspectives**, (Huntingdon: The Eastern Press, 1999), 37-42.

⁴²³ Bahar Rumelili, “The European Union's Impact on The Greek-Turkish Conflict: A Review of the Literature”, **Working Paper Series in EU Border Conflict Series**, No.10, Birmingham: University of Birmingham, (2011), 18-19.

⁴²⁴ Text adopted by the European Parliament, May 1988, 205-209.

cesaret verici temaslara karşın bu yönde hiçbir ilerleme kaydedilmemiş olması nedeniyle; tam aksine ihmal etmelerinden üzüntü duyulmaktadır”⁴²⁵

Denilmek suretiyle Türk ordusunu Ada’da işgalci olarak görüldüğü bakış açısının değişmediğini göstermektedir.

Bu karar alınmadan önce 4 Ekim 2000 tarihinde Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu, KKTC olmadan da Rumların AB’ye girebileceğine ilişkin tavsiye niteliğini taşıyan bir rapor kabul etmiştir.⁴²⁶ AP üyesi Lüksemburg parlamenterisi Jacques Poos tarafından hazırlanmış olan raporda, hem KKTC’nin hem de Türkiye’nin Kıbrıs sorununun çözümünde iyi niyetli olmadığını dile getirmekle birlikte, Kıbrıs Rum Kesimi’nin tam üyelik için gerekli koşulları sağladığı dolayısıyla Kıbrıs sorununa çözüm bulunmamasının, Rum Kesiminin AB’ye adaylığına engel olmayacağını da ifade etmiştir. Ada’daki yaşanmakta olan atmosferin, Rumların adaylığına engel olmasının, siyasi ve ahlaki olarak savunulamayacağı, bu noktada Avrupa’nın Kıbrıs konusunda gerekli adımları atmadığı da ifade edilmekle birlikte AB’nin sorunun çözümü için daha aktif olması gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda raporda, Rum Kesiminin tam üye olması durumunda, AB’nin Doğu Akdeniz’deki etkisinin artması sonucu, bölge güvenliğine katkıda olacağı da vurgulanmıştır. KKTC’deki Türk ordusu içinde yine işgalci gücü ifadesi kullanılmıştır. Raporda, Türk ordusunun Ada’da bulunduğu sürece Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlamaması da tavsiye edilmektedir.⁴²⁷

Bu bağlamda Simitis’in, Kıbrıs sorununa bakışı ve Türkiye raporunun hazırlayan Poos için değerlendirmesi de dikkat çekicidir:

“Avrupa Konseyi’nin Aralık 1997 tarihindeki Lüksemburg Zirvesi’nde, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Kıbrıs için genişleme sürecinin başlatılmasına karar verildi. Süreç, tüm ülkeler için aynı olacaktı. AB’nin genişleme konusunu on ayrı konu olarak ele alması yerine, alt başlıklarla tek bir konu olarak ele alması çok daha kolaydı. Ancak, bu yeni yaklaşıma rağmen, Kıbrıs’ın katılacak diğer ülkeler

⁴²⁵ 1999 Düzenli Rapor konusundaki 15 Kasım 2000 Avrupa Parlamentosu kararı COM (1999) 513-C5-0036/2000/2014 (COS).

⁴²⁶ European Parliament 1999-2004 Session Final Document 19 September 2000 A5-0249/2000 Jacques F. Poos Report on Cyprus’s application for membership of the European Union and the state of the negotiations (COM(1999) 502-C50025/2000-1997/2171(COS) Committee on Foreign Affairs, Human Rights, Common Security and Defence Policy.

⁴²⁷ “Rum Yanlısı Kıbrıs Raporu”, **Milliyet**, 5.10.2000, 4.

grubundan ayrı tutulması sorununun üstesinden hemen gelinemedi. Lüksemburg kararı metninde, Kıbrıs hakkında özel bir atıf yer almaktaydı. Ancak bu atıf sadece katılım hazırlığı dönemiyle ilgili değil, aynı zamanda Birleşmiş Milletlerin (BM) gözetimi altında yapılacak müzakereler aracılığıyla Kıbrıs sorunun çözümülenmesi gereğiyle de ilgiliydi. Bunun dışında, AB Konseyi Kıbrıs Hükümeti'ni, temsil heyetine Kıbrıs Türk toplumunun temsilcilerini de dahil etmeye davet ediyordu. Bu durumda, siyasi sorun bir engel oluşturmaya devam ediyordu. Bu engel, konseyde yapılan bir görüşmede, Kıbrıs sorununun çözümülenmesi sürecinin ilerlememiş olması gerekçesiyle Fransa'nın Kıbrıs'ın istisna tutulmasını talep etmesiyle de görüşülmüştür. Bütün bunlara rağmen, Kıbrıs'ın tüm bu sürecin bir parçası olmasını başardık. Bu şartlar altında, siyasi sorunun çözümülenmesine ilişkin önkoşulları başlatmamız gerekiyordu. Böylece, diğer Başbakan meslektaşlarımla yaptığım görüşmelerde ve dışişleri Bakan'ın kendi meslektaşlarıyla yaptığı temaslarda sürekli olarak genişleme konusunu gündeme getirecek ve Kıbrıs konusunda eşit davranılması ihtiyacı üzerinde ısrar edecektik. Kıbrıs'ın katılımı Türkiye'ye bağlı olduğu sürece, bunun eşit muamele olmayacağını vurguluyorduk. Hatta siyasi sorunun çözümünü katılım önkoşulu olarak ileri sürerek, Türkiye'yi sonucu belirleyici ve Kıbrıs'ı da Türkiye'nin tutsağı durumuna getirdiğimizi belirtiyorduk. Bu şartlar altında, Türkiye sorunun çözümülenmesine asla razı olmayacaktı. Ancak, katılım müzakerelerinin ilerlemesi ve Türkiye'nin tek başına bırakıldığını ve gelişmeleri etkileme gücünü kaybettiğini anlaması halinde, bir anlaşmayı kabul etmesi çok büyük bir olasılıktı. Bu tezin lehte etkisi oldu. Ancak, tüm muhataplarım bana, katılmadan sonra Kıbrıs Rumları ne yapacaklar sorusunu genellikle soruyorlardı. Rahatlayacaklar ve sorunun çözümünü istemeye son mu verecekler? Acaba AB'nin işlevini sarsarak, BM çerçevesinden sapan çözüm yollarına mı başvuracaklar? Sayın Prodi, özel bir görüşme yaptığım Başkan Chirac, İsveç Başbakanı Sayın Persson, Schröder ve Fischer'in Brüksel'de yaptığımız görüşmelerde özellikle bu konuda çok ısrar ettiklerini hatırlıyorum. Önkoşulları olmayan bir katılım işleri daha da yokuşa koşarak, yanlış bir hareket olmasından hem şüpheleniyor, hem de korkuyorlardı. Cevabım, her durum için çok açıktı. Zaten Cumhurbaşkanı Kliridis ile konuşmuştum ve tüm siyasi liderlikle aynı görüşü paylaşıyordu. Kıbrıslılar, Güvenlik Konseyi'nin kararları ve BM'nin önerileri temelinde, sorunun çözümülenmesini sabit ve sarsılmaz bir şekilde talep etmekteydiler. Aksine, Türkiye ve Kıbrıs Türkleri çözüme karşıydılar. Kıbrıs

Liderliği'nin BM'nin kararları uyarınca kalıcı bir çözüm arzusu çok samimiydi. Gerçekten samimiydi. Sayın Kliridis, Annan Planı görüşmelerinde de görüldüğü gibi, 1977 anlaşmalarına ve BM kararlarına karşılık veren bir planın kabul edilmesini istiyordu. Bu güvensizlik ortamında, en büyük yardımı, Kıbrıs sorununu kavramış olan dönemin Lüksemburg Dışişleri Bakanı Poos göstermiştir. Poos, daha sonra Avrupa Parlamenti olarak da, Kıbrıs Rumlarının görüşlerini savunmuştur. Tarafsız üçüncü bir kişinin müdahalesi iddialarımızı güçlendiriyordu."⁴²⁸

Simitis'in bu konuşmasında ifade ettiği gibi, Kıbrıs sorunu GKRY'nin isteği doğrultusunda şekillenecektir. Poos'un hazırladığı Türkiye raporundan sonra, Kıbrıs sorunu konusunda negatif gelişmeler hız kazanmıştır.

Avrupa Parlamentosunun bir başka kararı da Kıbrıs sorununa yönelik bakış açısını ortaya koymaktadır:

"Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanlarının 31 Ekim 2000'de kararlaştırılmış oldukları güven artırıcı önlemler konusundaki müzakerelerin başlamasını memnuniyetle karşılamaktadır; 18) BM Güvenlik Konseyi'nin 1250 sayılı Kararına uygun olarak Avrupa Konseyi tarafından yeniden teyit edildiği şekilde ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarına ve BM Genel Kurul tavsiyelerine uygun olan müzakere edilmiş, kapsamlı, adil ve kalıcı bir bir çözüme ulaşılması amacıyla Kıbrıs Rum ve Türk toplumları arasındaki müzakerelere elverişli bir ortamın herhangi bir ön koşul olmadan oluşturulmasına katkıda bulunması için Türk Hükümetine çağrıda bulunmakta; 10 Kasım 2000'de başlayacak olan dolaylı görüşmelerin beşinci turunda bunun mümkün olacağını ve söz konusu görüşmelerin önemli ilerleme kaydedilmesine imkan verecek BM gözetimindeki ikili müzakerelerin başlamasını sağlayacağını ümit etmektedir; 19) Türk Hükümetine, işgal kuvvetlerini Kuzey Kıbrıs'tan çekmesi çağrısında bulunmaktadır;"⁴²⁹

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin adaylık süreci hızlı bir şekilde devam etmiştir. Bununla beraber Kıbrıs Cumhuriyeti, sorunun çözümü için gerekli çabayı göstermekten uzak bir politika izlemektedir. Kıbrıs sorunun çözümünde diğer taraf olan KKTC ise

⁴²⁸Simitis, "Kıbrıs-İki Hedefli Ortak Bir Strateji", [http://www.kktcbe.org/TR/Yukle.ASP?Tur=Dosya&ID=9,s.2,\[26.11.2005\]](http://www.kktcbe.org/TR/Yukle.ASP?Tur=Dosya&ID=9,s.2,[26.11.2005])

⁴²⁹ European Parliament, *European Parliament Resolution on the 1999 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession* (COM(1999) 513-C5-0036/2000/2014 (COS)), [15.11.2000]

uluslararası topluluk tarafından tanınmak ve ekonomik ambargoların sona ermesini istemektedir. Avrupa Birliği ise, KKTC'nin bu isteklerine karşılık olarak sadece küçük miktarlarda finansal destek politikası içerisine girmiştir. Avrupa Birliğinin bu politikası, KKTC'nin istekleriyle uzlaşmamaktadır. 2001 tarihinde Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olması durumunda KKTC'yi ülkesine katabileceğini belirtmiştir.⁴³⁰ Aralık 2001'de BM'nin aracılığıyla iki toplum lideri sorunun çözümü için diplomatik sürece girmiştir. Kıbrıs sorunun çözümü için her iki toplum lideri ile BM diplomatları birçok defa bir araya gelmişlerdir. Diplomatik görüşmelerin bir neticeye ulaşması için BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından sorunun çözümü için 137 sayfa tutarındaki plan taraflara iletilmiştir. Uluslararası politikada plan "Annan Plan" olarak deklare edilmiştir. Planın kabul edilmesi için her iki toplumda referanduma gidilmesi öngörülmüştür. Aynı zamanda, Birliğin genişlemeden sorumlu bürokrati olan Gunter Verheugen, sorunun çözülmemesinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olmasına engel olmayacağını dile getirmekle beraber, Annan Plan'ını desteklediklerini de belirtmiştir.⁴³¹ AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olması için sorunun çözülmesine gerek olmadığını açıklamaları, iki toplum lideri arasında devam eden müzakere sürecine darbe vurmuştur. 16 Temmuz 2002 tarihinde iki toplum lideri arasında başlamış olan müzakere sürecinde, Birlik Kıbrıs sorunun çözümünün federal yönetim biçimiyle mümkün olabileceğini dile getirmektedir. AB bu politikasıyla gerek Türkiye gerekse Yunanistan'a baskı politikasını yürürlüğe koymuştur. GKRY Ada'da federal yapının hâkim olması sonucunda Ada'nın daimi olarak bölüneceğine dair endişesini uluslararası platformlarda dile getirmiştir.

16 Nisan 2004 tarihinde Atina'da Birlik ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında üyeliğe yönelik anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma sırasında Birliğin genişlemeden sorumlu bürokrati olan Günter Verheugen, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olmasından sonrada çözülebileceğini dile getirmiştir. AB'nin bir diğer bürokrati olan Filori, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınan tek devlet olduğunu belirtmiştir. Ona göre,

⁴³⁰ Fırat, **age**, 23-29.

⁴³¹ NTVMSNBC Outline (2002) "Verheugen'den Türkiye'ye Gözdağı", <http://www.ntvmsnbc.com/news/142348/asp?cp=1> [25. 03. 2012]

Kıbrıs sorunu çözülmeden Birliğin bir parçası olabilmektedir, ancak KKTC'nin Birliğin bir parçası olması için sorunun çözülmesi gerekmektedir.⁴³²

Bir diğer taraftan Avrupa Birliğinin politikaları nedeniyle Kıbrıs Cumhuriyeti sorun çözümünde önemli bir aktör konumuna gelmiştir. Şubat 2003'de GKRY'de başkanlık seçimleri yapılmıştır. Seçimleri milliyetçi lider Tassos Papadopoulos kazanmıştır. Nisan 2003 tarihinde KKTC yönetimi, sınır kapılarının geçişlerine kolaylıklar getirmiştir. KKTC'nin bu politikasına karşılık, Birlik 15 milyonluk Euro'luk finansal destek vermiştir. Bir başka iç politikada ki değişiklik Türkiye de olmuştur. Kasım 2002 tarihinde Türkiye de genel seçimleri AKP kazanmıştır. 14 Aralık 2003 tarihinde KKTC'de yapılan seçimleri, CTP partisi kazanmıştır. KKTC'de kurulan koalisyon hükümetinde Başbakan CTP parti başkanı Mehmet Ali Talat olmuştur. Bu sıralarda uluslararası kamuoyunda sorunun çözülmesi için Türkiye'ye yapılan baskılarda artmıştır. Annan Planı'na Türkiye, ABD ve AB de desteklerini dile getirmişlerdir. KKTC'de ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nde AB'nin finanse ettiği sivil toplum örgütleri referandum için kampanyalar yürütmüşlerdir.⁴³³

Annan Planı hakkında Avrupa Parlamentosu'nda genel görünüm şu şekildeydi:

AP'nin ezici çoğunluğu, Kuzey'de "evet", Güney'de "hayır" çıkması durumunda Kıbrıslı Türklerin "izole edilmemesi" gerektiğini dile getirmiştir. Diğer taraftan ise AP'deki hiçbir siyasi grup "Rumlara evet için baskı" sözünü dile getirmemektedirler. AP Sosyal Demokratlarının lideri Baron Enrique Crespo, Annan Planı'nı desteklediklerini belirtmekle birlikte referandumdan çıkacak sonuçlara saygı göstereceklerini ifade etmişlerdir. AP Yeşiller grubu ise Kıbrıs'ta "evet" lehindeki kampanyasını Kıbrıslı Türklerin "evet" Rumların "hayır" oyu kullanmaları durumunda, Kıbrıslı Türklerin izole durumlarının sona erdirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Yeşiller grubunun Esbaşkanı Daniel Cohn-Bendit, Kıbrıslı Türklerin "evet", Rumların "hayır" oyu kullanmaları durumunda, AB'nin Kıbrıslı Türklere uygulamaya devam ettiği ekonomik ambargonun kaldırılması gerektiği görüşündedir. AP Liberal grubu da tüm Kıbrıslıları referandumda "evet" oyu kullanmaya çağırdı.

⁴³² Cyprus News Agency, 2003, "Flori Says Cyprus Settlement Can Be Found After Accession", <http://www.hri.org/news/cyprus/cna/2003/03-04-16.cna.html>21 [11.04.2011].

⁴³³ Rumelili, *age*, 325-330.

Liberal grup başkanı Grahan Watson, Annan Planı'nın “ tarihi bir şans” olduğunu söyleyerek AB'nin “evet” için ağırlığını koyması gerektiğini belirtti.⁴³⁴

Şubat 2004 tarihinde Ada'daki her iki toplum lideri diplomatik görüşmeler yapmak için New York'a bir araya gelmiştir. Annan Plan'ı üzerinde her iki toplum liderinin uzlaşması politikası yürütülmüştür. Avrupa Parlamentosu, Kıbrıs sorunun çözümünü, Türkiye'nin adaylık süreci ile ilişkilendirmiştir. Birlik bürokratları, Türkiye'nin, GKRY ve Yunanistan'la problemlerini çözdüğü takdirde daha kolay Birliğin bir parçası olacağını sıklıkla dile getirmişlerdir. 24 Nisan 2004 tarihinde Ada'da, Annan Plan'ın referandumu yapılmıştır. KKTC tarafı referanduma büyük çoğunlukla “evet” derken, Rum kesimi referandumda büyük çoğunlukla “hayır” demiştir. Rum kesimi, tek başına AB'nin üyesi olmuştur.⁴³⁵

Annan Planı'nı Yunanistan Başbakanı Costas Karamanlis, birçok defa desteklediğini açıklamıştır. Ancak Yunanistan Başbakanının açıklamaları, sağcı ve muhafazakâr Güney Kıbrıs Rum yönetiminin politikalarını değiştirememiştir. Güney Kıbrıs yönetimi referandumda hayır oyunu vermek suretiyle statükodan yana politikalarına devam etmişlerdir.⁴³⁶ AB, referandum sonucunun Ada'daki demokratik karar olduğunu açıklamıştır. Avrupa Birliği referandum sonrasında, KKTC'ye 259 milyon Euro finansal yardım yapmıştır. Ancak AB'nin, KKTC'ye uygulanmakta olan ambargoların kalkacağına ilişkin vermiş olduğu sözü yerine getirmemiştir. Bir diğer taraftan ise Ada'daki sorun çözülmeden Rum yönetimi Birliğin bir parçası olmuştur. Böylece, Kıbrıs sorunu Birliğin bir sorunu haline gelmiştir.⁴³⁷

Yunanistan ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olmasının sonucu bazı politik sonuçlar doğurmuştur. Türkiye, diğer her iki ülkenin de Birliğin bir parçası olduğu AB'ne henüz üye değildir. Bu nedenden ötürü Türkiye ile Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki ilişki asimetrik ilişkiye dönüşmüştür. Bu nedenden

⁴³⁴ “AP'den Kıbrıs'a”, <http://www.kibrispostasi.com/print.php?news=3072>. [5.03.2004]

⁴³⁵ “Avrupa Komisyonu Basın Bildirisi, 2004”, <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/04/537&format=HTML&aged=o&language=en&guiLanguage=en>[24.04.2010]

⁴³⁶ www.radikal.com.tr/Radikal.aspxType=Radikal, [1.04.2012]

⁴³⁷ Avrupa Komisyonu, “Commision Proposes Compherensive Measures To End Isolation of TurkishCypriotCommunity”,<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/04/857&format=HTML&aged=1&language=EN&guilanguage=EN&guiLanguage=en>, [7.04. 2012]

ötürü Türkiye ile her iki ülke arasındaki sorunların çözümü daha zorlu bir sürece girmiştir.⁴³⁸

AB'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uygulamış olduğu politik strateji sonucunda, Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkiler uzak ve derinliği az olan bir ilişki biçimine dönüşmüştür. AKP hükümeti, Birliğin politikalarının çifte standart olduğunu birçok defalar dile getirmiştir. Birliğin politikaları sonucunda artık Türk hükümetinin, Birliğin üyeliğine yönelik istekli ve heyecanlı politikadan söz edilememektedir. Birlik, Kıbrıs sorunun çözümü için GKRY üzerinde baskı oluşturabilecek politikaları uygulamamıştır. BM'nin aracı olduğu iki toplum liderinin sorunun çözümü için diploması sürecinde, GKRY'yi tüm Ada halkı adına Birliğe kabul edebileceğini ifade etmiştir.⁴³⁹ Aynı zamanda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, tüm Ada halkı adına Birliğin bir parçası olması sonucunda, taraflar arasındaki ilişkiler asimetrik ilişkilere dönüşmüştür.⁴⁴⁰

Aralık 2004'deki Avrupa zirvesinde Türkiye'nin, Gümrük Birliği anlaşmasını Birliğe yeni katılan on üyeyi kapsayacak şekilde genişlemesi gerektiği dile getirilmiştir.⁴⁴¹ 29 Temmuz 2005 tarihinde Türkiye, Ek Protokol'ü imzalamıştır. Ancak Türkiye, imzalamış olduğu protokole rağmen GKRY'nin Gümrük Birliği sürecine dâhil olmadığını bir deklarasyon yayınlamak suretiyle dile getirmiştir. AB'nin önde gelen bazı ülkelerin bürokratları da Türkiye'nin yayınladığı deklarasyona karşılık olarak bir başka deklarasyon yayınlamıştır.

AB bürokratlarının yayınlamış oldukları deklarasyonda Türkiye'nin yayınlamış olduğu deklarasyonun hukuki geçerliliği olmadığını ifade edilmiştir. Günümüzde bu sorun Birlik ile Türkiye arasında varlığını korumaktadır.⁴⁴² Avrupa Birliği, Türkiye'nin imzalamış olduğu Protokol'ü, TBMM'de en kısa zamanda onaylaması için baskı politikası uygulamaktadır. Avrupa Birliğinin, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak bu baskı politikasına karşılık olarak, Türkiye soruna yönelik yeni bir strateji

⁴³⁸ Ziya Öniş, "Greek-Turkish Relations and the European Union: A Critical Perspective", **Mediterranean Politics**, vol: 6, (2001), 31-45.

⁴³⁹ Mehmet Uğur, **The European Union and Turkey: An Anchor/Credibility Dilemma**, (UK: Aldershot, Ashgate, 2002), 190-195.

⁴⁴⁰ Fuat Aksu, "Türkiye -Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları", **Türkiye-AB İlişkiler: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, [Der.] Seyfettin Erol ve Ertan Efegil, (Ankara: Alp Yayınları, 2007), 34-35.

⁴⁴¹ <http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article-5045-en.html?> [2.01. 2012]

⁴⁴² <http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article-5055-en.html>. [15.01. 2012]

planı başlatmıştır. Türkiye, GKRY'ne liman ve havaalanlarını, KKTC'ye ekonomik ve ticari alanlarda uygulanmakta olan izolasyonların kalkmasına karşılık olarak açabileceklerini dile getirmişlerdir. Türkiye'nin sorunun çözümüne yönelik yaptığı bu açılım, GKRY tarafından ret edilmiştir. GKRY'ye göre, Türkiye Birliğe aday olan bir ülke olmasından dolayı Ek Protokolü imzalamakla yükümlüdür. Aralık 2006 tarihindeki Avrupa Birliği zirvesinde Avrupa Parlamentosu, otuz beş başlıktan sekiz başlığın Kıbrıs sorunu nedeniyle bloke edilmesine kararını vermiştir. Aynı yıl Birlik, Kıbrıs sorunun da pozitif bir gelişme olmadığı takdirde Türkiye ile Birlik arasında devam eden müzakerelerde yeni bir başlığın açılmamasına yönelik görüşlerini iletmışlerdir.

Aynı zamanda 17 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği zirvesinde, Avrupa Birliği Parlamentosu, Türkiye'nin müzakerelere başlayabileceğine karar vermiştir. Ancak Türkiye ile Birlik arasındaki görüşmelerde, müzakerelerin kesin olarak Birliğin bir parçası olacak şekilde sonuçlanamayabileceği dile getirilmiştir. Bir başka deyişle Türkiye ile Birlik arasında başlanacak olan müzakereler ucu açık olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda Lüksemburg zirvesinde Türkiye'nin, Yunanistan'la olan sorunlarının müzakerelerin gidişatını negatif yönde etkileyeceği dile getirilmiştir. 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin bir parçası olması akabinde AB bürokratları Ada'daki Türk askeri gücünün işgal gücü olduğunu uluslararası platformlarda dile getirmişlerdir. Aynı zamanda AB bürokratları Ada'daki sorunun çözümü için Türk askeri gücünün Ada'dan ayrılması gerektiğini de ifade etmektedirler.⁴⁴³ 2005 tarihinde Türkiye ile Birlik arasında müzakereler başlamıştır. Ancak başlamış olan müzakerede, Kıbrıs nedeniyle sekiz başlık açılmamaktadır.

28 Eylül 2005 tarihinde Avrupa Parlamento oturumunda Liberal AP Türkiye Komisyonu üyesi Emma Bonino, Türkiye ile ilgili Avrupa tutumunu şöyle dile getirmektedir:

“...Ne zaman Türkiye konusu tartışılrsa konu siyasallaşıyor, Türkiye'ye yapılan çağrılar çok sert, daha esnek olmalıyız, kimin referandumlarda Annan Planına hayır

⁴⁴³ Özer, *age*, 17-20.

dediği unutuluyor. Kıbrıs Rum Kesimine de sorumlulukları hatırlatmamız gerekiyor...”⁴⁴⁴

Türkiye ile AB arasındaki 3 Ekim 2005 tarihindeki görüşmesine kısa bir süre kala AP, Türk televizyonlarında da canlı olarak yayınlanan, hararetli tartışmaların yaşandığı Türkiye oturumunda iki önemli karar alınmıştır.

“Türkiye’ye üyelikten Ermeni soykırımını tanıma koşulu getirilsin. Türkiye Rumları tanısın, Kıbrıs’tan asker çeksin””⁴⁴⁵

Avrupa Birliği’nin, Kıbrıs sorununa yönelik yürütmekte olduğu politikaları, KKTC Cumhurbaşkanı Sözcüsü Hasan Erçakıca’nın bazı değerlendirmeleri mevcuttur.

“Kıbrıs sorunu Avrupa Birliği organlarında çeşitli şekillerde ele alınırken Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Türkiye ile ilgili raporlarda çok sayıda paragraf Kıbrıs sorunu ile ilgilidir. 2006 tarihinde AB Dönem Başkanı Finlandiya da, Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs Rum tarafınca yaratılan sorunları aşabilmek amacıyla Kıbrıs sorununu yakından ilgilendiren bir öneriyi gündeme getirdi. Bu süreçte dikkat çeken başlıca unsur, Kıbrıs sorununun, Türkiye-AB ilişkileri kapsamında ele alınmakta olmasıdır. Kıbrıs sorununa, Birleşmiş milletler çatısı altında ve Kıbrıs Türk tarafı ile Kıbrıs Rum tarafı arasında BM Genel Sekreteri’nin gözetiminde yürütülecek müzakereler yoluyla çözüm bulunması yöntemi bütün taraflarca benimsenmiş olduğu halde, sorunun bu şekilde gündeme getirilmesi çözüm çabalarına ciddi zararlar vermektedir. Kıbrıs sorunun, Türkiye-AB ilişkilerinin bir parçası haline getirilmesi, Kıbrıs Türk tarafının sürece katılımını sınırlandırmakta ve sonuçta Kıbrıs Türk tarafının katılımını gerektiren kararların alınmasını engellemektedir. Sorunun bu şekilde ele alınması, ayrıca çözümün ertelenmesine de neden olmaktadır. Türkiye’nin AB üyeliği için çok sayıda sorunun, uzun bir zaman süreci içinde çözümlenmesi gerekirken, Kıbrıs sorununu Türkiye-AB ilişkilerin bir parçası haline getirmek, bütün dünyanın önemle üzerinde durduğu ‘erken çözüm’ istemi ile çelişmektedir. Her şeyden önemlisi, Avrupa Birliği ile Kıbrıslı Türkler arasındaki ilişkilerin giderek ‘dolaylı ilişki’ niteliği kazanmakta oluşudur.”⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ Emma Bonino, “Kıbrıs Rum Kesimi’ne de Sorumlulukları Hatırlatmamız Gerekıyor”, AP Türkiye Oturumu, Strasbourg’dan NTV Canlı Yayını, 28 Eylül 2005.

⁴⁴⁵ “Yine Soykırım Şartı”, **Hürriyet**, 29.09.2005, s.1.

⁴⁴⁶ <http://www.kktcbe.org/info>, [5.04.2007]

Kıbrıs sorunun çözülmesi için, Türkiye politikasını kalıcı barış, iki kesimlilik ve adalet üzerine yürütmektedir. Ancak Türkiye ve KKTC hükümetlerinin bu politikalarına karşılık GKRY’ni AB’ne tam üye olmasının ardından uzlaşmazlık politikasını ana merkeze koymuştur. Türkiye’nin, soruna çözümü için bir strateji yürütmesini imkânsızlaştırmıştır.⁴⁴⁷

2005 tarihindeki Türkiye İlerleme Raporunda Avrupa Komisyonu, Türkiye’den artık GKRY’ni diğer AB üyesi diğer ülkeler gibi tanınması için baskı politikasını artırmıştır.⁴⁴⁸ 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye’nin Ortaklık Anlaşması’nı Kıbrıs Cumhuriyeti de dâhil edilmek suretiyle genişleten Uyum (Ek) Protokolünün imzalanmıştır.⁴⁴⁹ Daha sonra Türkiye imzalamış olduğu Protokolün GKRY’ni tanıdığı anlamına gelmediğini ifade etmiştir.

2006 ile 2007 tarihlerindeki Türkiye İlerleme Raporlarında Birlik, Türkiye’den GKRY ile olan ilişkilerini normalleştirmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁵⁰ 2008 yılı Türkiye İlerleme Raporunda, 2006 Yılı Konseyin Kıbrıs Sorununa İlişkin Karar hatırlatılmıştır. 2008 Türkiye İlerleme Raporunda dikkat çeken bir diğer ifade de, Türkiye’nin Kıbrıs’a ilişkin politikasının AB-NATO işbirliğinin işleyişine engel olmasıdır.⁴⁵¹

Diğer taraftan Müzakere Çerçeve Belgesinin 2. maddesinde, Kıbrıs sorununa değinilmektedir.

“Birliğin absorbe etme kapasitesi de dahil, tüm Kopenhag kriterleri göz önünde bulundurularak, Türkiye’nin üyelik yükümlülüklerini tam olarak üstlenecek durumda

⁴⁴⁷ Gözde Kılıç Yaşın, “Kıbrıs’ta, Rum Kesimi Hedefine Adım Adım İlerliyor Türk Tarafının Stratejisi Yok”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, s. 80, 9 Ocak 2006, s. 4.

⁴⁴⁸ “AB Komisyonu’nun 2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu ve Katılım Ortaklığı Belgesinin Siyasi ve Ekonomik Kriterleri ile 2005 Yılı Genişleme Strateji Belgesinin Türkiye’ye İlişkin Bölümlerine Yönelik İKV Değerlendirmesi”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/IR-KOBsiyasi-ekonomikgenel-degerlendirme.pdf>, [12.03.2009]

⁴⁴⁹ Abdullah Dinçkol, “Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 İlerleme Raporu”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.8, (2005), 86.

⁴⁵⁰ *AB Komisyonu 2006 ve 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporları*, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2006.pdf, [11.10.2012], ve http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, [11.10.2012]

⁴⁵¹ *Türkiye 2008 İlerleme Raporu*, http://www.ihb.gov.tr/bilgi_bankasi/raporlareportsilerleme_raporlari/turkey_ilerleme_rap_2008.pdf, [14.03.2009]

olmaması halinde Avrupa yapılarına mümkün olan güçlü bağlarla kenetlenmesi sağlanmalıdır”⁴⁵²

Müzakere Çerçeve Belgesinin 6. Maddesinin 2. Paragrafında Kıbrıs sorununa ilişkin şu değerlendirmeler bulunmaktadır:

“...kapsamlı bir çözüm için uygun ortamın yaratılmasına katkıda bulunmaya yönelik adımlar atılması ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) dahil tüm AB ülkeleriyle Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin normalleştirilmesinde ilerleme kaydedilmesinin yanı sıra BM nezninde ve Birliğin üzerine inşa edildiği ilkeler doğrultusunda Türkiye’nin Kıbrıs sorunun için kapsamlı bir çözüme ulaşma çabalarını devamlı olarak desteklemesi, Türkiye’nin Ortaklık Anlaşmasında ve Ortaklık Anlaşmasının tüm yeni AB üye devletlerini içine alacak şekilde genişleten Ek Protokolünde yer alan üye devletleri, özellikle de AB-Türkiye gümrük birliğine ve düzenli aralıklarla gözden geçirilerek, Katılım Ortaklığının uygulanmasına yönelik yükümlülükleri yerine getirmelidir.”⁴⁵³

AB’nin, Kıbrıs sorununa yönelik politikası Türkiye İlerleme Raporlarında, Müzakere Çerçeve Belgesinde ve Zirvelerde ifade edilmektedir. Birlik, Kıbrıs sorunun çözümünde sorumluluğu Türkiye’ye yüklemektedir.

Günümüzde Birlik ile Türkiye arasında devam eden müzakereler durma noktasına gelmiştir. AB’nin, Türkiye’ye karşı yürüttüğü politikalar neticesinde Türkiye’nin müzakerelerin başlangıcındaki uzlaşmacı ve heyecanlı politik atmosferinden artık söz edilememektedir. AB’nin, Türkiye’nin Adaylığına karşı olan negatif tutumları, Kıbrıs sorununu da etkilemektedir. Türkiye, sorunun çözümü için uygulamakta olduğu uzlaş politikasını bir kenara bırakabilir. 2012 yılının ikinci yarısında Kıbrıs Cumhuriyeti, AB dönem başkanı oldu. Türkiye, bu dönemi yarım bir devletin dönem başkanlığı olarak nitelendirmektedir. Bu süreçte Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerde herhangi bir ilerleme olmamıştır.

Avrupa Birliğinin uygulamış olduğu havuç-sopa politikasını bir diğer sorun olan Ege sorununa da uygulamaktadır. Ege sorunlarında da iki taraftan birinin Birliğin bir

⁴⁵²Müzakere Çerçeve Belgesi,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylıkSureci/Muzakerecercevesi/Muzakere-cercevesi-2005.pdf, [12.10.2012].

⁴⁵³Müzakere Çerçeve Belgesi,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_IlişkileriMuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf, [12.05.2012]

parçası olması nedeniyle ilişki biçimi asimetrik ilişkiye dönüşmesine sebep olmuştur. Asimetrik ilişki biçimi Birliğe üye olan Yunanistan'ın sorunlarda uzlaşmaz politika yürütmesine sebebi olmuştur. 1980 tarihinden önce Ege sorunu, Birliğin bir sorunu olmaktan uzaktı. 1981 tarihinde Yunanistan'ın Birliğe üye olmasından itibaren iki ülke arasındaki sorunlar Birliğin bir sorunu haline gelmeye başlamıştır. Ocak 1996 tarihinde Ege de Kardak krizi ortaya çıkmıştır. Bu krizde Birlik, politikasını belirlemede tereddütler yaşamıştır. Daha sonra ise Birlik politikasında, Yunanistan'ın argümanlarını dile getirmeye başlayarak taraf olmuştur. 15 Şubat 1996 tarihinde krizin akabinde Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin, krizdeki hareketinin üyeleri olan bir ülkenin egemenlik haklarını ihlal ettiği kararını vermiştir. Avrupa Parlamentosu, Yunanistan'ın sınırlarının, aynı zamanda Birliği'nde sınırları olduğunu dile getirmiştir. 1997 tarihindeki Lüksemburg zirvesinde de Ege sorunu gündeme gelmiştir. Zirvenin sonuç bildirgesinde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin, Türkiye'nin Birlikle olan ilişkilerini de etkileyeceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda Birlik, Kıbrıs sorunun çözümü için en kısa sürede uluslararası hukuka başvurmaları gerektiğinin de altını çizmiştir.⁴⁵⁴ 1997-1999 yılları arasında iki ülke arasında S-300 füze ile Öcalan krizi yaşanmıştır. Aralık 1999 Helsinki zirvesinde iki ülke arasındaki sorunlarda ele alınmıştır. Zirve sonuç bildirgesinin 4. paragrafında 2004 yılının sonuna kadar iki ülke arasındaki sorunların çözülmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Mart 2002'de Yunanistan ve Türkiye'nin dışişleri bakanları bir araya gelerek karşılıklı diyalog yolu ile sorunları çözmeye çalışmışlardır.⁴⁵⁵

2001 tarihinden itibaren Birliğin yayınlamış olduğu Türkiye'nin ilerleme ajandalarında, Ege Sorunu'da yer almaya başlamıştır. Ajandalarda Ege sorunun barışçıl bir şekilde çözülmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. 2004 tarihindeki ajandanın 20. paragrafında Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerine değinilmiştir. Türkiye'nin, Kıbrıs sorunun da daha fazla pozitif katkı yapması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Kıbrıs sorunun da BM çabalarına, Türkiye'nin daha fazla katkı yapması gerektiği dile getirilmiştir. Aynı zamanda Birlik, iki ülke arasında sorunların çözebilecek yegâne merceğin uluslararası hukuk olduğuna dikkat

⁴⁵⁴ Erol Manisalı, **Türkiye-AB İlişkilerinde Sessiz Darbe**, (İstanbul: Derin Yayıncılık, 2003), 132.

⁴⁵⁵ "Türkiye ile Yunanistan Arasında Sürdürülmekte Olan Temaslar", www.mfa.gov.tr/no-94-03-Mayis-2010-turkiye-ileyunanistan-arasında-surdurulmekte-olan-temaslar-hk-tr.mfa., [15.01. 2010]

çekilmiştir.⁴⁵⁶Birliğin, iki ülke arasındaki sorunlara bakış açısında Yunanistan'ın etkileri mevcuttur. Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Türkiye ile Birlik arasında müzakerelerin başlanabilecek atmosferin henüz oluşmadığını dile getirmiştir. Yunanistan'ın, müzakerelerin başlama konusundaki negatif söylemlerine karşılık Avrupa Parlamentosu müzakerelerin başlanabileceğini dile getirmiştir.⁴⁵⁷

Ege sorunu Birlik ile Türkiye arasında başlamış olan müzakere dokümanlarında yansımıştır. Müzakere dokümanlarında Türkiye'nin müzakerelerde başarılı olması iyi komşuluk ilişkilerine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Birliğe göre, Türkiye, sorunların çözümünde BM'ye olan desteğini artırmalıdır. Aynı zamanda Türkiye, sorunların çözümünde uluslararası hukuka başvurma prensibini de benimsemesi beklenmektedir.⁴⁵⁸ 2010 tarihindeki Türkiye ilerleme ajandasında iki ülke ilişkilerine vurgu yapılmıştır. Avrupa Birliği ikili ilişkilerin çözüm sürecinde Türkiye'nin, *casus belli* politikasından vazgeçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin, Yunanistan hava sahasını ihlalinden vazgeçmesi gerektiğinde dile getirilmiştir.⁴⁵⁹ Aralık 2004 tarihinden itibaren Yunanistan, iki ülke arasındaki sorunların çözümünde uluslararası hukukun merkez olması için Türkiye'ye, Birlik üzerinden baskı politikası yürütmeye başlamıştır.⁴⁶⁰

AB'ne göre, Türkiye'nin Birliğin bir parçası olabilmesi için komşuları ile olan sorunlarını barışçıl yöntemlerle çözmesi gerekmektedir. AB, özellikle Türkiye den, Yunanistan ve GKRY ile olan sorunlarını çözüp, ilişkilerini normalleştirmesi gerektiğine dair politikalarını sıklıkla dile getirmektedir. Birliğe göre, Türkiye'nin ilişkileri normalleştirmesi için değiştirmesi gereken politikaları mevcuttur. AB Türkiye'yi Ek Protokolü en kısa zamanda parlamentoya getirmesini gerektiğine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda ilerleme ajandalarında Kıbrıs sorununa, Türkiye'nin daha yapıcı ve pozitif katkıları olması gerektiği de dile getirilmektedir.

⁴⁵⁶ “2004 Türkiye İlerleme Ajandası”, www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylikSureci/IlerlemeAjandolari/Turkiye_ilerleme_Rap_2004.pdf, [30.03.2012]

⁴⁵⁷ Rumelili, **age**, 320-325.

⁴⁵⁸ “2005 Türkiye İlerleme Ajandası”, www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylikSureci/IlerlemeAjandolari/Turkiye_ilerleme_Ajandolari/Turkiye_ilerleme_Rap_2005.pdf, [10.01.2012]

⁴⁵⁹ “2010 Türkiye İlerleme Ajandası”, www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylikSureci/IlerlemeAjandolari/Turkiye_ilerleme_Rap_2010.pdf, [15.01.2012]

⁴⁶⁰ <http://www.abhaber.com/haber.php?id=28994>, [15.05.2010]

Avrupa Birliğinin, politik atmosferde güçlü bir aktör olabilmesi için bölgedeki sorunlara güçlü pozitif etkisinin olabilmesi gerekmektedir. Birliğin, gücünü test etmek için Kıbrıs sorununa ilişkin etkileri analiz edilir. Birlik, Kıbrıs sorununun çözülmesi için Annan Planı'na desteğini gerek bürokratlar ile gerekse sivil toplum örgütleri ile dile getirmiştir. Birlik açıklamalarında Kıbrıs sorununun çözümünde, BM'nin rolünü ön plana çıkartarak kendi sorumluluğunu arka plana itmiştir. Ancak sorunun çözümü için Birlik, Türkiye ile KKTC 'ye karşı baskı politikası yürütürken, bir diğer tarafta GKRY'i üzerinde herhangi bir baskı politikası üretmemiştir. Kıbrıs sorunun çözümü için iki toplum lideri görüşmelere devam etmektedir. Ancak sorunun çözülmesinde AB de görev düşmektedir. Zira Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında tüm Ada'yı temsilen AB'ne üye olarak kabul edilmesinden sonra Rum yönetimi, tüm Ada adına verilen AB yardımlarından yararlanmıştır. Diğer taraftan sorun nedeniyle Türkiye'nin, AB üyeliğinin gecikmesi ve Ada'nın yasal temsilcisi olarak görülmesi GKRY'i daha avantajlı konuma getirmiştir. Bu nedenden ötürü sorunda gelinen noktada AB'nin de sorumluluğu mevcuttur. Dolayısıyla AB Kıbrıs sorununun çözüme ulaşması için katkı politikası yürütmelidir. AB, KKTC'nin ekonomik izolasyonu kaldırmak suretiyle sorunun çözümüne pozitif katkısı olabilecektir. KKTC'nin ekonomik olarak kalkınmasıyla Birlikte müzakerelerde daha eşit bir şarta devam edebilecektir. Bu sayede Ada'da sürdürülebilir bir çözümün sağlanması kolaylaşacaktır.⁴⁶¹

Türkiye ile GKRY arasındaki problemlerin çözümünde AB'nin yapacağı en önemli katkı, iki ülke arasında oluşturulmaya çalışılan güvenlik ve güven ortamını kolaylaştırmaktır. Ancak AB'nin, GKRY'nin tek başına tüm Ada'yı temsil etmesini uygun gören yaklaşımı ve Annan Planı sürecindeki tutumu sorunun çözümüne yönelik negatif etkisi yapmıştır. AB'yi, bu süreçte GKRY'nin görüş ve politikalarına öncelik tanımıştır. Aynı doğrultuda AB, Annan Planının sonuçsuz kalması üzerine Türkiye ile KKTC'nin Birliğin bir parçası olmalarının güçleştiiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda Birlik, GKRY'nin üye olmasının ardından Türkiye'nin üyeliğinin tehlikeye girdiğini ifade etmiştir. AB'nin hem Kıbrıs Hem de Ege sorunlarına yönelik politikası çözümü engelleyen bir unsurdur.⁴⁶²

⁴⁶¹ Rumelili, *age*, 324-328.

⁴⁶² Aksu, *age*, 131.

Avrupa Birliğinin, Kıbrıs ve Ege sorunlarına ilişkin politikaları, bölge'ye istikrar yerine istikrasızlık getirmiştir. Birlik, sorunlara karşı yürüttüğü politikalarda sadece Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın politik argümanlarının yanında olmuştur. AB'nin bu politikası nedeniyle iki ülke arasındaki sorunların çözümü daha zor sürece girmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu harici, karasuları ve kıta sahanlığı ile fir hattı konularını da barındıran Ege sorunu da taraflar arasındaki ilişkilerde bir yere sahiptir. Yunanistan'ın Birlik üyesi olması sonrasında, iki ülke arasındaki sorunlar Birlik platformuna gelmiştir.

Türkiye'nin, Birliğe üye olmak için başvurmasının ardından Ege sorunun çözülmesi gerektiği ilerleme raporlarında dile getirilmiştir. Türkiye Ege Denizi'ne bağlı sorunların çözümünde taraflar arasında diplomasinin esas olmasını isterken, Yunanistan, ikili sorunların çözümünü uluslararası forumlara ve uluslararası yargı organlarına taşımayı uygun bulmuştur.

AB'nin Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlara bakışında 1981-1995 ile 1995'den günümüze dönemlerinde içinde farklılıklar barındırmaktadır. İlk dönem Yunanistan'ın, Birliğin bir parçası olması ile başlayıp, 1995 tarihinde Türkiye'nin GB' ne girmesine kadar olan dönem içinde AB, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara açık olarak taraf olmama politikasını yürütmüştür. İkinci dönem 1995 tarihinden günümüze kadar olan dönemde ise Birlik tarafsızlığını büyük ölçüde yitirilmiştir. İkinci dönemde Birlik, GKRY'nin tezlerini desteklemektedir.

1990'ların ikinci yarısından itibaren de Gümrük Birliği ile GKRY'nin üyelik başvurusunda bir koşulluk ilişkisi gündeme gelmiştir. AP'nun bu konuya ilişkin almış olduğu bazı kararlar mevcuttur:

*“Doğu Ege’de Kardak adası ile ilgili olarak Türkiye’nin provakatif askeri operasyonlarından kaygı duymaktadır... Kardak adası, 1923 yılındaki Lozan Anlaşması, 1932 yılında İtalya ve Türkiye arasındaki Protokol ve 1947 Paris anlaşmasına göre Dodecanese adalar grubuna dâhildir ve 1960’li yıllardaki Türk haritaları bile bu adaları Yunan toprağı olarak göstermektedir.”*⁴⁶³

⁴⁶³ European Parliament, *Contestation of Sovereign Rights of a Member State (Situation in the Aegean Sea), Resolution on the Provocative actions and contestation of Sovereign Rights by Turkey against a Member State of Union*(B4-014,0154,0164,0245,0249 and 0254/96), 15.02.1996.

Bir başka Avrupa Parlamentosu kararının Ege sorunuyla ilişkili olan madde ise şöyledir:

*“1) Türkiye’nin AB’nin bir üye devleti olan Yunanistan’ın egemenlik haklarını tehlikeli bir biçimde ihlal etmesinden ve Ege’deki askeri gerginliğin artmasından ciddi biçimde kaygı duymaktadır;3) Yunanistan’ın sınırlarının aynı zamanda Avrupa Birliği’nin dış sınırlarının parçası olduğunu vurgular”*⁴⁶⁴

AB’nin bu kararda dile getirdiği gibi; Türkiye’nin Avrupa Birliği’nin bir üye devlet olan Yunanistan’ın egemenlik haklarını, tehlikeli bir biçimde ihlal etmesinden ve Ege’deki askeri gerginliğin artmasından dolayı ciddi biçimde kaygı duymakta ve olayın sorumluluğunu tamamen Türkiye’nin olduğunu dile getirmektedir. Yunanistan’ın sınırlarının aynı zamanda Avrupa Birliği’nin dış sınırlarının bir parçası olduğunu vurgulayarak, Türkiye’yi de öteki olarak algıladığını iletmektedir.

Avrupa Parlamentosunun, Ege sorununa ilişkin bir diğer kararı da şudur;

*“Türkiye’den Ege’deki, özellikle Kardak adasına ve kıta sahanlığının sınırlarının belirlenmesine ilişkin olarak, farklılıkların giderilmesine çalışmasında uluslar arası hukuk ilkelerine saygı gösterilmesini”*⁴⁶⁵

Yunanistan ile GKRY’nin, Birliğe adaylığı analiz edilirken sınır uyuşmazlıkların çözülmesi gerektiği dile getirilmemiştir.10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirve Sonuç Bildirisi’nin 9. Maddesinde konuya yönelik Birliğin bazı değerlendirmeleri mevcuttur:

*“AB Konseyi, politik bir çözümün Kıbrıs’ın AB’ne katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşmamış olursa, Konsey’in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır.”*⁴⁶⁶

Tarzında muğlak anlatımlarla Kıbrıs konusu belgeye bu şekilde içine girmiştir. AB’nin Kıbrıs sorununa yönelik bu değerlendirmeleri 2002-2003 tarihleri arasındaki dönemde Zirve ve toplantılar sırasında sıklıkla dile getirilmiştir. 2002 yılındaki

⁴⁶⁴ age.

⁴⁶⁵ European Parliament, Resolution on the Commission Reports on developments in relations with Turkey since the entry into force of the Customs Union (COM(96)0491-C4-0605/96 and COM(98)0147-C4-0217/98), 17.09.1998.

⁴⁶⁶ AB Konseyi Zirve Toplantısında Helsinki Sonuç Bildirgesi 10-11 Aralık 1999, http://mfa.gov.tr/MFA_tr/DışPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/Zirveler/Helsinki1999htm [1.09.2012]

Kopenhag Zirvesi'nde AB'nin genişleme sürecinde 2003 yılında tam üye olacak adaylar arasına GKRY de dahil edilmiştir. AB, Kıbrıs sorununda çözüme varılmasa dahi GKRY'nin, Birliğin bir parçası olmasına engel olmayacağı ifade edilmiştir. Bir diğer taraftan ise Türkiye'nin üyeliğiyle ilgili kurulan bağ çerçevesinde Kıbrıs sorununa herhangi bir çözüm bulunamadığı takdirde Türkiye'nin KKTC ile kurmuş olduğu ilişkilerin niteliği ve Ada'daki askeri varlığı tartışma konusu yapılmakla birlikte, GKRY'nin AB'ye tam üye olması sonucunda, Türkiye'nin AB üyesi olan bir ülkenin bir başka deyişle Kıbrıs'ın topraklarını işgal durumuna düşecektir. Birlik tarafından bu politik durum nedeniyle Türkiye'nin üyeliği de imkânsız hale geleceği ifade edilmektedir.⁴⁶⁷

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularından Kıbrıs ve Ege sorunlarına AB'nin Yunanistan'ın yanında yer alarak, Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengesinde koşulluk politikasını yaratmıştır. AB'nin bu politikası nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler asimetrik ilişki biçimine dönüşmüştür. Bu politik atmosferde hem iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesi, hem Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri zorlu bir sürece sokmaktadır.⁴⁶⁸

SONUÇ

“2005 Tarihinden Günümüze Türkiye-AB İlişkilerinde Temel Sorunlar” başlıklı bu çalışmadaki asıl amacımız, Türkiye ile Birlik arasındaki temel sorunları analiz etmektir. Taraflar arasında sorunların analiz edilmesi neticesinde çözüme varılması için bazı politikalar da yürürlüğe konulabilir. Bunun neticesinde Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerde bir gelişme sağlanması olasıdır.

Tezin ilk bölümünde Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkilerin arka planı analiz edildiğinde, günümüzde yaşanan bazı sorunların neler olduğunun cevabı da bulunmaktadır. Türkiye, Birliğin kurulmasından itibaren Batı'nın bir parçası olabilme politikalarını yürütmüştür. Türkiye ile Yunanistan aynı yıllarda, AET'ye ortak üye olmak için başvuruda bulunmuşlardır. Türkiye, RA'nın 238.maddesi çerçevesinde Topluluklara ortak üye olmuştur. Bu anlaşma kesin olarak tam üyeliğe

⁴⁶⁷ “Morillon Raporu –No:217-15 Kasım 2000”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ca/2000/11/ki> [5.09.2012]

⁴⁶⁸ Aksu, **age**, 2.

yönelik değildir. Anlaşmaya göre Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkiler üç döneme ayrılmıştır. (Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son Dönem) Türkiye de ise 1970’li yıllarda ekonomik ve siyasi sorunların başat olduğu dönemdir. 1980 tarihinde Türkiye de siyasi karışıklıklar nedeniyle askeri yönetim başa geçmiştir. Bu dönemde Türkiye’de yaşanan insan hakları ve demokrasi sorunları, AET ile ilişkilerini de etkilemiştir. 1981 tarihinde Yunanistan, AET’nin bir parçası olurken, Türkiye Birliğin dışında kalmıştır. 1970’li yıllarda Türkiye’nin politik yaşamındaki çalkantılı dönem Birlik ile olan ilişkilerini de etkilemiştir.

Türkiye demokrasiye tekrar geçişinden itibaren Birliğin bir parçası olmak için politikalar üretmiştir. 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye de ANAP hükümeti, Birliğin bir parçası olmak için başvuruda bulunmuştur. Birlik, Türkiye’nin başvurusunu olumlu bir yanıt vermemiştir. Birliğin ret cevabının birçok nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bu dönem Birliğin genişleme politikasının olmaması, ikincisi ise Türkiye’nin hem ekonomik hem siyasi hem de sosyal açıdan, Birliğin kriterlerinden uzak olmasıdır.⁴⁶⁹

1980’lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye, Birliğin bir parçası olma politikasından vazgeçmemiştir. 1990 yılına gelindiğinde iki kutuplu dünya düzeni sona ermiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri kapitalist sistemle entegre olma çabaları içine girmişlerdir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, Birliğin bir parçası olmaları için anlaşmalar imzalanmıştır. Avrupa Birliği, politik sistemdeki bu değişim nedeniyle genişleme politikasını yürütmüştür. Birlik, 1997 tarihinde Gündem 2000 ajandasıyla stratejisini açıklamıştır. 1997 tarihinde Lüksemburg zirvesinde AB genişleme politikasında Türkiye’ye yer vermemiştir.

Türkiye’nin 1987 tarihinde tam üyelik başvurusunun reddedilmesinin ardından Ankara Anlaşması’nın hedeflediği Gümrük Birliği yeniden keşfedilmiştir. 1990’lı yılların ilk yarısında Türkiye, Gümrük Birliği’nin bir parçası olmak için gerekli olan politikaları yürürlüğe koymuştur. 1997 tarihindeki Lüksemburg Zirvesi’nde, Türkiye’nin adaylığının dışarıda bırakılması neticesinde Türkiye’nin, Birlikle olan siyasi diyalogun da sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Aralık 1999 tarihindeki Helsinki Zirve’si öncesinde yapılan üç konferansa katılmamıştır.

⁴⁶⁹ age, 116.

Ancak gerek Türkiye'nin gerekse AB'nin politikaları neticesinde 1999 Helsinki zirvesinde Türkiye aday ülke statüsünü elde etmiştir. Türkiye'nin, adaylık statüsü elde etmesinden sonra ilişkilerde ileri bir aşamaya geçilebilmiştir.⁴⁷⁰ AB, Türkiye'nin Birliğin bir parçası olması için Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin yapması gerekenler, zirve bildirilerinde, ilerleme ajandalarında ve müzakere çerçeve belgesinde ifade edilmiştir.

Türkiye ile AB arasında devam eden müzakerelerin durma noktasına gelmesinin birçok nedenleri mevcuttur. Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkileri sorgularken bu sorunların irdelenmesi gerekmektedir.⁴⁷¹

Türkiye'nin, Birliğin dışında olmasının birçok nedenleri vardır. Bu nedenlerin analiz edilmesi tezin amacını oluşturmaktadır. Birlik ile Türkiye arasındaki sorunlardan biri "Avrupalılık Kimliği" tartışmaları üzerinden yaşanmaktadır. 21. yüzyılda Avrupa Birliğinde yaşanan genişleme politikası "Avrupalılık Kimliği" üzerinde tartışmaları da artırmıştır. Avrupa Konvansiyonu Başkanı olan Valery Giscard tarafından Avrupa Kimliğinin, Hristiyanlığa dayandırılması önerisi kabul görmemiştir. Ancak Avrupalılık ve "Avrupa Kimliği" üzerindeki tartışmalarda Türkiye ve Rusya ötekileştirilmiş olup, kimliğin oluşumunda negatif imge olmuştur. Avrupa Kimliği tartışması özellikle 2001 tarihinde yaşanan İkiz Kuleler sonrasında artarak günümüze gelmiştir. Hollanda, Danimarka, Almanya ve Fransa gibi ülkeler de İslam fobisi güçlenmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri kimliği tanımlarken İslam varlığını ötekileştirmektedirler. Ancak İspanya'da Endülüs Devletinin 700 yıl süren hâkimiyeti ve Osmanlıların Balkanlar ve Orta Avrupa'daki hâkimiyetinin etkileri yadsınamaz. "Avrupalılık Kimliği'nin" oluşumunda İslam olgusunun önemli bir yeri mevcuttur.⁴⁷² Zamanla Avrupa Kimliğini dile getirilirken Hristiyanlık unsuru geri planlara itilerek, liberalizm, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi değerler ön plana çıkacaktır. Avrupa'da bir Türk lobisinden bahsetmek henüz mümkün değildir. Türkiye kimliğini ve kültürüne yönelik ön yargıları kırmak için güçlü bir lobiye ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye'nin kimliği de kültürü de Avrupa kültürünün ve kimliğinin bir parçası olduğu Birlik üye politikacılarına ve vatandaşlarına

⁴⁷⁰ Atilla Eralp, "Temporality, Cyprus Problem and Turkey-Eu Relationship", Edam Discussion Paper, 2009/02, (www.ces.metu.edu.tr/doc/eralp-discuss-paperpdf), [22.12.2011]

⁴⁷¹ "Keeping the Door Wide Open: Turkey and the EU Accession"
<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm/200708/cnselect/cmberr/367/367i.pdf>, [03.04.2012]

⁴⁷² Kastoryano, **age**, 11.

anlatılmalıdır. Günümüzde, Avrupa'nın Türkiye'ye yaklaşımı çok da net değildir. Avrupa Birliği'ndeki bazı politikacılar, Türk kimliğini olarak "öteki" olarak tanımlarken, bir diğer taraftan ise Birlikteki yeşiler ve sosyal demokrat partiler ise Türk kimliğini Avrupalı olarak adlandırmaktadır.

Birlik ile Türkiye arasındaki sorunlardan biri hazmetme sorunu ile ekonomik krizlerdir. Birlik, genişleme sürecinde tüm aday ülkelere tam üye olabilmek için Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi gerektiğini sıklıkla dile getirilmiştir. Kopenhag kriterlerini ele aldığımızda hazmetme kapasitesi kriterinin bulunmadığına görülmektedir. Türkiye'nin adaylığına yönelik müzakerelerin başlanmasına karar verilmesinden itibaren bazı AB politikacılarının ve bürokratlarının hazmetme kapasitesinin bir kriter olarak değerlendirilmesi gerektiği yönünde açıklamalar mevcuttur. Ancak Türkiye ile Birlik arasında imzalanmış olan belgelere istinaden hazmetme sorunu bir kriter olarak kabul etmek mümkün değildir. Diğer taraftan AP Yeşiller ve Sosyalist parti grupları da hazmetme kapasitesinin bir kriter olarak değerlendirilemeyeceği dile getirmişlerdir.

Birliğin, Türkiye'nin adaylığına olumsuz bakmasının bir diğer nedeni de ekonomik krizlerdir. 2008 tarihinde ABD başlayan kriz AB ülkelerini de etkisi altına almaya başlamıştır. Yunanistan ve İspanya'da işsizlik oranları zirve yapmıştır. AB ülkelerinde yaşanan ekonomik sıkıntıların faturası bazı politikacılar tarafından ülkede yaşayan yabancılar olarak gösterilmiştir. AB ülkelerinde ekonomik krizle paralel ırkçı ve yabancı düşmanlığında da artmış yaşanmaktadır. Günümüzde Birlik kendi içerisinde ekonomik krizi atlatarak büyümeyi tekrardan canlandırma stratejisi içerisinde. Bazı Birlik bürokratları ve politikacılarına göre bu dönem Türkiye'nin, Birliğin üyesi olmasının sonucu Birliğin ekonomik yapısını dahada bozacaktır.⁴⁷³ Diğer taraftan ise Dünya ekonomik krizinde Türk ekonomisinin durumu 2011 ile 2012 Türkiye İlerleme Raporlarında pozitif olduğu dile getirilmiştir. Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin, Birliğin bir parçası olmasının, katkıda bulunacağını dile getiren kişiler ve akademisyenler giderek artmaktadır.

Avrupa Birliği'nin güçlü ülkelerinde Türkiye karşıtı liderlerin iktidar olması nedeniyle Birlik ile Türkiye arasındaki müzakere sürecini de etkilemiştir. 2005 tarihindeki Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olan Sarkozy seçim

⁴⁷³www.radikal.com.tr/Radikal.aspxType=Radikal, [1.02.2012]

söyleminde Türkiye'nin AB'de yeri olmadığını sıklıkla dile getirmiştir. Sarkozy'nin, Türkiye'nin üyeliğinin coğrafi nedenlerle olamayacağını sıklıkla açıklamasına karşılık, söylemlerinin arkasında yatan gerçek nedenin dini ve kültürel sebepler olduğu iddiaları mevcuttur. Aynı zamanda Fransa, Türkiye için imtiyazlı ortaklık söylemine devam etmektedir. Fransa, doğrudan üyelikle ilişkili olduğu gerekçesiyle beş başlığı açılmasını engellemektedir. Bu sebeplerden ötürü Birlik ile Türkiye arasındaki müzakereler tamamen siyasi nedenlerden dolayı hızını kaybetmiştir.⁴⁷⁴ Avusturya'da, Türkiye'nin müzakerelerde yaşanan sorunlarda Kıbrıs sorunun önemli olduğunu dile getirmektedir.⁴⁷⁵ Avrupa Birliğindeki, Türkiye karşıtı liderlerden Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybetmiştir. Fransa'nın yeni Cumhurbaşkanı Holland'ın, Türkiye'ye daha pozitif yaklaştığı dile getirilmektedir. Almanya'da yapılan eyalet seçimlerinde CDU partisi kaybetmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği söz konusu olduğu esnada Türkiye karşıtı liderlerde iktidarlıkları kaybedeceği öngörülmektedir.

Avrupa Birliği, Türkiye'nin üyeliğinin nihai olarak gerçekleşmesi için komşu ülkeleri ile olan sorunları çözmesi gerektiğini sıklıkla vurgulamaktadır. Türkiye'nin, AB'ne olan başvurusundan itibaren Birlik Kıbrıs ve Ege sorunlarına taraf olmuştur. Avrupa Birliği, Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) arasındaki engelleri ortadan kaldırmak için Kıbrıs sorunun çözülmesi konusunda ısrar etmektedir. Birliğin bu ısrarın başlangıcı 1989 tarihinde AB Komisyonu'nun Türkiye'nin tam üyelik başvurusuyla ilgili hazırladığı ajandada ilk kez resmi olarak ifade edilmiştir. Bununla Birlikte 18 Ekim 1989'da Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye'nin 1987 tarihinde yapmış olduğu tam üyelik başvurusu reddedilmiştir. Komisyon, başvuruyu reddetme gerekçesi olarak ilk defa Kıbrıs sorunun çözümünü şart koşturmuştur. Ajanda'da Kıbrıs'la ilgili olarak, Birlik "*Türkiye ile bir Topluluk üyesi devlet arasındaki anlaşmazlığın olumsuz etkileri ve ayrıca, Avrupa Topluluğu Konseyi tarafından kısa bir süre önce tekrar endişe ifade edilmiş olan, Kıbrıs'taki durum dikkate alınmazsa Türkiye'nin katılmasının politik yönlerine ilişkin bir inceleme eksik olurdu. Burada söz konusu olan, BM'nin ilgili kararlarına uygun olarak, Kıbrıs'ın birliği,*

⁴⁷⁴ Deniz Altınbaş, "Türkiye-AB İlişkilerinde Sarkozy Fransa'sı Faktörü" <http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=3588>, [18.12.2011]

⁴⁷⁵ Heinz Kramer, "Turkey and the EU: The EU's Perspective", c.8, **Insight Turkey**, (2006), 24-32.

bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüdür."⁴⁷⁶ Bu tarihten itibaren Kıbrıs sorununa ilişkin her türlü belgede veya Birlik Devlet ve Hükümet Başkanları zirve sonuç belgelerinin Türkiye'ye ilişkin bölümlerinde, sorumluluğun Türkiye'ye ait olduğuna dair görüşlere yer verilmiştir. Bir açıdan Türkiye için 1989 tarihinden sonra AB üyeliği ve Kıbrıs sorunu, sürekli karşısına çıkan iki bilinmeyenli denklem halini almıştır. AB bu ısrarını çeşitli şekillerde ortaya koymaya devam etmektedir. 1996 tarihinde, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden sonra, Türkiye'de AB'ne tam üyeliğine aday ülkeler arasında sayılmıştır. Gümrük Birliğinin gerçekleşmesinden sonraki Dublin Zirvesi'nde (13-14 Aralık 1996) Türkiye ile ilgili olarak alınan kararda, "*AB Zirvesi, Türkiye ile siyasi ilişkilerin geliştirilmesine verdiği önemi teyit eder.*" denilmesine karşın, kararın son cümlesinde, "*AB Zirvesi, ayrıca Türkiye'yi Kıbrıs'ta BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda bir çözüm bulunabilmesi için nüfuzunu kullanmaya davet eder*" denilerek son yıllara damgasını vuran siyasi tutumunu kesinleştirmiştir.⁴⁷⁷ AB'nin 1996'da kesinleştirdiği bu tutum, daha sonraki yıllarda da değişmeden etkisini devam ettirmektedir. Türkiye'nin kendini Avrupa'dan dışlanmış saydığı Lüksemburg Zirve'si veya kendini Avrupa'ya dâhil etmiş saydığı Helsinki Zirve'si kararlarının özünde de aynı yaklaşım bulunmaktadır. Bu zirvelerde alınan kararlarda Kıbrıs sorunu ile ilgili tutum ve bu konuda Türkiye den beklenenler değişmeden etkisini devam ettirmektedir. Kararlarda değişen sadece ifade ediliş şekilleridir. Bu tutum, Türkiye için hazırlanan ve Aralık 2000'deki AB Konseyi toplantısında karar bağlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'ne de yansımıştır. AB ülkelerinin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilişkin ısrarlı tutumları, AB-Kıbrıs ilişkilerini de etkilemektedir. AB Lüksemburg Zirvesi'nde, Kıbrıs, bundan sonraki gelişmelerde yer alacak ülkeler arasında sayılmıştır.⁴⁷⁸ Tam üyelik başvurusunun yapıldığı 1959 tarihinden itibaren 2005 yılına kadar Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 2005 tarihinde Birlik ile Türkiye arasında müzakerelerin başlamasına rağmen ilişkiler tam anlamıyla istikrarlı bir zemine oturtulamamıştır. Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerin istikrarlı bir zemine oturmamasının bazı sebepleri

⁴⁷⁶ USAK, "Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli", **USAK Ajandaları**, Ankara, s.3 (2008), 13.

⁴⁷⁷ Rıdvan Karluk, "Müzakere Çerçeve Belgesi ve Türkiye'nin Müzakere Süreci", **Türkiye-AB İlişkileri**, [Der.] Ertan Efegil ve M.Seyfettin Erol, (Ankara: Orion Yayınevi, 2007), 390.

⁴⁷⁸ *The Document of Accession of Cyprus*, http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/ac_part_10_99_draft/index.htm, [01.03.2008]

mevcuttur. Bu bağlamda Türkiye'nin AB üyelik sürecinin hızlanmasında önündeki en büyük sorun Kıbrıs sorunu olarak öne çıkmaktadır. Avrupa Birliği, Türkiye'nin Kıbrıs sorunuyla ilgili 1999 Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet çabalarını desteklediğini ifade etmiş ve Türkiye'nin Adaylığı için Kıbrıs sorununun çözümünün şart olmadığını belirtmiştir. Daha sonra 2001 tarihinde Komisyon'un Türkiye için hazırladığı ajandada ise Türkiye'ye uyarıda bulunarak Kıbrıs sorununun çözülememesinin üyelik için engel oluşturabileceği ifade edilmiştir. Kıbrıs'ın Türkiye'nin önüne engel olarak ortaya konulmasında 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonra kademeli olarak ajandalarda ve bildirilerde sert ifadeler söz konusu olmaktadır. Bunun nedeni Yunanistan'ın AB üyeliğinin üçüncü aşaması olan GKRY'yi, AB üyesi yapmak için çaba sarf etmesi ve Kıbrıs sorununun Rumlar lehine çözülmesi için Türkiye'ye baskı politikasını yürütmek istemesidir.⁴⁷⁹ Avrupa Kıbrıs sorunu nedeniyle sekiz müzakere başlığı AB tarafından askıya alınmıştır. Bununla Birlikte GKRY, altı müzakere başlığına açılış kriteri getirmek suretiyle müzakere sürecini bloke etmiştir. Türkiye ile AB arasında devam eden müzakerelerin durma noktasına gelmesinin birçok nedenleri mevcuttur. Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkileri sorgularken bu sorunların irdelenmesi gerekmektedir.⁴⁸⁰

Türkiye ile Birlik arasındaki müzakerelerin istenen düzey de olmamasının bir diğer nedeni de GKRY ile Yunanistan'dır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde Kıbrıs sorunu bir numaralı gündem maddesidir. Birlik, Türkiye'nin ilerleme ajandalarında GKRY'ni diğer AB üyesi ülkeler gibi tanıması için baskı politikaları yürütmektedir.⁴⁸¹ Türkiye ile AB arasında devam eden müzakerelerde bazı başlıklar açılmamaktadır. Açılmayan sekiz başlığın nedeni Türkiye'nin limanlarını ve havalimanlarını GKRY'ye açmamasıdır. Açılmayan başlıklar nedeniyle Türkiye ile Birlik arasında müzakereler fiilen durmuş durumdadır. Türkiye, müzakerelerde yaşanan sorunları aşmak için yeni politik açılımlar yapmıştır. Ancak Türkiye'nin, politik açılımları karşılığını bulmamıştır. Aynı zamanda Birlik, Türkiye'nin Ada'daki

⁴⁷⁹ Oğuz Kalelioğlu, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", **Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi**, s. 41 (2008) : 116.

⁴⁸⁰ "Keeping the Door Wide Open: Turkey and the EU Accession"
<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm/200708/cnselect/cmberr/367/367i.pdf>, [03.04.2012]

⁴⁸¹ "AB Komisyonu'nun 2005 Yılı İlerleme Ajandası ve Katılım Ortaklığı Belgesinin Siyasi ve Ekonomik Kriterleri ile 2005 Yılı Genişleme Strateji Belgesinin Türkiye'ye İlişkin Bölümlerine Yönelik İKV Değerlendirmesi",

http://www..ikv.org.tr/pdfs/IR-KOB'siyasi_ekonomikgeneldegerlendirme.pdf, [12.03.2009]

çözüm sürecinde daha aktif olmasını istemektedir. Ancak Ada'daki müzakerelerde Rum tarafının anlaşmaz tutumu ve beyanları çözüm konusundaki umutları azaltmaktadır. KKTC, AB'nin siyasi, ticari ve ekonomik ambargosu altındadır.⁴⁸² Avrupa Birliği bürokratlarının, Türkiye'nin Birliğin bir parçası olamayacağı açıklamaları, müzakerelerdeki isteği ve çabayı azaltmaktadır. Türkiye iki ülke arasındaki sorunların çözümünü karşılıklı diyalog yöntemiyle çözülmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak Birlik, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların, uluslararası hukuk nezdinde çözülmesi istenmektedir. Yunanistan, Türkiye ile Birlik arasında devam eden müzakerelerde isteklerini elde etme gayesi içinde olup, ilişkilerde denge politikası güdülmemektedir. 2006 tarihinden itibaren yayınlanan Türkiye İlerleme Ajandalarında Ek Protokol ve Ege sorunlarının çözülmesi gerektiği dile getirilmeye başlanmıştır. AB, Türkiye'nin siyasi kriterleri tam olarak yerine getirilmemesi durumunda başlıkların açılmayacağı ifade edilmektedir. Halen Türkiye ile Birlik arasında devam eden müzakerelerde siyasi nedenlerden dolayı sadece tek bir başlık kapatılabiliş olup, birçok başlık açılmamaktadır. Türkiye ile Birlik arasındaki müzakereler fiili olarak durmuştur.⁴⁸³

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların birçoğu birbiriyle içi içe geçmiş durumdadır. Sorunların çözülebilmesi için öncelikle egemenliği tartışmalı olan Ada, Adacık veya Kayalıkların statüleri konularında uzlaşmaya varılması gerekmektedir. Daha sonra ise Türkiye ve Yunanistan arasındaki karasularını belirlemek mümkün olabilecektir. Karasularının sınırları üzerinde anlaşılması sonucu, kıta sahnlığı ve ekonomik bölge sınırlarının saptanması da mümkün olabilecektir. Ege'deki diğer sorunlar ise tarafların egemenliklerini etkilemeyebilecek sorunlar olmayıp, teknik nitelikli sorunlar olma özelliğine sahiptirler. Ege'deki Ada'ların silahlandırılması sorunu ise Lozan'daki denge anlayışı ile çözülebilecektir. Türkiye de buna karşılık olarak Ege Denizi'ndeki amfibi yeteneğe sahip ordu bulundurmasına gerek kalmayacaktır. Yunanistan'ın da Adaları silahlandırmaktan vazgeçmesi sonucunda çözüme ulaşılacaktır.⁴⁸⁴

⁴⁸² Sema Sezer, "Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-AB İlişkilerinde Kıbrıs Engeli", **Stratejik Öngörü**, 2023, ASAM, (2006), 2.

⁴⁸³ Kristy Hughes, "Türkiye AB için Hayati Önemde", **Radikal**, 26 Ağustos 2007.

⁴⁸⁴ Fuat Aksu, "Türk-Yunan İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Arttırma Çabaları", **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, [Der.] Cem Karadeli, (Ankara: Ayraç Yayınları, 2003), 245-275.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların çözülememesinin en önemli nedeni Birliğin bu yöndeki politikalarıdır. AB'nin, Kıbrıs ve Ege sorunlarına yönelik politikasında taraflara eşit olarak yaklaşmamaktadır. Hem Yunanistan hem GKRY'nin Birliğin bir parçası olması nedeniyle taraflar arasındaki ilişkiyi asimetrik ilişki biçimine dönüştürmüştür. Bu ilişki biçimi ve Birliğin politikaları nedeniyle tarafların sorunları çözme politikalarını düğümlemiştir.⁴⁸⁵

Türkiye'nin AB tam üyelik müzakerelerinin tamamlanması, imkânsız olmasa bile, daha uzun bir zaman alacağı benzetilmektedir. Tam üyelik için gereken zaman ancak ileriki yıllarda bazı konularda değişme olursa kısalabilir; AB açısından, Türkiye ekonomisinin dinamizmini ve genç nüfusunun yaratacağı avantajları daha iyi anlamasıdır. Bu yönde son yıllarda birçok AB ülkeleri ve AB üst düzey yetkilileri olumlu beyanatlar vermeye başlamışlardır. AB ile Türkiye arasındaki temel sorunların çözülmesi neticesinde müzakerelerde hızlanabilir. Türkiye'nin, Birliğin bir parçası olacaktır.⁴⁸⁶

Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefine kısa zamanda olmasa bile ulaşacaktır. Bu konuda yapmış olduğu tüm çalışmalar bu hedefe ulaşmak içindir. Bunun yanı sıra tam üyelik sürecinin çok uzun olabileceği konusunda terrütler bulunmaktadır. Ancak Birliğe uyum amacıyla yürütülen çalışmaların çoğu, hayat standartlarının yükseltilmesi, refahın artırılması, temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, ekonominin düzeltilmesi, sosyo kültürel alanlarda yaşanan olumsuzlukların azaltılması doğrultusunda insan yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda AB gibi siyasal, ekonomik ve sosyal anlamda güçlü bir Birliğe üye olacak olan Türkiye'nin dünyadaki gücünde artacaktır.

KAYNAKÇA

I. Kitap ve Makaleler:

Abeles, Marc, "Homo Communitarius", **Avrupa'ya Kimlik**. der. Riva Kastoryano. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009.

⁴⁸⁵ Rumelili, **age**, 320-322.

⁴⁸⁶ E. Ayşen Gencer, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Temel Bakışlar: Dün, Bugün ve Yarın", **Akademik Bakış Dergisi**, s.25, (Ağustos, 2011), 9.

Akdoğan, Yalçın, **Kırk Yıllık Düş: Avrupa Birliği'nin Siyasal Geleceği ve Türkiye**. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

Aklar, Yılmaz, "Türkiye'nin Milli Menfaatleri Önünde Bir Engel: Yunanistan Gerçeği Sorun Alanları Politikalar", **Stratejik Analiz Dergisi**, (2003)

Akmaral, Kemal, **Akritas Planı ve Kıbrıs**, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2004.

Aksu, Fuat, " Türkiye - Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları", **Türkiye-AB İlişkiler: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**. der. Seyfettin Erol ve Ertan Efegil. Ankara: Alp Yayınları, 2007: 30-45.

_____, "Türk-Yunan İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Arttırma Çabaları", **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**. der. Cem Karadeli. Ankara: Ayraç Yayınları, 2003: 245-275.

_____, **Türk Yunan İlişkileri, İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**. Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları (SAEMK), 2001: 55-75.

_____, "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, s.3, (2004): 100-115.

Allen, D. and M. Smith, "The European Community in the New Europe: Bearing the Burden of Change", **International Journal**, vol.47, (1992): 1-28.

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Arı, Tayyar " Kıta Sahanlığı Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c. XIII, s. 1-2, Uludağ Üniversitesi Basımevi (1992): 155-170.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1919-1995)**, 13.bs. İstanbul: Alkım Yayınları, 1999.

Arsava, Füsün, " Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu", Ankara, **ATAUM Bülteni**, (2003):15-25.

Avrupa Komisyonu, **Türkiye-AET İlişkileri**, Ankara, AT Yayını, 1996.

Aydın, Mehmet Zeki ve Yardım, Müşerref, " Belçika'da İslamfobi ve Müslümanlara Yönelik Ayrımcılık". **Sivas Cumhuriyet Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 12, no: 1, (2008):1-17.

Aydoğan, Metin, **Türkiye Üzerine Notlar 1923-2005**. İzmir: Umay Yay, 2006.

Ayyıldız, Tayyar, **Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye**. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975.

Bahçeli, Tözün, "Cycles of Tension and Rapproachment Prospects for Turkey's Relations with Greece", **Turkey's Foreign Policy in the 21. Century: A Changing Role in World Politics**. der. Tareg İsmael ve Mustafa Aydın, London: Aldershot&Burlington: Ashgate Pub, 2003: 160-175.

Bal, İdris, "Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, der. Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil. Ankara: Nobel Dağıtım, 2010: 70-80.

Baykal, Sanem ve Tuğrul Arat, “AB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**. c.II, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002: 320-330.

Bideleux, Robert and Jeffries, Ian, **A History of Eastern Europe**, London: Routledge Pub., 1998.

Billig, Michael, **Banal Nationalism**. London: Sage Publications, 1995.

Birand, M. Ali, **Türkiye’nin Ortak Pazar Macerası**. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987.

Bozkurt, Enver ve Demirel, Havva, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**. Ankara: Nobel Yayınevi, 2004.

Bozkurt, Veysel, **Avrupa Birliği ve Türkiye**. İstanbul: Alfa Yayınları, 1997.

C. Stephanou and C. Tsardanides, “The EC Factor in the Greece-Turkey-Cyprus Triangle” **The Greek and Turkish Conflict in 1990**. ed. D. Conostas, Londra: Macmillan Publication, 1991: 207-230.

Carey, Sean, “Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?”, *European Union Politics*, Volume 3 (4), 375-388.

Cem, İsmail, **Türkiye, Avrupa, Avrasya**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Çalış, Şaban H., “Kıbrıs Sorunu AB Çatısı Altında Çözmek”, **Görüş Dergisi**, s.35 (2003): 50- 65.

_____, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim**, (Ankara: Nobel Yay., 2008), 77-85.

Çarhoğlu, Bihter, “Medeniyetler Çatışması ve Batı Medyasında İslam Söylemi: Almaya Örneği ” **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, c. 1, s. 4, (2004): 65-82.

Çay, Abdulhaluk, **Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963**. Ankara: Türk Kültür Araştırma Ens. Yayınları, 1989.

Çayhan, Esra **Dünden Bugüne Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasi Partilerin Konuya Bakışı**. İstanbul: Boyut Yayınları, 1997.

Çırakman, Aslı “Hristiyanlıktan Uygarlığa: Değişen Avrupa İmgeleri”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, n.112, (2003): 25-39.

Çimen, Ahmet, **Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri**. Ankara: Ankara Yay., 1996.

_____, **Türkiye’nin Tam Üyeliğinin Avrupa Birliğine Etkileri**, Ankara: Kadir Has Yayınları, 2007: 200-211.

Dartan, Muzaffer, ‘Avrupa Birliği ve Türkiye- Almanya İlişkileri’, **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar Sermaye Piyasası Kurulu**. ed. Turgay Berksoy ve A. Kadir Işık, İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 2004: 120-135.

Dedeoğlu, Beril, “Dünden Yarına Türkiye-AB İlişkileri”, **Siyasal Dergisi**. s.1(2005): 1-12.

Denker, M. Sami, **Kıbrıs Sorunu - Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı**. (İstanbul: Türkar Yayınları, 2002.

Denктаş, Serdar, “Önce Çözüm Sonra Avrupa”, **Görüş Dergisi**, s.12(1997): 20-30.

Diez, Thomas; Stetter, Stephan; and Albert, Mathias “The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration”, **International Organization**.s.60 (2006): 560-580.

Dinan, Desmond, “Türkiye ve Avrupa Birliği”, **Avrupa Birliği Tarihi**, çev. Hale Akay. İstanbul: Dost Kitapevi, 2008: 1-17.

Dinçkol, Abdullah, “Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 İlerleme Raporu”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s.5 (2005): 75 - 86.

Dodd, Clement H., **Cyprus: The Need for New Perspectives**,Huntingdon: The Eastern Press, 1999.

Dunne, Daniel, “Political Identity in the European Union”, <http://danieldunne.com>, [15.09.2012]

Düzgit, Senem Aydın, “Seeking Kant in the EU’s relations with Turkey”, Ankara, **TESEV Yayınları**, (2006): 20-35.

Efegil, Ertan ve ErolM.Seyfettin [der.] **Türkiye-AB İlişkileri**. Ankara: Orion Yayınevi, 2007: 30-50.

Erhan, Çağrı ve Arat, Tuğrul “AET’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**. c. II, [ed.] Baskın Oran İstanbul: İletişim Yayınları, 2002: 80-99.

Erinç, S. ve Talip Yücel,**Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları**, 2. bs. Türk Kültür Araştırma Yayınları, Seri: VII, s.6, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 1998.

Erzan,Refik ve Yıldız, Nilüfer, “Growth and Immigration Scenarios for Turkey and the EU” **Türkiye Çalışma Belgeleri**, No 13. Ankara: Avrupa Politikaları Çalışmaları Merkezi Yayınları,2004: 30-40.

Eurobarometer , Public Opinion in the European Union, 2009, Globalisation, 17-20.

_____, European Union Citizenship, Analytical Report, Şubat 2008.

_____, Intercultural Dialogue in Europe, Aralık 2007.

Fekete, Liz, “Anti-Muslim Racism and the European Security State”, **Race and Class**, Vol.46,no.1, (2004): 3-29.

Fırat, Melek, “Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri”, Ankara, **Avrupa Çalışmaları Dergisi**. c.4, n.1(2004): 35-49.

_____, “AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası”, **AKP Kitabı**. ed. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, Ankara: Phoenix Yayınları,2009: 440-450.

_____, “Soğuk Savaş Sonrası Türk-Yunan İlişkilerinde Değişim”, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**. der. Mustafa Aydın veErhan Çağrı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006: 270-285.

Gellner, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**. İstanbul: Hil Yayınları, 2006.

Gencer, E. Ayşen, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Temel Bakışlar: Dün, Bugün ve Yarın”,**Akademik Bakış Dergisi**.s.25, (2011): 1-19.

Gönlübol, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**. Ankara:Siyasal Kitapevi, 1996.

Gözen, Ramazan, “Türk Dış Politikasında Değişim Var mı?”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**. [der.] CüneytYenigün ve Ertan Efegil, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010: 15-30.

Günay, Cengiz, ‘Avusturya’, **Avrupa Birliği Ülkelerinden Türkiye’nin Üyeliğine Bakış**, [der.] Sait Akşit, Özgehen Şenyuva, Çiğdem Üstün, Ankara: Middle East Technical University Publications, 2009.

Gürel, Şükrü Sina, **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993.

HeinzKramer, “Turkey and the European Union: A Multi-Dimensional Relationship With Hazy Perspectives”, **Turkey between East and West New Challenges for a Rising Regional Power**, ed. Vojtech Mastny & R. Craig Nation, London: Colorado & Oxford: Westview Press, 1996.

Henderson, Douglas, “The UK Presidency: An Insider’s View”, **Journal of Common Market Studies**, London: UK Publications, (1998):15-30.

Hoffman, Dieter Axthelm, “Identity and Reality: The End of the Philosophical Immigration Officer”, **Modernity and Identity**.UK: Blackwell Publishing, 1992: 185-200.

Hughes, Kristy, “ Türkiye AB için Hayati Önemde”, **Radikal**, 26 Ağustos 2007.

INAF, **Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Sorunu**, İstanbul:Uluslararasıİlişkiler Ajansı, 1991.

Ingmar, Karlsson, **Avrupa ve Türkler**. [çev.] Turhan Kayaoğlu, Ankara: Homer Kitabevi, 2007.

İlhan, Suat, **Avrupa Birliği’ne Neden Hayır**. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.

İnanç, Gül, **Büyükelçiler Anlatıyor(1970-1991)**. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2007.

Jakobsson, Ann Sofi, “The Contribution of European Integration to Ethnic Conflict Resolution”, The Cases of Northern Ireland and Cyprus, **Cyprus Review**, s.13 (2011): 30-60.

Kalelioğlu, Oğuz, “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, **Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi**, s. 41(2008) :110- 116.

Karluk, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**. 4b.İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1996.

_____, “Müzakere Çerçeve Belgesi ve Türkiye’nin Müzakere Süreci”, **Türkiye-AB İlişkileri**, [Ed.] Ertan Efegil ve M.Seyfettin Erol, (Ankara: Orion Yayınevi, 2007), 337-368.

Kasım, Kamer, “Kıbrıs Sorunu ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Süreci”, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**. [ed.] Harun Arıkan ve Muhsin Kar, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2005: 245-260.

Kastoryano, Riva, “ Çok Kültürlülük Avrupa İçin Bir Kimlik mi?”, **Avrupa’ya Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009: 10-25.

Kızılyürek, Niyazi, “1974 Sonrasında Seçimler ve Akel”, Ankara, **Toplumsal Tarih Dergisi**, s.178(2008): 55-60.

_____, “Kıbrıs’ta Çözüm Zemini: Toprak Karşılığı Eşitlik”, **Taraf**, 13 Eylül 2008, s 2.

Kramer, Heinz, “ Turkey and the EU: The Eu’s Perspective”,c.8, **Insight Turkey**, (2006): 20-32.

Kurumahmut, Ali, **Ege’de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Leca, Jean “Neden Söz Ediyoruz?”, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, çev. Siren İdemen. İstanbul: Metis Yayınları, 1998: 10-28.

Manisalı, Erol, **Türkiye-AB İlişkilerinde Sessiz Darbe**, İstanbul: Derin Yayıncılık, 2003.

_____, **Avrupa Kışkacında Kıbrıs**, İstanbul: Derin Yayıncılık, 2003.

Mayer, Franz C. and Palmowski, Jan, “European Identities and the EU”, **The Ties that Bind the Peoples of Europe**, 2005: 575

Meray, Seha L., “Devletler Hukukunda Kıta Sahaneliği Meseleleri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, c.X, s.1(1955): 72-81.

Nas, Çiğdem, “Türkiye- AB İlişkileri Açısından Avrupalılık ve Kimlik Sorunsalı”, **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar**, [ed.] Turgay Berksoy ve A. Kadir Işık, İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 2004: 290-310.

Neumann, Iver B., **Uses of the Other: The East in European Identity Formation**, Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1999.

Neyts-Uyttebroeck, Annemie “Just What is this absorption capacity of the EU”?, İstanbul: Bahçeşehir Ün Semineri, 30 Kasım 2006.

Nugent, Neill, “EU Enlargement and Cyprus Problem”, **Journal of Common Market Studies**, c.38.No:1, London(2000): 130-134.

Nuray, Haluk, “İkinci Yılı Tamamlarken Gümrük Birliğinden Kaynaklanan Yükümlülükler Bakımından Hangi Noktadayız?”, **İKV Dergisi**, s.139, (1997): 10-30.

Oran, Baskın, **Yunanistan’ın Lozan İhlalleri**, Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdları Milli Komitesi Yayınları. (SAEMK) , 1999.

Ortaylı, İlber, **Avrupa ile Geçmişte ve Gelecekte Bütünleşme: Tarihi Süreç İçerisinde Avrupa ile İktisadi Bütünleşme Sorunu**.Ankara: TCMB Yayınları, 2000.

Ömeroğlu, Aydın, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’nin ve Kıbrıs’ın Eş Zamanlı Üyeliği Meselesi**, İstanbul: Diyalog Yayınları, 2000.

Öniş, Ziya, “Greek-Turkish Relations and the European Union: A Critical Perspective”, **Mediterranean Politics** 6,(2001):

Örnek, İbrahim ve SeyhanTaş, “Euro’nun Uluslararası Finans Sistemi İçerisindeki Yeri”, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar**, [ed.] Harun Arıkan, Muhsin Kar, Ankara: Seçkin Yayınları Tic A.Ş, 2005: 270- 281.

Özcan, Mehmetve Elmas, Fatma Yılmaz, **Bundan Sonrası? Senaryo Analizleriyle Türkiye-AB İlişkileri**. Ankara: Usak Yayınevi, 2008.

Özer, Yonca, “ Kıbrıs Meselesinin Avrupa Birliği İlişkilerdeki Rolü”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, [der.] Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, Ankara: Nobel Dağıtım, 2010: 545-560.

Özgöker, Uğur, “ Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs Sorunu”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**. der. Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, Ankara: Nobel Dağıtım, 2010: 580-592.

Özkan, İ. Reşat, **Türkiye ve AB İlişkileri ve Yunanistan**, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2001.

Özman, Aydoğan, “ Deniz hukukunda Yeni Gelişmeler”, **Ege’de Deniz Sorunları Semineri**. Ankara: A.Ü.A.B.F Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları, 1986: 10-19.

Öztürk, Osman Metin, “Türkiye’nin Ege Karasuları Üzerine”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**.Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, s.25 (1995): 30-35.

Palabıyık, Serdar ve Yıldız, Ali, **Avrupa Birliği**. Ankara: ODTÜ Yayınları, 2010.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, 5.bs, Ankara Turhan Kitapevi, 1998.

Pinxten, Rik and Marijke Cornelis, “ European Identitiy: Diversity in Union”, **International Journal of Public Administration**, V:30, N:6, (2007):10-27.

Ramazan Gözen, “Türk Dış Politikasında Değişim Var mı?”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, [der.] CüneytYenigün, Ertan Efegil, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010: 20-28.

Reflection Group Initiated by the President of the European Commission and Coordinated by the Institute for Human Sciences, **The Spiritual and Cultural Dimension of Europe**, Brussels, 2004.

Robbins, Philip, “Turkish Foreign Policy Under Erbakan”, **Survival** c.39, s.2 (1997): 83-87.

Rumelili, Bahar, “Civil Society and the Europeanization of Greek-Turkish Cooperation”, **South European Society&Poltics** (2005): 45-56.

_____, “The European Union’s Impact on The Greek-Turkish Conflict: A Review of the Literature”, **Working Paper Series in EU Border Conflict Series**, No.10, Birmingham: University of Birmingham, (2011): 10-25.

Said, Edward, **Oryantalizm**,çev. Neziğ Uzel. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998.

Saraçoğlu, Tefik, **Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklığı**. İstanbul: Akbank Ekonomi Yay, 1992.

Schimmelfennig,Frank, “Liberal Intergovernmentalism”, (Der.) A.Wienner and T.Diez, **European Integration Theory**.UK: Oxford University Press,2004: 70-85.

_____, and Sedelmeier Ulrich, “ Introduction: Conceptualizing the Europeaniztion of Central And Eastern Europe.”**The Europeanization of Central and Eastern Europe**, [ed.] F. Schimmelfenning and U. Sedelmeier, London: Cornell University Pres, 2005: 10-19.

Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat**. İstanbul:Güzem Yayınları,1993.

Sezer,Sema, “Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-AB İlişkilerinde Kıbrıs Engeli”, **Stratejik Öngörü** 2023, ASAM, (2006): 15-30.

Shore,Chris, **Building Europe**, London: Routledge Publications, 1995.

Smith, Anthony D., “National Identity and the Idea of European Unity”, **International Affairs**, Vol. 68, No.1, (1992):45- 60.

_____, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, [çev.] Derya Kömürcü, İstanbul: Everest Yayınları, 2002:40-59.

Somuncuoğlu, Sadi, **Kıbrıs’ta Sirtaki**, Ankara, Boyut Tan Matbaası, Araştırma İnceleme Serisi:10, 2002.

Soysal, İsmail, **Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları(1945-1990)**, Cilt II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1991.

Soysal, Mümtaz, “The Cyprus Problem and Turkey’s Candidacy to EU Membership”, **The EU Enlargement Process and Turkey**. [der.] Muzaffer Dardan ve Çiğdem Nas, İstanbul: Marmara Ün. Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayınları, 2002: 335-346.

Sönmezoğlu, Faruk, “Dış Politika’nın Değişmeyen Gündem Maddesi Kıbrıs Sorunu”, **Görüş Dergisi**, s.12(1997):45-55.

_____,“Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Yunanistan Faktörü ve Kıbrıs Sorunu”, **İktisat Dergisi**, Sayı:1,(2001): 25-42.

_____,**Türkiye ile Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler**, İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Söylemez, Yüksel, “The Turks in Europe: A Historic, Cultural and Diplomatic Perspective”, **Turkey’s Place in Europe: Economic, Political and Cultural Dimensions**, ed. Erol Manisalı, Girne: The Middle East Pub., 1988: 40-52.

T.C Avrupa Birliği Sekreterliği, **Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri** Ankara, 2007.

_____, **Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler** Ankara, 2007.

_____, **Avrupa Birliği Müzakere Süreci**, Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Antlaşmalar Genel Müdürlüğü, **Türkiye-Yunanistan Ticari İlişkileri**, Ankara, 2004.

Taylor, Paul, **The European Union in the 1990s**.New York: Oxford Press, 1996.

T.C. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**.Ankara. Hazine ve Dış Tic. Müsteşarlığı Yayını, 1991.

Timur, Taner, **Kuruluş ve Yükseliş Dönemlerinde Osmanlı Toplumsal Düzeni**. Ankara: Ankara Ün. SBF Yayınları, 1979.

Uğur, Mehmet, **The European Union and Turkey: An Anchor/Credibility Dilemma**, UK: Aldershot, Ashgate, 2002.

USAK , “Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli”, **USAK Raporları**, Ankara,s.3 (2008): 13.

Ülger, İrfan Kaya, “Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceğine Yönelik Düşünceler”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**. [der.] Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, Ankara: Nobel Dağıtım, 2010: 470-481.

Weiler, Joseph H., “The Reformation of European Constitutionalism”, **Journal of Common Market Studies**, c. 35, No:1, (1997): 85-100.

Witte, B.De, “The European Community and Its Minorities”, **Peoples and Minorities in International Law**, Amsterdam: Amsterdam Pub,1993: 155-167.

Yenigün, Cüneyt, “Türk Dış Politikasında Üçüncü Dalga”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, Ankara: Nobel Dağıtım, 2010: 70-81.

Yolga, Namık, **Ege’de Deniz Sorunları Semineri**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986.

Yurdusev, A. Nuri, “Avrupa Kimliği’nin Oluşumu ve Türk Kimliği”, (Der.) Atilla Eralp, **Türkiye ve Avrupa**. Ankara, İmge Kitabevi, 1997: 1-20.

_____, “18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupada Türk Kimliği”. **İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik Sempozyumunda Sunulan Bildiri, 10-12 Nisan 1996**. İzmir Ege Üniversitesi, 1996:10-25.

II. Resmi Yayınlar

European Parliament, **1999-2004 Session Final Document** 19 September 2000 A5-0249/2000

_____, **1999 Düzenli Rapor konusundaki 15 Kasım 2000 Avrupa Parlamentosu kararı** COM (1999) 513-C5-0036/2000/2014 (COS).

_____, **Contestation of sovereign rights of a Member State (situation in the Aegean Sea), Resolution on the provocative actions and contestation of sovereign rights by Turkey against a Member State of Union** (B4-014,0154,0164,0245,0249 And 0254/96), 15.02.1996.

_____, **Jacques F.Poos Report on Cyprus’s application for membership of the European Union and the state of the negotiations** (COM(1999) 502-C50025/2000-1997/2171(COS) Committee on Foreign Affairs, Human Rights, Common Security and Defence Policy.

_____, **Resolution on the Commission Reports on developments in relations with Turkey since the entry into force of the Customs Union** (COM (96) 0491-C4-0605/96 and COM(98) 0147-C4-0217/98), [7.09.1998]

_____, **Resolution on the Commission Reports on developments in relations with Turkey since the entry into force of the Customs Union** (COM(96)0491-C4-0605/96 and COM(98)0147-C4-0217/98), 17.09.1998.

_____, **Resolution on the political situation in Turkey** (B4-0986,0987,0988,0990/96, and B4-0991/96), [19.09.1996].

_____, **State of relations between Turkey and European Union** (B5-0120,0124,0129 and 0140/1999), [06.10.1999]

III. Gazete Haberleri

- “Rum Yanlısı Kıbrıs Raporu”, **Milliyet**, 5.10.2000, 4.
- “Sarkozy’ye Soğuk Karşılama”, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 2011.
- Arapkirli, Zafer, “Helsinki’de Son Tango”, **Milliyet**, 03.09.1999, s 5.
- Bila, Fikret, “Ecevit Nasıl İkna Oldu?”, **Milliyet**, 11.12.1999, s 14.
- _____, “Yeni Bir Başlangıç”, **Milliyet**, 22 Mart 2008, s 14
- Birand, Mehmet Ali, “Cem AB’yi Şaşırttı”, **Sabah**, 27.11.1997, s 13.
- _____, “Mesut Yılmaz Geri Dönülmez Bir Yola Girdi”, **Sabah**, 19.12.1997, s 13.
- Birand, Mehmet Ali, “Türkiye ile Almanya İlişkileri”, **Sabah**, 1997, s 13.
- Çakıözer, Utku, “Türkiye’nin Önceliği Üyelik”, **Milliyet**, 29.08.1999, s 11.
- Doğan, Yalçın, “Türkiye Avrupa Trenini Yakalıyor”, **Milliyet**, 01.10.1997, s 11.
- Gözde Kılıç Yaşın, “Kıbrıs’ta, Rum Kesimi Hedefine Adım Adım İlerliyor Türk Tarafının stratejisi Yok”, **Cumhuriyet Strateji Dergisi**, s. 80(2006):1-15.
- Kohen, Sami, “AB Politikası Şimdi Daha Net”, **Milliyet**, 20.09.1997, s 19.
- _____, “AB Politikası Netleştirilmeli”, **Milliyet**, 16.09.1997, s 19.
- _____, “AB’nin, Türkiye Politikası”, **Milliyet**, 04.12.1997, s 19.
- _____, “Cem’den Şartlı Randevu”, **Milliyet**, 18.12.1997, s 19.
- _____, “Dış Politika da Değişiklik mi?”, **Milliyet**, 02.07.1997, s 19.
- _____, “Ecevit İlgi Odağı”, **Milliyet**, 12.12.1999, s 19.
- _____, “Kimin Politikası?”, **Milliyet**, 23.07.1997, s 19.
- _____, “Kohl’e Ağır Suçlama”, **Milliyet**, 07.03.1998, s 19.
- _____, “Refah Partisi Neden Kaybetti?”, **Milliyet**, 30.06.1997, s 19.
- _____, “Serbest Dolaşımdan Geri Adım mı?”, **Milliyet**, 03.10.1997, s 19.
- _____, “Türkiye ile Birlik arasındaki diplomasi”, **Milliyet**, 11.12.1997, s 19.
- _____, “Yılmaz AB için kararlıyız”, **Milliyet**, 11.07.1997, s 19.
- Mehmet Ali Birand, “Türkiye’nin Üyeliği ne Avrupa Birliği’ne ne de kendisine yarar sağlar”, **Posta**, 25.02. 2011, s13.
- Özalp, Güven, “İlk Hedefimiz Avrupa”, **Milliyet**, 12.12.1999, s13.
- Sabuncu, Murat, “Avrupa ile ilişkiler askıya alınabilir”, **Milliyet**, 13.12.1997,
- Sever, Ahmet, “AB’den Dayatma Yok”, **Milliyet**, 14.12.1999, s 9.

_____, “Almanya ile Türkiye Arasındaki İlişkiler”, **Milliyet**, 24.06.97, s 9.
_____, “Çıkarken kapıyı kapadık”, **Milliyet**, 15.12.1997, s 9.
_____, “Ecevit’ten Ada’ya Yeni Çıkarma”, **Milliyet**, 16.07.1997, s 9.
_____, “Kıbrıs Bakanlar Kurulunda”, **Milliyet**, 21.04.1998, s 9.
_____, “Türkiye’nin İç Politikasının Etkileri”, **Milliyet**, 1 Mart 1997, s 9.
_____, “Yılmaz Zirvede Destek Aradı”, **Milliyet**, 11.10.1997, s 9.

The Economist, 16 November 2002, ss. 25-35.

Yinanç, Barçın “Yılmaz AB İçin Atak Başlatıyor” , **Milliyet**, 16.07.1997, s 8.

IV. Internet Kaynakları

“2004 Türkiye İlerleme Ajandası”.

www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylikSureci/IlerlemeAjandalari/Turkiye_ilerleme_Rap_2004.pdf [30.03.2012].

“2005 Türkiye İlerleme Ajandası”.

www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylikSureci/IlerlemeAjandalari/Turkiye_ilerleme_Ajandalari/Turkiye_ilerleme_Rap_2005.pdf [10.01.2012].

“2010 Türkiye İlerleme Ajandası”.

www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylikSureci/IlerlemeAjandalari/Turkiye_ilerleme_Rap_2010.pdf [15.01.2012].

“21-22 Haziran 1993 tarihli Avrupa Konseyi Kopenhag Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi”.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72921.pdf[1.06.2012].

“AB Komisyonu 2006 ve 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporları”.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2006.pdf [11.10.2012].

“AB Komisyonu Başkanı Barroso, Cumhurbaşkanlığına Seçilen Abdullah Gül ’ü kutladı”.

www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/08/printtable/070828_gul_reactions.html [05.11.22].

“AB Komisyonu’nun 2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu ve Katılım Ortaklığı Belgesinin Siyasi ve Ekonomik Kriterleri ile 2005 Yılı Genişleme Strateji Belgesinin Türkiye’ye İlişkin Bölümlerine Yönelik İKV Değerlendirmesi”.

“<http://www.ikv.org.tr/pdfs/IRKOBsiyasiekonomikgeneldegerlendirme.pdf>
[12.03.2009].

“AB Konseyi Zirve Toplantısında Helsinki Sonuç Bildirgesi 10-11 Aralık 1999”.

http://mfa.gov.tr/MFA_tr/DışPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/Zirveler/Helsinki1999htm [1.09.2012].

“AB Konseyi Zirve Toplantısında Helsinki Sonuç Bildirgesi, 10-11 Aralık 1999”.

http://mfa.gov.tr/MFA_tr/DışPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/Zirveler/Helsinki1999htm [1.09.2012].

“AB’nin AKP Kapatma Davasına Yönelik Düşünceleri”.

<http://avrupa+birli%C4%9Finin+akp+kapat%C4%B1m+davas%C4%B1nay%C3%Bnelik%C3%B%C5%9F%C3%BCnceleri&=web&as>, [09.08.2011].

“AİHM’nin Kritik Kıbrıs Kararı”.

www.dw-world.de/dw/article/0532682200.html [1.11 2011].

“Altıncı Uyum Paketi”.

www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/6_ab_bakanlıgı_yayınları/ab [02.01.2010].

“Anayasa’daki Değişiklikler”.

<http://anayasa.2011.com/?p=11375> [04.02.2011].

“Anayasada Değişiklikler”.

http://www.habersec.com/14_madde_kabul_edildi__/, [10.01.2011].

“AP Sosyalist Grup Başkan Yardımcıları Jan Marinus Wiersma ve Hannes Swoboda, Boğaziçi Üniversitesi Öğrencileri ile Biraraya Gelmiştir.”.

<http://kurumsaliletisim.boun.edu.tr/bultenarsiv/ocak2010html> [15.01.2010].

“Avrupa Komisyonu’nun 8 Kasım 2006 tarihli ‘Genişleme Stratejisi ve Başlıca Sorunlar Başlıklı Belgesi’”.

http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonyres/B7481C71-7900-4D9D-940E-AFF/0/strategy-paper-en_Kasim2006.pdf [10 Aralık 2011].

“Beşinci Uyum Paketi”.

www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/5_ab_bakanligi_yayinlari/ab [02.01.20].

“Birinci Uyum Paketi”.

www.abgs.gov.tr/files/ard/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketler.pdf [14.02.2010].

“Dördüncü Uyum Paketi”.

www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/4_ab_bakanligi_yayinlari/ab [02.01.2010].

“Eurobarometre Anketlerine Göre Türkiye Hakkında Ab Vatandaşlarının Görüşleri”.

www.deltur.cec.eu.int [29.08.2012].

“Future enlargement: absorption capacity coming to the fore?”.

<http://euractiv.com/en/enlargement/future-enlargement-absorption-capacity-coming-fore/article-153608>[10.12. 2011].

“İkinci Uyum Paketi”.

www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketler.pdf [15.02.2010].

“İKV AB 2011 Türkiye İlerleme Raporunu Değerlendirdi.”.

www.ikv.org.tr/images/upload/datafiles/avrupa_komisyonun_2011_ilerleme_raporu_bi_rituelden_fazlasi_mi_pdf [15.05.2012].

“İKV Başkanı Haluk Kabaalioğlu’nun Konuşması”,

www.ikv.org.tr/ikvdergi/ikv_aralik_/index.html [25.12.2010].

“İKV Bülteni 16-31 Mart 2007”.

www.ikv.org.tr/pdfs/dea7e98f.pdf [10.04.2012].

“Joseph Daul: Ne AB Ne Türkiye Üyeliğe Hazır”.

http://www.abhaber.com/arsiv/arsiv/Joseph_daul_ne_abne_turkiye_uyelige_hazir_015455[10.01.2010].

“Türkiye’nin Ab’de Yeri Yok”.

www.haber7.com/haber/2007/127/turkiyenin_ABde_yeri_yok.php
[10.1.2009].

“Keeping the Door Wide Open: Turkey and the EU Accession”.

<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cnselect/cmberr/367/367i.pdf> [03.04.2012].

“Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, AB’ye Üyelik Başvurusu”.

<http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/index.htm> [1.04.2011].

“Essen Zirvesi AB Genişleme Politikası”.

<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=adayliksureci&baslik=Aday&FDk%20S%FCreci> [1.04.2011].

“Kıbrıs Konusunda Türkiye’nin Yeni Açılımı”.

http://www.mfa.gov.tr/kibris_konusunda_turkiye_nin_yeni_acilimi_tr.mfa,
[15.06.2012].

“Kıbrıs’ta Seçim Sonuçları”.

http://www.bbc.co.uk/turkish/kibris_secim_partiler_shtml [06.09.2011].

“Müzakere Çerçeve Belgesinin Sakıncıları”.

www.abhaber.com.muzakerecercevebelgesi/sakincilari=71000[1 Nisan2012].

“Müzakere Çerçeve Belgesi”.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_IlişkileriMuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf[12.05.2012].

“Parliament’s position on Turkey’s candidacy for EU membership”.

<http://www.europarl.europa.eu/news/expert/background-page/027-10805-268-09-39-903-2006091BKG1084-25-09-2006-2006false/default-en.htm>,Euractiv [23.04.2011].

“Sekizinci Uyum Paketi”.

http://www.abgs.gov.org/files/ardb/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketler.pdf [03.01.2010].

“The Document of Accession of Cyprus”.

http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/ac_part_10_99_draft/index.htm [01.03.2008].

“Türkiye 2008 İlerleme Raporu”.

http://www.ihb.gov.tr/bilgi_bankasi/raporlareportsilerleme_raporlari/turkey_ilerleme_rap_2008.pdf [14.03.2009].

“Türkiye ile Yunanistan Arasında Sürdürülmekte Olan Temaslar”.

www.mfa.gov.tr/no-94-03-Mayıs-2010-türkiye-ileyunanistan-arasında-surdurulmekte-olan-temaslar-hk-tr.mfa [15.01.2010].

“Türkiye ile Yunanistan Arasındaki İlişkiler”.

<http://www.turkishgreek.org/index.php> [23.05.2010].

“Türkiye’nin Önerileri Rum Basınında”.

<http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/35/news/33270/PageName/KıbrısHaberleri> [9.01.2011].

“Üçüncü Uyum Paketi”.

www.abgs.gov.tr/files/ardb/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab [2.01.2010].

“Yedinci Uyum Paketi”.

http://www.abgs.gov.org/files/ardb/eut/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketler.pdf [03.01.2010].

Altınbaş, Deniz, “Türkiye-AB İlişkilerinde Sarkozy Fransası Faktörü”.

<http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=3588> [18.12.2011].

Avrupa Komisyonu, 2004, “Commission Proposes Comprehensive Measures To End Isolation of Turkish Cypriot Community”.

<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/04/857&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=EN&guiLanguage=en>, [7.04. 2012].

Comission of European Communities, “Negotiating Framework”.

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st2002_05_TR_framedoc_en.pdf
[3.09.2012].

Cyprus News Agency, 2003, “Flori Says Cyprus Settlement Can Be Found Afer Accession”.

http://www.hri.org/news/cyprus/cna/2003/03-04-16.cna.html*21
[11.04.2011].

Elmas, Fatma Yılmaz, “Pişmiş Tavuğun Başına Gelenler ve AB Yol Haritası”.

www.usak.org.tr/makale.asp?id 1820[10.03.2011].

Eralp, Atilla, “Temporality Cyprus Problem and Turkey-EU Relationship”, Edam Discussion Paper, 2009/02.

www.ces.metu.edu.tr/doc/eralp-discuss-paperpdf., [22.12.2011].

Erhan, Çağrı, “Türkiye Kendi İlerleme Ajandasını Hazırlamalı”.

www.usak.org.tr/makale.asp?id=1799[10.03.2011].

Euractiv, “EU cements absorption capacity as the new stumbling block to enlargement”.

<http://www.euractiv.com/en/agenda2004/eu-cements-absorption-capacity-new-stumbling-block-enlargement/article-156179>[16.10.2012].

European Commission, Eurobarometer-69 “Values of Europeans”.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archieves/eb/eb69/eb69_values_en.pdf
[10.11.2012].

Evans, Stephen, “Merkel nereye gidiyor?”.

www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/arastirma_yorum/basinda_cikanlar/3725_bbc.html.

Fossum, John Erik. “Identity Politics in the European Union”.

http://pdserve.informaworld.com/705035_758064766788531690.pdf
[21.09.2012].

Gentürk, Tuğçe. “Küresel Kriz ve AB”.

http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ekonomi/2800_kuresel_kriz_ve_ab [01.02.2012].

Kodaman, Bayram, “Kıbrıs Meselesi Annan Planı ve Çözüm Önerisi”.

<http://www.kibris.gen.tr/turkce/makaleler/028.html> [1.05.2011].

Koluman, Aziz, “Geniş Bir Üst Kimlik Olarak Avrupa Bütünleşmesi ve Türk Kimliği”.

<http://www.ugsad.8m.net/A.Koluman.htm>. [1.09.2012]

Köseler, Hasan İlker. “Kıbrıs Sorununun Dünün, Bugünü ve Geleceği”.

<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale/pdf?id=105>, [10.11. 2011].

Laçiner, Sedat. “Merkel ve Türkiye”.

www.usak.gov.tr/myazdir.asp?id=1426, [26.04.2011].

Littoz, Annabelle -Monnet and Beatriz Villanueva Penas, “Turkey and the European Union: The implications of a specific enlargement”.

www.irikiib.be/papers/050404Turqie-ALM-BVP.pdf. [1.05.2011].

NTVMSNBC Outline (2002) “Verheugen’dan Türkiye’ye Gozdağı”.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/142348/asp?cp=1> [25. 03. 2012].

Schockenhoff, Andreas “Enlargement: Six tests for the EU’s absorption capacity”.

www.europesworld.org/EWSettings/Article/tabid/78/Default.aspx?Id=f3f02b39-9201-4be3-af9a-7130e348cba.5 [18.10.2012].

Sever, Ahmet.

<http://www.milliyet.com.tr/1997/12/16/yazar/sever.html> [01.04.2012].

Sürek, Şevket, “AB ile Güvenliğin Faslıını Konuşuyoruz”.

www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/araştırma”www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/araştırma ,

T.C Dışişleri Bakanlığı, “Kıbrıs Konusundaki Son Gelişmeler”.

[http:// mfa.gov.tr/kibris-konusundaki –son gelişmeler-11kasim-2002-tarihinden-itibaren-tr-mfa](http://mfa.gov.tr/kibris-konusundaki-son-gelistmeler-11kasim-2002-tarihinden-itibaren-tr-mfa) [1.05.2011].

Tamçelik, Soyalp. “Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri”.

www.yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd6.html [15.12.2011].

TC Dışışleri Bakanlığı, “Ortaklık Konseyi Toplantısına İlişkin Bilgi Notu”.

<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ok11042000.htm>. [29.04.2010].

Tocci, Nathalie, 2001, “The Cyprus Impasse: A New Opening”, Centre for European Policy Studies Commentary”.

<http://www.euroactiv.com/Article?cmuri=tcm:29-110031-16&type=Analysis>
[01.03.2012].

www.mfa.gov.tr/no-94-03-Mayıs-2010-turkiye-ileyunanistan-arasında-surdurulmekte-olan-temaslar-hk-tr.mfa, [15.01.2010].

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylıkSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_İlerleme_rap_2007.pdf., [11.10.2012].

[http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=gümrük birliği&başlık](http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=gümrük_birliği&başlık) [3.01.2012]

[http://academic_research/Daniel Trojdman/4954004/gilber](http://academic_research/Daniel_Trojdman/4954004/gilber) [18.11.2010].

<http://analyrics.com/search?q=Milliyet%20gazetesi> [02.09.2010].

<http://analyrics.com/search?q=Milliyet%20gazetesi> [02.09.2010].

<http://avrupaanaliz.wordpress.com/category/avrupabirliği> [5.04.2011].

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc> [09.10.2012].

<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/04/537&formal=HTML&aged=o&language=en&guiLanguage=en> [24.04.2010].

http://habermynet.com/fransadasecimin_galibi_hollande_oldu_629275_dunya
[6.06.2012].

<http://hurriyet.com.tr/2003/07/11315213.asp> [11.07.2009].

<http://kamyon.politics.ankar.edu.tr/dergi/belgeler/kydd/15.pdf>. [12.10.2011].

http://turkiye-ab.blogspot.com/2009/04/akdeniz_birliđi_projesi_ve_turkiye_html
[8.02.2010].

http://www..ikv.org.tr/pdfs/IRKOB'siyasi_ekonomikgeneldegerlendirme.pdf.
[12.03.2009].

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Ilişkileri/AdaylıkSureci/Müzakerecercevesi/Muzakere-cercevesi-2005.pdf. [12.10.2012].

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=39923&l=1> [06.09.2011].

<http://www.abhaber.com/haber.php?id=28994> [15.05.2010].

<http://www.abhaber.com/ozelhaberyazdir.php?id=762> [15.04.2011].

<http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article-5045-en.html?> [2.01. 2012].

<http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article-5055-en.html>. [15.01. 2012].

<http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article-5055-en.html>. [15.01. 2012].

<http://www.haber7.com/haber/201009C>. [10.09.2010].

<http://www.kktcbe.org/info>, [5.04.2007].

[http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi_tr.mfa,,](http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi_tr.mfa,) [1.12. 2011].

<http://www.turkajansikibris.org/index.php/lang/tr/cat/249/news/7200> [10.11. 2011].

<http://www.biyografi.info/kişi/angela-merkel> [20.04.2011].

<http://www.biyografi.info/kişi/nicolas-sarkozy> [20.04.2011].

<http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cmsData/docs/pressData/en/ec/7221.pdf> [1.01. 2012].

<http://www.abvizyonu.com/ab/rum-onerileri-elegcirildi.html> [10.11.2011].

<http://www.milliyet.com.tr/2007.12.13> [25.04.2009].

www.tepav.org.tr/tr/calismalarimiz/s/356 [06.10.2011].

[www.abgs.gov.tr/files/EMPB/Küresel %20Krizin %20 ve %20 Aday ülke Ekonomilere EtkilerveGelecek Dönem İlişkin Beklentiler](http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/Küresel_%20Krizin_%20ve_%20Aday_ülke_Ekonomilere_EtkilerveGelecek_Dönem_İlişkin_Beklentiler) [01 Haziran 2010].

www.abhaber.com/yazdir.php?id=21526 [27.01.2012].

www.cumhurriyet.com.tr/?hn=156648 [9.10.2011].

www.gazetearsivi.milliyet.com.tr/ARSIV/2004.03.11 , [01.03.2012].

www.gundemkibris.com/yazarlar.html [04.03.2012].

www.politikcity.de/forum/archive/index.php/t-14010.html [14.12.2009].

www.presseurope.eu/en/content/source-profile/555-frankfurter-allegemeine-zeitung, [08.01.2007].

www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?qType=RadikalDetay&ArticleID=1090447&CategoryID=8

www.radikal.com.tr/Radikal.aspxType=Radikal [1.02.2012].

www.radikal.com.tr/Radikal.aspxType=Radikal, [1.04.2012].

www.radikalcom.tr/Radikal.asp?aType=HaberYazdir&ArticleID=1082746
[5.01.2012].

www.rheinischepost [28.02.2011].

www.usak.org.tr/dosyalar/diger/bQUQifGBC7jKjogILZT [5/01/2012].

ÖZGEÇMİŞ

AD SOYAD: ARZU BALIKÇI
DOĞUM TARİHİ: 12.08.1973.
DOĞUM YERİ: ALMANYA
LİSE: YEŞİLKÖY 50. YIL LİSESİ
LİSANS: DOĞU AKDENİZ ÜN.(Ulus.İlişkiler Bölümü)
ÇALIŞTIĞI KURUMLAR: 1999-2002 ANADOLU HAVAYOLLARI
2008-2010 ERKİLET HAVAALANI
2010-2012 GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ